

ИСМОИЛ СУЛАЙМОНОВ

МЕН — ЖУРНАЛИСТМАН

(Беҳаловат касбимиз ҳақида ўйлар)

**«ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА
АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
БОШ ТАҲРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ — 2001**

www.ziyouz.com kutubxonasi

Ислом КАРИМОВ:

Журналистлик энг заҳматкаш касблардан бири. Журналист айни пайтда давлат арбоби, сиёсатчи, халқ маънавияти дунёсининг мироби. Мен қаламкашларга жуда катта ҳурмату эҳтиром билан қарайман. Уларнинг шароитларини яхшилаш, муаммоларини ҳал этишга ўз ҳиссамни қўшишга доим тайёрман.

Исмоил Сулаймонов — Ўзбекистоннинг таниқли журналист-публицисти, адиби. У 1954—1965 йиллар мобайнида «Тошкент ҳақиқати» газетасида бўлим мудирини, сўнгра бош муҳаррир ўринбосарини, 1965—1973 йиллари «Сирдарё ҳақиқати» вилоят газетасида бош муҳаррир бўлиб хизмат қилди. Сўнгра республиканинг янги газеталари — «Қишлоқ ҳақиқати» — «Сельская правда»ни ташкил этиб, ўн икки йил мобайнида уларга бошчилик қилди.

У «Ўзбекистон пўлати», «Машинасозлар», «Эл отаси эди» номли рисолаларнинг, «Шаҳзода ва қанизак» ҳамда «Замондошларим» китобларининг муаллифидир. «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими» фахрий унвонига эга. Республикамиз мустақиллигининг саккиз йиллиги муносабати билан маданият, адабиётни ривожлантиришдаги улкан хизматлари, мамлакатимиз истиқдолини мустаҳкамлаш, халқимиз маънавиятини юксалтиришга қўшган муносиб ҳиссаси учун Президентимизнинг Фармонида мувофиқ «Эл-юрт ҳурмати» ордени билан мукофотланган.

Сулаймонов, Исмоил.

Мен — журналистман (Беҳаловат касбимиз ҳақида ўйлар). — Т.: «Шарқ», 2001. — 192 б.

ББК 76.01 г.

ЖУРНАЛИСТ СЎЗИ ЖАРАНГДОР ЯНГРАЙДИ

Машхур қалам аҳлидан бири айтган бу сўз, назаримда, жуда топиб айтилган. Бу касб эгаси олдига жуда кўп талаблар қўйилади. Аввало унда табиат ато этган истеъдод бўлмоғи лозим. У бошқалар оддийгина қилиб сўзлаган ҳодисаларни шундай ёзмоғи керакки, ўша воқеадан бохабар бўлган кимса ҳам қайратда қолсин. Бунинг учун журналист жаҳон адабиётидан, тарихдан яхши хабардор бўлмоғи, замонасининг муаммоларини чуқур ҳис этмоғи, уларни юксак малакали ҳодим сифатида таҳлил этишга қурби етадиган бўлиши керак. Ўткир зеҳн ва сезгир нигоҳ, қайноқ қалб, беҳаловат юрак бўлмоғи даркор унда. У айти пайтда яхшигина руҳшунос бўлиши талаб этилади. Табиийки, билим доираси кенг, кўп соҳалардан дурустгина хабардор бўлмоғи керак. У кимлар билан учрашмайди, кимлар билан суҳбатлашмайди, дейсиз. Агар хизмат бурчи талаб қилса, бугун кўчадаги тиланчи билан ҳамсуҳбат бўлади, эртасига қарасангиз, давлат бошлиғининг ҳузурида кишиларни ҳаяжонга солаётган долзарб масалалар юзасидан суҳбатлашмоқда.

Айтмоқчимизки, «осон эмас бу майдон ичра турмоқ». Шу боис махсус ўқиган, мутахассислиги бўйича диплом олган бўлсин ҳам, аммо юқорида айтилган ҳислатлар бўлмаса, бундай кимсадан кўнгидагидек журналист чиқмайди. Заҳмати кўп бу касбнинг, масъулияти инчунун. Илло гашти, нашъаси ҳам бўлакча, ўзгача.

Ўзбекистон Оммавий ахборот воситаларини демократлаштириш ва қўллаб-қувватлаш ижтимоий-сиёсий жамғармаси журналистикамининг бутуни ва эртасига доир муаммоларга бағишланган давра суҳбати ўтказди. У ниҳоятда жонли, баҳс-мунозаралар билан ўтди. Ёшларимизнинг катта қизиқиш, ҳаяжон, куйди-пишдилик билан айтган гаплари менда катта таассурот қолдирди. Ҳа, бу йўлга кирган, шу касбни танлаган кишининг қалби безовта, юраги беҳаловат бўла-

ди. Шундай ёшларга ишонса бўлади, улардан келгусида кўп нарсаларни кутиш мумкин.

Бошловчи журналистларимиздан бири амалий фаолиятда қўлланма бўладиган бирорта арзирлик рисола ҳам йўқ-ку, деб айтди. Бўлгуси шифокорлар борми, тарихчи ёки адабиётшунослар борми, қўйингчи, геологлар ёки инженерлар борми — улар учун том-том дарсликлар ҳамда яна қанчадан-қанча ёрдамчи адабиётлар бор. Бизнинг соҳамизда — журналистикада эса ақалли икки табоқли рисола йўқ. Мана неча йилдирки биз уларни орзиқиб, илҳақлик билан кутаяпмиз. Афсуски улар ҳамон йўқ, деди ўша талаба ўғлим куйиб-пишиб. Ҳақ гап. Ушанда-шундай тақлифларни ўртага ташлагандим: рисолани қайси бир олим ёки етук журналистимиз яратгунча шундай йўл тутсак — кимдир ўз ижодий фаолиятида ўзига ҳам, кенг жамоатчиликка ҳам маъқул тушган мақоласининг яратилиш жараёнини кўрсатиб берувчи мақола ёзса, иккинчи бир ҳамкасбимиз «Нега мақтов ўрнига танқидий мақола ёздим» ёки «Топшириқ танқидий мақола тайёрлаш эди, лекин мен мақтов мақола ёздим. Негача?», учинчи дўстимиз «Бир фельетон тарихи», тўртинчи дўстимиз «Танқидий чиқишга кўрсатилган таъйиққа қарши қандай йўللار билан курашдим», яна бир касбдошимиз «Ижодий қаҳрамонимни қандай топдим?» мавзусида, ҳуллас, журналист ўз фаолиятдан сўзлаб берса, лабораториясини очиб берса, албатта, арзигулик, ўзгаларга нафи тегадиган гап топилади. Тома-тома кўл бўлур, деганларидек, шу йўл билан ёшларимизга нафи тегадиган фикрларни тўплаш мумкин.

Яна айтдимки, журналистнинг маънавий қиёфаси, унинг касб малакаси, этикаси ва маданияти масаласи — шу соҳанинг нонини ейишни мақсад қилган киши учун бирламчи масаладир. Шу мавзуда кимдир ўз фикр-мулоҳазаларини жамласин, мақола ёзсин. У «Ўзбекистон матбуоти» журналида ёки бевосита «Хуррият» газетасида чоп этилса. Шу долзарб мавзуда мунозара бошласак.

Айни пайтда катта мақсадларни рўёбга чиқариш, хусусан ҳуқуқий демократик жамият қуришда оммавий ахборот воситаларининг беқиёс ўрнини амалда рўёбга чиқариш билан боғлиқ биз учун энг долзарб масала атрофида фикримизни жамласак, бу борадаги бош йўлни биргаликда аниқласак, бериладиган мате-

риаларнинг усул ва услублари ҳақида доимий равишда фикр алмашиб турсак.

Назаримда, газетанинг ташқи қиёфаси, мақолаларни жойлаштириш, ҳарфларни танлаш, суратларни бериш, бадиий безаш масалалари ҳам жуда-жуда муҳим аҳамиятга эга.

Газеталарнинг бир-бирига ўхшаб қолаётганлиги масаласи ҳозирги пайтда шу соҳанинг ходимлари бўлиш ҳар биримизни ўйлантириши лозим, деб ҳисоблайман. Менимча, ҳар нашр ўз юзига, ўзининг аниқ йўналишига, ўз мавзуларига эга бўлиши шарт. Лекин амалда ҳаммавақт ҳам шундай бўлаётир, деб бўлмайди.

Баъзилар газеталарда ҳажм жиҳатидан катта (касбдошларим тили билан айтганда «ғишт») материалларни бермаслик керак, деб ҳисоблашмоқда. Ҳатто айрим таҳририятлар ўз нашрларининг охириги бетида: «Редакция ҳажми тўрт қоғоздан ортиқ мақолаларни қабул қилмайди» деган эслатмани кунма-кун ёдга солиб турибдилар. Иккинчи бир дўстимиз эса газетани дунёда шунчаки нима гаплар бор, деган ниятда кўздан кечирадиганлар учун шундайдир, илло мушоҳада қилишни, фикрлашни ҳуш кўрадиганлар, агар мақола яхши ёзилган бўлса, унда муаллифнинг юраги қандай уриб тургани, нимага талпинаётганлиги сезилиб турса, катта ҳажмдагина эмас, балки бир саҳифалик мақола-ни ҳам жон-жон, деб ўқишини таъкидлайди. Қисқа қилиб айтганда, шаклга мазмунни, мазмунни эса шаклга қурбон қилмаслик керак, деган ўйдаман. Ҳажм жиҳатидан майда-чуйда хабар ва мақолачалар билан тўлдириб чиқариладиган газетанинг на салмоғи ва на тоши бўлади. Айни пайтда айтиш керакки, катта-катта мақолалар билан тўлиб чиққан газета ҳам ўқувчига маъқул тушмайди. Айтмоқчиманки, сих ҳам куймасин, кабоб ҳам. Газетхон барча табақаларининг қизиқиши, талаб ва эҳтиёжлари ҳисобга олинмоғи даркор.

Хуллас, айтаман десангиз гап кўп. Истиқдол туфайли биз янги, катта ва равон йўлга чиқдик. Бу даврнинг талаби ўзгача. Биз мустақилликни мустаҳкамлаш борасидаги умумхалқ курашида ўз ўрнимизни аниқ ва равшан белгилаб олишимиз шарт. Афсуски, бунга ўтмишнинг сарқити, ўша шўролар даврининг мафкураси, тушунчалари фуқаролар ва амалдорлар каби биз журналистларнинг онгида ҳам сақланиб қолаёт-

ганлиги ўзлигимизни тўла намойиш қилишга тўсқинлик қилаяпти. «Ўйнашмагин арбоб билан — арбоб урар ҳар боб билан» деган ақида ҳам жойларда ўз куч-таъсирини батамом йўқотган эмас. Нимасини яширамиз, ўша эски андозалардан тўла халос бўла олмаймиз, улар бамисоли кишан каби воқеа-ҳодисаларга очиқ кўз ила қараб, мустақил муносабат билан ёндошишга ҳалақит берапти. Шу сабабли ҳам Президентимиз Ислоҳ Каримов Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ўн тўртинчи сессиясида қилган мавзуларида **озод шахсни шакллантириш** масаласи олдимида турган энг долзарб вазифадир, деб алоҳида таъкидлаб ўтдилар. Юртбошимиз мамлакат сиёсий, иқтисодий ҳаётини, давлат ва жамият қурилишини янада эркинлаштириш XXI аср бошидаги энг устувор йўналиш, деб белгилаб бердилар. Бунда барча фуқароларнинг сиёсий фаоллигини ошириш муҳим аҳамият касб этади. Бу вазифаларни рўёбга чиқаришда оммавий ахборот воситалари ҳал қилувчи ҳол ўйнашга даъват этилгандирлар.

Унутмайлик, менинг касбдошларим, кишиларнинг ўз куч-қудратига, салоҳиятига бўлган ишончи қанчалик ошса, ҳақ-ҳуқуқини қанчалик чуқур тушунса, унинг юртимизда юз бераётган жараёнларга аралашуви, ишларнинг боришига таъсир ўтказиши ортади, шу юрт учун, жамият учун зиммаларидаги масъулиятни шу қадар юксакроқ ҳис этадиган бўлади. Ана шундай ҳолатни воқеликка айлантириш эса, кўп жиҳатдан, бизнинг фаолиятимизга бевосита боғлиқдир. Бошқача қилиб айтганда, ҳар биримиз, журналда ишлаймизми ёки газетада, телевидениеда ёки радиода, бундан қатъий назар, жамиятдаги ўз ўрнимизни аниқ ва равшан белгилаб олишимиз, масъулиятни бутун борлиги билан ҳис этган ҳолда фаолият кўрсатмоғимиз даркор, деб ўйлайман.

Мустақиллик даврида жуда катта ишларни амалга оширдик. Сиёсий, иқтисодий ҳаётда, давлат ва жамият қурилиши соҳасида қўлга киритган ютуқларимизни дўстларимизгина эмас, ҳатто бизга унчалик хайрихоҳ бўлмаганлар ҳам эндиликда тан олишмоқда. Айни пайтда шу юртнинг ҳақиқий эгалари сифатида қандай камчиликлар, олға қараб ташлаётган одимларимизнинг тагин ҳам илдамлашиши йўлида, белгиланган режаларимиз, қабул қилинган қонун ва қарорларимизнинг тўла равишда юзага чиқишига тўсқинлик қилаётган

хато ва нуқсонлар борлигини кўрмаслик фаолияти-миздаги жиддий нуқсон бўлур эди.

«Аҳолимизнинг сиёсий фаоллиги ҳали замон талаблари даражасида эмаслигини, ҳамон сушт эканини қайта-қайта айтишга тўғри келмоқда, — деб таъкидлаган эди Президентимиз. — Сиёсий маданиятни юксалтириш керак. Одамлар ҳокимият қарорлари қандай қабул қилиниши, уларнинг ижроси қандай назорат қилинаётганлигини билишлари, бу қарорларни тайёрлаш ва амалга оширишда фаол иштирок этишлари зарур». Бунинг учун барча поғоналардаги журналистларимиз қўйилаётган вазифаларни жуда аниқ тасаввур этмоқлари ҳамда ўзлари шу давр талаблари даражасида бўлмоқлари ниҳоятда муҳимдир.

Юқорида давра суҳбатида бир ёш дўстимнинг «Бошловчи журналистларнинг амалий фаолиятида қўлланма бўладиган бирорта рисола ҳам йўқ-қу» деган сўзларини келтирган эдим. Ушандан бери шу ҳақда ўйлайман. «Халқ сўзи» газетасининг бош муҳаррири Аббосхон Усмонов билан бир пиёла чой баҳонасида касбимиз заҳмати ва унинг ўзига яраша нашъаси, ҳозирги давр матбуотидаги аҳвол, кадрлар масаласи ҳақида суҳбатлашиб ўтиргандик.

— Қаранг, қанча масалалар бор, шуларни умумлаштириб, муаммоли мақола тайёрласангиз, майли, газетанинг икки-уч сонига берсак ҳам, — деб қолди.

Ўйлаб юрдим, нимадан бошласам, қайси масалаларни ёритсам деб. Шундай кунларнинг бирида кадрдоним, Гофур Фулом номли нашриёт директори Карим Норматов телефон қилиб қолди. Қандай мавзулар бевозга қияшти сизни, деб сўради. Айтдим. «Жуда яхши ўйлабсиз, қулочни бемалол катта отаверинг, рисола қилиб чиқарамиз», — деди.

Шундай қилиб десангиз, касбдошларимнинг далласи билан ана шу мавзуга қўл урдим. Шу соҳада сочи оқарган бир киши сифатида ўй-хаёлларим ҳамда кўрган-билганларимни сизлар билан — китобхонлар, оммавий ахборот воситаларида хизмат қилаётган, шу соҳа мутахассислигини эгаллаш ниятини дилига жо қилганлар билан баҳам кўришни лозим, деб тоқдим. Айтилган гапларда соҳанинг барча муаммоларига жавоб топилади, деган фикрдан муаллиф жуда-жуда йироқда эканлигини алоҳида таъкидлашни зарур, деб ҳисоблайман.

Айтилган мулоҳазалар шахсий бўлиб, у бир киши-

нинг ўй-хаёллари, кўрган-кечирганларидир. Аслини олганда бу жуда муҳим, айти пайтда жуда нозик соҳанинг ҳозирги аҳволини бутун борлиги билан кўрсатиш муддаоси ҳам йўқ, каминида, у бир-икки заҳматкашнинг кўлидан келадиган юмуш эмас. Мустақиллик даври матбуотининг тарихи ҳам, назарияси ҳам яратилади ҳали, албатта яратилади. Бунга қодир етук мутахассисларимиз бор, дунёнинг тараққий этган мамлакатларида ўқиб, ўрганиб, етишиб чиқаётган умидли ёшларимиз бор. Ушбу битиклардаги кемтик жойларни, камини эътиборидан четда қолган масалаларни улар тўлдирадилар деган ниятдаман. Демократияманки, олинган мавзу бўйича айтилганларидан айтимай қолган томонлари зиёд, ўтиш даври деб аталмиш ҳозирги даврда касбимиз тутган ўрни ва мавқеи тўғрисида сўз айтмоқлик ниятида дастлабки қадам ташланганлигининг ўзи, кўнгилга бироз бўлса-да тасалли беради. Яна бир таскин топар ният шуки, ҳозирги айтилган гаплар келгусида салмоқли ишларга бир туртки, бир томизги бўлиб қолса ҳам ажаб эмас. Агар шундай бўлса, камини ўзини ниятига етган деб ҳисоблагусидир.

ЯНГИ ДАВР, ЯНГИ ТАЛАБЛАР

Матбуотда дастлабки хабарим босилиб чиққанига, ҳадемай, эллик йил бўлади. Тахминан олтиш қаторли шу газета қирқимини ўзим учун энг ардоқли ёдгорлик сифатида ҳали-ҳануз шахсий архивимда сақлаб келмоқдаман. Бутун онгли ҳаётим шу беҳаловат касбда ўтгани билан ҳақли равишда фахрланаман. Назаримда матбуотимизнинг, қолаверса оммавий ахборот воситаларининг ҳозирги аҳволи ҳақида шу соҳанинг бир оқсоқоли сифатида баҳоли қудрат фикр-мулоҳазаларимни айтмоқлик жоиз, деган ўйдаман.

Халқимизнинг эзгу орзуси рўёбга чиқди — мустақилликка эришдик, ўз юртимизга ўзимиз эга бўлдик. Шу туйғу ҳар биримизга битмас-туганмас куч-ғайрат бағишламоқда. Ўзбекистон — келажаги буюк давлат шиори барчамизнинг қалбимизда жо. У бизни бамисоли мўъжиза куч сифатида мудом олға ундамоқда. Юртимиз жаҳон ҳамжамиятида ўзига яраша муносиб ўринни эгалламоқда, унинг овозига дунёнинг барча ерларида қулоқ тутмоқдалар. Бир сўз билан айтганда,

истиклол йилларида дунё Ўзбекистонни таниди, Ўзбекистон эса дунёни.

Ўнинчи ёшга кетяпмиз. Шу давр мобайнида тарихда қоладиган жуда катта ишлар амалга оширилди. Қадриятларимиз тикланыпти, қадимий илдишларимизни очиб, унинг тенги йўқ маънавий бойликларидан баҳраманд бўлмоқдамиз. Айни пайтда биз кўз юмолмайдиган бир ҳолат борки, у ҳақда гапирмаслик мумкин эмас. Бу — ўтмишнинг онгимиздаги, руҳиятимиздаги сарқитлари. Киши дунёқараши йиллар мобайнида шаклланади. Уни буйруқ билан, қарор ва кўрсатмалар билан ўзгартириб бўлмайди. Уша шўролар даврида онгимизга зўрлик билан киритилган тушунчалар ҳамон ўзини сездириб қўймоқда. Лоқайдлик, боқимандалик, кўрқув, мутелик каби озодликнинг, эркинликнинг, ташаббускорликнинг ашадий душманлари ҳали-ҳануз юртимиз фуқаролари бир қисмининг вужудида мавжуд. Ана шу ҳолат кишиларимизнинг эмин-эркин фаолият кўрсатишларига тўсқинлик қиляпти. Шу касофатдан — фикрлашдаги хурوفотдан қанчалик тез фориш бўлсак, юксалиш суратлари шунчалик тезлашади.

Бу жуда нозик вазифани адо этишда журналистларга — оммавий ахборот воситаларининг барча ходимлари зиммасига воят катта масъулият юкланган. Давр ўзгариб борапти, бинобарин кишилар ҳам ўзгаришти, шунга биноан журналистлар зиммасидаги вазифалар ҳам ўзгариб бормоқда. Замоннинг талабларига монанд бўлмоқ, баъзан эса ундан икки-уч қадам олдинда бўлиш, жамиятдаги, кишилар руҳида бўлаётган ўзгаришларни ўз вақтида сезгирлик билан илаб олиш, уларни мушоҳада этиш, умумлаштириш, чуқур таҳлил этиш ва шунга монанд ўз фикр-мулоҳазаларини жамоатчиликка тақдим этиш — назаримда, ҳозирги пайтда қалам аҳлининг энг шарафли бурчи, деб биламан. Бунинг учун эса, аввало, ўзимиз ўтмиш губорларидан буткул тозаланиб олинмоғимиз даркор.

Кейинги йилларда журналистлар фаолиятининг ҳуқуқий асосларини белгилаб берувчи бир қанча қонунлар ва қарорлар қабул қилинди. Улар жамият ижтимоий-сиёсий ҳаётини эркинлаштиришда ахборот воситаларининг ўрни ва мавқеини оширишга хизмат қилмоқда. Шунини алоҳида таъкидлаш лозимки, журналистиканинг ижтимоий роли ошди, қалам аҳлининг эркин фаолият кўрсатиш имкониятлари кенгайди. Бу

имкониятларнинг тўлароқ рўёбга чиқиши кўп жиҳатдан раҳбарларимизнинг, даставвал туман ва вилоят ҳокимликларининг, республика миқёсидаги ташкилот бошлиқларининг матбуотта, умуман оммавий ахборот воситаларига, уларнинг чиқишларига нисбатан муносабатларига ҳам боғлиқдир.

Танҳо дунёқарашнинг яққаҳоқимлигини ўрнатиш кишилар бошига не кулфатларни келтирганлигига биз ҳаммамиз жонли гувоҳмиз. Жуда қимматга тушди бу зўравонлик. Кўп йўқотишларга йўл қўйилди. Айтиш мумкин-ки, ҳар бир миллатнинг энг етук аломалари авжи сарҳис мевалар бера бошлаган паллада қатарон қилинди.

Эндиликда истиқлолга эришилгач, барчамизнинг мақсадимиз бир — тенглик, омиқорлик, халқ фаровонлиги, юрт бойлиги, тинчлик, барқарорлик. Ҳар кимнинг ўз йўли, ўз имони, ўз эътиқоди бўлсин. Лекин, ило-билло дунёга, воқеа ва ҳодисаларга бизнинг кўзимиз билан қарамаган, уларга бизнинг нуқтаи-назардан баҳо бермаган, биз фикрлагандек фикрламаган, биз ўйлагандек ўйламаганларга нисбатан рақиб кўзи билан қараш қолдиқларидан батамом холи бўлиш ҳозирги даврнинг талаби.

Узоқ йиллар мобайнида қолипга зўрлаб солинган, айтиш мумкинки, кишанланган ва заҳарланган онг — ўтмишнинг биз учун бениҳоя қимматга тушган мероси ҳамон ўзимизни эркин ҳис этишга, қаддимизни тезроқ тиклаб олишга тўсқинлик қиляпти. Бинобарин, бир қолипда, бир андозада фикрлашдан қанчалик тезроқ халос бўлсак, ўзимизни қанчалик чуқуроқ англай борсак, ўтмишимизнинг тарихий илдиэлари билан қанчалик пухта боғланолак, шунчалик маънавий покланамиз, ишонч ёғдуси саодатли йўлимизни шу қадар кенг қамровда ёритади.

Зўрлик ва зўравонлик билан қон-қонимизга сингдирилган тобелик, қўрқув ҳамон бизнинг маънавий кишанларимиздир. Бу ҳолат шу кунларда ҳам ўзини баъзан кўрсатиб турибди.

Бутун кўргиликларимизнинг фожиаси, иқтисодий, ижтимоий ва маънавий йўқотишларимизнинг бош сабабчиси — ўқ илдиэи — фикрламасликдан бошланган чамамда. Ана шу ҳолат қоникмаслик, эришилган даражадан кўнгли тўлмаслик, тараққиёт деб аталмиш ҳақиқий инсонга хос фазилатдан кишини жудо қилиб қўяди. Қоникшиш бор жойда турғунлик бошланади,

қониқмаслик эса, кишини ҳамиша олаф интилатиради. Бу тараққиёт, камолот динамикасидир. Буни айнан алоҳида бир шахсга нисбатан ҳам ва умуман жамиятга, давлатга, тузумга нисбатан ҳам айтиш мумкин.

Мавжуд аҳволдан қониқиш кишилар онгини фалаж қилиб қўяди, фикрга қуя тушади, талабчанлик бўлмайди, изланиш йўқолади, ташаббус сўнади, лоқайдлик бошланади. Таназзул деб атамиш турғунлик ана шулар йиғиндисидан пайдо бўлади.

Етмиш йил мобайнида биздаги ҳаёт шу йўсинда кечди. Одамлар фикрини эмас, балки турмуш тарзини ҳам қолипга солишга уриниш бўлди. Табиатнинг энг олий мавжудоти бўлмиш инсонни ана шу йўсинда куч ишлатиш, қўрқитиш, алдаш ва бошқа турли йўллар билан қолипга солишдан мақсад аслида уларни юқоридан бериладиган буйруқларни сўзсиз ижрочиларига, аввалдан режалаштирилган программаларни амалга оширадиган роботларга айлантириш эди. Ҳамманинг бир хилда, бир қолипда фикрлаши табиат қонунарига бутунлай зид бўлиб, тараққиётни бўғишдан, унга тўғаноқ бўлишдан ўзга натижа бермаслигини барча юртларнинг алломалари алақачонлар таъкидлаб ўтгандилар. Қадимги юнонистонликлар ҳақиқат фақат фикрлар курашида юзага келади, деб айтганлар. Ҳозир эсли-хушли одам борки, ҳаёт томонидан илгари сурилайётган саволларга жавоб излайди.

Халқимиз матбуот овозига ҳамиша алоҳида эҳтиром ила қулоқ тутиб келган. Журналистларга ҳурмати ўзгача. Чунки оммавий ахборот воситалари одамлар қалбига, хонадонига маърифат, маънавият олиб киради, кишилар кўнглини нурафшон этади. Президентимиз Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги мухбирига берган жавобларида ҳам ижтимоий-иқтисодий тараққиётни янада жадаллаштиришда, аҳолини, айтиқса, ёшларни миллий ва умумбашарий қадриятлар руҳида тарбиялаш, миллий мафқурани шакллантириш борасида олдимизда турган вазифаларни рўйбга чиқаришда оммавий ахборот воситаларининг роли бениҳоя катта эканлигини алоҳида таъкидлаб ўтди. Юртимиз фуқаролари онгига истиқлол ғояларига чексиз садоқат, она дийрга меҳр-муҳаббат, озода ва обода Ватан барпо этишдек улуғ ва олийжаноб мақсадга эътиқод, жасурлик ва фидоийлик руҳини янада чуқур сингдириш — биз, журналистларнинг халқимиз олдидаги шарафли бурчи деб биламан.

Журналист касби — ниҳоятда беҳаловат. Хизмат вақти тамом бўлиб, хонасидан ташқарига чиққач, унинг иши тамом бўлди, деб айтиб бўлмайди. У йўлда ҳам, уйда ҳам доимо ниманидир хаёлида, ёзажак мақоласининг тузилишини ўйлайди, нимадан бошласам экан, нима билан тугатсам маъқул бўлур — бу каби ўйлар тинчлик бермайди мутлоқ. Мақола тайёр бўлиб, таҳририят раҳбарларига топширилади. Лекин унинг кўнгли ҳали таскин топганича йўқ, мақола сарлавҳаси ёқинқирамай турибди. Янгисини топгандай бўлади, кўп ўтмай ундан ҳам воз кечади. Яна ва яна ўйлайди. Ниҳоят тунда ўша излаганини топади. Ёда сақлаб қолиш учун уни дилида қайта-қайта такрорлайди. Ишга боргач, эртанги кунга чиқадиغان саҳифаланаётган газетада ўз мақоласини топиб, яна бир бор диққат билан ўқийди ва айни пайтда унинг сарлавҳасини ўзгартиради. Бундан қутилди, кўнгли тинчигандай бўлди. Эндиликда навбатдаги мавзу уни бевозта қила бошлайди. Хуллас, бутун умри шу ҳолатда кечади, ишлайди, яшайди менинг ҳамкасб дўстим.

Журналистнинг нони аччиқ, жуда аччиқ, сермашаққат, ҳаловатсиз меҳнат эвазига топади уни. Мухаррирники-ку асти кўяверасиз. Ижод — бу изтироб йўли, тундаги фароватдан, кундуз кунги роҳатдан воз кечиш демакдир. Журналист синчков, воқеликка фаол муносабатда бўлади. Бепарво, лоқайд кимсадан яхши қаламкаш чиқмайди. Мен бунга кўп йиллик тажрибамга суянган ҳолда айтяпман. Ундан кунг, сабр ва бардош талаб этилади, айни пайтда ўзи сўз юритаётган мавзусини яхши биламоқ учун кенг билимга эга бўлмоғи, ана шу хазинани кунма-кун тўлдириб бормоғи шарт. Агар ўн-ўн беш кун тегишли нашрларни кўрмаса, фаолиятида дарҳол бунинг акси кўринади, ёзган мақоласининг қаеридадир кемтиклик сезилади. Ҳаёт билан, унинг кундалик ўзгариб турадиган талаблари билан қадам-бақадам бормоқлиги шарт.

Яна бир фикрни айтмоқчиман. Бу ҳам кўп йиллик кузатишлар маҳсули. Бўламан деган ижодий ходим ўттиз ёшгача пишиб етилади. Шу ёшгача уринса, тинмай билимини ошириб борса, оғир ва мураккаб мавзуларга чўчимасдан қўл урса, бирда қоқилиб-суқулиб, бирда адашиб, охири ўз йўлини топиб олади. Ана шундан сўнг бемалол қулочни катта отаверади. Гап бунда ўзгани аямасликда, фидоийликда, машаққатлардан кўрқмасликда. Борди-ю шу муддатни ҳардам-

хаёллик билан ўтказиб юборса, то пенсияга чиққунча ўртамиёна ходим бўлиб қолаверади. Кейинги уринишлар, чиранишлар кўнгилдагидек наф бермайди. Ҳаётнинг аччиқ, аммо очиқ ҳукми шундай. Ҳаётдан шафқат кутиб бўлмайди, унинг хулосалари, қанчалик аламли бўлмасин, энг адолатли, унга кейинчалик тузатиш киритиш ниҳоятда мушкул иш. Ана шу ҳақиқатни оммавий ахборот воситаларининг раҳбарлари ёш ходимларга бот-бот эслатиб туришларини истар эдим.

Жамиятнинг ижтимоий ҳаётида фаол қатнашмоқ, шу ҳаёт оқимини Ватан манфаатлари йўлида боришига кўмаклашиш ҳар биримизнинг бурчимиздир. Давр шу даражада шиддат ила ривожланмоқдаки, очирини айтиш керак, барча воқеа-ҳодисаларни ўз вақтида илваш, улар моҳиятини тўғри тушунишга баъзан улгуролмай қолаяпмиз. Айрим масалаларда кечикяпмиз ҳам. Бундан эса баъзи кимсалар фойдаланиб қолишга интилмоқдалар. Биз бормаган, газета-журналлар етиб бормаган жойларга бошқалар боряпти, ҳамма йўллар билан, кўпинча адов билан кишиларни, айниқса онги ҳали шаклланиб улгурмаган ёшларни тўғри йўлдан чалғитмоқдалар, улар дунёқарашини зарарли ғоялар билан шакллантиришга уринмоқдалар.

Ватан ва халқ ҳамиша қалам аҳилларининг хизматига мунтазирдир. Юрак тафтини баришлайлик шу юртга, ёзган мақолаларимизда қалбимиздаги меҳр ва нафрат шундоққина бўртиб турсин. Мустақилликнинг тенгсиз неъматларини, танлаган йўлимиз ёруғлигини, юртимизда амалга оширилаётган буюк яратувчилик ишларини завқ ва шавқ билан, тўлиб-шошиб сўзлаб берайлик. Кишиларнинг юрагида не гаплари бор, қайси муаммолар уларни қийнапти, нималар ҳақида аниқ ва равшан тасавурлари йўқ, қай масалада иккиланияптилар — ҳамма-ҳаммасини диққат билан тинглайлик, сўнг ижодий режаларимизни шунга қараб белгилайлик.

Ҳақ сўз кишилар руҳини поклайди, онгини ўткирроқ ва сезгирроқ қилади. Масалаларни ўткир қўйишни ва ҳеч нарсани бўямасдан бор ҳақиқатни айтишни, уларни лўнда қилиб ифодалашни Юртбошимиздан ўрганайлик.

Сир эмас, ҳозир ғоялар кураши авж олган палла. Бу — кишилар учун кураш демақдир. Ким ҳақиқатни яширмай айтса, адолатни асосий ўлчов қилиб олса, ёлгон аралаштирмаса, одамлар қалбига йўл топа олса,

аниқ далиллар, рад этиб бўлмайдиган мисоллар билан ўз сўзига ишонтира олса — ўша ютади, мақсадига эришади.

Тўғри, камчиликларимиз бор. Мураккабликлар ҳам етарли. Лекин танлаган йўлимиз бирдан бир тўғри йўл эканлигига, унинг самаралари ҳар бир вилоятда, ҳар бир туманда кўзга яққол ташланаётганлигига, вақт ўтган сайин ислохотлар мевалари тагин ҳам мўл-кўл ҳосил беришига, келгусига янада катта умидлар билан боқишга кишиларни ишонтириш — биз, журналистларнинг маҳоратига, санъатига кўп жиҳатдан бовақидир. Сўзларингиз бамисоли шамчироқ бўлсин, токи у одамлар қалбини, шуурини ёритсин, онгига эзгулик бахш этсин. Қаламкаш дўстим, агар сиз шу мақсадга эришсангиз, мақолангиз қайси нашрда чоп этилганлигидан қатъий назар, ўқувчи, албатта, уни топади, ўқийди. Яхши мақолаларингиз туфайли сизнинг номингиз унинг қалбида муҳрланиб қолади.

Ҳақ одам кучли бўлади. Ҳақиқат эса биз томонда. Адолат — энг кучли қуролимиз бўлмоғи даркор. Одамларимиз онги етарли даражада — ким ҳақ гапни айтяпти, ким сохталик қиляпти — уларни жуда яхши ажрата олади.

Кишиларнинг дунёқарашини шакллантириш, мафкуравий кураш жабҳасининг олдинги қаторидаги ўрин — биз, журналистлар учун ажратилган. Бу жуда катта шараф, айна пайтда улкан масъулиятдир. Қалам аҳли ҳамиша ва ҳаммавақт ўз халқи, ўз миллатининг фидойиси бўлиб келган. Юртига ҳалол хизмат қилмоқликни у ўзи учун буюк шараф ва бахт деб билади. Шунинг ўзи бизга мислсиз эҳтирос ато қилади. Букилмас эътиқодимиз кучи, қудрати ила шу азиз Ватанга сиққидилдан хизмат қилмоқликни ўзимиз учун ҳам қарз, ҳам фарз деб билайлик.

Улуғ ишлар бўлаяпти қадимий Турон заминда. Олдимизда янада улуғроқ вазифалар турибди. Буюк ишлар эса буюк вайрат қўзғайди. Олий мақсадларимиз бор. Уларнинг барини ёрқин хабар ва мақолаларда, лавҳа ва очеркларда тараннум этиб, халқимиз онгига етказмоқ — ҳозирги пайтда барча оммавий ахборот ходимлари зиммасидаги энг хайрли вазифа, шарафли бурчдир.

Айна пайтда биз ўз фаолиятимизга, ишларимиз натижаларига вақти-вақтида танқидий нигоҳ ҳам ташлаб қўйишимиз лозим, деб ҳисоблайман. Баъзи нашр-

лар ҳозирги куннинг юксак талаблари даражасида чиқаётир, деб бўлмайди. Ўз саҳифаларини майда-чуйда, баъзан эса олди-қочди материаллар билан тўлдираётирлар. Ҳаётимизда ўз ечимини кутаётган катта-катта муаммолар бўлишига қарамай танқидий ҳамда таҳлилий мақолалар онда-сонда кўзга ташланмоқда. Баъзи материалларда малака етишмаслиги шундоққина билиниб турибди, таҳрир меъёрига етказилмаётир. Замон талаблари, газетхонлар талаби ҳаминша ҳам инобатга олинаётир, деб бўлмайди. Шу сабабли, бусиз ҳам жуда оз миқдорда чакана сотувга чиқарилаётган қатор газеталар сотилмай қолиб, макулатурага топширилаётир.

Юртимизда кенг кўламда сиёсий ва иқтисодий ислоҳотлар амалга оширилмоқда, мулкдорлар табақаси пайдо бўлмоқда. Бу ва бошқа муҳим мавзулар баъзан малакасиз ва юзаки ёритилаётир. Айтиш керакки, ислоҳотлар ҳамма ерда ҳам текис кетаётир, деб бўлмайди. Давлат идораларига жойлашиб олган баъзи амалдорларнинг нотўғри муносабати, баъзан эса таъмагарлиги ишнинг белига тепаётир. Шу сабабли ҳам кичик ва ўрта бизнес биз кутган даражада ривож топмаётир. Ҳар йили юзлаб ана шундай майда фирмалар тугатилиб кетаётир.

Юқорида айтилган ва бошқа камчиликлар сабабларини очиб бериш, ислоҳотнинг боришига тўсқинлик қилаётганларни кўрсатиш, ишбилармон ва тadbиркорларга ҳар тарафлама кўмаклашиш — оммавий ахборот воситаларининг ҳозирги пайтдаги энг муҳим вазифаси деб ҳисобланмоғи даркор. Ана шу вазифалар даражасида бўлиш ва муаммоларни малакали ёритиш учун аввало журналистнинг ўзи масалаларни тўғри англайдиган, ҳуқуқий ва иқтисодий жиҳатдан тайёргарлиги бўлишини даврнинг ўзи қатъий талаб этмоқда. Акс ҳолда ноқулай аҳволга тушиб қолиш ҳеч гап эмас.

Шуни алоҳида таъкидламоқ керакки, мамлакатимизда оммавий ахборот воситаларини демократлаштиришнинг ҳуқуқий асослари яратилди. 1997 йилда бизнинг фаолиятимизга тааллуқли жуда муҳим давлат ҳужжатлари қабул қилинди. «Ахборот олиш кафолатлари ва эркинлиги», «Журналистик фаолиятни ҳимоя қилиш тўғрисида» ва «Оммавий ахборот воситалари тўғрисида»ги қонунларда янги жамиятга мос ҳуқуқий пойдевор яратилдики, уларнинг аҳамияти беқиёсдир.

Бизнинг вазифамиз ана шу яратилган ҳуқуқий асослардан самарали фойдаланишдан иборатдир. Мустақилликка эришганлигимиз моҳиятини чуқурроқ очиш, унинг самараларини оддий кишилар тақдирида бутун борлиғи билан кўрсатиб бериш, айна пайтда ўтиш даврининг муаммоларидан қочмаслик, уларни дадил кўтариб чиқиш, ижтимоий-сиёсий соҳаларда, иқтисодда ислоҳотларнинг боришини чуқур таҳлил этиш ҳозирги пайтда касбдошларим учун шарафли бурчдир. Кишилар руҳиятидаги, онгидаги ўзгаришларни, уларнинг қувонч-ташвишларини кўрсатиш жуда муҳимдир.

Назаримда газеталарда нима учундир ҳокимлик тизимининг фаолияти ҳамон юзаки ёритилмоқда. Ваҳоланки улар давлат бошқарувининг асосий ва ҳал қилувчи бўғинидир. Ёритилаётган бўлса ҳам бир томонлама, кўп ҳолларда амалга оширилган ишларни эътироф этиш билан чегараланмоқда. Нима учун бир туманда ислоҳотлар яхши самара берапти, иккинчисида бўлаётган ишлардан кўнгил тўлмаётир? Тўғри, бу муаммони ёритиш катта куч, кенг мушоҳада, қаттиқ меҳнатни талаб этади. Заҳматдан қочган киши эса етук журналист бўла олмайди. Ҳозир биздан вилоят ва туман ҳокимликларининг ислоҳотлар жараёнидаги фаолиятини танқидий-таҳлилий нуқтаи назардан чуқур очиб бериш ва шу йўл билан ҳаётнинг боришига, кишилар онгига таъсир ўтказоладиган салмоқли мақолалар талаб қилинмоқда. Етилган муаммоларни кўтариш, уларни вазирликлар ва республика ташкилотлари раҳбарияти олдига қўйиш тажрибаси кўзга камдан кам ташланмоқда. Президентимиз Ислом Каримов худди шу ҳолатни ифодалаб айтган сўзлари жуда ўринлидир: «Камчиликларни ўткир қалам билан очиш керак. Лекин шахсан ўз жароҳатингни очиб бергандай ёзсанг, одамлар тушунади».

ТАҲРИРИЯТ — ИЖОДИЙ ЖАМОА

Жамиятни эркинлаштириш, демократик тамойилларнинг кенг ёйилиши, чуқур илдиз отишига қўмаклашишга даъват этилган ижодий жамоа — оммавий ахборот воситалари таҳририятларининг ўзида шу руҳ кенг намоён бўлиши керак деган фикрдаман. Журналист касбидаги кишилар бошқаларга нисбатан эркинликка кўпроқ интилади, чамамда, жойларда ўзларини

эмин-эркин тутади. Назаримда, табиатан улар шундай яралган бўлсалар ажаб эмас.

Таҳририятларда шундай вазиятни вужудга келтириш лозимки, ҳар бир ижодий ходим ўз фикр-мулоҳазаларини, ҳар қандай шароитда ҳам, очиқ-ойдин айтиверадиغان бўлсин. Зеро бир қолипдаги ёки тайёр аңдозалардаги гаплар ижод кишисининг аввало дилини, сўнгра эса нигоҳини ҳам сўқир қилиб қўяди. Тўғри гапни, қанчалик малол келмасин, мардлик, баърикенглик билан қабул қилишга тайёр турмоқлари лозим муҳтарам муҳаррир дўстларим.

Майли, ходимлар бир-бирини инкор этувчи мулоҳазаларни ўртага ташласинлар. Чидам билан, тоқат билан тинглашимиз керак бўлади. Назаримда муҳаррир дўстимиз бу қарама-қарши фикрларга ҳакамлик қилишдан олдин, жумбоқни ечмақликни ходимларнинг ўзига ташлаб қўйгани маъқул. Ушанда ким кўпроқ ҳақли эканлиги аён бўлади-қўяди. Борди-ю, айтилган гаплардан раҳбарнинг кўнгли тўлмаса, ана унда ўз мулоҳазаларини айтса, ким нима учун ноҳақ, ким эса нима сабабдан ҳақ эканлигини эринмасдан, эҳтиросларга берибмасдан тушунтириб берса.

Баъзиларга бу йўл анархия йўли, бошбошдоқлик йўли бўлиб туйилиши мумкин. Агар кишилар ўртасидаги муносабат самимий бўлса, ҳеч қандай кўнглисизлик рўй бермайди. Яна бир шарт бор: тўғри гапни айтган киши, кейинчалик раҳбариятга ёқинқирамай қолса, бутун жамоа уни ҳимоя қила олиши керак. Учинчи шарт: мунозарада зинҳор-базинҳор шахсий манфаат бўлмаслиги даркор. Агарда шу муҳитни яратиб олсак, қарама-қарши, хилма-хил фикрлар мавжудлигида иш бир ҳисобдан жуда қизиқарли ҳам бўлади.

«Қишлоқ ҳақиқати» — «Сельская правда» газеталарига муҳаррир бўлиб ишлаган кезларимда русий забонда чиқадиган газетамизнинг Валентин Сокол деган масъул котиби бўлгучи эди. Ҳар бир масалада, албатта унинг ўз фикри бўларди. Айтайлик, газеталарнинг навбатдаги сонларини режалаштиряпмиз, ундаги ҳар бир мақола муҳокама этилаётир. Ҳамма қатори мен ҳам ўз муносабатларимни билдирияпман. Ёки таҳрир ҳайъатининг мажлиси бўлаётир. Узил-кесил бир тўхташга келишдан олдин тўсатдан у сўзга чиқарди. Қизиги шундаки, ҳар сафар гапини қуйидаги сўзлар билан бошларди:

— Муҳаррир сифатида ва инсон сифатида сизни

хурмат қиламан, лекин шунга қарамай ҳозирги такли-фингизга мен қатъий равишда (у ҳамниша «қатъий» сўзига урғу бериб айтарди) кўшила олмайман.

Шундан сўнг у ўз мулоҳазаларини айтарди. Нима ҳам дердим, ишимиз хусусияти ўзи шундай — изла-нишлар, тортишувлар маҳсулидир газета ва журнал-лар, эшиттириш ва кўрсатувлар. Валентиннинг му-лоҳазаларига ҳеч вақт ўзим биринчи бўлиб эътироз билдирмасдим. Сабабини яширмасдим ҳам. Мен жа-моада биринчи шахсман, бирор гап айтадиган бўлсам, ҳурмат юзасидан менинг томонимни олувчилар дарров топилиб қолади, бинобарин, эгаллаб турган лавозимим салмоғи менга қарши фикр билдираётган кишини, ис-тайсизми ёки йўқ, бундан қатъий назар, эзиб қўйиши, раҳбар салобати ҳам ўз ролини ўйнаши мумкин. Бун-дай ҳолатда адолатта путур етади, ҳақиқат тўла равиш-да юзага чиқмай қолиши мумкин. Масаланинг ана шу томонларини ҳисобга олган ҳолда муаммони муҳокама этиш, охириги ҳукми чиқаришни ходимлар ихтиёрига ташлаб қўярдим. Мен эса кузатувчи бўлиб турардим, холос. Кўп ҳолларда йиғилишда иштирок этаётганлар уни тузатиб қўйишарди, нима учун ҳақ эмаслигини ту-шунтиришарди. Шундан сўнг у ўрнидан туриб икки қўлини кўтарар ва мен таслим бўлдим, дерди. Ҳамма кулиб юборарди. Яна ҳазил-мутойиба, қийқириқ билан ишларимизни давом эттира берардик.

Адолат юзасидан айтишим керакки, Валентин ҳам-мавақт ҳам ноҳақ бўлиб қолавермасди. Баъзан ўртага ташлаган фикрлари ўринли бўларди, дарров кўпчилик эътиборини ўзига жалб қиларди. Бу сафар эса мен икки қўлимни кўтариб, «Валентин, бу гап сен ҳақсан, мен таслим бўлдим» дердим. Тортишув шу йўсинда якунланганидан ҳаммамиз ҳам қониқиш ҳосил қилар-дик, ҳеч ким бир-биридан ўпкаланмасди, хафа бўл-масди. Баъзи кунлари Валентин эътироз билдирмасди, индамай кулоқ тутиб ўтирарди. Бундай пайтларда касбдош ўртоқлари ҳазиллашиб, «Валентин, нега ин-дамадинг, маслаҳат йиғилишимиз жуда зерикарли ўтди-ку» дейишарди.

Мен ўша бегараз, мусаффо, самимий муноса-батларни кўнглим тусаб эслайман. Касбдош дўстларим ҳам «Қандай ажойиб жамоа эдик — ҳамма бир-бири-ни тўғри тушунарди, гаплар тагида ҳеч қандай манфа-ат ёки ғараз бўлмасди», деб эслашади ҳамон.

Журналистлар «летучка» деб айтадиган йиғилиш-

ларимиз ўта қизиқарли, тортишувлар билан ўтарди. Сўзловчи ҳеч иккиланмай, юрагида борини тўкиб соларди. Якунида ким қай жиҳатдан ҳақ, ким нима учун бироз ноҳақ — буларнинг барчаси адолат тарозида тортиларди. Оғмачилик, тарафкашлик мутлақо бўлмади.

Бир кун и чорвачилик бўлимимизнинг мудури Шухрат Жабборов одатдагидек газетанинг ўша сонндаги мақола ва хабарларни қандайдир бир кўтаринки руҳда таҳлил қилаётганди. Унинг сезгир нигоҳидан ҳеч нарса четда қолмасди. Гапларни дона-дона айта туриб, «энди бош мақола ҳақида» деди-ю, тўхтаб қолди.

— Шухратбек, гапираверинг, тўхтаманг, — дедим.

У валати ҳолатда кўзларини пирпиратиб деди:

— Мен аниқладим, шу мақоланинг муаллифи сиз экансиз... — деди-ю, яна тўхтаб қолди.

Билдимки, фикрини айтишга андиша қияпти, ундаги ҳаё йўл бермаётир. Далда бермоқ ниятида дедим:

— Тахририятда амалнинг роли йўқ, ҳаммамиз, аввало, ижодкормиз, бу масалада барчамизда бир хил имтиёз, бир хил масъулият бор. Тортинманг, ҳақ бўлсангиз раҳмат деймиз, ноҳақ бўлсангиз тушунтирамиз, бошқа ҳеч нарса бўлмайди.

Бу сўзлардан далда олиб, унинг сайрашини бир кўрсангиз эди. Ҳаммамиз завқ билан тингладик. Йиғилиш якунида кўрсатилаган камчиликларнинг тўғриси тўғри дедик, нотўғриси нима сабабдан эканлигини ҳам тушунтирдик.

Газеталаримиз ҳафтасига олти марта чиқарди. Фақат бир кун — якшанбада дам олардик. Хуллас, бош қашишга қўл тегмасди. Агарда ҳафтасига бир бор ўтказиладиган «летучка»ни ҳисобга олмасак, мундоқ ёзилиб, кўнгил чигилини ёзишнинг ҳам имкони йўқ эди. «Летучка»да эса ўтган ҳафтада чоп этилган газеталарда қандай мақолалар берилди, уларнинг яхши-ёмони қайсилар, ҳафтанинг мукофотига тақдим этиладиган энг «мих» мақоласи қайси, шу куннинг талаблари нимадан иборату, биз — ижодий жамоа унга қай даражада муносиб жавоб беряпмиз, ким қандай ишлаяпти, ким ташаббус кўрсатяпти, ким шунчаки кун ўтказяпти, газетанинг чоп этилиши билан боғлиқ жараённинг қаерида ва кимнинг айби билан узилиш бўляпти — хуллас шу ва шунга яқин гап-сўзлар бўларди. Табиийки, бундай мавзуси аввалдан белгилаб қўйилган йиғилишларда четга чиқиб кетиш маъқуланмасди.

Баъзан ўйланиб қолардим, ҳар бир кишининг ўзи бир дунё, ҳаёт эса мураккаб, жамоадагиларнинг аксарияти ёшлар, табиийки баъзи масалаларда иккиланаётган ҳолатлари ҳам бўлиши мумкин, қандайдир мавзунини ўзича ўйлаган — ёзса бўлармикан, деб ҳардам ҳаёл бўлаётгандир, турмуш унинг олдига муаммо қўйган, унга ўзича жавоб топган бўлаяпти, лекин айна пайтда иккиланияпти — ҳуллас, ҳар кимсанинг ўзига яраша қувонч-ташвишлари бор. Ана шу дардини кимга ёради, юрагини кимга бўшатади, ким билан таллашиб-тортишади, ахир бирор нарсадан сиқилиб юрган кимса гапириб олса ҳам енгил тортади-ку, буни тиббиёт фани ҳам эътироф этади.

Ҳуллас, ана шу ўй-фикрларимни касбдош дўстларимга айтадим. Бири у деди, бири бу деди, ақл ақлдан сув ичади, деганлари рост экан, шундай тўхтамга келдик: йилнинг ҳар чорагида бир марта ҳеч қандай кун тартиби бўлмаган йиғилиш ўтказамиз. Шундай билдириш осиб қўямиз йўлакка: «Касбдош, сизни нима ҳаяжонга соляпти ва нима қийнаёпти? Фалон кунини йиғилишимиз бўлади, ким нима истаса, ўшани гапириб олиши учун имконият берилади. Ўйлаб юринг, тайёргарликни кўраверинг!»

Ҳамма ҳайрон. Ходимлардан бири кириб, ўзаро муносабат ҳақида гапирса ҳам бўладими, деб сўради.

— Албатта, жуда бўлади-да, — деб жавоб бердик.

Ўша кун келди. Қўйиб бердик, роса гапиришди. Бир-бирларини қувватладилар, инкор этдилар. Турли-туман таклифлар киритдилар. Ишни ташкил этишдаги камчиликлар, тунги навбатчиликлар, машина кутиб қолишлари, тўй ва маъракаларда бир-бирини суяб юбориш каби масалалар ҳам четда қолмади. Катъий кун тартибсиз ўтган бу йиғилишимиздан барча мамнун бўлди. Жамоада қандайдир илиқлик тафти ошгандай туйилди барчамизга. Раҳбар ходимлар ҳам четда қолмади, уларга ҳам «аталганлари» бор экан. Ҳар ким бўлиб ўтган бу йиғилишдан ўзига тегишли хулоса чиқарди, ишида, ўзаро муносабатларда ҳисобга олди.

Афсуски бу яхши натижа берган тажрибани изчил давом эттира олмадик.

Журналиста амал бўлмайди, дедик. Ҳақиқатан ҳам, журналистни эл аро танитадигани унинг амали эмас, бадқи аввало қалами. Шундайлар ҳам бор — узоқ йиллар ҳали у таҳририятда, ҳали бу таҳририятда

ўралашиб юради. Лекин ундан нима қолаётганлигини бошқалар эмас, ҳатто ўзи ҳам аниқ-тиниқ билмайди. Улар ҳақида ўйлар эканман, устозларнинг журналист-ни журналист қиладиган — унинг қалами, деб таъкидлаган сўзлари ёдимга келади.

«Тошкент ҳақиқати»да ишлаб юрган кезларимда унинг бош муҳаррири, кўпчилик ёшларга устозлик қилган Зиёд Есенбоев қуйидаги гапларни тез-тез ёдимизга солиб турарди:

— Бошларингга қилич келса ҳам тўғриси айтларинг, айёрлик қилмаларинг, самимий бўлларинг, касбингга, дўстингга хиёнат қилмаларинг. Тўғри бўлсаларинг, қоқилмайсизлар, ўсасанлар, туп қўйиб, палак ёзасанлар.

Ҳаёт қизиқ, жуда қизиқ экан. Устознинг ана шу сўзларини ҳаёт имтиҳонидан ўтказишга тўғри келиб қолди. Воқеа бундай бўлган эди.

1960 йилнинг ёз ойлари.

Бу сафарги таҳрир ҳайъат йиғилишида бўлим мудирига тасдиқлаш масаласи муҳокама этилаётган эди. Одатдагидек унга берилган тавсияномалар ўқиб эшиттирилади, у эса ўз таржимаи ҳолини гапириб берди. Сўнгра савол-жавобларга ўтилади.

— Сўзга чиқишни хоҳловчилар борми? — сўради мажлис секретари Асқар ака Шермуҳаммедов.

Орага бироз жимлик чўқди. Бунинг боиси бор эди, албатта. Гап шундаки, тавсия қилинаётган ходим рўзнома бўлимларидан бирининг етакчи ходими эди, унга тавсиянома ёзиб берганлар орасида шу газета бош муҳаррири ҳамда касаба уюшмаси раиси ҳам бор эди. Четдан қараганда, масала алақачон ижобий ҳал этилган, ҳозирги йиғилиш эса ўзаро келишиб олинган фикрни шунчаки расмийлаштириш учун чақирилганга ўхшаб кўринарди. Баъзилар худди шундай деган тўхтамга ҳам келиб қўйишганди.

— Қизиқ, наҳотки ҳеч кимда айтадиган сўз бўлма-са, — котиб савол назари билан ҳозир бўлганларга яна бир-бир нигоҳ ташлади. Шу пайт газета бўлим мудирларининг орасида энг ёши сўзлаш учун рухсат сўради.

— Яширмайман, сўзимни нимадан бошлашни билмай турибман. Лекин ягона илтимосим шуки, мени тўғри тушунинглар...

Гап бундай, университетни битириб, тўрт-беш ёш мутахассис шу таҳририятга келдик. Бахтимиз бор

экан, жамоа умуман яхши, ходимлар бир-бирига саримий. Бунда албатта, бош муҳаррирнинг хизмати катта. Биз, ёшлар унинг эътиборини доимо сезиб, ҳис этиб турибмиз. Ишга ва кишиларга муносабатда, масалаларни ҳал этишда унинг одилона йўл тутиши, меҳнаткашлиги, майда-чуйда масалаларга ҳам бефарқ қарамаслиги бизда у кишига нисбатан катта ҳурмат уйғотганди. Бош муҳаррир бўлгани учунгина эмас, балки аввало яхши одам бўлгани учун биз уни севиб қолдик, эътиқод қўйдик, баъзида беихтиёр унга тақлид қила бошладик.

Ҳозир эса мен тушунолмаётган қолдим, ҳурматли бош муҳарриримиз, Сизнинг тўғринида мендаги тасаввур ҳозир, шу жойнинг ўзида остин-устун бўлиб кетди. Биз Сизни ниҳоятда ҳушёр, сезгир, одам танлайдиган раҳбар, деб билган эдик. Сиз эса келиб-келиб шу кишини тавсия қилаёсиз. Наҳотки, бу ходимнинг қандай инсон эканлигини билмасангиз? Эҳтимол, бош муҳаррир бўлганингиз учун Сиз билан етти букилиб гаплашса керак, лекин бошқа бирон кимсани одам ўрнида кўрмайди, ҳаммани оёқ учида кўрсатади, носаримий, сендан угина, мендан бутина, деган ақида асосига қурган у кишилар билан муносабатини. Сизга ҳам тушунолмаётган қолдим, ўртоқ касаба уюшманинг раиси, бош муҳаррир юзакироқ билса бу кишини, ахир сиз яхши биласиз-ку.

Ёш бўлим мудирини ўзи айтган гапларни исботловчи аниқ далилларни бирма-бир санаб ўтгач, мен бундай кишининг бўлим мудирини бўлишига бутунлай қаршиман, деди-да, жойига ўтирди.

Ўртага бундай пайтда бўладиган кўнгилсиз сукунат чўқди. Қанча вақтга чўзилганини билмайман, лекин ҳамма ўйга толди.

— Менга сўз беринг, — сукунатни газетанинг ўша пайтдаги масъул котиби Султон Орипов бузди.

— Мен ҳозир бу ерда сўзлаган ўртоқнинг фикр-мулоҳазаларини тўла равишда қўлаб-қувватлайман. Бўлим мудирлигига ходимлар ичидаги энг сарасини танлаб олишимиз даркор. Номзод ходимимиз эса ҳали бунга лойиқ эмас.

Шундан сўнг нотик ўз фикрини исботловчи бир қанча аниқ мисолларни келтирди.

Ғалати ҳолат юз берганди. Икки киши — бош муҳаррир ва касаба уюшмаси раиси тавсия қилувчилар, ҳозирча икки киши — бири бўлим мудирини, ик-

ҳануз, афсуски, жуда кам топилади. Вазият тақозоси билан тан беришдан ўзга чора қолмагач, муроса қилувчи, лекин кекчи, орани очиқ қилиб, ҳисоб-китоб қилиш учун пайт пойлайдиган раҳбарлар ҳозир ҳам кам эмас.

Шундан буён қанча сувлар оқиб ўтди. Лекин ўрта-миздаги муносабатларнинг дарз кетишига эмас, балки янада мустақамланишига хизмат қилган ўша воқеани ҳамон ҳаяжонсиз эслай олмайман. Кейинчалик ўзим ҳам раҳбар бўлиб ишладим, узоқ йиллар — қарийб 25 йил вилоят ва республика газеталарига бош муҳаррирлик қилдим. Шу йиллар мобайнида ўзимга ўзим кўп бор шундай савол бердим: мана, мен ҳам муҳаррирман, борди-ю, ходимлардан кимдир бирон масалада менга тик қараб, сиз ноҳақсиз, фикрингизга қўшилмайман, деб дангал айтса, мен унга қандай жавоб берадим, ўзимни қандай тутардим, ўша ходимга нисбатан кейинги муносабатларим қай тарзда кечарди? Устоз йўлидан бораман — олган сабоғим шу. Бошқа раҳбар-ўртоқларимга ҳам шу вазиятни бир неча бор айтганман, қандай йўл тутардингиз, деб сўраганман. Тантилик билан тан олинадиган бўлса, жавоблар узи-кесил эмас, ланж ва мужмал. Мана шундай пайтда Зиёд аканинг салобатли қиёфаси, унинг раҳбар сифатидаги, одам сифатидаги сиймоси бутун борлири билан қайта ва қайта намоён бўлади.

Қўполроқ қилиб айтганда, ўша пайтда мен ёки бирор бошқа кимса шундай жавоб олиши ҳам мумкин эди: сен зумраша тахририятта кечагина келгансан, ҳали бирор нарсани қойил қилиб қўйган жойинг ҳам йўқ, шундай бўлгач, катталарга ақл ўргатишни сенга ким қўйибди, кўрпангга қараб оёқ узатсангчи. Юмшоқроқ қилиб айтганда, бошқачароқ жавоб олиши ҳам мумкин эди: ишда ариза берган ўртоқ сендан устун, тажрибаси ҳам кўп, катталар бир фикрга келган экан, демак, ҳамма нарса ҳисоб-китоб қилинган, сен айтган камчиликларни, мана, ўзи эшитди, тузатиб юборса бўлади, бунга — биз кафилмиз.

Қарабсизки, шу билан гап тамом-вассалом. Лекин юракда дард қоларди, ишончга, иймонга, эътиқодга дарз кетарди. Бу қандайдир оддий тарозидида ўлчаб бўлмайдиган адолат, ҳақиқат, маънавият, бегаразлиқ, ошқора танқидга тан беришлик (у ҳар қанча аччиқ бўлса ҳам) имтиҳони эди. Умр бўйи шу сабоқдан баҳраманда бўлиб келаяпман.

Хуллас, ана шунақа гаплар.

Юқорида келтирилган мушоҳадалардан сўнг муҳаррир дўстларимга айтадиган гапларим шундай: раҳбар сифатида икки йўлдан бирини танлайсиз. Ё сиз том маънодаги фикрлар хилма-хиллигига йўл қўясиз, қўполроқ қилиб айтганда, ҳар бирингиз ўз жойингизда ҳокими мутлоқликдан бировоз воз кечасиз, бинобарин, эрта-ю кеч сизга етти букилиб салом бергувчилардан воз кечасиз, бундай кишилар ўрнига вазият тақозосига кўра сизнинг фикрингизга қўшилмовчи, қўйилган вазифаларни бажаришнинг, рўёбга чиқишининг бошқачароқ йўллари таслиф этувчи, айти пайтда фикрловчи, изланувчи, ташаббус кўрсатувчи кишилар билан алмаштирасиз. Бунда ҳоким ва тобе деган тушунчалар нисбатан бўлиб қолади, ижодий жараёнда сиз ҳам бир қаламқаш сифатида иштирок этасиз, бундай ҳолда умум иш учун жон куйдирувчи ишчан ходимлар жамоаси вужудга келади. Ёки мен раҳбарман, барча ишлар учун аввало мен жавоб берман, шу боис менинг гапим гап, менинг сўзим ҳамиша ва ҳамма вақт охириги ва ўзгармас сўз бўлиб қолаверади, дейсиз. Оқибатда ҳамма нарса яна эски ҳаммом, эски тос бўлиб қолаверади. Режалар тузамиз, мажлислар ўтказамиз, чоралар белгилаймиз, лекин аҳвол ўзгармасдан қолаверади. Чунки айтилган фикр-мулоҳазалар, жон куйдириб киритилган таклифлар инобатта олинмаётир. Шундай бўлгач, лоқайдликни кутаверинг, ходимлар сизнинг фикрингизга бефарқ қарашса, ажабланманг.

Яна бир ҳаёт сабоғи бор, уни ҳам айтай. Ижод аҳли ўта расмий тилда, юрак ҳароратисиз, буйруқ оҳангида берилган топшириқларга нисбатан хўжақўрсин муносабатда бўлади. У кўрсатмани бажаради, лекин ундан бошқалар эмас, ўзининг ҳам кўнгли тўлмайди. Сиз очиқ кўнгли билан гаплашинг ходимлар билан, баъзан илтимос оҳангида бўлса ҳам зарар қилмайсиз. Кўрсатилган бу ҳурмат изсиз қолмайди, бунга кейинчалик ўзингиз ҳам ишонч ҳосил қиласиз.

Ўрни келганда яна бир масаладаги фикрни айтмоқликни жоиз деб биламан. Бир қатор редакцияларда таҳрир ҳайъати ҳамда таҳрир кенгаши бор. Таҳрир ҳайъати редакцияда ишловчи етакчи ходимлардан, таҳрир кенгаши эса ўз соҳасининг билимдони бўлган кишилардан ташкил топган. Назаримда шу йўл тўғри танланган. Баъзи газеталарда эса фақат таҳрир ҳайъ-

ати бор. Улар сафида редакциянинг етакчи ходимлари билан бир қаторда ҳали юқорида айтганимдек, ўз соҳасининг етук кишилари ҳам киритилган. Лекин очигини айтганда, шу ҳайъат аъзоларининг бирор марта редакцияда тўпланиб, газета фаолияти билан боғлиқ масалаларни муҳокама қилишда, етилиб қолган муаммоларни ечишда бевосита қатнашганларини кўрганим йўқ. Қўпол бўлса ҳам айтишим керак, улар таҳрир ҳайъатига хўжақўрсинга киритиб қўйилганлар. Бу сўзларим обрў-эътибори билад ўша зотларга малол келмасин, аслини олганда улар ҳам расмийликнинг қурбонлари. Бинобарин, таҳрир ҳайъати шу редакцияда ишловчи етакчи ходимлардан ташкил топмоғи лозим. Бирор масалани, айтайлик, кимндир вазифасидан озод этиш, ё бўлмаса бирор жумбоқли мақолани муҳокама этиш зарурати туғилиб қолди дейлик. Шундай ҳолларда биз таклиф этаётган таҳрир ҳайъати тезкор тарзда йиғилиб, муаммони ҳал этиши мумкин. Ҳозирча таҳрир ҳайъатида бўлган муҳтарам зотларни таҳрир кенгашига ўтказилса, узукка жўз қўйгандек бўлади.

Таҳрир ҳайъати бош муҳаррир ҳузуридаги маслаҳат овозига эга бўлган кичик бошқарув жамоасидир. Ҳар ким ўз мулоҳазасини айтиши мумкин, лекин вазият тақозоси билан шундай бир ҳолат юзага келсаки, унда айтилаётган фикрлар бош муҳаррирнинг мақсад ва ўйларига тўғри келмай қолди, дейлик. Бундай вазиятда берилган маслаҳатлар учун миннатдорчилик айтилиб, сўнгра бош муҳаррир ўзи хоҳлаган тўхтамга келиши мумкин. Айтиб қўяй, шундай ҳолат юз берганлигини мен, шу соҳада 45 йилдан ортиқроқ меҳнат қилиб келаётган бир кимса, ҳали кўрганим йўқ. Ўзим қарийб чорак аср бош муҳаррир бўлиб ишладим. Менда шундай ҳуқуқ борлигини аҳён-аҳёнда эслатиб қўярдим, айна пайтда шу ҳуқуқдан фойдаланишдан Худонинг ўзи асрасин, деб илтижо қилардим. Фаолиятим даврида ҳақиқатан ҳам шу ҳуқуқдан фойдаланиш имконияти бўлмади. Мен бундан жуда мамнунман.

Юқоридаги мулоҳазалардан шундай хулоса чиқарсак. Кеча биз ёпишиб юрган усул ёки айтайлик, ақда бутун ҳаётда ўзини оқламаса, ундан воз кечишга тайёр бўлмоғимиз лозим. Ахир, ҳаёт сабоғи шахсий хоҳишлардан устун турмоғи даркор. Ишимизни, унинг натижаларини ҳаёт сабоғи билан солиштириб бормоғимиз,

борди-ю тутган йўлимиз фаолиятимиз жараёнида ўзини оқламаса, шунга яраша тўхтамга келишдан сира чўчимаслигимиз керак. Ҳаётнинг мангу муаллими — тажриба, деб бекорга айтмаганлар. Бошқача қилиб айтганда, қоқила-қоқила тўпланган тажриба — ҳаёт йўлидаги, фаолиятимизни йўналтиришдаги шамчиродир. Ҳаётдан зўр ҳакам йўқ, дедик. Шундай экан, унинг ҳукмини тан олайлик, ўжарлик ва қайсарликни бас қилайлик. Аслини олганда, жонли ижодий ишда ўжарлик ва қайсарлик турган-битгани офатдир. Ширин ёрондан аччиқ ҳақиқатни афзал билайлик. Яъни демокриманки, ҳаёт синовидан ўтолмаган, ҳамон даргумон бўлган қарашлардан ҳеч иккиланмай воз кечиш керак. Улардан қанчалик тезроқ қутулсак, шунчалик енгил бўламиз, ишларимиз юришиб кетади. Қандай бўларкин, кеча ундай дердик, бутун эса бундай деяпмиз, деб ўйлайдиган бўлсак — ютқизамиз. Кўзни каттароқ очиб, ҳақиқатни тан олайлик, мардик қилайлик, кун сайин ўйларимизни ишларимиз натижалари билан, ҳаёт билан солиштиришдан, шундан келиб чиқиб, тегишли хулосалар чиқаришдан чўчимайлик.

Баъзан шундай ҳам бўлади. Бирор масалада кенгаш боряпти. Шунда раҳбар кимда қандай таклиф бор, деб сўрайди. Ходимлардан бири ўз мулоҳазаларини айтади. Ўша заҳотиёқ раҳбар бўпти, яхши, шу масалалар билан ўзингиз шуғулланасиз. Сизга беш кун муҳлат, дейди. Таклиф киритган кимса бир ҳолатга тушади, атрофдагилар «тилинг бошинга бало, деб шунга айтсалар керак», деб пичирлашади. Ташаббус кўрсатган киши ҳар доим ҳам рағбатлантирилмайди, деган ибора бекорга пайдо бўлмаганга ўхшайди. Эндиликда у мулоҳаза айтишдан ўзини тиядиган бўлади.

Назаримда, шундай йўл тутган маъқул: аввало таклифлар киритгани учун ўша ходимга миннатдорчилик бидирилиши лозим, сўнг борди-ю, ўша мулоҳаза маъқул топилган бўлса, қани бу мавзулардан қай бирини ким олади, деб яна жамоага ташлаган яхши. Бир-икки талабгор чиқади, сўнгра ўша ходимга ўзингизда бирор мавзунини олиш истаги борми, дейилса, «йўқ» деб айтишга тили бормади.

Бирорта ҳам таклиф, бирорта яхши ёзилган мақола, ҳатто хабар ҳам ақалли оғзаки рағбатлантиришдан четда қолмаслиги шарт.

Инсон кўнглини гулдан нозик, дейдилар. Ижодкор кўнгли инчунун. Қалам аҳлининг кўнгли заррага бо-

риб келади. Буни ҳамиша ёдда сақламоқ жуда муҳим деб ҳисоблайман. Керагидан ортиқ дори, ҳатто асал ҳам фойда ўрнига зарар келтириши мумкин эканлигини ҳаммамиз биламиз. Асалнинг ози яхши, деб бе-корга айтмаганлар. Айтмоқчиманки, ҳамма нарсада меъёрни сақламоқ маъқул. Айниқса, ноҳолис танбеҳга эҳтиёт бўлмоқ керак. Шундай ҳолатта тушган ижодий ходим анча кунларгача ўзига келолмай, ҳатто оддий хабарларни ҳам ишлашга қурби етмай қолади.

«Тошкент ҳақиқати» гезатасида ишлаб юрган йилларимизда муҳарриримиз Зиёд ака баъзан йиғилишларда қизишиб кетиб, айрим ходимларга нисбатан меъёрдан андек ортиқроқ гап айтиб кўярди. Сезгир ва хушёр одам эмасми, кўп вақт ўтмасдан буни ўзи ҳам сезарди. Орадан икки-уч соат ўтгач, ўша ходимнинг хонасига кириб келарди. Стул олиб ёнига ўтирарди, ҳол-аҳвол сўрарди, тайёр қандай материаллари борлигини суриштирарди. Агар мақолалари бўлмаса, истаган жойингга хизмат сафарига юбораман, кўнглинг қаерни хоҳлайди, бир шамоллаб ҳам келасан, идорада ўтираверадиган киши диққинафас бўлиб кетади, дерди. Шу пайт бирдан сигаретингдан ол, дерди. Аслида у чекиш ў ёқда турсин, папирос тутунини ҳам ёқтирмасди. Қандайдир ўртадаги расмийчиликни бутунлай кўтариб ташлаш мақсадида шундай йўл тутарди, билшимча. Қандай мавзуларни ўйлаётганини суриштирарди, эшитиб бўлгач, жуда яхши, тайёрлашинг билан келгуси сонга кўямиз, дерди-да, ходимнинг елкасини эркалагандек кафти билан силаб кўярди. Қарабсизки, аввал айтилган танқидий гаплардан бирортасининг юракда оғриқли изи қолмасди. Зар қадрини заргар билади, деб шунга айтсалар керак. Бамисоли ғамхўр отадек ходимлар кайфиятини авайлаб сақларди. У кишилар билан ишлашнинг ўзи бир нозик санъат эканлигига доимо амал қиларди. Шу боисдан ҳамма кўтаринки руҳда ишларди.

Баъзан гувоҳи бўлиб қоламан, баъзан эса эшитаман. Техник ходимлар ҳам иштирок этаётган йиғилишларда бўлим мудирларига нисбатан қаттиқ-қуруқ гаплар айтилади. Бундай ҳолатни ҳазм қилолмайман. Ҳар кимнинг ўз ўрни бор, ахир. Ижодий муаммолар ёки ижодий бўлим ҳисоботлари тингланаётган йиғилишда матнларни оққа кўчирувчилар, мусахҳиҳлар ва бошқа техник ходимларнинг иштирок этиши номақбулдир.

Бир йиғилишда обрўли ходимга ўринли-ўринсиз таъналар билдирилди. Эртасига ўша ходим мақоласини кўчиртиргани машинисткалар хонасига кирди. Шунда аёллардан бири ундан «Сизни ишдан ҳайдаш-моқчимиз?» деб сўраб қолди. Нима деб жавоб берсин, ўша шўринг қурғур. Қай ҳолатда чиқиб кетганини билмайди. Йиғилишда эшитгани бир бўлди-ю, бу ерда эшитгани ҳам бир бўлди. Бир ҳафта-ўн кун ўзига келолмай юрди, мақоласини кўчиртиргани ўша хонага боришга юраги зирилларди.

Айни пайтда ходимлар хузурида бош муҳаррир ўзининг ўринбосарларига бўлар-бўлмасга танбеҳ бераверишини ҳам оқлай олмайман. Ахир, бошлиқнинг кўп вақти турли йиғилишларда ўтади. Шундай пайтларда бутун иш жараёнини унинг ўринбосари бошқаради. Бўлар-бўлмасга турткиланаверилган кимсанинг эса, буни сиз истайсизми-йўқми, барибир, обрўсига путур етказилади. Обрўси бўлмаган кишининг кўрсатмалари, билингки, менсимаслик билан қабул қилинади.

Юқоридагиларни айтишдан мақсад шуки, ходимлар руҳиятидан ҳамisha хабардор бўлиб туриш жуда муҳим масала. Ижодий ходим, қўпол қилиб айтганда, мардикор эмас, гап эшитса, аччиқ устида кетмонни янада зарб билан урадиган, балки у ижодкор. Ижод этмоқ учун эса киши руҳияти яхши бўлмоғи шарт. Руҳи паст бўлган ходим қанчалик ўзини мажбур этмасин, барибир, арзигулик ҳеч нарса ярата олмайди.

Бир нарсани эслатиб қўйсам, ортиқча бўлмас деган ўйдаман, ҳамкасаба муҳаррир. Таҳририят — ижодий ташкилот, шундай бўлгач, бу ерда ижодий тортишувлар, ҳар ким ҳар хил фикрлар айтиши табиий бир ҳол. Баъзан оддий бир ходим сизнинг таклифингизни маъқулламай, ўз фикрида қолиши мумкин. Дарғазаб бўлманг, чиданг, сабр қилинг, яна бир бор ўз фикрингизни бошқа бир киши айтган, деб фараз қилинг. Адолат тарозисининг бир палласига қўйинг, сўнгра холис, жуда холис туриб, тарози посангиси кўрсаткичларига қараб, хулоса чиқаринг. Борди-ю, сиз ютқазсангиз, буни тан олишдан ор этмангиз, голибни табриклашни унутманг. Бундай усулда иш тутсам обрўим тақдирини нима бўлади, деб ҳадиксираманг. Адолатни тан олган кимсанинг ҳеч қачон эътибори пасаймаган. Бунга кейинчалик ўзингиз ҳам тан берасиз. Бир гапни бот-бот такрорлашни ҳуш кўрадим. Бе-

рилган топшириқни солдат сифатида хўп бўлади, деб қабул қилувчи ходимга нисбатан ўша масала ечимининг ўзгачароқ йўлларини кўрсатган ходимни кўпроқ ҳурмат қиламан, унга бош эгиб, таъзим қилишдан ор этмасман зинҳор. Боя айтганимдек, таҳририят ижодий ташкилот, бошлиқнинг айтганини оддий ходимлари қулоқ қоқмай ижро этадиган милиция ёки прокуратура органи эмас. Буни зинҳор-базинҳор унутмайлик.

Бир катта йиғилишда генерал билан бирга ўтирган эдим. Шу йиғилиш ҳисоботини ёзиш топширилган ходимимиз келиб, баъзи масалаларни ойдинлаштириб олди, сўнг олдинги қаторга ўтиб кетди.

— Сизларда ходимлар ўз бошлиқларидан олдинга ўтиб кетаверар экан-да, — деди ўша генерал.

— Муҳими, топшириқни бажариш, бошқасининг аҳамияти йўқ, — деб жавоб бердим. — Аслини олганда касбимиздагилар эркин ҳаракат қилади, эркин фикрлайди, ўрни келганда эътироз ҳам билдиради. Назаримда, энг демократик касб ҳам бизники бўлса керак. Биз ҳар қандай расмиётчиликдан имкон қадар узоқроқда бўлишга интиламиз.

— Бизда унвони пастроқ ходимнинг унвони баландроқ кишидан ўтиб, олдинроқда ўтиришга ҳаққи йўқ. Армия — бу армия, қўмондоннинг айтгани ходимлар учун қонун.

— Армияда, назаримда, шундай бўлиши керак, лекин журналистика армия эмас, балки энг илғор, эркин ва озод фикрлар ифода этиладиган жабҳа, бинобарин, ходимлари ҳам шунга яраша ўзини тутadi...

Фикрланди фаалажликдан қанчалик тезроқ қутулсак, қанчалик аччиқ бўлмасин ҳақиқатни, бор гапни айтишдан тап тортмасак, ҳаёт томонидан ўртага қўйилаётган саволларга эски андозаларга қараб эмас, балки кўзимиз кўриб, қалбимиз ҳис этаётган воқеликдан келиб чиқиб жавоб беришга журъат этсак, шунда виждон бурчини, касбимиз бизга юклаган мажбуриятни бажарган бўламиз.

Худойимнинг ўзи кишиларни турлича қилиб яратган. Ер юзидан неча миллиард киши бўлса, айнан бири-бирини такрорлайдиган икки инсонни топиб бўлмайди. Беш қўл баробар эмас, деган нақл ҳам шундан келиб чиққан бўлса ажаб эмас. Биров оғир карвон, биров чаққон, сезгир, удабурон, бошқа биров эса аммамнинг бузоғи. Демак, буларнинг ҳаммаси табиий ҳол. Лекин ўтган етмиш йил давомида ҳукмрон ком-

фирқа барча бир хилда фикрласин, деб бонг уриб келди. Кишиликнинг табиий ҳолатига, хоҳишига, интилишига қарши бўлган бир қолипда фикрлашга мажбуран кўндириш сиёсати бутун нима билан яқунланганлиги барчамизга аён. Баъзан ўйланиб қолардим, кўрсатмасиз қадам босмаймиз, махсус қарорсиз ўзи шундоққина кўриниб турган ишни ҳам амалга ошира олмаймиз. Чунки ташаббускорлар, изланувчи кишилар ўзларича иш тутиб, гарчи яхши натижаларга эришган бўлсалар ҳам, уларнинг бу фаолиятдан жамият ҳам, ўша ташкилот ёки хўжалик жамоаси наф кўрган бўлса ҳам, барибир, ахир оқибатда «бундай ишлар инструкцияда кўзда тутилмаган, шундай экан, у қонунга ҳилофдир» деган хулосалар чиқарилган. Буйруқбозликка асосланган бошқарув раҳбарияти муқофотга, тақдирлашга, эъзозлашга лойиқ кишиларни йўқ ердан айб топиб, маънавий майиб қиларди.

Ушбу битикларни қоғозга тушираётиб, буңдан роса 30 йил аввал бўлиб ўтган воқеа ёдимга тушди. 1969 йилнинг феврал ойида чет элларда бўлиб қайтдим. У мамлакат журналистларида биринчи бор диктафонни кўрдим, унинг бизнинг ишимизда ниҳоятда зарур эканлигини тушуниб етдим. Қайтиб келгач, эс-қушим ўша нарсада бўлди. Вилоятда савдо ташкилотларининг раҳбарлари билан учрашиб, дардимни айтдим. Вилоят матлубот жамиятининг раиси ғарбдаги иттифоқдош республикадаги касбдошлари билан боғланиб, 8 дона диктафонни топиб келишди. Пул ўтказиб олайлик десақ, рухсат беришмади, «инструкцияда бундай молларни харид қилишга ижозат йўқ» экан, тамом-вассалом. Нима қилиш керак? Обкомга бордим. Олган жавобим шундай бўлди: «биз инструкцияларга оғишмай амал қилинишини назорат қиламиз, ҳаммадан шуни талаб этамиз, шундай бўлгач, сенинг илтимосингни қандай қилиб қабул қилишимиз мумкин». Тинчимни йўқотгандим буткул. Вилоят банки бошқарувчиси Ҳамидулла Насруллаевга учрашдим. «Бу ишнинг бирор иложи борми, ахир, уни мен ўзим учун қилаётганим йўқ-ку» дедим. Аввалига кулди, сўнг журналистларга ихлосим алоҳида, шу сабабли бу иш очилиб қолиб, жазо олсам ҳам розиман, тўғирлаймиз, деди. Хуллас, пул ўтказиладиган ҳужжатларда челақ, сулурги, пол ювиш учун ишлатиладиган дарағ газмол ва бошқалар кўрсатилди. Тасаввур қиласизми, таҳририят қанча челақка пул ўтказганини. Шундай бўлса ҳам ўша пайтдаги вилоят мафку-

ра ишлари бўйича раҳбари Мирзатой Умбетовга учрашиб, бор гапни айтиб бердим. Республикада кимдир қўл уриши керак-ку, бу янги ишга, дедим. Мени партизан деб атади (ўзбошимчалик қилганим учун), лекин розилик берди. Сўнгра қўшиб қўйди, борди-ю, кимдир ушбу масалани кўтарса, сенинг масала янги секретариат йиғилишига қўямиз, куйиб-пишиб уришамиз, жим тураверасан, маҳмадоналик қилмайсан, мавжуд инструкцияга амал қилмаганинг учун шунчаки ҳайфсан берамиз. Келишдикми?

Шундай қилиб, «Сирдарё ҳақиқати» редакцияси ижодкорлари республикада биринчи бўлиб ўз ишларида диктафондан фойдаланадиган бўлдилар. Шу деса-сангиз, бу хабар Тошкентта етиб борибди. Менинг ҳисоботимни Ўзбекистон журналистлари уюшмаси секретариатда кўришмоқчи бўлишибди. Бордим. Диктафоннинг тахририят фаолиятидаги ижобий томонларини батафсил гапириб бердим.

— Бу нарсаларни қандай қилиб олдинглар, пулни қай ердан топдинглар? — сўраб қолди «Правда Востока»нинг муҳаррири Н. Тимофеев.

Мен бор гапни айтиб бердим.

— Биз бундай қилолмаймиз, — деди у...

Ўша пайтларда фикрлаш ва унинг оқибати ўлароқ ишни жонлантиришга қаратилган таклиф-мулоҳазаларни ўртага ташлаш учун фақат оқил ҳамда фаросатли бўлишнинг ўзи кифоя қилмасди. Бундай кишилар сабр-тоқатли, чидамли, асаблари пўлатдан бўлмоғи даркор эди. Яна шуниси ҳам бор эдики, тўғри сўзни, фойдали таклифни айтганинг учун бўйнингга тавқилаънат тамғаси осилишига, камситишларга, таҳқирлашларга, ўзинг ва оила аъзоларинг ризқи-насибасининг пасайиб кетиши каби кутилган ва кутилмаган ҳолларга ҳам тайёр туришинг лозим эди. Бунга эса очиги, ҳамма ҳам рози бўлавермайди. Лоқайдлик ва фаолсизликнинг келиб чиқиш илдизи худди шундадир. Қандай бўларкин, менинг ҳақимдаги фикр ўзгариб қолмасмикин, тўғри тушунармикинлар, деган ўй-хаёллар чулғаб оларди киши борлигини. Кўркув, ҳадиксираш, иккиланишлар ана шундан келиб чиқарди...

1985 йилнинг ўрталарида республика газеталари муҳаррирлари мафкура ишлари бўйича раҳбарнинг хузурига таклиф этилдилар. Суҳбат якунида мен котиба хонасида қолиб, ўртага ташланган масалалар бўйи-

ча мулоҳазалар айтдим, баъзи масалаларнинг қўйилишига эътироз билдирдим.

Шундан сўнг ишимни ковла-ковла қила бошлашди. Буни қарангки, бу усул ҳам иш бермади. Шу ўртада газетанинг тўртинчи бетида чоп этилган жанубий вилоятларнинг бирида яшовчи қишлоқ мухбирининг ахборотида бир йўл тушиб қолиб, ўша жумланинг мазмуни бутунлай тескари маънони англатадиган бўлиб қолганди. Баҳона топилади, вазифамдан четлатишиб, муродларига етдилар. (Бу ҳақда кейинроқ батафсил ҳикоя қилиб бераман).

Бу мисолни мен ўша шўролар даврида қай ҳолатда ишлаганимизни, руҳий ҳолатимиз қандай эканлигини кўрсатиш, ўша замонларни билмаган ва уни ҳис этолмайдиган ёш замондошларим учун атайлаб сўзлаб бермоқдаман. Кўп йиллар газеталарга бош муҳаррирлик қилдим. Бу даврлар игна устида ўтириш билан тенг эди. Муҳаррирнинг боши узра комфирқанинг ойболтаси осиглиқ турарди, ҳамиша.

Айтишларича, уруш даврида «Правда Востока» газетасида чоп этилган олий бош қўмондоннинг буйруғида битта «л» ҳарфи тушиб қолган. Натижада «главнокомандующий» сўзи қандай бўлиб чиққанини ўзингиз билиб олинг. Муҳаррир шўринг курғур қамалиб кетган.

Тўрт бетлик газетанинг ҳар саҳифасида тахминан қирқ минг ҳарф ва белги бўлади. Тасаввур қилаяпсизми! Ахир, кишилар робот эмас, жонли одамлар, улар чарчаш мумкин, газеталар асосан кечқурунлари, баъзан эса тунда тайёрланиши ҳисобга олинса, инчунун. Агарда ишимиз хусусиятидан бевосита раҳбарлар андаккина хабардор бўлганларида эди, ҳолатимизга адолат юзасидан ҳолис ёндашармидилар, деган хаёлларга бораман баъзида. Шундай деётганимни асослаш учун бошимдан ўтказган яна бир воқеани сизлар билан, муҳтарам ўқувчи, баҳам кўрмоқликни лозим деб топдим.

1965 йилнинг ёз ойлари эди. Ўша куни кечгача вилоят фирқа комитети бюро мажлисида бўлдим. Соат саккизлардан ошганда ниҳоятда толиққан ҳолда тахририятга келдим. Тайёр саҳифаларни кўздан кечириб, сарлавҳаларни диққат билан ўқиб чиқдим. Бошқасига кучим етмади. Мия ҳеч нарсага қабул қилмасди. Муовинларни чақириб, аҳволимни айтиб, уйга кетдим.

Эрталаб келсам, ходимларнинг кўзи олазарак, ҳам-маёқда чоп-чоп. Нима гаплигини сўрадим. Улар олдин аниқлайлик, кейин айтамиз дейишади. Гапнинг қисқаси газета саҳифасида хато кетган. Халқаро обзорда «капитализм дунёси инқирозга учради» деган жумладаги «капитализм» сўзи ўрнига «социализм» сўзи териб юборилган. Текширишда материал ЎзТАГдан келганлиги, хато асл нусхадан ўтиб кетганлиги аниқланди.

Нима қилиш керак? Муҳаррир бўлиб келганимга энди беш-олти ой бўлган, вилоятда ҳеч кимни яхши танимайман, менинг ҳам ким эканлигимни, қандай ходим эканлигимни деярли ҳеч ким яхши билмайди. Аввалига ўйланиб қолдим. Сўнг ўлдирса ҳам мард ўлдирсин, деган қарорга келдим. Тўғри вилоятнинг биринчи раҳбари Носир Маҳмудовнинг ҳузурига йўл олдим. Бор гапни яширмай айтдим. Ўша, хато ўтган материални мен ўқимаган бўлсам-да, муҳаррир сифатида масъул эканлигимни, қандай жазо лойиқ кўрилса, шунга рози эканлигимни айтдим.

— Сизда қанча киши ишлайди? — сўради у.

— Ҳаммаси бўлиб, фаррошларни ҳам қўшиб ҳисоблаганда 42 киши...

— «Правда» рўзномасида қанча ходим ишлайди? — яна сўради у.

— Анигини билмайману назаримда, биздагига нисбатан 10—15 баробар кўп бўлса керак.

— Ана кўрдингизми, боринг ўн баробар кўп дейлик, лекин иш ҳажми бир хилда (ўша пайтларда «Правда» рўзномаси тўрт саҳифада чиқарди). Шунга қарамай, «Правда»да ҳам хато ўтиб туради, гарчи сиздаги ходимлар билан у ердаги ходимлар ўртасида ер билан осмонча фарқ бўлса ҳам. Мен ҳам бир пайтлар журналист бўлганман, туман газетасида хизмат қилганман. Ўтиб кетган хатога келсак, ишдаги камчилик деб ҳисобланг. Хато қилмаган ким бор? Муҳокама қилинг, чора кўринг, лекин илло-билло бирор кимсани ишдан бўшатманг. Бизга кадрлар керак. Уларни эҳтиёт қилайлик. Кўнгилни бузманг, ҳали ишларимиз жуда кўп. Асабни сақлайлик.

Қайтарканман, йўлда ўйлардим: Носир Маҳмудов олдига мен эмас, соям кирганди, ҳозир эса тоғни талқон қиладиган қудратим бор. Одамлар билан ишлаш санъатининг мўъжизакор кучи эди бу...

Орадан йиллар ўтди. Республикамизда қайта қу-

риш кадрларни оммавий равишда калтаклашдан бошланди. Ўша йиллари Носир акани тез-тез эслардим. Кишилар билан ишлашдаги усули, муносабатини солиштирардим. Бирин авайларди, асрарди, мурувват кўрсатарди, илхом берарди, куч-қувват бахш этарди. Иккинчиси эса ҳаётга келганингга минг бор пушаймонлар едирарди...

Генерал бўлишни орзу қилмаган аскар бўлмаса керак. Худди шунингдек, журналист борки, бадиний ижодни орзу қилади. Лекин бу дегани ҳар бир журналист келгусида ёзувчи ёки шоир бўлади дегани эмас. Қозонда бори чўмичга чиқади. Илло орзуга айб йўқ. Муҳаррир дўстим, кўз-қулоқ бўлиб юринг, шу йўлда озгина бўлса ҳам умид уйғотадиган ходим бўлса, ўша чашманинг кўзини очишга, ўша нозик ниҳолнинг униб-ўсишига, туп кўйиб палак ёзишига нимаики зарур бўлса ҳаммасини кўринг. Савоб бўлади бу хайрли ишингиз. Фақат яхши сўз билан эмас, балки унга шунга тегишли шароит яратиб бериш вазифаси ҳам сизнинг елкангизда. Ажаб эмас, сиз тўфайли, ҳозирча уриниб, йўлини топа олмаётган ходим келгусида элга танилган қаламқаш бўлиб етишса. Ахир ҳозирги кўзга кўринган кўпгина шоир ва ёзувчиларимиз аввал журналист бўлишган, турли таҳририятларда хизмат қилишган, ўша муҳитда пишиб етилганлар...

Тошкент вилоят газетасида саноат, қурилиш ва транспорт бўлимида мудир эдим. Эшиқдан муҳарриримиз Зиёда ака баланд бўйли киши билан кириб келди. Кейин билсам у киши Ўзбекистон давлат нашриётининг директори Файзилла Юнусов экан.

— Мана шу йигит, сиз истаган мавзунинг пири, — деди муҳарриримиз.

Гап нима ҳақда эканлигидан хабарсиз бўлганлигим ҳамда мени «мавзунинг пири» деганларидан хижолат чекиб, мўлтиллаб қараб туравердим.

— Масала бундай, ука, — деди Файзилла ака, — бу йил кузда Ўзбекистон металлургия заводимизда биринчи бор пўлат эритилган кунга чорак аср тўлади. Бу корхона бутун республиканинг фахри, унинг 25 йиллигини катта тантана билан нишонлаш тараддуди бошланди. Нашриётимиз бир китобча чиқариши керак.

— Мен ҳали китоб ёзган эмасман, қандай бўларкин...

— Қўлингдан келади, мен завод директори Иброҳим ака Муҳаммаёвга телефон қилиб қўяман, ҳам-

ма шароитни яратиб беради. Неча кун зарур бўлса, ҳаммасига жавоб, — Зиёд ака мунозарага нуқта қўйди.

Бошим қотди. Уч-тўрт очерким чиққан ё чиқмаган ўша кунгача. У пайтларда саноат мавзусида ёзадиган журналистлар жуда кам эди, ёзувчилар эса энди-энди қўла уришаётганди.

Заводга бордим. Иброҳимжон ака меҳмонхонадан бир хонани ихтиёримга берди. Ёшман, романтик кайфият кучли. Худди пўлат зритувчиларга ўхшаб, бризент шим, халат ва қалпоқ кийиб олдим, қора кўзойнак ҳам беришди. Қаттиқ терлаймиз, мартен печи олов пуркайди, ташқари эса совуқ. Январ ойи эди. Шу десангиз ўпкам икки томонидан шамоллаб, зотишам касалига дучор бўлиб қолдим. 40 кун даволаниб, ишга чиққанимда Зиёд ака деди:

— Бетоб бўлиб, китобинг ҳам орқага сурилиб кетди. Энди гап бундай, нашриётнинг буюртмасини ба-жармагунча, ишга келма, сенга жавоб.

Хуллас, шундай қилиб, 1959 йили биринчи рисолам — «Ўзбекистон пўлати» нашр этилди. Унинг юзага келиши сабабчиси бошдан-оёқ Зиёд ака эди.

Бир куни ўринбосарим Неъмат Ёқубов тузилган шартноманинг муддати ўтиб кетган бўлса ҳам романини охирига етказа олмаётганлигини сўзлаб қолди. Дарров Зиёд аканинг менга нисбатан тутган йўли эсимга келди. Неча кун зарур, деб сўрагандим, тортиниброқ ўн кун бўлади, деди. Хотиржам ишланг, сизга 15 кун ижодий таътил, бемалол кетаверинг, дедим.

Ариза ёзайми, деб сўради. Эшитган жавоби шу бўлди: расмиятчиликнинг не ҳожати бор. Китоби чиқ-қач, Неъмат Ёқубовбу асарнинг юзага келишидаги ҳимматингиздан миннатдорман, деб дастхат ёзиб берди.

Орадан икки-уч йил ўтгач, Неъмат Ёқубов яна ёрилиб қолди. Навбатдаги қиссаси нашр этилиш муддати алақачон ўтиб кетган бўлса ҳам, ҳали қўлёзма босмахонага топширилмаганлигидан нолиб қолди. Ёзувчи Ҳамид Фулом ўша пайтда Фафур Фулом нашриётининг директори эди. Асар муаллифини ёнимга олиб, унинг ҳузурига бордим. Илтмосимизни эшитгач, тезлатиш чораларини кўраман, деди Ҳамид ака. У ўз сўзининг устидан чиқди. Неъматилланинг яна бир китоби дунё юзини кўрди...

Ўткир Ҳошимов «Тошкент ҳақиқати»га мусахҳиҳ бўлиб ишга келганди. Чаққон ва эпчил йигит экан. Боз

устига сезгир, тиришқоқ. Ахборот ва мақолалари тез-тез чоп этилиб турди. Сўнг бирин-кетин очерклари пайдо бўла бошлади. Ҳаммамиз ҳавас қилардик унга. Чунки шу даргоҳда беш-олти йил ишлаётганлар орасида очеркка қўла уришга ҳамон иккиланаётганлар ҳам йўқ эмасди. Бир куни у олдимга кирди. У пайтда мен бош муҳаррир ўринбосари эдим.

— Университетда сиртдан ўқийман. Ижод қилмоқ учун пухта билим зарурлиги сезилапти. Шу ўқишни кундузги бўлимга кўчиришга ёрдам берсангизлар...

Журналистика факультетининг декани Анвар Шо-рахмедов билан боғландим. Мақсадни айтдим. Бу жуда мушқул иш-ку, деди у.

— Мана кўрасиз, ўша курсдаги 28 талаба ҳам бир бўлади, бизнинг ўтқир ҳам бир бўлади, мени айтди дерсиз, савоб ишдан четда қолманг, кейин ўзингиз хурсанд бўласиз бу ишингиздан.

— Масалани мен ҳал этолмайман, ректоргача чиқиш керак бўлади. Сизлар кафолат хати ёзиб беринглар, мен бир урғиниб кўраман, — деди Анвар ака.

Хуллас, барака топгур, уёққа югуриб, буёққа югуриб мана шу чигал жумбоқни ҳал этди. Ўша камсуқумгина йигитимиз — бутун эл оғзига тушган катта қаламқаш, халқ ёзувчиси фахрий унвонига эга, республика Олий Мажлисининг депутаты, Олий Мажлис Матбуот ва ахборот қўмитасининг раиси.

ДАДИЛРОҚ БЎЛАЙЛИК, ҲАМКАСБЛАР

Президентимиз Ислон Каримов ўзининг ҳар бир маърузасида матбуотнинг жамиятимиз ҳаётида тутган ўрнига катта баҳо беради. Бу газета-журналлар, телевидение ва радио ходимларини руҳлантиради, аynи пайтда улар зиммасига янги вазифалар юклайди. Ҳар сафар менда ўз соҳамиздаги йўналишлар тагин ҳам ойдинлашгандек туйилади, хаёлимда қатор-қатор янги мавзулар туйилади. Бу сафар — Ислон Абдуваниевич «Озодлик» радиосининг ўзбек шўъбаси ходимлари билан жуда очикчасига суҳбатлашди, уларнинг барча саволларига тўла жавоб берди. Мен журналист сифатида ўзимни аввалгига нисбатан дадилроқ ҳис қила бошладим.

Ўша учрашувда қўйилган саволларга берилган жавобларда, жумладан, мана шу сўзлар ҳам бор эди: «Матбуот эркинлигини таъминлаш... ҳақидаги менинг

фикрим шундай: жамоатчиликнинг, халқнинг ҳокими-
ятга нисбатан... умуман мансабдорларга нисбатан бил-
дирган фикрини ифодаловчи матбуотгина демократик
матбуот ҳисобланади. Одамларда ҳар хил фикр бўли-
ши табиий: ҳокимият биттасига ёқади, биттасига
ёқмайди... Матбуот буларнинг ҳаммасини ифодалаб
бериши керак, шунга биз чидашимиз даркор. Ана
шундагина матбуот демократик матбуот бўлади».

Яширмайман, ўша савол-жавобни ўқигач, ўзимни
бошқача ҳис эта бошладим. Қалбимда шу пайтгача
қилинган ишлардан қониқмаслик ҳисси, жамият одди-
да қарздорлик ҳисси бутун бўй-баста билан пайдо
бўлди. Бир оқсоқол сифатида матбуотимиздаги аҳвол-
ни қўйилаётган янги талаблар асосида кўздан кечи-
риш эҳтиёжи туғилди. Сўнг баъзи фикр-мулоҳазалар
пайдо бўлди. Менга аён бўлгани шу бўлдики, қалам
аҳли фикрлашдаги фалажликдан бутунлай қутилмай
туриб матбуотни янги поғонага кўтариб бўлмайди. Би-
тиқларимни кўтариб бир газета муҳаррири ҳузурига
кирдим. Мақолани узатар эканман бироз нозик то-
монлари ҳам борлигини айтдим. Орадан ўн кун ўтгач,
фикрини билмоқ ниятида қўнғироқ қилдим. Жавоб
шундай бўлдики, мен ҳеч нарсани англай олмадим.
Кутдим. Бир ҳафта ўтгач, яна телефон қилдим, яна
иккиланаётганлигини сездим. Билдимки, ўша шўро
давридан қолган ҳадик ўз кучини кўрсатаётган эди.
Тахминан шундай мулоҳаза юритаётганди: шу бироз
қолипдан четга чиқилган мазкур мақолани чоп этма-
са, бу билан ҳеч бир кимсанинг иши бўлмайди, бор-
ди-ю газетада эълон қилса, очиқчасига билдирилган
дангал фикрлар бирор зотга ёқмай қолиши мумкин.
Қарабсизки, йўқ жойдан бошимга бир дунё галва орт-
тириб оламан. Яхшиси оч қорним — тинч қулоғим.
Ўзаро мулоқотдан мен шундай тўхтамга келдим. Унга
мақолани чоп этманглар, уни қайтариб оламан, дедим.

Шундай қилиб десангиз бошқа газета муҳаррири
ҳузурига кирдим. 15—20 дақиқалик вақтини бериб,
мақола билан ҳозир танишиб чиқишини илтимос қил-
дим. Ўзим қўшни хонадаги укаларим билан чойхўрлик
қилиб ўтирдим. Чамаси ярим соат вақт ўтди. Муҳар-
рир ҳузурига кириб фикрини сўрадим. Жавоби мени
хайратга солди: ўқидим, қўл қўйиб теришга жўнатдим,
уни эртага газетада ўқийсиз.

Отанга балли, киройи муҳаррир бўлса, шундай
бўлсин, дедим ўзимча.

Уша мақолада бир қаламқаш сифатида матбуотимиздаги ҳолат мени ҳам ўйлантираётганлиги, қандайдир қониқмаслик ҳисси тинчлик бермаётганлиги айтилганди.

Яшириб нима қиламиз — газета ва журналларнинг жамиятдаги мавқеи ҳозирча биз кутган даражада эмас. Баъзан кўнгила тўляпти, баъзан эса...

Нега шундай ҳол юз берапти? Келинлар, биргаликда фикрлашайлик. Бу долзарб муаммони ҳеч ким бизга четдан келиб ҳал қилиб бермайди. Бу — миллат билан боғлиқ, унинг руҳий ҳолати билан боғлиқ масала. Уни ечиш, миллий матбуотнинг жамиятдаги мавқеини кўтариш фақат ўзимизга боғлиқ. Унутмайликки, жамоатчилик фикрини шакллантиришда оммавий ахборот воситаларидан ҳам кучлироқ бошқа воситани ҳали инсоният кашф этганича йўқ.

Баъзан қулоққа шундай гаплар чалиниб қолади: бизда етилган муаммоларни, долзарб масалаларни кўтариб чиқишга қурби етадиган қаламқашлар йўқ эмиш. Шу сабабдан газеталаримиз ҳозирча биров ночор аҳволда. Шундай гапларни айтаётган ҳурматли зотларга менинг жавобим: йўқ, муҳтарам биродар, сиз андек янглишяпсиз, бундай қаламқашлар, гарчи у даражада кўп бўлмаса-да, бизда бор. Уларнинг қурби ҳам етади, салоҳияти ҳам... Узоққа бормаёлик, мустақиллик арафаси ва мустақилликка эришилган дастлабки йилларни кўз олдимизга келтирайлик. Қизил империянинг асл башарасини очиб, халққа кўрсатишда, юртимизни шу бало-қазо чангалидан қутқаришда, ўзбек тилига давлат мақоми бериш, Орол фожиаси, умуман, юртимиз экологиясидаги даҳшатли аҳвол, пахта яккаҳокимлиги, қишлоқларимизнинг аҳволи билан боғлиқ қатор катта-катта муаммоларни кўтариб чиқишда матбуотнинг, жонкуяр, жафоқаш қаламқаш дўстларимизнинг хизматида кўз юмиб бўлмайди-ку.

Касални яширсанг, иситмаси ошкор айлайди, деган гап хўп топиб айтилган. Баъзи газеталаримиз айрим ҳолларда бамисоли Ҳасан-Ҳусан ёки Фотима-Зухранинг ўзгинаси. Агар мақолаларнинг жойлаштирилиши, ташқи кўриниши ҳисобга олинмаса, бир-биридан кўпда фарқ қилмайди. Баҳс-мунозара деярли йўқ. Мазмуни ва моҳияти, лўнда қилиб айтсам, йўналишлари ўртасидаги фарқни ажратиш анча мушкул. Ваҳоланки, ҳар бир нашрнинг аниқ ва равшан мақса-

ди, қиёфаси бўлмоғи даркор. Бири-бирини қайтаришдан наф йўқ. Бу билан ишга пуғур етказилади, газетхонда маълум даражада лоқайдлик вужудга келади.

Шу юртнинг бир фуқароси сифатида мазкур жумбоқлар тўғрисида, уларнинг келиб чиқиш сабаблари ҳақида мен ҳам ўйлайман. Ажаб, саволлар... саволлар — кети кўринмайди уларнинг. Жавоблар-чи? Шоир айтганидек, савол кўпу жавоб оз.

«Оммавий ахборот воситаларида демократик жараёнларни чуқурлаштириш, ҳаётга танқидий-таҳлилий қарашни кучайтириш» мавзусида ўтказилган семинар-кенгашда бу масалаларга анча асосли жавоблар берилди, дурустгина тавсиялар ўртага ташланди. Уларнинг моҳияти қисқача қилиб айтганда шундай: мамлакатимизда барча соҳаларда босқичма-босқич туб ислохотлар амалга ошириламоқда. Янги-янги фармонлар чиқариламоқда, қарорлар, қонунлар ва бошқа муҳим давлат аҳамиятига молик ҳужжатлар қабул қилинмоқда. Буларнинг ҳар бири, деб таъкидланди кенгашда, ижтимоий ҳаётни янгилашга дахлдор. Аҳоли кенг қатламини қамраб олишни назарда тутиб, бундай муҳим ҳужжатлар бир вақтнинг ўзида бир қанча газеталарда чоп этилаётганлиги мақсадга мувофиқдир.

Бир хилликдан холис бўлишнинг муайян йўли — табиийки, газеталарнинг маълум соҳаларга мансублиги. Айтиш керакки, худди шу ҳолат ҳамиша ҳам эътиборга олинаётир, деб бўлмайди. Табиийки, уларнинг ҳар бири изчил ғояга, йўналишга, қиёфага эга бўлиши зарур. Афсуски, оқсоқлик худди шунда кўринмоқда. Ҳозирги пайтда мамлакатимизда бир қанча сиёсий партия фаолият кўрсатмоқда. Уларнинг ҳар бири ўз нашрларига эга. Турли партия бўлгандан сўнг масалаларга ёндашувлари, вазифаларни ҳал этишга таъсир омиллари ҳам турлича бўлиши керак. Афсуски, бу нарса партия газеталарида кўзга яққол ташланмаётир.

Яна айтилдики, мамлакатнинг етакчи марказий газеталари бошқалардан фарқ қиладиган услубий ўзига хосликка эга бўлишлари, салмоқли муаммоларни кўтариб чиқишлари, жиддий таклифларни ўқувчилар эътиборига ҳавола этишлари, ҳар бир масала кенг, чуқур ва маҳорат билан ёритилиши, айтиш пайтда давлат бошқарув тизимларида, ишлаб чиқаришда, маънавиятда юз бераётган демократик жараёнлар кенг акс этиши керак.

Хуллас, газеталар ихтисослашиши, соҳа нашрлари

эса тегишли тармоқ ичига, масала ва муаммолар ичига янада чуқурроқ кириб боришлари — давр тақозоси, деб уқтирилади.

Назаримда, фикрлашдаги фалажлик сарқитлари барча нохушликларнинг, жумладан, матбуотимиздаги камчиликларнинг ҳам асосий манбаларидан биридир. Баъзи раҳбарларнинг ўткир саволлардан ўзини олиб қочишига, борди-ю, жавоб берса, аввал айтилган фикрларни бамисоли тўтиқушдек қайтаришдан нарига ўтолмаслигига сабаб ҳам шу бўлса керак.

Узоқданмас, 1996 йилнинг бошларида бўлиб ўтган бир воқеани мисол тариқасида келтирай. Вилоятларнинг бирида 1995 йил қандай яқунланганлиги, тараққиётга нималар тўсқинлик қилаётгани ҳақида каттагина мақола чоп этилди. У ердаги мухбирнинг қулоғи тинч бўлсин, деган мақсадда вилоятга редакциядан икки нафар етакчи ижодкор сафарбар этилди. Мақола жуда усталик билан ёзилганди. Келтирилган камчиликларнинг деярли барчаси вилоят ва туман ҳокимликларининг расмий ҳужжатларидан олинганди. Яъни, сопи ўзидан чиқарилганди. Ҳа, энди тан олмасликнинг иложи қолмабди-да, деган хулосага келгандик. Лекин яна янглишибмиз. Вилоят ҳокими мақолани ўқигач, дарғазаб бўлади, зудлик билан газета мухбирини топиб келишларини буюради. Икки ўртада шундай савол-жавоб бўлади (бу ерда ўзини мутлақ ҳоким деб ҳисоблайдиган раҳбарнинг тунд афти-ангори ва гапириш маданияти ҳақида сўзламай қўя қолайлик):

— Ким сизга ҳуқуқ берди бундай ярамас гапларни ёзишга?

— Мақолани мен ёзган эмасман, бу ерда менинг исмим ҳам йўқ (мухбир укамнинг изтиробларини ҳам қаламга олмай, тушириб қолдирамиз).

— Ким булар?

— Газетанинг махсус мухбирлари, деб ёзиб қўйибди-ку!

— Сиз уларга айтгансиз, бошлаб юрган ҳам сиз, шундайми?

— Уларнинг келиб-кетганидан умуман хабарим ҳам бўлмаган.

— Ишонмайман!

— Ихтиёрингиз.

— Гап бундай, сизга икки-уч соат муҳлат бераман, ернинг тагидан бўлса ҳам мақола муаллифларини топиб, менинг ҳузуримга келтирасиз.

— Кечирасиз, мен бундай қилолмайман, аввало менинг ўз раҳбарим бор, тергайдиган, мендан норози бўлсангиз фикрингизни ўшаларга айтишингиз мумкин. Сизнинг кўрсатмангизни бажаришим мен учун шарт эмас. Қолаверса, мақола муаллифларининг ҳар иккиси ҳам менга раҳбар ҳисобланадилар. Уларга, юринг, сизларни ҳокимимиз чақиряпти, деб айта олайман.

— Ахир сиз шу ерда яшайсиз, бола-чақангиз ҳам шу ерда, биз билан ҳисоблашишга мажбурсиз.

— Ҳамма вақт ҳам эмас. Менинг ўз фикрим, ўз нуқтаи назарим бор. Айтадиган гапим шу, қандай тўхташга келсангиз келаверинг.

Мухбир укам ўзини унутиш даражасига етган ҳокимнинг олдидан чиқиши билан телефонда бор гапнинг тафсилотини сўзлаб берди (ўша пайтда мен «Ўзбекистон овози» газетасида вилоят мухбирлари билан шуғулланардим).

Шундай қаламкашлар борлигидан фахрланиб қўйдим. Айни пайтда раҳбарлар орасида сиёсий жиҳатдан саводсиз, маънавий жиҳатдан мажруҳ кишилар борлиги юрагимни ўртади. Ҳали шундай кишилар билан адолатли, демократик жамият курамузми-а, дея афсусландим. Орадан кўп ўтмади. Вилоятнинг навбатдан ташқари сессияси чақирилиб, унда мақолада келтирилган камчиликларга нисбатан ўн чандон кўпроқ хатликлар очиб ташланди. Тўралашиб кетган ҳоким вазифасидан бўшатилди. Худога шукур, адолат қарор топди.

Афсуски, бундай ҳолат яққа-ёлғиз эмас, ҳар бир вилоят, туманда озми-кўпми бор. Манманлик, ўжарлик, ўзгалар фикрини менсимаслик, қайсарлик, барча масалаларда фақат мен ҳақман, деб ўйлашлик — фикр фалажлигидир. Бундан ҳам ортиқ бахтсизликнинг бўлиши мумкин эмас.

Вилоят раҳбари бўла туриб, республика газетаси ходимига шу зайлда муомала қилган кишининг маҳаллий қаламкашларга қай тарзда бўлишини тасаввур қилаверинг. Гап кўтаролмайдиган, танқидни жини ёқтирмайдиганлар тоифаси ҳали ҳам борлигидан таассуфдаман. Тошкентдан жойларга мухбир бориб келгач, ҳали у нима ҳақда ёзиш тўғрисида бирор фикрга келиб улгурмасиданоқ бош муҳаррирга телефон устига телефонлар ёғдирилиши ҳоллари ҳам бўлди. Бош муҳаррирни гапига кўндиролмаса, юқоридагилардан паноҳ топишга интилади. Танқидий мақолани бериб қўйиб, муаллифнинг

боши қанча галваларга қолган вақтлар ҳам бўлди. Бундай ҳоллар, беистисно, барча редакцияларда бўлган. Ақсинча, ўринли танқидни қўллаб-қувватлаш ҳоллари камдан-кам бўлди. Аҳвол шунга бориб етдики, редакциялар ўз чиқишларига ойлаб, баъзан эса умуман жавоб ололмай қолдилар. Буларнинг ҳаммаси қандайдир лоқайдликни, касбимиз хусусиятига бутунлай зид бўлган бефарқликни туғдирди.

Яна бир мулоҳаза: баъзи касбдошларимизда (қаламқашларда, уларнинг раҳбарларида ҳам) ҳадик бор, дадиллик етишмайди, юрагини олдириб қўйган. Ўринли-ўринсиз турткилашлар уларни шу аҳволга солиб қўйган эди. Ҳақ бўлса ҳам сўзини ўтказа олмагач, уни тўғри тушунишмагач, бора-бора «оч қорним — тинч қулогим» деган тўхтама келишган. Масъулиятни бўйнига олишдан чўчийдиган бўлиб қолишган. Зеро, раҳбарлар орасида камчиликларни бўйнига оладиган мардлар, афсуски, унчалик кўп эмас. Манманлик (айтиш керакки, асоссиз равишда) ҳийла илдиз отди. Қаламқашларга нисбатан баъзан очик, баъзан эса пинҳона тазйиқ кўрсатишлар бутунлай барҳам топган, деб бўлмайди.

Ваҳоланки, Юртбошимиз бизни жанговарликка, хужумкорликка, жасорат ва мардлик кўрсатишга муҳим даъват этиб келмоқда:

«Мен бутун журналистларга, матбуот аҳлига муружаат қилмоқчиман. Нега газеталар бунчалик саёз, «жим-жит», гўё «олам гулистон»дек? Нега матбуотимизда ўткир фельетонлар ёзилмайди? Нега ноқобил ишбилармонлар, порахўр ходимлар фош қилинмайди? Ахир улар адабий асарда, матбуот саҳифасида, телевидениеда ўз қийшиқ башарасини кўрса, халқнинг нафратига гирифтор бўлса, ибрат бўлмайдими?»

Президентимиз Ислоҳ Каримов юқоридаги, аynиқса биз учун бениҳоя муҳим фикрини ривожлантира бориб, яна шуларни уқтирди:

«Биз ахборот воситаларидаги танқидий чиқишларга ўз муносабатимизни тубдан ўзгартиришимиз лозим. Танқиддан кейинги муносабатимиз журналистга ва таҳририятга маъмурий тазйиқ ўтказиш тарзида бўлмаслиги керак, ҳозир эса баъзан шундай бўлаяпти. Ақсинча, нуқсонларимиздан қутилишда бизга кўмаклашаётган, мамлакатимиз тақдири, ислоҳотлар тақдири учун жонбозлик қилаётган қаламқашларни ҳар тарафлама қўллаб-қувватлашимиз керак.

Сизларга очиқ-ойдин айтиб қўймоқчиман: бутун матбуотда холис бир танқид чиқса-ю, бирор ҳоким ёки амалдор эртага журналистни ер билан яксон қилиш пайида бўлса, тазйиқ остига олса, ундай ҳоким ҳам, амалдор ҳам узоққа боролмайди. Шунини яхши эслаб қолинглар!»

Ўтиш давридамиз. Эришган ютуқларимиз кам эмас. Айни пайтда юртдошларим кўнглига қаттиқ ботаётган камчиликлар ҳам талайгина. Шуларнинг ичида порахўрлик энг хавфлиси, кишилар иймони, эътиқоди ва ишончини кемурувчиси. Шу ҳақда гапирилмаган катта йиғинлар йўқ ҳисоби. Бир сафар барча вилоят мухбирларига шу ҳақда мақола тайёрланглар, дейилди. Бор-йўғи икки ходимдан жавоб бўлди. Бири пора олган шифокор, иккинчиси имтиҳонга баҳо қўйиб берган ўқитувчи ҳақида. Журналистлар қанча уринмадилар, бу ҳақда бошқа жойлардан маълумотга эга бўлолмадилар.

Шу ва шунга ўхшаш камчиликларни сезиб ва ҳис этиб турибмиз. Лекин ўша фалажлик, қандай бўларкин, қандай тушунишаркан, деган ҳадиксираш касофатидан бутунлай дариф бўлолмаяпмиз. Мен айтмоқчи бўлган фикр палон акамнинг фикрига тўғри келмаса, буёғи қандай бўларкин... Хуллас, шу каби гафлат босган хаёлардан бутунлай ҳоли бўлолмаяпмиз. Ниятим шуки, бир-биримизни яхшилаб силкитаёлик, уйғотаёлик. Шундоқ қилсак, зора тезроқ ҳушёр тортсак, атрофдаги воқеа-ҳодисаларга тўғри назар, пок ният билан боқадиган, холис мақсад ила қўлга қалам оладиган бўлиб қолсак. Аввало фикрга кишан бўлмиш лангати ҳадиксирашдан қутулайлик. Афсуски, шу манфур кишанни парчалашга, ундан батамом халос бўлишга уринувчиларнинг оёғидан чалишга ҳозир нозир турувчилар шу кунларда ҳам йўқ, деб ким айта олади, ким қафолат беради? Надоматлар бўлсинки, улар бор. Қутилишнинг энг ишончли йўли уларга нисбатан жамоатчилик фикрини уйғотишдир. Газетадаги таклифларни, танқидий чиқишларни ким менсимаетир, ким меҳнат аҳлидан келган хатларга жавоб бермаётир, ким камчиликлар ҳақида гапирган кишининг оғзига урмоқчи — хуллас нуқсонлардан қутулишга ёрдам берадиган, мулоҳаза уйғотадиган, одамларни фикрлашга чорловчи ҳолатларга тўғаноқ бўлишга интилаётганларнинг исми-фамилияси, эгалаган лавозимини кўрсатиб, матбуотда ҳеч тортинмай

эълон қилавериш лозим. Кимнинг ким эканлигини халқ билсин.

Биз демократик жамият сари борар эканмиз, очиқ, эркин жамиятнинг талаблари шундай бўлмоғи керак. Кишиларга ўзлари белгилаб қўйган режалардан четта чиқмай, барча хоҳиш-иродаларини сўзсиз бажарувчи роботлар, деб қаровчиларга бизнинг жавобимиз шундай бўлиши даркор, деб ҳисоблайман. Бунда оширишга ҳам, яширишга ҳам йўл қўймай, холис бўлиш жуда муҳимдир.

Ҳаётдан зўр ҳакам йўқ. Шундай экан, унинг ҳукмини, хулосаларини тан олмоқ даркор. Қандай бўларкин, кеча ундай дегандик, ёзгандик, бутун эса бундай дейдиган бўлсак, фикр фалажлигидан ҳали-бери қутула олмаймиз. Замон шаҳдам одимламоқда, фикримиз ҳам шунга монанд бўлсин. Кўзни каттароқ очиб, воқеа ва ҳодисаларга холис баҳо берайлик. Кеча тўғри, бутун эса вазиятга мос келмай қолган фикрлардан воз кечишдан чўчимайлик, мардик қилайлик. Кун сайин, соат сайин ўй-фикрларимизни иш билан, ҳақиқий ҳаёт билан (ақидалар билан эмас) солиштиришга, унинг натижаларига қараб, хулоса чиқаришга, адашишлар эвазига қўлга киритган тўғри хулосаларга амал қилишга одатлансак, кам бўлмаймиз.

Мавжуд аҳволдан қониқиш ҳосил қилиб, хотиржамлик кайфиятига берилиш — онгимизни фалаж қилиб қўяди, фикрга куя тушади, талабчанлик йўқолади, изланиш тўхтайдди. Таназзул шундан бошланади. Аксинча қониқмаслик, эришилган натижалардан кўнгила тўлмаслик тараққиёт деб аталмиш локомотивнинг гурсиллаб турган юрагидир. Айтмоқчиманки, муҳтарам касбдошлар, дадилроқ, ҳушёрроқ бўлайлик. «Юраксиз кишилар, — деб ёзган эди дастлабки маърифатчилардан бири Абдулла Авлоний, — дин ва миллатта бўй бўлолмасликлари табиийдир».

Матбуот чиқишларига демократик тамойиллар нуқтан назаридан қарамаётган, редакцияларга жавоб беришни ўзларига лозим кўрмаётган, беистисно, барча тоифадаги раҳбарларнинг эндиликда қуюшқонга сиймайдиган бундай хатти-ҳаракатлари тўғрисида муҳаррир биродарларимиз вақти-вақти билан тегишли жойларга ёзма маълумотлар бериб туриши фойдадан ҳоли бўлмайди. Кенгаш ва йиғилишларда ҳам бу ҳақда гапириб турилса. Бундан кузатилган мақсад шуки, юқоридагилар ҳам қайси лавозимдаги раҳбар

сиёсий жиҳатдан ҳам, маънавий жиҳатдан ҳам эркин, очик жамият олдига қўйилаётган янги талабларни, давр руҳини қай даражада тушунаётганликларини ва уларга қай йўсинда амал этаётганликларидан хабардор бўлиб турсинлар.

Камчиликларимиздан қутулиш, тараққиётимизни тезлаштириш мақсадида жонкуярлик қилаётган қалам аҳлини аввало маънавий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, моддий жиҳатдан рағбатлантириш жуда-жуда муҳимдир. Демократия дегани — бу фикр айтиш, ўз юртидаги аҳвол учун ҳар бир фуқаронинг масъуалликини ҳис этиши эканлигини кишилар руҳиятига сингирмоқ учун кунма-кун изчил тушунтириш олиб бориш талаб этилади. Ҳар биримиз авлиё эмас, балки хом сут эмган оддийгина банда эканлигимизни, бинобарин, билибми ё билмай нуқсонларга йўл қўйишимиз табиий бир ҳол эканлигини тушуниб олишимиз даркор. Демокриманки, демократия ва сўз эркинлигининг чинакам институтлари сифатида матбуот органлари роли ва нуфузини кучайтиришни, қалам аҳлининг ҳар қандай вазиятда ўз фикрларини эркин ифодалаш ҳуқуқини таъминлашни, матбуотни чин маънода мамлакат ижтимоий-сиёсий, маданий-маънавий ҳаётининг фаол иштирокчиси, бинобарин жамоатчилик фикрининг холис кўзгусига айлантиришни мақсад қилиб қўйган эканмиз, бу жуда савоб, ҳосиласи ниҳоятда фойдали эканлиги аён бўлиб турибди. Қарорлар қабул қилиш, улар қанчалик мукаммал ёзилган бўлмасин, ишнинг бошланишидир холос. Унинг ҳосиласи эса жуда катта тушунтириш ва ташкилий ишларни, сабот, изчиликни талаб этади. Зеро, эскича фикрлашдан ҳалос бўлиш, аввало раҳбар ходимлар, қолаверса, барчамиз янги демократик талаблар даражасида фикрлайдиган, шу руҳда бир-биримизни тушунадиган бўлишимиз анча қийин кечадиган мураккаб жараён эканлигини эътибордан қочирмасак, деган ниятдаман. Мендаги истак холис — қандай бўлмасин нонини еб, тузини ичиб келаётган касбимиз обрўсини, шаънини кўтариш, касбдошларимда зиммасидаги масъулиятни яна бир ёдга солиб қўйишдан ўзга мақсад йўқ эрур.

Фаолиятимизнинг яна бир кемтик жойи бор. Назаримда кейинги йилларда газета жанрларидан фойдаланишда бироз сусткашликка йўл қўйилмоқда. Яхши ҳикоя ва очерк кўринмай қолди. Қайси бир газетани

олманг, ҳар сониди иккита ёки учта ким биландир бўлган суҳбатни ўқийсиз. Бунинг сабаби аниқ. Ўқиш-ли ҳикоя ёзмоқ учун истеъдод керак, унга ҳамманинг ҳам қурби етавермайди. Очерк битмоқ учун эса қунт ва чидам зарур, ана шу жанрда ижод қилиш муаллифлардан ўйлашни, кўпроқ меҳнат қилишни талаб этади. Бунга ҳамма ҳам дош беролмайди. Баъзи таҳририятларда муаллифга қалам ҳақи тўлашда жанрнинг ана шу хусусиятлари ҳаммавақт ҳам ҳисобга олинаётир, деб бўлмайди. Меҳнатга яраша ҳақ тўламаслик, бошқача айтганда ана шу соҳада адолат мезонининг бузилиши кўзга ташланиб қолмоқда чамамда. Билмадим, ким қандай баҳо беради, бирор кимсадан интервью олмақ, яъни ким биландир суҳбатлашмоқ учун уч-тўртта саволни тайёрлаб, ўртага диктафонни қўйса бўлди. Қайтиб келиб магнит лентасидаги овоз қозғалтисини туширилса, қарабсизки иш битди-қўйди. Касбдошларнинг кўнглига келмасин-у бирор нарса яратмоқ учун ҳаммавақт ҳам ўнғай йўлдан юраверишни ўзимизга эп билмаганимиз маъқул. Газета учун жуда муҳим ва зарур бўлган ана шу жанрни бутунлай инкор этиш ниятидан камина узоқда. Ҳар нарсанинг меъёри бўлгани яхши. Гап газетадаги мақолаларнинг ранг-баранглиги устида бормоқда, ўқувчилар барча қатламлари эҳтиёжи назардан қочирилмаса деган ўйдаман.

Яна бир мулоҳаза. Баъзи газеталар эълон ва рекламаларга, назаримда, керагидан ортиқ ружу қилмоқдалар. Тўғри, бозор иқтисоди шароитида яшаймиз, ҳар ким ўз аравасини тортиши керак. Баъзи мунассислар умумий кўрсатмалар беришдан ташқари ўз нашрларига зарур миқдорда моддий ёрдам бера олмаётирлар. Шундай вазиятда қозғалтисини учун, ходимларга маош тўлаш учун, бино учун ижара ҳақи, муаллифларга тўланадиган қалам ҳақи, босмаҳона харажатлари ва шунга ўхшаш кўпдан-кўп харажатларга маблағ топмоқ керак. Эълон ва рекламалар ана шу харажатларни қоплайдиган асосий манбалардан бири. Лекин масаланинг иккинчи томони борки, уни ҳам ҳисобга олмаслик мумкин эмас. Обуначиларнинг аксарият кўпчилиги учун ўша эълон ва рекламаларнинг зарурияти йўқ. Шу тонфадаги ўқувчилар газета саҳифаларидан катта-катта жойларни эгаллаётган рекламалар ўрнида ўзини қизиқтираётган хабар ва мақолаларни ўқишни хоҳлайди. Кўпчилик обуначилар ҳақи ҳисо-

бига тутилаётган шу йўлдан қутилиш имконларини излаш зарурияти борга ўхшаяпти, чамамда. Баъзи муҳаррирлар билан шу ҳақда суҳбатлашганимда, бир ғоя пайдо бўлаётгандек туйиляпти: реклама ва эълонлар учун алоҳида қўшимча саҳифа қўшилса. Масалан, бериладиган эълонларни тўплаб, кунорами ёки ҳафтада бир мартами газеталар тўрт саҳифада эмас, балки олти, баъзан эса саккиз саҳифада чиқарилса. Эшитган жавобим шундай бўляпти: бунинг учун яна анча-мунча қўшимча харажат талаб қилинади. Қизиқ, мен оддий ўқувчиман, олди-сотти билан ишим йўқ, кўпроқ хабар ўқисам, савиямни оширсам, маънавиятимни бойитсам, деган ниятда газетага обуна бўлганман. Биласиз, ҳозирги пайтда обуна баҳоси ҳазилакам эмас, эндиликда унга ҳар кимнинг ҳам қурби етавермайди. Шундай бўлгач, ҳозирги пайтда менинг манфаатларим ҳисобига рекламалар бериляпти-ку. Саҳифа-саҳифа эълонларни ўқиш нияти йўқ менда, бошқа эҳтиёжларимни маълум даражада чеклаган ҳолда газетага обуна бўлганман. Ҳурматли муҳаррирларимиз шунини ҳисобга олсалар ва юз берган вазиятдан чиқиш йўллари ахтарсалар, яъни газеталар саҳифаси кўпроқ яхши материаллар билан бойиса, деган ниятдан ўзга муддао йўқ каминида.

Касбдош иниларим-сингиларим кўнглига келмаса, яна бир мулоҳазани айтмасам бўлмас. Бу — тил масаласи. Ижодкорнинг асосий бойлиги, қуроли тилдир. Газетани ақл қайроғи, кўз чироғи, тил қаймоғи, юрак қийноғи, деб бекорга айтмаганлар. Ўзбек тили дунёдаги энг бой тиллардан бири эканлигини шу соҳа мутасаддилари алақачонлар исботлаб берганлар. Афсуски, газета материалларининг кўпчилиги расмий тилда битилмоқда. Муаллифда қалб ҳарорати етишмайди, унинг ўз усули ва услуби кўринмайди, чайналган, ишлатаверилиб сийқаси чиқиб кетган, айтиш мумкинки, бир қолипдаги сўзлар ва ҳатто жумлалар бир мақоладан иккинчисига ўтаверади. Эътироз билдиришлари мумкин, расмий йиғилишлар, учрашувлар бўлса, улар ҳақидаги ахборотлар шу зайлда ёзилади, деб. Мен бу фикрга унчалик қўшила олмайман. Дунёда қотиб қолган, ўзгармайдиган нарсанинг ўзи йўқ. Бунинг устига сиз, дўстим, ижодкорсиз, ўйланг, изланинг, ташаббус кўрсатишдан чўчиманг.

Эсимда, бундан бир неча йил аввал давлатимизнинг расмий делегацияси Англияда бўлган эди. Жуда

катта аҳамиятга молик ана шу расмий воқеа ҳақида ҳисоботни Мурад Муҳаммад Дўст ёзди. Ўқиб кўриб, ҳаяжонландим, жуда муҳим воқеадан воқиф бўлибгина қолмай, маънавий озиқ олгандек, худди ўша воқеалар жараёнида иштирок этаётгандек сездим ўзимни. Ўта расмий воқеани бу қадар жонли тилда, ўқишли қилиб ёзиш мумкин эканлигига тўла ишонч ҳосил қилдим. Ўша заҳотиёқ муаллифга телефон қилиб, менда туғилган фикр-мулоҳазаларни айтдим.

— Шу нарсанинг фарқига бориб, айтган самимий сўзларингиз учун раҳмат. Ўйлаб кўрдим, қани бир бошқача усулда, ўрнатилган қолипдан чиқишга уриниб кўрайчи, деган ният билан қўлга қалам олган эдим. Танланган услубим маъқул тушганидан хурсандман, — деди мамнуслик билан.

Баъзилар яна айтиши мумкин, ахир расмий воқеалар расмий тилда ёзилади-да, деб. Ахир ҳисобот бу расмий ҳужжат эмас-ку, азизим. Нега қолипга солишга уринамиз? Бунинг, билишимча, иккита сабаби бор. Бири ўша шўро давридан қолган сарқитнинг таъсири. У пайтда ортиқча фикр юритишга йўл бериюлмади, ҳаммаси ўша юқоридан белгилаб қўйилган қолипда бўлиши керак, чегарадан чиқмаслик, ортиқча сўз айтмаслик шарт. Ўша тамойил ҳамон ҳаммамизни ўз исканжасидан бутунлай қўйиб юборгиси келмаётир, тўғрироғи ўша қобикни ёриб чиқиб кетишга ҳамма вақт ҳам интиляпмиз, деб айтиб бўлмайди. Иккинчи сабаб, эса тайёр қолипда ёзиш ўнғай, бунда ортиқча бош қотирилмайди. Масъулияти ҳам камроқ, кўнда куч ва вақт талаб қилинмайди. Қолаверса ҳар сафар янги сўқмоқ очиш шарт бўлмаса керак, деб ўйлайдиганлар ҳам йўқ эмас.

Қолипга тушиш — ижодкор учун фикрлашдаги фалажликнинг бир кўриниши. Бориб-бориб бу йўл лоқайдликни тугдиради. Лоқайдлик эса касбимиз хусусиятига бутунлай ёт нарса. Айтиб қўяқолай: лоқайд кимсадан яхши журналист чиқмайди. Унинг юраги муз эмас, балки ловуллаб турган чўғ бўлиши керак. Унинг тафтидан ўқувчини баҳраманда қилишга интилган касбдошим шараф тонади, эл-юртга танилади, мақоласи қайси нашрда чоп этилмасин, уни, албатта, топиб ўқийди. Илоё шундайларнинг юзи ҳаминша эл аро ёруғ, тили узун, қалами ўткир бўлаверсин.

Ўйланиб қоламан, қандай Президентимиз бор-а, деб. У ўз маърузаларида журналистларни дадилроқ

бўлишга, камчиликларни очиб ташлашдан чўчимасликка қайта-қайта даъват этиб келмоқда. Бу борада қўрқманглар, бунга мен кафил, деб бизларни руҳлантирмоқда. Энг жасур журналистларни «Жасорат» медали билан тақдирлаймиз, деб бизни янада қатъиятлироқ бўлишга ундади. Мустақиллигимизнинг саккиз ва тўққиз йиллиги арафаларида махсус фармон билан ўша чақириқларга амалий иш билан жавоб берган касбдошларимиздан бир гуруҳи «Жасорат» медали билан тақдирландилар. Мамлакатимизда амалга ошириладиган ислохотларга тўғроқ бўладиган иллатларни оммавий ахборот воситаларида жасурлик билан фош этишдаги хизматлари, жамиятимиздаги энг долзарб муаммоларни дидиллик билан кўтариб чиқаётганлиги, Ватанимизнинг тинчлиги, халқимизнинг осойишталиги ва аҳиллигига раҳна солишга уринаётган кучларнинг қора ниятларини рўй-рост очиб беришдаги жасорати учун давлатимизнинг юксак мукофотига сазовор бўлганлар орасида «Халқ сўзи» газетасининг ходими Қурбон Эшматов, «Ўзтелерадио» компаниясининг сиёсий шарҳловчиси Муаттар Асқарова, «Ватанпарвар» газетасининг бош муҳаррири Ирисмуҳаммад Абдукаримов ва бошқалар бор.

Кўряписизми касбдош, журналистнинг жасорати ранимларимизга қарши курашаётган кишиларнинг жасорати билан тенглаштирилмақда. Ҳа, биз ҳам жангчимиз, мафкура ва ғоялар жабҳасидаги жангчимиз. Бу каби юксак эътибор биз, журналистларни янада садоқат билан меҳнат қилишга, тагин ҳам дидилроқ бўлишга ундамоқда.

Газеталар савиясини кўтариш учун нималар қилиш керак, деган масала бўйича баъзи мулоҳазаларимни сизлар, ўқувчилар билан баҳам кўрмоқ нияти туғилди кўнглимда.

Аввало жанговарликни ошириш керак. Бунинг учун газетхонларга ахборот бериш билангина чегараланиб қолмасдан, балки ҳаётнинг боришига барча жабҳалар бўйича фаол аралашиб даркор. Бунга танқидий-таҳлилий йўналишлардаги мақолаларни кўпайтириш йўли билан эришиш мумкин. Ходимларни рағбатлантириш мақсадида бундай йўналишдаги мақолаларга интервью жанрига нисбатан кам деганда икки баробар кўп ҳақ тўланса адолатдан бўлади, деб ҳисоблайман.

Ҳар бир бўлим ўз соҳасидаги аҳволдан чуқур ха-

бардор бўлмоғи, жилла курса йилнинг ҳар чорагида соҳадаги вазият таҳлил қилиб берилган битта забардаст мақола тайёрланиши керак, деб ўйлайман.

Вилоят мухбирларининг масъулиятини тубдан ошириш керак, деган гап анчадан бери айтилаяпти. Лекин ўзгаришлардан кўнгил тўлмаётир. Бу соҳада ўзгариш ясамасдан туриб газета материалларининг ранг-баранглигини таъминлаб бўлмайди. Туман ҳокимларининг фаолиятини таҳлил қилиб берилган мақолалар ҳалигача газеталар юзини кўргани йўқ. Вазирликлар фаолиятидаги камчилик ва нуқсонларни очиб берадиган мақолалар ҳам тайёрланган эмас. Бусиз газетанинг таъсирчанлигини ошириб бўлмайди. Айтмоқчиманки, таҳририятлар қатъиятлик ва яна бир бор қатъиятлик кўрсатиши ниҳоятда зарур.

Вилоят ҳокимлиги тизимидаги ташкилотлар қандай ишляяпти — бу масалалар ҳам эътибордан четда қолиб келаяпти.

Жойларда ислохотларга нималар тўсқинлик қиляпти, баъзи корхона ва хўжаликларда, қурилиш ташкилотларида кўрсаткичлар йил сайин яхшиланиши ўрнига пасайиб кетмоқда — бу каби муҳим масалалар онда-сондагина кўзга ташланиб қолмоқда. Ваҳоланки, бу йўлда ҳам изчилик талаб қилинади.

Бордию жойларда катта муаммолар тўпланиб қолган бўлса, таҳририятдан катта тажрибага эга бўлган ходимларни юбориш лозим кўрилади.

Республика газеталари ҳузурида юртимизнинг етакчи олимлари, кўзга кўринган жамоат арбоблари, ном қозонган мутахассислардан иборат жамоатчилик асосида ишлайдиган таянч ёки маслаҳат кенгашини ташкил этиш масаласи етилган деб ҳисоблайман.

Мамлакатнинг маънавий-маърифий, ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёзувчи ва шоирларнинг, санъаткорларнинг роли катта. Халқ улар айтадиган сўзга илҳақ. Энг муҳим масалалар ва муаммолар бўйича уларга мунтазам равишда минбар берилмоғи даркор. Улар энг долзарб, халқни ўйлантираётган, фуқароларнинг тили учда турган ўткир муаммолар ёритилган мақолаларнинг муаллифлари бўлиши айни муддаодир. Ҳозирча уларнинг кўпчилиги ўзи билан ўзи овра, четда туришибди. Бундай ҳолатни рисоладагидек, деб бўлмайди.

Газеталарда халқнинг барча табақалари вакиллари-нинг овози эшитилиб турмоғи даркор. Фикрлар хил-

ма-хиллиги таъминланмоғи лозим, деб ҳисоблайман. Зеро Президентимиз томонидан жамиятни эркинлаштириш заруриги таъкидлаб ўтилди. Майли, бир масалада икки-уч хил фикр бўлсин, иккиланмасдан эълон қилавериш керак, бундан жамият фақат ютади.

Муҳим масалада ўткир танқидий мақола эълон қилинган, муассислар унга эътибор қаратсалар, лозим бўлса қўллаб-қувватласалар, деган ниятим бор кўнглимда. Афсуски, бу яқин йиллар мобайнида газетанинг бирорта ҳам чиқиши ҳақида юқори ташкилотларнинг махсус қарор қабул қилганликларини эслай олмайман.

Журналистлар масъулиятини ошириш, уларга нисбатан талабчанлик керак, лекин айтилган тахририятнинг моддий-техника таъминотини мустаҳкамлаш, қалам аҳлининг моддий шароитини яхшилаш ҳақида жиддий ўйлаб кўриш масаласи алақачон пишиб етилган. Мен уларга берилаётган ойликни ҳам, қалам ҳақи — гонорарни ҳам кўзда тутмоқдаман. Чеккан заҳмат ва азобларга, руҳий толиқишларга муносиб бўлмоғи керак улар оладиган моддий рағбатлантириш.

Текисчиликни йўқотмоқ шарт. Ахборотдан ўзга жанрда бирор нарса ярата олмайдиган ходимнинг катта тажрибага эга бўлган ходим билан тенг ойлик — иш ҳақи олиши ҳеч қандай адолатга тўғри келмайди. Ҳар бир ходим аввало малакаси ва маҳоратига қараб ҳақ олмоғи шарт. Бутун маданий дунёда ана шу принципга амал қилинмоқда. Акс ҳолда АҚШда телевидение шарҳловчиси мамлакат президентида кўпроқ маош олмаган бўлур эди.

Ҳар ой якунида қўйилган вазифаларнинг бажарилишига қайси бўлим қандай ҳисса қўшганлиги якунланиб (албатта бўлиmlарнинг ишига хос шароити, олдига қўйилган вазифаси ва бошқа ҳолатлар ҳисобга олинган ҳолда), хизматига яраша рағбатлантирилса дуруст бўларди.

Тахрир ҳайъатига боғлиқ бўлмаган яна бир гап бор, уни айтмасам бўлмайди. Мамлакатимизда чоп этилаётган газеталар адади ниҳоятда кам. Табиийки, бундай ҳолатда қабул қилинаётган қарорлар ва фармонлар, мамлакатда юз бераётган катта ўзгаришлар тўғрисидаги ва бошқа қатор муҳим хабарлар фуқароларга етиб бормаётир. Бунинг сабаби, тортинмасдан, бор ҳақиқатни айтиш лозимки, обуна баҳоси ниҳоятда қиммат. Яшириб нима қиламиз. Унча-мунча хона-

доннинг унга қурби етмайди. Бу ҳолатда маънавийт, миллий мафкура ҳақидаги гаплар бундан кейин ҳам тор доирадаги кишиларгагина тааллуқли бўлиб қолаверади. Бу борадаги харажатларнинг бир қисмини кимдир бўйнига олмаса, муаммо муаммолигича қолдиганга ўхшайди. Масалан, муассислар бу ҳақда ўйлаб кўрсалар фойдадан холи бўлмас эди. Ҳозир қандай бўлаяпти, муассислар ўз нашрларидан талаб қилишдан бошқа нарса билан шуғулланаётганликларини, масалан мен, билмайман. Баъзи муассис раҳбарлари керак бўлганда муҳаррирлар билан етилган масалаларни муҳокама этмоқ учун учрашишга вақт тополмаётган ҳолатлар ҳам бор. Бунга тушунтириш жуда қийин, нега шундай эканлигини. Мамлакатимиз аҳолиси тахминан 25 миллион. Беш миллион атрофида хонадон бор. Шулардан жила курси 20 фойзига, яъни ҳар беш хонадондан бирига газета ёки журнал кириб боришини орзу қиламан. Шундагина ишларимиз янада юришади, вазият яхши томонга ўзгаради, аҳоли ҳамма нарсадан хабардор бўлади, майда-чуйда норозиликларга, ариза-бозликларга чек қўйилади, маънавийт, миллий мафкура масалалари олға силжийди, кишиларимиз ҳам ўзгаради.

Газеталар, назаримда, ҳали ҳам ўта жиддий тонда. Халққа яқинлашиш ниятида дастлабки яхши қадамлар ташланапти. Турли-туман йиғилишларнинг ҳисоботи керагидан ортиқ, бу ҳисоботларни ўша тор доирадаги кишилардан ўзга ҳеч ким ўқимаслиги шундайгина кўриниб турган ҳолат-ку. Тил — ўта расмий, имкон қадар жонли тилга яқинлашмоқ биз учун биринчи даражали аҳамиятга эгадир. Фақат тўртинчи бетда эмас, балки барча саҳифаларда, ҳатто биринчи бетда ҳам кўзга яққол ташланиб турадиган, кенг оммага мўлжалланган бирор нарса бўлишини жуда орзу қиламан.

Албатта, биринчи навбатда ишлаб чиқариш муаммолари бўлмоғи даркор. Юртимизда ислоҳотлар амалга оширилмақда, бу тушунарли. Ило, баъзан иккинчи ва учинчи бетларнинг ҳаммаси иқтисодий масалаларга бағишланади. Маънавий-маърифий масалалар, фуқароларни қизиқтирадиган ҳаётий муаммолар баъзан четда қолиб кетмоқда.

Ҳаёт фақат вон-чой билан эмас. Айтмоқчиманки, инсон биргина қорин гадоси эмас. Инсон учун маънавий озиқ ҳам сув ва ҳаводек зарур. Шеърлар ва ҳи-

қояларни оғриниб режалаштирамиз. Халқимиз бадий сўз шайдоси эканлигини доимо эсда тутмоғимиз зарур. Бу ҳолатни сезмайдиган баъзи раҳбар ходимларнинг сўзларига қулоқ тутмоқ дуруст эмас деб биламан.

Умуман ўйласак, маслаҳат қилсак, газеталарни яхшилаш учун ҳар бир жамоада куч ҳам, имконият ҳам бор. Ҳамма гап шуларни рўёбга чиқаришда, изчиллик ва қатъиятлик кўрсатишда.

АДОЛАТ ЧИРОҒИ ЁРИТСИН ЙЎЛИМИЗНИ

Қаламқаш дўстим, касбингиз сизга катта ҳуқуқлар бериб қўйибди. Таҳририят ҳужжати билан истаган ташкилот ва идорага кириш, одамлар билан суҳбатлашиш, уларнинг раҳбарларига ўзингизни қизиқтирган масалалар бўйича тегишли саволларни беришингиз мумкин. Бўлиб ўтган ёки давом этаётган воқеа-ҳодисаларга улардан изоҳ ва тушунтириш сўрашингиз, чигал ҳолатларни ечишда бошқа ташкилотларга, чунончи назорат органларига ҳам мурожаат этишингиз мумкин. Кўряпсизми, сизга берилган ҳуқуқлар кўлами қанчалар кенг. Илло унутманг, ҳуқуқ қанча катта бўлса, шунга яраша унинг масъулияти ҳам бўлади. Ҳамиша ва ҳаммавақт буни ёдимизда тутайлик.

Сиз муаммоларнинг иддизига етмоқ ниятида жойларга борасиз. Кишилар билан суҳбатда ўзингизни оддий тутинг, балаңддан келманг, саволларингиз оддий, сўз оҳанги самимий бўлсин, дўқ ёки пўписанинг ҳиди ёки шабадаси ҳам бўлмасин, ахир сиз прокурор ёки терговчи эмассизку, балки сиз — журналистсиз. Кўнглига холис ниятни жо қилган, кишиларга ёрдам бергани, адолатни тиклаш мақсадида сафарга отланган хизматчисиз. Мен фалон редакцияданман, деб пеш қилишдан ўзингизни сақланг. Биз эл хизмати йўлида бел бовлаган кишилармиз. Яна шуниси ҳам борки, одамлар билан бир қолипда гаплашманг. Айтмоқчиманки, битта ягона калит билан барча кишилар кўнгли эшигини очиб бўлмайди. Ҳар бир одамнинг ўзи бир дунё. Шундай экан, муомила-муносабат ҳам шунга яраша бўлмоғи даркор. Борди-ю киши кўнглини топсангиз, у сизни ўзининг энг яқин сирдоши, деб билгай ва ҳеч бир кимсага ёрилмаган қалбини сизга очгучидир.

Айтайлик, кўлингизда мана бир жойдан келган шикоят. Аввало унинг муаллифини топинг. Бундай деяёт-

ганимнинг боиси бор. Шикоятга ўша манзилда умуман шундай исм-шарифдаги йўқ кишининг номи қўйилиб юборилган ҳоллар ҳам учраб туради. Агар шундай бўлиб чиқса, билингки хат анонимка, бундай шикоятлар мавжуд қонунларимизда кўрсатилганидек, текширилмайдди. Лекин ҳозирги ҳолатда сиз ариза муаллифини топдингиз дейлик. Хатдаги даъволарни исботловчи, уларни тасдиқловчи қўшимча яна қандай ҳужжатлар борлигини аниқланг. Сўнг шу масалага алоқаси бўлган кишилар билан суҳбатлашинг. Борди-ю тўпланган ҳужжатлардан кўнглингиз тўлган бўлса, ана шундан сўнг, ушбу масалаларга масъул бўлган ўша раҳбар шахс билан учрашинг, унга хат бўйича, қўшимча тўпланган ҳужжатларингиз бўйича саволлар беринг. Унинг изоҳларини диққат билан тингланг, бировга ўнг кўз, иккинчи бир кимсага эса чап кўз билан қараманг. Сиз холис кишисиз, шундай бўлгач, қандай бўлса ҳам камчилик топай, деган ниятдан узоқ бўлинг.

Ҳаёт мураккаб, жуда мураккаб, касбдошим, у жумбоқларга тўла, уларнинг ечилганларидан ечилмаганлари кўп. Ҳар бир кишининг дўстлари бўлгани каби ўзига яраша ганимлари ҳам бўлади. Одамларнинг бири Раҳмон сўзига қулоқ солса, бошқаларига шайтон раҳнамолик қилади. Бу серғалва дунё бизгача шундай бўлиб келган, афтидан, биздан кейин ҳам шундай бўлиб қолса керак. Бир кам дунё деганларининг боиси шу бўлса ажаб эмас. Сизнинг зиммангизга ана шундай шароитда ҳакамлик вазифаси тушибди. Ҳар икки томонга — арз қилган кимсага ҳам, арз қилинган кишига ҳам бир кўз билан қаранг. Сиз учун улар бир хил ҳуқуқ ва бир хил маъсулиятга эга бўлган фуқаролардир, холос. Ҳар иккисининг даъво ва вазларини синчковлик билан ўрганганингиздан сўнг, бунга кўнглингиз тўлгач, адолат тарозисига қўйинг — палланинг бир томонида шикоятчи даъволари, иккинчи томонда масъул ходимнинг унга берган изоҳлари. Тарози шайинига эътибор беринг, у қандай ҳолатни акс эттирмоқда?! Ана шундан сўнггина бир тўхтамак келиш мумкин. Илтимос қиламан, қўлга қалам олмақда шошиланг. Миянгиздаги ҳолатлар кураши, айтиш мумкин бўлса, тўлқинлари бироз тинсин. Сўнг пухта ўйлаб олинг бўлажак мақолангиз тузилишини. Ҳаммаси пишиб етилгач, ана шундан сўнг, билингки, иш столига ўтириш мумкин. Бундай деяётганимнинг яна бир боиси бор. Баъзи касбдошларда, айниқса, ёшлиқда бу

туйғу кучли бўлади, мақоласи ўткир тилда ёзилса, кишилар оғзига тушса, унинг ҳақида гап бўлса, номи чиқса. Шундай мақсад бор эканлигини инкор қилиб бўлмайди.

Юқорида айтилган ҳолатларга бу қадар кенгроқ тўхтаганимнинг боиси бор. Ходим сафар чоғида қаёққадир шошади, беш-олти киши билан суҳбат ўтказган бўлади. Лекин масаланинг энг нозик жойи — раҳбар билан суҳбатлашмайди, борди-ю у билан учрашган ҳолда ҳам нима ният билан келганлигини айтмайди. Кўрибсизки, мақола ўша даъвогарнинг фикр-мулоҳазалари асосида юзага келади. Бундай ҳолда холислик мезони бузилган бўлади. Энтикиб кутган кунингиз ҳам келади — танқидий мақолангиз газета ёки журнал бетини кўради, радиода ўқиб эшиттирилади ёки телевизор орқали намоёниш қилинади. Ўша кунийёқ, кечи билан эртасига ўша танқид қилинганлар аввал телефон қилишади, сўнг ўзлари редакцияга кириб келадилар. Бу қанақаси бўлди, шундай мақола бермоқчи экансизлар, нечун бизнинг мулоҳазаларимиз эшитилмади, дейишади улар. Биз журналистларни қилни қирқ ёрадиган одамлар, деб ҳисоблардик, амалда эса...

Кишига малол келадиган бу гапларни бош муҳаррир чидам билан тинглайди. Сўнг сизни чақиради. Энди мақоладаги мулоҳазаларга қарши айтилаётган гапларни биргаликда тинглайсиз. Айбимиз бордир, балки, лекин шундай бўлса ҳам биз билан учрашиш шарт эди, деб ҳисоблаймиз, дейишади. Эътироз тўғри, ўринли, унга қарши на сиз ва на муҳаррирингиз бир нима дея олади.

— Гап шундай, — дейишади танқид қилинганлар, — ё бугун-эртагаёқ раддия берасизлар, унда бир томонлама мақола тайёрлаган ходимга нисбатан қандай чора кўрилганлигини айтасизлар, бўлмаса биз муаллифни ҳам, унга қўшиб газетани ҳам судга берамиз.

Нима қилиш керак? Раддия беришга ҳамма редакцияларнинг ҳам бўйни ёр бермайди. Ўйлаб кўрамиз, дейишдан нарига ўтолмайдилар. Бир ҳафта ўтади, ўн кун ўтади. Газетанинг муносабатида ўзгариш йўқ. Уни судга беришади. Ҳа, ишонаверинг, ҳозир шундай бўляпти. Биз демократик жамият сари бормоқдамиз, асоссиз равишда бирор кимсани ёмонотлиқ қилиб, эларо ёйишга ҳеч бир кимсага ҳуқуқ берилмаган. Сўз

эркинлиги, фикр эркинлиги бор. Илло, айти пайтда, унинг масъулияти ҳам бор. Мақоланинг беш фоизи тўғри бўлса бўлгани, деб ҳисобланиладиган шўролар даври қайтмас бўлиб ўтмишда қолиб кетган. Уша тузумда барча газеталар, бошқа оммавий ахборот воситалари якка ҳоким — комфирқа ихтиёрида эди. Шу боис юқоридаги қуюшқонга сифмайдиған гап ўйлаб топилганди. Эътирозга ўрин бўлмаған.

Эндиликда давр ўзгарди, тузум ўзгарди. Ўзбекистон мустақилликка эришди, ўз эркини ўз қўлига олди, ривожланган давлатлар сафидан ўрин олмоққа интиломоқда. Ниятимиз дунёвий, фуқаролар жамиятини барпо этиш, ҳамма соҳада қонун устиворлигини таъминлаш. Барча, ким бўлишидан қатъий назар, қонун олдида тенг ҳуқуққа эга, ҳеч бир шахсга истисно тариқасида имтиёз берилмайди. Шундай замонда яшаймиз, бунинг учун Яратган эгамга ҳадсиз-ҳисобсиз ҳамду санолар бўлсин...

Шундай ҳолатлар ҳам юз бермоқдаки, судда газетага нисбатан даъво қилган кимса ютиб чиқмоқда. Суднинг ҳукми бўйича таҳририят ўзи аввал эълон қилган мақоласига раддия бермоқда, бу ҳам етмаганидек, танқид қилинган фуқарога маънавий зарар етказилгани учун жарима ҳам тўламоқда. Мен воқиф бўлган воқеаларда ҳозирча жарима редакция ҳисобидан тўланмоқда.

Бу ҳолатларга журналист сифатида куйинмаслигимиз, аксинча, фақат қувонишимиз керак. Қонун олдида барча баробар, дейилгани шу бўлади.

Баъзан шундай бўлади, саҳифадаги танқидий мақолани ўқиган муҳаррир муаллифни чақиртиради, даъволарни тасдиқловчи ҳужжатлар етарлими, деб сўрайди. Керагидан ортиқ, бошим билан жавоб берман, дейди ходим. Мақола чиқиб кетади. Жанжал бошлангач, маълум бўладикки, бир-икки кишининг газетага ёзган хатидан бўлак ҳеч вақо йўқ. Мана шундай ҳолнинг юз бермаслиги учун мақолани газета саҳифасига қўйишдан олдин муҳаррирларнинг бири, борди-ю ўта муҳим муаммога баишланган бўлса, бош муҳаррирнинг шахсан ўзи унга асос бўлиб хизмат қилган ҳужжатлар билан эринмасдан танишиб чиқиши зарур, деб ўйлайман. Кўнгли тўлмаса, мақолани чоп этишдан олиб қолиши мумкин, шундай қилинса, келгусидаги кўнгилсиз гаплар юз бермайди. Айрим муҳаррирлар, ахир мен ўз ходимимга ишонишим керакми ё йўқ,

агар ишонмасам қандай қилиб бирга ишлаш мумкин, дейишганини эшитганим бор. Раҳбар шунинг учун раҳбарки, у ҳар бир ходимни доимий равишда назорат қилиб бориши шарт, ходимнинг айтган гапларига ишонсин, лекин айти пайтда унинг сўзлари ҳақиқатта қай даражада яқинлигини доимо синаб борсин. Таҳририят обрў-эътиборининг бош соқчиси унинг раҳбаридир. Демокриманки, ходимларга ишонинг, лекин муҳаррир дўстим, ўзингиз ҳам бу масалада шубҳага ўрин қолдирмайдиган ишонч ҳосил қилинг. Шундай қилсангиз кўнглингиз тинч, ўзингиз хотир-жам бўласиз. Андек шубҳа қилсангиз ҳам мақолани тўхтатинг, уни чоп этманг. Бундай пайтда сизнинг олдингизда икки йўл бор: бири уни қайта текширтиринг, кўнглингиз таскин топадиган даражада, иккинчиси эса мақолани тегишли ташкилотга текшириш ва чора кўриш учун юбортиринг. Мақолага қўшиб хат ёзинг, унда газетада чоп этиш учун тайёрланган мақола баъзи бир ўй-хаёллар, сабаблар туфайли сизларнинг ихтиёрингизга юборилаётир, деб таъкидланг. Бунинг оқибати газета учун ҳам, шахсан муҳаррир дўстим, сиз учун ҳам қўшимча обрў ва ҳурмат келтиради. У ердагилар редакцияда бизнинг тизимимиз, соҳамиз, туманимиз обрўсини сақлаш мақсадида мақолани чоп этмай шундай йўл тутишибди, деган хаёлга бориб, унга тегишли баҳо беришади, кўнгилларида сизларга нисбатан қандайдир илиқлик пайдо бўлади. Тажрибада буни кўп бор кўрганман ва ишонч ҳосил қилганман.

Яна бир ҳолат бор, уни ҳам ҳисобга олсак, деган ният бор каминада. Қалами ўткир ходимнинг тили ҳам бошқаларга нисбатан бироз ўткирроқ бўлади. Бир нарса десангиз, баъзан дарров «хўп» деяқолмайди, бўйинини бўлар-бўлмасга эггиси келмайди, табиийки, бироз мағрурлиги ҳам бўлади. Илло бундай кишилар аслида танги ва мард бўлади. Сиз унинг кўнглини топинг. Шунда у ўзини сиз учун ўтга ҳам, сувга ҳам уришга тайёр бўлади. Айтмоқчиманки, ишини қойиллатиб қўйган кимсанинг бироз эркалиги ҳам бўлади. Муҳаррир уни кўтариши керак. Бошлиқ, ёшидан қатъий назар, жамоа учун отадир. У баъзи фарзандлари эркалигини, айрим ҳолларда инжиқлигини кўтарсин. Ахир у ота-ку. Ёдимда, бир куни масъул котиб муовинларим билан ҳузуримга кириб; бўлим мудирларидан бирини бироз тергаб қўйишимни илтимос қил-

дилар. Айби — баъзан уларнинг кўрсатмасини оғри-
ниброқ қабул қиларкан.

— Фарзандларингиз ичида нуқул аъло баҳога ўқийдиганининг барча истакларини бажо айлайсиз, инжиқликларини ҳам кўтарасиз, шундайми, ўша ходимимиз ҳам бошқаларга қараганда кўпроқ куйиб-пишиб ишлайди, баъзан эркалик қилса, кўтаришимиз керак, — деган жавоб бўлди.

— Истеъдод — табиат томонидан ато этиладиган бебаҳо ва ноёб инъомдир, — деган эди бир суҳбатда раҳматли Шароф Рашидов. — Истеъдодни институтларда, университетларда, ҳатто академияларда ҳам етиштириб бўлмайди. Истеъдодсиз кимса бир эмас, уч бор академияни битирса ҳам, ундан бирор нарса куттиш амри маҳол. Борди-ю бунинг иложи бўлганида, ҳар соҳада истеъдодли кишилар хийла кўп бўларди.

Ижод аҳлининг ўзгалардан фарқи шундаки, биз сезиб-сезмай ёки баъзан умуман эътибор бермай ўтиб кетадиган ҳодисаларни шу қадар нозик илвайдиларки, кейинчалик биз ҳам хабардор бўлган воқеани улар сўзлаб берса, ё бўлмаса, бир мақола ёки асар ёзса, ўқиб ҳаяжондан энтикиб кетамиз, юрак пардаларимиздаги энг нозик торларни чертиб юборишади. Тан бермай, қойил қолмай иложи йўқ кишининг.

Ижодкорлар орасида иқтисодий томондан ўзига бемалоллари жуда оз, кўплари камтарона ҳаёт кечиришади. Лекин шунга қарамай ижоддан воз кечиб, бошқа моддий жиҳатдан дурустроқ таъминланиш имконияти бор соҳага ўтиб кетишни хаёлларига ҳам келтирмайдилар. Ўз соҳасининг чинакам фидойилари улар. Сизгиси ўтқир, қалби ҳарир пардадек ижод аҳлига ўта эҳтиёткорона муносабатда бўлиш талаб қилинади. Ўзгаларнинг бу қулоғидан кириб, наригисидан чиқиб кетадиган бир оғиз ўринсиз сўз ижодкор қалбини қаттиқ яралайди. Шундан сўнг у ўзоқ вақт ҳеч нарса яратолмай, мискин ҳолда юради. Ўта нозиктаъб улар, битта гап кўплик қилади, яримтаси эса озлик. Келинлар, ҳозирча бугдой нонимиз камроқ экан, лоақал бугдой сўзимизни дариг тутмайлик улардан. Саховат кўрсатайлик. Улар яратган ва яратаётган асарлар халқ мулки, миллат мулки бўлиб қолур. Буни унутмайлик...

Қани айтинг, касбдош дўстим, яхши сўзнинг гадо-си бўлмиш қалам аҳлига бундан ортиқ, бундан улуғ саховат бўладими? Эътибор бераётган бўлсангиз, ҳозирги пайтда Президентимиз ижодкорларга алоҳида

ҳурмат кўрсатяпти, уларнинг меҳнати ҳар қачонгидан ҳам юксак қадрланяпти. Кўплаб оммавий ахборот воситаларининг ходимлари ҳар йили орден ва медаллар билан, фахрий унвонлар билан тақдирланмоқдалар. Бу ғамхўрликлар уларни янги ижодий режаларга руҳлантирмоқда, газета ва журналларимиз мундарижаси бойиб, кўрсатув ҳамда эшиттиришларимиз ранг-баранг бўлиб бормоқда.

Менга гап қайтарди, юзимга қараб сўзлади, деб айрим ҳолларда яхши ходимларни вазифасидан четлатиш ҳоллари бор, бундан кўз юмиб бўлмайди. Раҳбарнинг шахсий ҳамияти газета манфаатидан устун келяпти. Майли, баъзан ишга кечикиб келар, майли айрим ҳолларда иш жойида бўлмас. Лекин қуруқ савлатга ишга келиб, кечгача сўррайиб ўтирган, лекин амалда қўлга илинадиган ҳечвақо бермаётганларга нисбатан, ўша, кечикиб келса ҳам, бошқаларга нисбатан икки, баъзи ҳолларда уч баробар кўп материал беради-ку, нечун буни эътиборга олмаймиз. Зарурат туғилиб қолса, ўзга бир ходим кечгача инқилаб қиладиган ишни икки соатда қотириб ташлайди.

Айтилганлардан, эй, бу қанақаси бўлди, унда интизом деган нарса нима бўлади, деган эътирозларни эшитиб турибман. Расмиятчи бўлмайлик, ишнинг пировард натижасига қарайлик, ижодий кипини, агар у нисбатан эркин шароитни суиистемол қилмаса, бўлар бўлмасга, масалан, сен нега кеча 20 дақиқа ишга кечикиб келдинг, муҳаррир номига тушинтириш хати ёзиб бер, деб энсасини қотирмайлик. Дили ранжимасин ижодқорни. Инсон инсонни ардоқлаши керак, агар у бунга лойиқ бўлса. Шунда яйраб ишлайди, ходимларингизнинг ҳам, ўзингизнинг ҳам кўнглингиз яйрайди, берган топшириқларингиз ўз вақтида ва сифатли адо этилади. Ижодқор инсон расмиятчиликни жини ёқтирмайди, шундай ҳолатларга дуч келса, кайфияти бузилади. Ҳамма нарсага буйруқ чиқаравермаслик керак, бунинг ўрнига юракдан, касбдош ўртоқ сифатида, тенгма-тенг киши сифатида суҳбатлашинг. Қилич ололмаган қалъани сўз билан олиш мумкин, деган гап бор халқ орасида. Буйруқ оҳангини бўрттиришга интиланг, самимий сўзлар билан айтинг топшириқни. Мени айтди дерсиз, агар ҳамиятли, инсоф-диёнатли ходим бўлса, ўзингизни унга яқин олишингизни қадрига етади, ҳар қандай қилиб бўлса ҳам ишни қойиллатади, сизни доғда қолдирмайди. Бу гаплар шунчаки

эмас, балки 45 йиллик умри ижод аҳли орасида ўтган кимсанинг ҳаётдан олган сабоқлари. Ҳаёт сабоғидан ҳам зўрроқ сабоқ ҳеч қаерда йўқ, дарсликлардан, маърузалардан уларни тополмайсиз. Шундай йўл тutilса у сизга ўзининг энг яқин кишиси деб қарайдиган бўлади, ҳеч бир кимсага айтмайдиган дардларини ҳам сиз билан бўлишади, қалбини очади, юрагидаги бори-ни сиздан дариф тутмайди.

Хуршид Дўстмуҳаммад ўша пайтларда «Қишлоқ ҳақиқати» газетасида ишларди. Сезгир, эпчил, вази-фасига доимо ҳушёр муносабатда бўлар, ҳар бир мақоласида ниманидир айтишга интилар, бошқаларга ўхшаб қолипга тушган сўзлардан ўзини олиб қочарди. Шу десангиз бир куни кириб, қўлимга буклоғлик қороз берди. Ўқисам, ишдан бўшаш ҳақида ариза. Сабабини сўрадим, нимадан кўнглинг тўлмаётир, бирор кимса сенга ўтиришмайдиган сўз айтдим, дедим. Чайналди, лекин очиқ бир гап айтмади. Сенга ўхшаганларга жавоб бўлмайди, дедим-да, унинг кўз олдида аризасини йиртиб ташладим.

Билмадим, орадан қанча вақт ўтди, қарасам узр сўраб, яна ариза кўтариб келди. Яширмайман, бу сафар унинг қилмиши бироз ҳамиятимга тегди. Илло ўз ҳолатимни сездирмасликка уриндим. Майли, ҳали кечки режалаштириш йиғилишда оғайнилар билан маслаҳатлашиб кўрамиз, деб жавоб қилдим. Ходимларга бу ҳақда сўзлаб бердим. Қарангки, фақат бир мен эмас, балки бутун жамоа бу ёқимтой, хушфеъл, ҳаёли йиғитни яхши кўриб қолган экан. Жавоб йўқ, дейишди бир овоздан. Шунда мен ҳам икки оғиз гап қилдим.

— Хуршидбек, — дедим, — инсон ҳурматини топган жойида азиз. Мен ҳам ижодкорман, бўлар-бўлмас одамларга бўйнимни эгмайман, илло ҳозир, мана барча ходимлар олдида икки қўлимни кўксимга қўйиб, бошимни эгган ҳолда кетмаслигингни илтижо қиламан.

Унга қарайман, хижолатдан қип-қизариб кетганди. Одатда бирор гап-сўздан қизарган кишида ҳаё бўлади, билингки, бундай кишида ёмонлик бўлмас зинҳор. Айтинг-айтинг, без бўлиб турадиганидан худонинг ўзи асрасин.

— Мени галати ҳолда қолдирдингизлар, жуда бу даражада ҳурмат кўрсатилишига лойиқ эмасман, — у ҳаяжондан тутилиб-тутилиб сўзларди. — Сизлар ни-

ма десангиз — шу бўлади. Кечиринг мени, сизларни уринтириб қўйдим.

Орадан бир-икки ой ўтди чамамда. Ҳамма ҳурмат қилса, обрўси жойида бўлса, нечун бу йигит кетаман, дейди. Шу савол тинчлик бермасди менга. Сабаб бўлмаса ўзини бу хилда тутмас эди-ку... Юмшоқ усулда бўлса ҳам зўрлик ишлатиш, мажбурлаш инсофдан эмас, шундай бўлгач...

Қарасам, бир куни, навбатчи экан. Тунда чойга чақирдим. Уёқ-буёқлардан гаплашиб ўтирдик. Сўнг сўрадим:

— Сезаяпман, кўнглинг тўлмаяпти, агар сабабини яширмай очиқ айтсанг, балки мен ҳам тушунарман.

Менга тикилиб қолди, дилимни ёрсаммикин ё йўқ, деган ўй бор эди унда, иккиланаётганди.

— Ҳозир мен раҳбар эмасман, лозим топсанг, бир аканг сифатида дилингни ёр, суҳбатимиз инсон билан инсон ўртасида бўлаяпти, деб ҳисобла. Юзимиздан ўтолмаяпсан, бунинг учун раҳмат, сезиб юрибман, мажбур этаётганимдан энди мен ҳам хижолатдаман. Ахир киши суйган ошини ичади.

У кулди, шу пайдаги ҳолатини кўрсангиз... Бутун тақдирини менга ишониб гапира бошлади. Мамлакатда олиб борилаётган сиёсатга қўшила олмаслигини айтди, комфирқа сўзларига ишонмайман, деди. Шундай бўлгач, шу фирқанинг наشريда яйраб ишлай олмайман, кўнглимдагини айтолмасам. Тўғриси, қийналиб кетдим, деди.

Шу пайт кўрсаткич бармоғимни лабимга тик қўйган ҳолда уни тўхтатдим. Уни айвонга олиб чиқдим. Ўша соати бор ўн олти қаватли иморатнинг ўн биринчисида бизнинг тахририят жойлашганди.

Очиқ ҳавога чиқдик.

— Газета кундалик сиёсат билан боғлиқ. Кўнгли тортмаган таомни зўрлаб еганида киши қай ҳолга тушишини кўз олдингизга келтиринг, — деди у. Эндликда фикрларини эмин-эркин ифодалаётган эди. Аввалги иккиланишдан асар ҳам қолмаганди.

— Атрофга боқ, ажойиб иморатлар, кафтдек текис асфалт йўллар, тагин нима керак сенга. Биласанми, бувамлар айтиб берган эдилар, шу опера театримиз жойлашган ер бир вақтлар тўқай бўлган экан, ҳаммаёқ қамишзор, ёввойи ҳайвонлар, кўчаларда эса тўпикқача гулрок...

Шундай дедим-да, унга тикилиб қолдим. У ҳам

хаёлга чўмди. Нима деб жавоб берсам деган ўйда. Бир вақт бошини кўтармасдан:

— Ўша тупроқ кўчаларимни қайтариб беришсин, — деди.

У бу сўзларни шундай оҳангда айтдики, ажиб ҳолатга тушдим. Шу топда у халқимнинг миллий қаҳрамони бўлиб кўрингандай туйилди менга. Исён қилаётганди у мавжуд тузумга қарши. Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, ҳавас билан термулиб турардим Хуршидбекка. Эндиликда у менга янада азизроқ ва яқинроқ бир кимса эди... Унинг тақдирини остин-устун қилиб юборадиган, ўша давр мафжурачиларининг таъбири билан айтганда, аксилинқобилий, «контр» сўзларни айтиш нима эканлигини тасаввур қилиш қийин эмас. Ўшанда истиқлол шабадалари эса бошланган 90-йиллар эмас, балки ўзбек миллати таҳқирланаётган, бир оғиз сўз учун оммавий равишда ертўлаларга ташланаётган, ҳамма ерда «миллатчи зараркунадалар» зир югириб изланаётган 85-йил, халқимизга қилч яланғочланган, қатағон авж палласига кирган муҳиш бир даврда бўлиб ўтган эди бу воқеа.

Эртасига Хуршидбекни ўзига яраша иззат-икром билан кузатдик, у ижод билан шуғуланмоқчи, шу боис бирор журналда ишласам, деган нияти бор, деб овоза тарқатдик.

Шу воқеани бот-бот эслайман. Тасаввур қилинг, ўша пайтда мен Олий Кенгашнинг депутати, Ўзбекистон Марказқўми раҳбарий органининг аъзоси эдим, қолаверса марказқўмнинг кўз-қулоғи бўлиш газетанинг бош муҳаррири. Сўзда ҳам, амалда ҳам ўша даврдаги сиёсатни ҳеч иккиланмай амалга оширувчилардан бири эдим. Мени ҳайратга солган ва ҳамон ҳаяжонсиз эслайолмайдиган бу воқеа туфайли, агар бир киши иккинчи бир кишининг ишончини қозонса, ҳатто ҳаётини ҳам иккиланмай ўшанга топшириши мумкин экан, деган тўхтамга келганман.

Эндиликда Хуршид Дўстмуҳаммад Ўзбекистон Оммавий ахборот воситаларини демократлаштириш ва қўллаб-қувватлаш жамғармасининг ҳамраиси, Республика Олий Мажлисининг депутати, «Хуррият» мустақил газетасининг бош муҳаррири.

Ишонч пулга сотилмайди, қарор ва ҳатто фармонлар билан ҳам бунга эришиб бўлмайди. У қозонилади, бунга бирор андоза йўқ, ўлчам ҳам. Энг нозик туйғу — юрак белгилайди уни, виждон буюради. Қандай паст-

балад бўлмасин, амалнинг бунга заррача дахли йўқ, қалб амри олдида амал курсиси уч пул — тамом-вас-салом...

Газета ҳаётнинг ижтимоий, иқтисодий ва маънавий томонларига фаол аралашмоғи, ана шу жараённинг қай тарзда бораётганлигидан доимо кўз-қулоқ бўлиб туриши шарт, деб ўйлайман. Шағамдек ёрувлик кўрсангиз ҳам уни элга сўзлаб беринг. Кишиларнинг яхши хислатлари тўғрисида меҳр билан, юрак ҳарорати ила ёниб ёзинг, токи у ўзгаларга ҳам таъсир қилсин, бошқаларни ҳам ана шундай яхши ишларга унда-син, даъват этсин, ўқувчини ўйлатсин, ҳаяжонга солсин.

Айни пайтда ҳаётимизда мавжуд камчиликларга қарши курашда изчил бўлиш — таҳририят жамоалари олдида турган муҳим вазифалардан бири бўлиб келган ва ўйлашимча ҳали узоқ вақт шундай бўлиб қолади. Илло танқид шунчаки танқид бўлмаслиги керак. Бундай мақолаларга алоҳида тайёргарлик талаб қилинади. Ишлатилаётган ҳар бир сўзни ўйлаб кўриш, бошқача айтганда етти ўлчаб бир кесмоқ лозим. Жарангдор сўзларни ишлатиш туфайли мақоланинг таъсир кучини ошираман, деб уринманг, факт ва рақамлар, ўрғанидаётган ҳолат жуда босиқлик билан, мантиқ кучига таянган ҳолда ҳолис кўз ва яхши ният билан таҳлил этилмоғи даркор. Унутманг, касбдош дўстим, инсон шаъни ва қадр-қимматини камситиш, тухмат қилиш қонунларимизда ман этилган. Ахир танқидий мақола ёзишдан мақсад аҳволни яхшилаш, кишиларимизни нотўғри йўлдан қайтариш эмасми. Ҳозирги пайтда ҳаётга танқидий-таҳлилий қарашни кучайтириш талаб этилмоқда. Буни шўро давридаги камситиш ва таҳқирлаш деб тушунмаслик керак. Танқид, аввало масала моҳиятига тушунган ҳолда чуқур таҳлил демақдир. Муаммонинг илдизи очиб берилиши ва юз берган камчиликларни тугатиш йўллариغا тегинчи ташкилот раҳбарларининг, қолаверса жамоатчилик эътиборини қаратиш лозим. Айтмоқчиманки, янги давр танқидий мақолаларга янгича талаблар қўймоқда.

Журналист касбидаги кишида фақат иқтидоргина эмас, балки айни пайтда жасорат бўлиши, фуқаролик жасорати бўлиши шарт. Унинг жамиятдаги ўрни шуни талаб қилади. Ўзини ҳақ деб билган, ана шу ҳақлигини тасдиқловчи зарур далилларни тўплаган ижодкор ҳадиксирамаслиги керак. Билинги, сонма-сон ура-

уралар билан чоп этилаётган газета ўқувчилар ўрта-сида айтарли обрў-этибор топмайди. Ҳозирги пайтда шундай газеталар йўқ, деб айтиб бўлмайди. Халқнинг дилидаги гапларни айтиш, уларни ҳаяжонлантираётган муаммоларни дадил кўтариб чиқиш, бошқаларга сабоқ бўладиган мавзуларга иккиланмай қўл уриш — чинакам журналист бўламан деган кишининг дилига муҳрланган орзуси, нияти бўлсин.

Ҳозирги пайтда бир қатор жиддий, кўпчиликни таъвишга солаётган камчиликлар борки, негадир бу ҳақда газеталар айтарли даражада бонг урмаётир. Бу ҳолат мени баъзан ўйлангириб қўймоқда.

Бу ҳақда редакцияларга жойлардан келаётган хатларда ҳам куйиб-ёниб гапирилади. «Коррупция ва порахўрлик янги жамиятимиз учун энг хавфли иллат, деб биламан, — таъкидлайди самарқандлик газетхон С. Ҳикматов. — У одамлар ишончига путур етказди, имон-эътиқодни дарз кетказди. Бундай иллатлар мавжудлигини ва унга қарши курашиш зарурлигини Президентимиз қайта-қайта таъкидламоқдалар, жойларда бўлган учрашувларда куйиниб гапирмоқдалар. Шундай бўлгач, нега бу жуда муҳим масалага оммавий ахборот воситалари лозим даражада эътибор бермаётирлар. Нима тўсқинлик қиляпти, нима халақит бериляпти? Шу саволга жавоб тополмай гарангман».

Кўриниб турибдики, бу муаммо анча жиддий, одамлар кўнглига тинчлик бермаётир. Тўғри, бу масалани журналист ҳар қанча уринса ҳам бир ўзи кўтариб чиқиши амримаҳол. Бу йўлда, назаримда, милиция, прокуратура, суд ва бошқа ҳуқуқни ҳимоя қилувчи ҳамда назорат органлари билан алоқани мустаҳкамлаш, улар билан куч ва ҳаракатларни бирлаштириш зарурати шундоққина кўзга ташланиб турибди.

У ёки бу газетанинг таъсирчанлик даражаси, жанговарлиги, аёнки, даставвал шу ижодий ташкилотта раҳбарлик қилаётган кишига — бош муҳаррирга боғлиқдир. У тегишли ташкилот раҳбарлари билан қанчалик яқин алоқа ўрнатса, ишга шу даражада фойдаси кўп бўлади. Раҳбар ходимларини руҳлантириши, иккиланаётганлигини сезса ва ўзи бунга лозим деб топса дадда бериши яхши натижага олиб келишини тажриба кўрсатиб келмоқда.

Эсимда Зиёд Есенбоев биз — ёшларга қарата бот-бот шундай дерди: журналист — жангчи мисоли, фарқи шундаки, у мафкуравий ва жамиятдаги нуқсон-

ларга қарши курашувчи жангчи, қўлидаги курол эса автомат эмас, балки қаламдир. Шу касбни танлабсанларми, шунга яраша юрак бўлиши талаб этилади. Ҳақ бўлсанглар, қўрқманглар, дадил бўлларинг, шуни билингларки, борди-ю сенларга қарата ўқ отилса, мен кўкрагимни тутиб бераман, мендан ўтса сенларга тегади.

Кимнидир ноҳақ қоралаб қўйишдан эҳтиёт бўлиш керак, танқидий мақоладаги далиллар қайта ва қайта адолат элагидан ўтказилиши шарт, лекин ҳар нарсадан ҳадиксирай бериш касбимиздагиларга унчалик ўтиришмайди. Баъзи газеталарнинг тишсиз-тирноқсиз ҳолда чоп этилаётган сабабларидан бири шунда, деб биламан.

Яна бир ҳолатни эслатсам фойдадан холи бўлмас деган фикрдаман. Нафақат танқидий-таҳлилий мақолалар тайёрлашда, балки кўпчилик учун нашр қилинадиган ҳар бир хабарга, ҳатто улар ижобий бўлса ҳам юксак масъулият талаб этилади. Бу ҳолатда ҳам етти ўлчаб, бир кесмоқ даркор. Айтмоқчиманки, тасвирланаётган ҳолат, ҳикоя қилиб берилаётган воқеаларга сохталик аралашмасин, ҳаётни безашга ҳам, камситишга ҳам уринманг, қандай бўлса шундайлигича ёзинг. Борди-ю бир қарашда ўқувчи учун сезилмайдиган ҳолат ҳам андек эътиборсизлик қилинса, шу ҳодисадан яхши хабардор бўлганларда галати тасассурот қолдиради. Бу журналист деганлари тўқиб юбораверар экан-да, деб касбимизга дор бўлмаса-да, соя ташлайди.

«Тошкент ҳақиқати»да хизмат қилиб юрган кезларимиз. Авжи ёз чилласи. Қуёш борлиқни одатдагидан ортиқроқ қиздирарди. Баъзи туманларда гўзалар иссиқни кўтаролмай ҳолсизланаётганлиги аниқланди. Шунда суғоришни кеча-кундуз тўхтатмай давом эттириш ҳақида кўрсатма бўлди. «Сувчи — гўзани яшнатувчи» шиори ташланди. Адабиёт бўлимимиз мудирини шоир Назармат ака туманлардан биридаги хўжалиқда маҳорат билан ишлаётган сувчи ҳақида очерк ёзиб келди. У газетада чоп этилди. Орадан қанча вақт ўтди, билмадим, ўша хўжалик раҳбари Тошкентга келган экан, таҳририятга ҳам кирди. Очерк учун раҳмат деди, лекин яна нимадир айтмоқчи бўлди-ю ийманиб турди. Бизнинг қистовимиз билан дилини ёрди. Буни қарангки, Назармат ака борган пайтда ўша сувчининг устози кечаси билан ишлагани учун уйига — дам ол-

гани кетган экан. Ҳозир сув тараётган киши бу касбнинг ўзига хос нозик томонлари борлигини таъкидлаб, уларни устози ўргатганлигини айтган.

Масаланинг бу ёғи қалам аҳли учун ҳеч гап эмас. Муаллиф очеркида устоз ўз шогирдига қандай қилиб иш ўргатганлиги, нималар деганини роса маромига келтириб тасвирлаган. Хўжалик раҳбарининг сўзидан кейингина маълум бўладики, ўша устоз сувчи аслида соқов экан. Муаллиф эса уни булбул қилиб сайратган. Ўша пайтдаги ҳолатимизни кўз олдингизга келтиришингиз мумкин.

Иккинчи бир мисол. Бир илмий ходимнинг мақоласи расми билан газетада эълон қилинади. Эртасига ўша кишининг онаси, хотини, яна икки қариндоши билан редакцияга кириб келишади. Биз газетага миннатдорчилик билдиргани келдик, дейишади улар. Аввалига ҳеч нарсани тушунмагандек бўлдик. Сўнг улар сўзларидан масала ойдинлашди. Мақола муаллифи тўсатдан вафот этибди, бугун унинг еттисини ўтказишибди. Шу кунга атаб, марҳумни эслаб, мақоласи ва расмини чоп этганимиз учун ҳақиқатан ҳам бизга миннатдорчилик билдиргани келган эканлар. Бу ишни улар атайлаб, аниқ мақсадни кўзлаб қилинган деб тушунишибди. Бу сафарги ҳолатимизни ҳам ҳис этиб турган бўлсангиз керак, касбдош дўстим.

Бир қарашда ҳеч кимда ҳеч қандай эътироз уйғотмайдиган мана бу мисолга эътибор беринг. Одатдаги мақолалардан бири. Унда бир беморнинг оғир хасталиги айтилади. У ҳақда бошқа ҳеч қандай сўз йўқ. Нима бўлди, деб сўрарсиз. Ўша бемор аёл редакцияга келади, нима учун сўрамасдан уни оғир бемор эканлигини ёзади мухбир, нечун бу ҳақда у билан суҳбатлашмайди, унинг розилигини олмай туриб, унинг ҳолатини бутун республикага ошкор қилади. Газета менга маънавий зарар етказди, мен изтироб чекдим, уни судга бераман, менга етказган зарари учун жарима тўлаши керак, деб икки оёғини бир этикка тикиб, туриб олса бўладими. Қани айтингчи, нима қилмоқ керак, қандай йўл тутса бўлади бундай ҳолатда?

Вилоятларнинг бирида танқид қилинган кимса мақола муаллифини судга беради. Унда келтирилган далилларнинг қўпчилиги тасдиқланади. Лекин уч ҳолатда газетадаги мисоллар билан кейинчалик қўшимча ўтказилган текширишдан сўнг аниқланганлари унчалик мос тушмайди. Чунончи, мақолада ўша кимса

ўзининг лоқайдлиги билан корхонага 15720 сўм зарар келтирди, деб даъво қилган бўлса, амалда бу рақам 15220 сўм бўлиб чиққан. Аслида масала моҳияти рақамларда эмас, лекин шунга қарамай суд етказилган зарар атайлаб ортиқча қилиб кўрсатилган, газета ана шу ҳолатга ҳам аниқлик киритиши учун тузатиш бериши керак, деган ҳукм чиқаради.

Келтирилган мисоллар сабоқ бўлсин сизга, касбдошим. Касбимиз нақадар нозик эканлигини, унда ҳар бир сўз, ҳар бир рақам пухта ўйлаб, сўнг қорозга туширилиши шарт эканлигини яна бир бор эслатмоқ ниятида юқоридаги мисолларни келтирдим. Ажаб эмас, келгуси ишларингизда сизга фойдаси тегса.

СЎЗ ЭРКИНЛИГИ ВА УНИНГ МАСЪУЛИЯТИ

Сўз ва фикр эркинлиги Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига олтин ҳарфлар билан битиб қўйилган. Унинг 29-моддасидан шуларни ўқиймиз: «Ҳар ким ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқига эга, амалдаги конституциявий тузумга қарши қаратилган ахборот ва қонун билан белгиланган бошқа чеклашлар бундан мустаснодир».

Жаҳон ҳуқуқшунослари томонидан тан олинган асосий қонунимиздаги ана шу модда журналистлар учун фаолиятнинг асосидир. Фикр эркинлиги — матбуот эркинлиги демақдир. «Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ҳаёт сиёсий институтлар, мафкуралар ва фикрларнинг хилма-хиллиги асосида ривожланади, — деб таъкидланади Конституциямизнинг 12-моддасида. — Ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси сифатида ўрнатилиши мумкин эмас».

Шўролар даврида комфирқанинг якка ҳокимлиги ўрнатилган эди. Ҳамма, у ким бўлишидан, савияси, ёши, дунёқараши қандай бўлишидан қатъий назар, воқеа ва ҳодисаларга Маркснинг кўзи билан қараши шарт эди. Бошқача фикр бўлиши мумкин эмасди. Аҳвол шу даражада эдики, кишилар кулгили ҳолатга тушиб қоларди. Ёдимда, ўша 80-йилларнинг ўрталарида, республикамиздаги мафкура «рахнамолари» зиёлилар боши узра қамчисини ўйнатган даврда, «Қишлоқ ҳақиқати»нинг тўртинчи саҳифасида ҳаваскор қадамқашнинг ҳикояси эълон қилинганди. Унда кексайиб қолган чол ва кампирнинг ўзаро муносабатлари ҳақида сўз борарди. Нима деб ўйлайсиз, шу

ҳикоя республика миқёсида ўтказилаётган катта бир кенгашда қаттиқ танқид қилинди. Гап ҳикоянинг баддий савияси ҳақида борғандир деб ўйласангиз, янглишасиз. Борди-ю шундай бўлса, хурсанд бўлардик. Ҳикоянинг бор-йўқ айби кампир тушмагур чолининг дардига даъво сўраб, худога илтижо қилади.

— Бу қанақаси, — деб дағдава қилган эди асосий маърузачи, — ҳикоянинг бир эмас, икки эмас, балки уч жойида «худо» сўзи ишлатилган. Афтидан таҳририят аъзолари газета кимнинг номидан чоп этилаётганлигини ёдларидан чиқариб қўйганга ўхшайдилар. Агар шундай бўлса, яна бир бор эсларига солиб қўйишга мажбурмиз. Газета — Ўзбекистон Компартияси Марказий кўмитасиники».

Бундай ҳолатда истайсизми-йўқми, беихтиёр «Эй, худо» деб юборганингизни ўзингиз ҳам сезмай қоласиз. Ҳикоя муаллифи, қолаверса редакция ходимлари нима қилишлари керак эди, ахир ўша чол ва кампир олис қишлоқларнинг бирида истиқомат қилишади. Ленинни ўқимаганлар, Марксни танимайдилар. Ҳикоя қаҳрамонлари тилидан ҳали Марксдан, ҳали Лениндан цитаталар келтириб, уларни бошдан-оёқ қайта қизил ранга бўяб чиқишлари керакмиди!

Мафкуравий зулм ва зўравонлик шу даражага етдики, комфирқанинг ўша ўзини йўқотар даражага етган яловбардорлари нашриётларга келиб, чоп этишга тайёрланган жаҳон классиклари асарларидан «худо» сўзини олиб ташлашни қатъий талаб қилдилар. Замондош дўстим, ушбу сатрларни ўқиб туриб, «наҳотки» деб ҳайратланаётган бўлсангиз, балки унчалик ишонмаётган бўлсангиз ҳам керак, қандай қилиб дунё классиклари асарларига «тузатиш» киритиш мумкин, деб. Минг афсуски, худди шундай бўлганди. Улар ҳаммани тўтиқушга айлантиришга уриндилар, барча кишилар бир хил фикрда бўлсин, бир хил сўзларни айтсинлар, деб қатъий талаб қилдилар. Бу, аслини олганда, даҳшатли фожиа эди. Бошқачароқ фикрлаганларни ишдан четлатдилар, таҳқирладилар, қамадилар, жисмонан йўқотиб юбордилар.

Биз ана шундай ғайриқонуний замонларни кўрдик, тақдир экан. Ўша маҳв этилганлар миллатнинг гули, фахри бўлган ажойиб алломалар эдилар. Оқилона фикрлар бўғилиши охир-оқибатда жамиятнинг маънавий таназзулига олиб келди. Маънавийтсиз жамият эса яшай олмайди. Социализмнинг жаҳон бўйича

инкирозга учраганлигининг бош сабабларидан бири ҳам худди шундандир.

Шукроналик бўлсинки, истиқлолга эришдик. Нечанеча авлодларимиз орзу қилган, интиқлик билан кутган давр келди. Ҳарким ўз орзуларини, фикр-мулоҳазаларини, воқеа-ҳодисаларга муносабатини эмин-эркин айта олиши, билдириши мумкин эндиликда. Бу тенги йўқ ҳуқуқни, инсонийликни улуғловчи имкониятни бизга мустақиллик берди. Эндиликда биз демократик жамият қуриш сари сезиларли қадам ташляймиз. Ижтимоий-сиёсий ҳаётни эркинлаштириш борасида бу нарса яққол кўзга ташланмоқда. Матбуотда, телевидение ва радиода бир масала атрофида турли фикрлар очиқ-ойдин айтилмоқда. Яккаҳокимлик мафкураси даврини кўрган биз — кекса ва ўрта авлод учун бу жуда-жуда қувонарли ҳолдир. Ана шу жараёни соғлом давом эттириш эндиликда энг муҳим вазифалардан бири деб биламан. Бунда оммавий ахборот воситаларининг роли, тутган ўрни бениҳоя катта. Тутқунликдан қутилган халқ — озод халқ озод фикр айта бошлади. Фикр танбаллигидан қутула бошлаганимиз сиёсий онг ўса бошлаганигини кўрсатмоқда. Кишиларимиз эркин юртнинг эркин фуқароси бўлишга интиломоқдаки, буни ҳар тарафлама қўллаб-қувватламоқ лозим деб ўйлайман. Тайёр андозалардан воз кечаётганимиз, бир масалада икки, уч, ҳатто тўрт ва ўн хил фикр айтилаётганлиги — кишиларимиз ўзгариб бораётганлигини, улар фикри ўсиб, камол топаётганлигини кўрсатмоқда.

Касбим журналист бўлганлиги сабабли гезеталардаги юқорида айтилган мавзудаги мақолаларни кузатиб бораёпман, телевидение кўрсатувларини ва радиони кўряпман, эшитяпман. Сўз эркинлиги, фикр эркинлиги шабадаларидан тўйиб-тўйиб нафас оляймиз. Бу — жуда соз, жуда яхши!

Мақсад бир — мустақилликни мустаҳкамлаш, халқ ҳўжалигининг барча жабҳаларини юксалтириш ва шу йўл билан фуқаролар фаровонлигини ошириш, юрт бойлигини кўпайтириш, тинчлик ва барқарорликни таъминлаш. Ана шу мақсадга эришмоқ учун мамлакатимиздаги тўртта партия ўз дастурларини эълон қилди. Менинг назаримда, бу дастурларда бир-биридан фарқланиш йўлида дастлабки савй-ҳаракатлар бордек. Буни табриклаш керак. Майли, ҳар кимнинг ўз йўли бўлсин. Илло-билло,

олдимизда турган вазифаларни ҳал этиш йўлларини бошқалар ҳам бизнинг кўзимиз билан кўрсин, биз ўйлагандек фикрласин, ўзгача қарашда бўлганлар, юмшоқ қилиб айтганда, биздан эмас, деб баҳо бермаслик даркор назаримда. Энг муҳими, биз билан мунозара олиб бораётганларни, бизнинг фикримизга нисбатан озгина бўлса ҳам ўзгачароқ мулоҳазаларни билдираётган кишиларни сабр ва тоқат билан эшитишга интиласак, демоқчимиз. Борди-ю, бизга маъқул бўлмаган фикрлар айтилса, унга нисбатан ўз муносабатимизни мантиқ кучи билан одоб доирасида билдирсак. Айтмоқчимизки, мунозара ва тортишувларда маданият бўлса, чегарадан чиқиб кетмасак, бир-биримизга ҳурматимизни унутмасак.

1999 йилнинг 5 декабрида бўлиб ўтган сайловлар арафасида ўзаро тортишув ва мунозаралар қай тарзда бўлди? Оммавий ахборот воситаларида ёритилган баҳс-мунозаралар айрим ҳолларда кишида ғалати таассурот тугдирди. Сайловодди учрашувларида ҳам баъзан шунга ўхшаш ҳолатлар юз берди. Гапираётган нотик ҳали сўзини эмас, балки жумлани тугалламасдан туриб, иккинчи бир жанобнинг сабри чидамайди, шартта унинг гапини бўлиб, ўз муносабатини бироз қизиққонлик билан билдиришга киришиб кетади. Аввал гапирган жаноб бу кишига эътироз билдиришга мажбур бўлади.

Майли, кимнинг фикри кимгадир маъқул тушмаётир, лекин бунинг учун унга зарда билан жавоб бериш дуруст эмас.

Ўзимизни туттишимиз, кишилар олдидаги масъулиятни унутмаслигимиз лозим.

Билмадим, ким қандай фикрда, лекин айрим оммавий ахборот воситаларида айтилган гапларнинг, мен — бир оқсоқол сифатида, маданий мунозарага умуман алоқаси йўқ деб ҳисоблаган бўлардим. Мана, ўзингиз адолат тарозига қўйиб хулоса чиқаринг.

Бир томон «Ўроқда йўқ, машоқда йўқ — хирмонда ҳозир» деб баҳоласа, иккинчиси унга жавобан қўйидаги ибосиз ибораларни қўллайди:

«Хуши жойида бўлган одам ҳеч бир сиёсий партия ҳақида бундай тутуриқсиз гапни ёзмайди... шунчалар думбуллик, калтафаҳмлик бўладими?.. Ҳай инсон, шунчалар ҳам... мижров бўлишнинг нима кераги бор?.. Нима қиласиз гийбатчининг гапини қилиб? Қанчалик жириллаб бақирма, сўзнинг тоши бўлмаса, эл ичида

бақироқ деган ном орттириб, томоқнинг йиртилгани қолади».

Хуллас, шунга ўхшаган гаплар.

Ким ҳақ, ким ноҳақ — ҳакамлик қилиш нияти йўқ каминада. Жамиятимизда эса бошланган сиёсий-ижтимоий эркинлик шабадаси туфайли хилма-хил фикрлар айтмоқлик даврига келдик. Худога ҳадсиз-ҳисобсиз ҳамду санолар бўлсин. Бошқача қилиб айтганда, фикрлашдаги хурофотни улоқтириб ташлаяпмиз, тараққиётга кишан ҳисобланган ана шу касофатдан қутиляпмиз, эркин нафас, эркин сўз нашидасини сураяпмиз.

Чет эллардаги мухолифларимиз Ўзбекистонда демократия етарли эмас, деб ўз вақтида жар солганларида, бунинг учун вақт керак, ҳаётнинг ўзи кўрсатади, кўпчилик одамларимиз демократия деб номланувчи неъматдан қандай фойдаланишга кўникма ҳосил қилмоқлари даркор, деб жавоб бергандик. Улар бу фикримизга ҳам, одатдагидек, эътироз билдиргандилар. Вақт — буюк ҳакам. Ҳозирги кунларимиз ҳақиқатдан ҳам бу нозик масалада кишиларимиз онгини тайёрлаш, шу йўлда учраган янглишишлардан тегишли сабоқлар чиқариш жуда-жуда зарурлигини кўрсатмоқда. Сайловларга тайёргарлик жараёнида баъзи жойларда маҳаллийчилик майлларига берилиш ҳоллари, ҳатто сайловга оид ҳужжатларни сохталаштириш каби демократияга мутлақо ёт, оддий инсонийликка ярашмайдиган ҳодисалар юз берди. Бу берилган эркинликларни сунистьёмол қилишдан бошқа нарса эмас.

Сайловларда ҳамма сиёсий партия, ҳокимият вакиллик органлари ҳамда сайловчиларнинг ташаббускор гуруҳлари етакчилари иштирок этди. Тортишувлар, баҳс-мунозара бўлиши табиий. Чунки бир мандатга беш-етти кишининг номзоди қўйилган. Уларнинг ҳар бири кўпроқ сайловчилар ўзлари учун овоз беришларини хоҳлайди. Буни тушуниш мумкин.

Биз бутунлай янги йўлга чиқдик. Жамиятимиз ўз тараққиётининг анча юқори поронасига кўтарилмоқда. Ҳали биз бу йўлдан юриб ўрганмаганмиз. Илғор мамлакатларда демократиянинг ҳозирги ҳолатига келиши учун юз-икки юз йил вақт керак бўлган. Биз эса эндигина ўн ёшга қадам қўймоқдамиз. Айтмоқчиманки, юз бераётган камчиликлардан айюҳаннос солмаслик лозим. Шундай бўлишини ҳам табиий деб тушунмоқ даркор.

Демократия дегани — бу эркин фикр айтиш, айна пайтда ана шу айтилган гап учун масъул эканлигини бутун борлиги билан ҳис этиш демакдир. Ҳуқуқ берилади, айна пайтда киши зиммасига мажбурият ҳам юкланади. Демократияни фақат шундай тушунмоқ зарур, чамамда. Мен кимдир қандай фикрни айтаётганлигига қарши эмасман. Гап фикрни ифода этиш услуби, аниқроғи, баҳслашиш маданияти ҳақида бормоқда. Ниятим шуки, бир-биримизни тоқат билан эшитиш ва тушунишга интилайлик.

Баъзилар, мана қўшни давлатларни кўринг, улар газеталарини, радио ва телевидениесини кўринг, дейди. Мана шундай фикрдаги кишиларга менинг жавобим шундай: илоё ўшанақа демократиядан худонинг ўзи асрасин, ўшанақа андишасизлик, тухмат-бўхтонларга тўла, беҳаёлик, безбетлик билан айтилаётган эркинликнинг юзи курсин. Аслини олганда у ерда оммавий ахборот воситаларида бўлаётган воқеа-ҳодисаларнинг демократияга ҳеч қандай алоқаси йўқ, қандайдир гуруҳлар манфаати, ҳокимият талашини, бориб турган анархия, отбозор, бошбошдоқликнинг ўзгивасидир. Бу қандай бўлдики, катта-катта лавозимдаги, зиммасида ўта масъулиятли вазифалар турган кишилар устидан ҳамманинг кўз ўнгида, бутун мамлакат нигоҳида марзава, бу ҳам етмаганидек баъзан тўғридан-тўғри ахлат ағдарилса. Ахир булар оддий одамгарчиликка ҳам тўғри келмайди-ку. Маънавият қани, маданият қаёқда қолади бундай ҳолатда? Бутун масъулиятни бўйнимга олган ҳолда айтаманки, ўзга давлатларда бўлаётган воқеалар эркинлик эмас, балки бориб турган ахлоқсизлик, беандишалик ва беҳаёликдир. Бундай ҳолат ибולי ўзбекка, ўзини мусулмон деб ҳисоблайдиган инсонга мутлақо тўғри келмайди, миллатим руҳига, унинг минг йиллик қадриятига, маънавиятига бутунлай ёт нарсадир. Биз демократиянинг бундай кўринишини бутунлай ва қатъиян рад этамиз.

Ўз фикримизни бемалол айтаверайлик, лекин маданиятни унутмайлик, биз ўзимизга муҳолиф, деб ҳисоблаётган киши ҳам инсон эканлигини, унинг ҳам ўз фикрига эга бўлиш ҳуқуқи борлигини унутмайлик. Мунозараларда шарқона одоб, босиқлик, сиполик, ўзаро ҳурмат бўлиши шарт, деб ҳисоблайман.

Матбуот эркинлиги, сўз эркинлиги ҳақида гап борар экан, баъзи газеталар саҳифаларида кўзга ташла-

ниб турган бир ҳолатдан кўз юма олмаймиз. Ҳозирги пайтда республикамызда 700 га яқин газета ва журнал нашр этилмоқда. Энди бизга сўз эркинлиги берилган деб, баъзи бир таҳририятдаги касбдошларимиз, менинг назаримда, унча мақбул бўлмаган мавзуларга кенг ўрин бермоқдалар.

Бу ҳақда тўхтамасликнинг иложи йўқ, касбдош дўстим. Баъзи бир нашрларнинг таҳририяти ўзларига кўпроқ ўқувчиларни жалб этиш ниятида, менимча, унча мақбул бўлмаган йўлдан бормоқдалар. Улар чет эл нашрларида чоп этилган олди-қочди хабар ва мақола-ларни орқа-ўнгига қарамасдан таржима қилиб, ўзларида чоп этмоқдалар. Бунда биздаги ўқувчининг миллий руҳияти, ички дунёси, минталитети мутлақо ҳисобга олинмаётир. Олди-қочди гап бўлса бўлди, бошқаси билан йўқдир уларнинг ишлари. Бирида чоп этилган мақолага қулоқ тутадиган бўлсак, қайси бир жарда каттакон илон-аждаҳо пайдо бўлганмиш. У баъзан гўзал қиз қиёфасига кириб, одамларни ўзига чорлармиш. Иккинчи газета эса «Қуёш икки йилдан сўнг сўнади» деб жар соляпти, содда кишилар кўнглига қутқу урувини сочяпти. Шунақа бачкана газеталардан бирини варақлаб туриб, «Аҳмоқ мурдалар мукофотга сазовор бўлишди» деган сарлавҳага нигоҳим тушди. Аввало мантиқсизликни кўринг, мурдаларнинг ҳам ақлли-аҳмоғи бўладими? Яна ўша мурдалар мукофотни бошига урадиларми? Мурда бўлгач, эндиликда уларга ҳеч нарса керак эмас. Нима бўлган экан деган ҳаёлда хабарни ўқий бошладим. Эмишки, комбоджалик уч талаба мина топиб, футбол ўйнаб кўришмоқчи бўлишибди. Мина улар оёқлари остида портлаб кетибди. Канадалик ичкиликбоз ўзи кашф этган — бензин ва сутдан тайёрланган янгича коктейлни ичиб олади-да, каминга қулаб тушиб, уй билан бирга портлаб кетибди.

Қулоқ тутадиган бўлсангиз, бундай алжойи хабарлар бутун-бутун саҳифаларни эгаллаган. Нима эмиш, қайсибир шаҳарда бадбашара одамларнинг мусобақаси бўлганмиш. Чет элик бир спортчи хотинини роса дўппослаганмиш. Иккинчи бир спортчи эса рақибига тупурганмиш. Агар ўша газетага ишонадиган бўлсангиз 2015 йилда ўзга сайёраликлар шаҳарлардаги меҳмонхоналарда яшай бошлашармиш...

Бас, етар мисоллар келтириш. Қани айтингчи, касбдош, шу келтирилган мисоллар ўзбек ўқувчисига

нима беради. Энди эркимиз ўзимизда деб, сўз эркинлиги, матбуот эркинлиги, деб нимани хоҳласа чоп эта-берадими, нега ўқувчи олддаги масъулият ҳис этилмайди, юқорида келтирилган мисолларнинг ҳалқимиз миллий руҳиятига қай даражада алоқаси бор? Улар шу қадар чучмалки, ўқиган кишининг кўнгли қалати бўлиб кетади. Ўша ноширлардан ўқувчи ҳаққига хиёнат қилмаяпсизларми, деб сўрагим келади.

Булари ҳали ҳолва. Сўз эркинлиги, фикр эркинлигини тўғридан-тўғри суниистеъмом қилиш ҳоллари кўзга ташланиб қолмоқда. Баъзан-баъзан айрим газеталардан қандайдир авлиё пайдо бўлганлиги ҳақида «жиддий» равишда ёзилган мақолалар кўзга ташланиб қолмоқда. Бу соҳада иш шу даражага бориб етдики, гўё янги пайғамбар пайдо бўлибди, у самодан келаётган сўзларни ёзиб бораётган эмиш. Ё товба, ё алҳазар! Тупша-тузук журналист укаларим анча жиддий нашр ҳисобланган газета саҳифаларида шунга ўхшаш, қуюшқонга мутлақо сиймайдиган мақолаларни мулоҳаза қилмай эълон қилаётганликларига ҳайрон ва ҳайронлар қолади киши. Қайси даврда ва қандай жамиятда яшаяпсизлар, биродарлар, деб ҳайқиргим келади! Ахир давр — XXI аср, нечун буни унитадилар.

Биз ўтиш даврини бошдан кечиряпмиз, бир тизимдан тамомила бошқа тизимга ўтяпмиз. Кишилар онгини ўтмиш сарқитларидан тозалаб, миллий онгини ўстирадиган, миллий нурур уйротадиган, қадриятларимизни тиклайдиган, замон талабларига мос мафқурани, дунёқарашни шакллантириш, назаримда, оммавий ахборот воситалари олдда турган энг шарафли вазифадир. Алжойи-алмойи хабарлар бу улуг ва муқаддас ишимизга хизмат қилмайди, аксинча улар ҳаётимизга соя ташлайди, турмушга енгил-елпи қарашга, ҳақиқий инсонга хос фикрлаш жараёнига зиён етказди. Замон ва давр томонидан зиммамизга юкланган ниҳоятда катта, айни пайтда масъулиятли вазифага бу қадар енгил-елпилик билан муносабатда бўлиш эл хизматига бел бовлаган ҳақиқий қалам аҳлининг иши бўлмаслиги лозим, деб ўйлайман. Журналист касбини, бошқаларни камситмаган ҳолда айтишим керакки, энг жиддий касб, деб ҳисоблайман, унда ипирисқи, ҳақиқий инсонга мос келмайдиган фаолият кўринишлари бўлмаслиги керак.

Юқорида айтилганлардан барча хабар ва мақолалар ўта жиддий бўлса, унда бундай газеталарнинг

аҳволи не кечади, деб эътироз билдирилаётганлигини сезиб турибман. Газета ва журналларда кишилармизнинг ҳамма ҳолатларига мос келувчи, ўқувчиларнинг барча табақалари хоҳиш-эҳтиёжи ҳисобга олинishi шарт. Унда ўта жиддий таҳлилий мақола ҳам, кўнгилга тасалли берадиган, дунё ранг-баранглигини кўрсатувчи, кишиларни ҳайратга солувчи турфа ахборотлар ҳам бўлсин. Мақсад шуки, ҳар бир нарсанинг ўлчо-ви, меъёри бўлсин, сих ҳам куймасин, кабоб ҳам.

Жамиятимиз ўз тараққиётининг бутунлай янги поғонасига қадам қўйди. Юртбошимиз XXI аср арафаси ва унинг дастлабки йилларида мамлакатимизнинг ривожланиш стратегияси, ислохотларни чуқурлаштириш ва жамиятни янгилаш борасидаги фаолиятимиз мазмун-моҳиятини аниқ ва равшан белгилаб берди. Сиёсий, иқтисодий ҳаётни, давлат ҳамда жамият қурилишини янада эркинлаштириш биринчи устувор йўналиш қилиб белгиланди. Бунда оммавий ахборот воситаларининг роли беқиёсдир.

«Эркин ва мустақил оммавий ахборот воситалари ҳар томонлама ривож топиши лозим, — деб таъкидлади Президентимиз биринчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ўн тўртинчи сессиясидаги маърузасида. — Улар ҳақли равишда ҳокимиятнинг тўртинчи тармоғи бўлиши даркор.

Оммавий ахборот воситалари ҳаётимизга кун сайин чуқурроқ кириб бораётганини ҳозир ҳеч ким инкор этмайди. Бу жараёни биз табиий ҳол, деб қабул қилмоқдамиз. Бутунги кунда... жамиятни ривожлантириш ва давлат қурилишида уларнинг аҳамияти ва тутган ўрни ҳам ортиб бормоқда.

Ҳозирги пайтда қабул қилинган қонунлар ва қонун ҳужжатлари ижроси устидан жамоат назоратини, давлат ҳамда мансабдор шахсларнинг фаолияти устидан назоратни амалга оширадиган механизм сифатида оммавий ахборот воситаларининг мавқеини кучайтириш зарур. Айни шу оммавий ахборот воситалари ҳар бир киши ўз фикрини ифода эта олишига имкон берадиган эркин минбар бўлиши керак. Айни шу оммавий ахборот воситалари жамиятимизнинг демократик қадриятларини ва тушунчаларини ҳимоя қилиши, одамларнинг сиёсий, ҳуқуқий ва иқтисодий онгини шакллантириш бўйича фаол иш олиб бориши лозим.

Оммавий ахборот воситалари ҳамisha жамоатчи-

лик фикрига кучли таъсир ўтказишга қодир бўлган фаол қурол бўлиб келганини унутмаслигимиз керак. Шу сабабли журналист кадрларнинг, қалами ўткир, демак, одамларнинг қалбига кириб бора оладиган кишиларнинг масъулияти каттадир. Биз журналистлар аҳли сиёсий етук, масъулиятли, ҳалол ва виждонли, ўз иштини яхши биладиган, мамлакатимизнинг ватанпарвар кишиларидан иборат бўлишига эришмоғимиз даркор». Сезяпсизми, касбдош дўстим, бизга қандай баҳо беришмоқда, биздан нималар кутиляпти.

Матбуотни жамият кўзгуси, деб аташади. Бу бежиз эмас, жамият қандай бўлса оммавий ахборот воситалари ҳам шундай ҳолатда бўлади. Ҳозирча эса фуқароларнинг сиёсий фаолиятини етарли деб айтолмаймиз. Шу боисдан ҳам улар ўз фикр-мулоҳазаларини эмин-эркин айта оладиган муҳитни яратмоқ жуда-жуда зарур. Бу эса кўп жиҳатдан сиз билан бизнинг меҳнатимизга, изланишимизга, ташаббусимизга боғлиқ. Ҳозирча эса бу борада зиммамизда қарздорлик ҳисси борлигини унитмайлик ва фаолиятимизни шунга яраша ташкил қилайлик. Энг биринчи талаб — воқеа-ҳодисалар ривожидан орқада қолмаслик, уларни ҳушёр тадқиқ этиб, зарур мулоҳаза ва хулосаларни фуқаролар онгига етказмоқлик. Зиммамиздаги вазифа шунини тақозо этади. Ҳаётдан орқада қолманг, одимни баробар ташланг, баъзан зарурат туғилиб қолса, бироз олдинда ҳам боринг.

Кейинги пайтда телевидение кўрсатувларида турли мавзуларда баҳс, мунозара ва тортишувлар олиб борилаётганлигини бир фуқаро сифатида қизгин табриклайман. Кўрсатувдан кўрсатувга у такомиллашиб бормоқда. Бунда яхши дирижёр сифатида бошловчининг ролини алоҳида таъкидлаш керак. Қўйилаётган масала бўйича ўз фикрини қимтинибгина айтмоқчи бўлган кишига у далда беради, тортинманг, бемалол сўзлайбериш, деб фикрни очиқ айтишга ундайди. Мен бу кўрсатувларни республикамиз бўйича олиб борилаётган демократиянинг бошланғич таълими, мактаби, деб атагим келади. Рост-да, кишиларимиз ўз фикрини, воқеа-ҳодисаларга муносабатини очиқ айтишга ўрганмаган. Мустақиллик туфайли бу борада эндиликда дастлабки қадамлар қўйилмоқда. Тележурналистлар кўча-кўйда, жамоат жойларида кишилардан у ёки бу масалада ўз қарашларини айтишларини сўрамоқдалар. Биров қўйилган саволга дангал жавоб берса, иккинчи

бир кимса ўзини тортиниброқ тутмоқда. Бу ҳолатларни табиий деб тушунмоқ зарур. Мен, бир қаламкаш сифатида, ушбу ҳолатларни, яъни турли фикрлар айтишни матбуот саҳифаларига ҳам кўчишини жуда-жуда истар эдим. Масалан, «Бир масалага икки хил муносабат» рукнини очиб, кишиларда фикр уйғотадиган муаммоларни ўртага қўйса бўлади-ку. Кейинчалик, воқеанинг боришига қараб, мунозарани давом эттириш мумкин. Бундай тажриба газеталаримизда бўлган. Ҳамма масалаларда кўр-кўрона яқдилликдан воз кечмоқ даркор. Қўполроқ қилиб айтганда, бу сохтакорлик, кўзбўямачиликнинг бир кўриниши. Ундан қанчалик эртароқ қутилсак, шунчалик яхши. Юртбошимиз ҳам бизни шунга даъват этмоқда.

«Ҳар бир партия муайян ижтимоий қатламга таянган ҳолда, ана шу тоифа манфаатларининг ҳимоячиси сифатида ўзининг аниқ ва равшан ҳаракат дастурига эга бўлиши керак, — деб таъкидлади Президентимиз иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи сессиясидаги маърузасида. — Унда ҳар қайси партиянинг мақсад ва вазифалари, жамият тараққиёти борасидаги муқобил тақлифлар ўз ифодасини топиши лозим?» Назаримда ана шу ҳолат уларнинг нашрлари бўлмиш газеталарида ўз ифодасини топмоғи зарур. Ҳар хил қараш ва ғоялар ўртасидаги баҳс-мунозаралар, бошқача айтганда, сиёсий рақобатни кутяпти фуқаролар.

Жамиятда фикрлар хилма-хиллиги ва қарашлар ранг-баранглиги, уларни эркин ифода этиш шароитини таъминлаш вазифаси қўйилмоқда. Ана шу мақсадни рўёбга чиқаришда оммавий ахборот воситалари энг таъсирчан омил бўлиши керак. Биз, қалам аҳллари шиддаткор давримизнинг ана шу юксак талаблари даражасида бўлишимиз даркор. Яшириб нима қиламиз, ҳозирча ана шу талаблар даражасига етишиб олмаётимиз. Бу борадаги фаолиятни жонлантириш одамларимиз онгида демократик қадриятларни тагин ҳам мустақкамлаш ва ривожлантиришга хизмат қилган бўлур эди. Бунинг учун жойларда, халқ орасида бўлиш, фикри уйғоқ кишилар билан учрашиш, уларнинг орзу-интилишлари, қувонч ва ташвишларидан яқиндан хабардор бўлиш талаб этилади. Қайтариқ бўлса ҳам айтаман, журналистнинг ҳаёт оқимини оддий кузатувчиси бўлишига мутлақо ҳаққи йўқ. Агар шундай бўлса, уни фожиа деб ҳисоблайверинг.

Қаламқаш дўстим, сиз беҳаловат касбни танлагансиз, буни унутманг, ҳамиша ва ҳамма ерда шунга яраша бўлинг. Сизнинг ёниб ёзилган мақолангизни минглаб, ўн минглаб кишилар интизорлик билан кутаётганлигини доимо ёдда тутинг.

ҚЎШ ҚАНОТЛАР

Таҳририятдаги бошқа бўлимларни мутлақо камситмаган ҳолда мен хатлар, ариза ва шикоятлар бўлимини ҳамда вилоят мухбирлар тизимини худди шундай — газетанинг қўш қаноти, деб атаган бўлардим. Ижодий жамоанинг парвози даражаси кўп жиҳатдан ана шу қўш қанотларга боғлиқдир. Шу боис улар ҳақида ушбу рисолада тўхталаб ўтишни лозим деб билдим.

Опамларнинг ошини мазали қилган — почтамларнинг масаллиғи, деган гап бор халқимизда. Айтмоқчи-манки, таҳририятга келаётган хатлар билан қанчалик пухта ишланса, уларга эътибор билан қаралса, газета учун шунчалик кўп ва ранг-баранг янги мавзулар пайдо бўлаверади. Хатлар бўлимини мен таҳририят юрағи, деб ҳам атаган бўлардим. Унда бутун мамлакатнинг олаётган нафаси, янада тўғрироғи томир уришини кун сайин яққол сезиб туриш мумкин. Қайси вилоятда ёки туманда аҳвол қандай, кишилар нимадан хурсанду нимадан кўнгиллари тўлмай турибди — буларнинг ҳаммасини келаётган хатлар орқали худди телевизор тасвиридагидек кўриб, ҳис этиб туриш мумкин.

Бўлим мудирини кунда келган хатларнинг умумий йўналиши, мазмуни ҳақида бош муҳаррирни хабардор этиб туради. Лекин раҳбар бу билан чекланиб қолмаслиги даркор деб ҳисоблайман. Оғриқ муаммолар кўтарилган шикоятлар билан шахсан ўзи диққат билан танишиб чиқиши жуда зарур. Ана шундай хатларнинг изидан бориб, муаммоларнинг сабаблари, туб илдишларини очишни бирор тегишли тармоқ бўлимининг етакчи ходимигами ёки ўша вилоят мухбирига топшириши мумкин. Қарабсизки «Бир хат изидан» рукнида кўпчиликни қизиқтираётган долзарб мақола юзага келади.

Келган шикоятларнинг орасида шундайлари ҳам бўладики, унда баён этилаётган воқеа-ҳодисаларнинг тўғрилиғи бироз шубҳа уйғотади ёки чуқур тафтиш ўтказишни, ўша соҳа мутахассисининг ўтқир ни-

гоҳини талаб этади. Бундай ҳолда хатлар бўлими орқали ўша шикоят тегишли давлат ёки жамоат ташкилотларига моҳиятан кўриб чиқиш ва зарур чоралар белгилаш учун юборилади. Бунда текшириш натижаларидан ариза муаллифи ва таҳририят қонунларимизда белгиланган муддатда хабардор этилиши зарурлиги таъкидланади. Ўша шикоятга тегишли ташкилотлардан жавоблар олингач, бу ҳақда ўқувчилар газета саҳифасида «Таҳририятга жавоб берадилар» рукни орқали хабардор этиладилар.

Бўлим таҳририятнинг энг муҳим бўғинларидан бири бўлиб, у орқали газета муҳарририяти мамлакатда сиёсий, иқтисодий, маданий соҳада олиб борилаётган ислохотлар самарасидан, фуқароларнинг бўлаётган ўзгаришларга муносабатини, айти пайтда уларнинг ижтимоий онгини шаклланиши ва ўзгариб бораётганлигини аниқлаб боради. Таҳририят билан газетхонларнинг ўзаро алоқалари шу бўлим фаолияти орқали амалга оширилади.

Мамлакат фуқаролари жойларда у ёки бу соҳада юз бераётган камчиликлар ҳақида бевосита шу бўлимга мурожаат этадилар. Улар конституциявий ҳуқуқларини рўёбга чиқара бориб, ўз қонуний манфатларини ҳимоялаш мақсадида шу бўлимга шикоят ва ариза билан мурожаат этадилар. Айти пайтда газеталарнинг вилоят ва туманларидаги фаоллари ҳамда штатсиз мухбирлари иқтисодий ва маданий қурилиш борасида жамоалар меҳнати самаралари, тадбиркорлар ҳамда ишбилармонлар фаолияти, кишиларимизнинг саховати ва бошқа савобли ишлари тўғрисидаги хатлар ва мақолалари ҳам хатлар бўлими орқали таҳририятнинг тармоқ бўлимларига ўтказилади.

Фуқароларнинг оммавий ахборот воситаларига йўллаётган мурожаатлари у ёки бу соҳадаги аҳвол тўғрисида жамоатчилик фикрини ўрганиш учун муҳим манбадир. Айтиш керакки, кейинги пайтларда милиция, прокуратура, суд, солиқ хизмати, божхона, соғлиқни сақлаш муассасаларининг фаолияти тўғрисида келаётган шикоят ва аризалар сони айтарли камаймаётир. Бу ҳолат, афтидан, тегишли ташкилот раҳбарларидан ўз соҳаларидаги аҳволни назорат қилишни кучайтириш, талабчанликни ошириш, тартиб ва интизомни мустаҳкамлаш, мавжуд қонунларимизга оғишмай амал қилинишини таъминлашга қаратилган қўшимча чоралар кўришни талаб этаётир.

Кишилар ўз ҳақ-ҳуқуқларини қанчалик чуқур билса, уларнинг юртимизда юз бераётган жараёнларга аралашishi, ишларнинг боришига таъсир ўтказиши кучаяди, жамият учун зиммаларидаги масъулиятни шу қадар юксакроқ ҳис этадиган бўладилар. Улар шу юртнинг ҳақиқий эгалари сифатида жойларда қандай камчиликларга йўл қўйилаётганлигини кўриб турибдилар ва уларни тугатиш борасида ўз таклиф-мулоҳазаларини билдирмоқдалар. Улар асосланган, ўринли бўлса, албатта, инобатта олинмоғи даркор. Бу эса озод шахсни шакллантиришда муҳим аҳамият касб этади. Фуқароларнинг мурожаатини жойлардаги ижроия ҳокимияти устидан жамоатчилик назоратининг бир кўриниши, деб тушунмоқ тўғри бўлади. Шундай экан, оммавий ахборот воситаларининг барча тизимларида хатлар, шикоят ва аризалар билан ишлашни янада такомиллаштириш масалалари диққатэтиборда турмоғи лозим, деган ўйдаман.

Сир эмаски, баъзи жойларда маҳаллийчилик, гуруҳбозлик кўринишлари бор, айрим кимсалар эса ҳасад иллатларидан холи эмас. Шундай ҳам бўладикки, амал талашиб ёки кўролмаслик касалига мубтало бўлганлар тупша-тузук хизмат бурчини адо этаётганлар устидан чор тарафга, турли ташкилотларга гараз билан йўғрилган мактубларни кетма-кет жўнатаверадилар. Бориб-бориб бу иллат касалликка айланиш ҳоллари ҳам кузатилмоқда. Бундай ҳолатда таҳририят адолат байровини баланд кўтармоғи, одамларни бўҳтон ва туҳмат балосидан асрашга бел боғламоғи даркор. Буни алоҳида таъкидлаётганимнинг боиси шундаки, баъзи жойларда шундай кишиларга нисбатан бор ҳақиқатни улар юзига айтишга журъат қила олмаётган ҳолатлар учрамоқда. Шу сабабли ҳам таҳририят ўзидаги мавжуд имкониятлардан фойдаланган ҳолда ноҳақ қораланаётган кишиларни ҳимоя қилишга отланиши, иш ўрнига фисқи-фасод билан шуғулланиб, ишнинг бир меъёра боришига, кишилар кайфиятига салбий таъсир ўтказишни ўз олдиларига мақсад қилиб олганларнинг асл башарасини очиб ташлаши, жамоатчиликни ўшандай қора ниятли кишиларнинг тизгинини тортиб қўйишга даъват қилмоғи жуда-жуда муҳимдир. Матбуот сўзининг қудрати катта, таъсири кучли. Жойларда маънавий муҳитни соғломлаштириш, одамларни қўйилган вазифаларни бажариш йўлида бирлаштиришда журналистларимиз-

нинг мавқеи катта. Қуйида юқорида айтилган гапларни ҳаётдан олинган мисоллар асосида биргаликда таҳлил қилайлик.

Мамлакатимизда ҳуқуқий демократик жамият барпо этиш йўлида кўпгина муҳим тадбирлар амалга оширилмоқда. Фуқароларнинг давлат идораларига, жамоат бирлашмаларига, муассаса ва ташкилотларга мурожаат этиш ҳуқуқи шулар жумласидандир. Фуқаролар давлат ва жамоат ишларини бошқаришда иштирок этиб, ўзларига берилган ҳуқуқлар ва эркинликларни рўёбга чиқара бориб, қонуний ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоялаб мурожаат этишга ҳақлидирлар. Бу борадаги асосий қондалар Ўзбекистон Республикасининг «Фуқароларнинг мурожаатлари тўғрисида»ги Қонунида белгилаб берилган.

«Халқ сўзи» таҳририяти ҳар йили республиканинг турли вилоятларида истиқомат қилувчи фуқаролардан юзлаб ариза ва шикоятлар олади. Уларда кўтарилган муаммоларнинг кўпчилиги республика ва маҳаллий давлат органлари ёрдамида ўз ечимини топтоқда. Лекин айни пайтда гаразгўйлик, кўролмаслик, ифвогарлик билан ёза-ёз қилаётган шахсларга ҳам дуч келинмоқда. Алам билан шошқалоқлик қилиб қўлига қалам олаётганлар мутахассисларни, турли идора ходимларини ишдан қолдириштилар, ўзларининг қуюшқонга сирмайдиган хатти-ҳаракатлари билан кишилар кайфиятини бузмоқдалар, бир сўз билан айтганда, умум ишимизга зарар етказмоқдалар. Улар жамиятимиз томонидан фуқароларга бериб қўйилган ҳақ-ҳуқуқларни сунистеъмом этмоқдалар. Буни қуйидаги мисолларда кўриш мумкин.

Қашқадарё вилояти туманларидан биридаги хўжаликда истиқомат қилувчи фуқаролардан бир гуруҳи бир неча йилдан бери республикадаги қатор ташкилотларга шикоят устига шикоят жўнатиш билан муттасил шуғулланиб келмоқдалар. Улар ҳар хатида такрор ва такрор: «Нима сабабдан бизнинг тўрт ярим йилдан бери уч юздан зиёда узлуксиз ёзаётган ҳақиқат аризаларимизни республика прокуратураси тергов бўлими томонидан қасдан оқибатсиз қолдирилаяпти» деб сўрайдилар. Эътибор бердингизми, ўтган йиллар давомида уч юздан зиёда шикоят жўнатишган. Уларнинг ҳар бири оддий ўқувчилар дафтарига айлантириб ҳисобланганда 32—36 бетдан. Ҳайратдан беихтиёр ёқа ушлайсиз. Буларни кўрар экан, бир ҳам-

касб дўстимиз шундай деди: «Менинг касбим ёзиш, журналистман, ҳар куни раҳбарларим ниманг бор, деб сўрайдилар, лекин шунга қарамай кейинги беш йил ичида ёзган хабар ва мақолаларим ё юзтага етади ё етмайди, булар қачон ва қай вақтда улгуришаркин бу каби қовозни қоралашга».

Кишини таажжубга соладиган жойи шундаки, улар «ёпишиб олган» хўжалик раиси алақачон ўз вазифасидан кетган, бошқа жойда ишляпти. Шунга қарамай муаллифлар нега унга нисбатан жиноят иши қўзғатилмайди, деб талаб қилишни қўймайдилар. Ушбу шикоятлар бўйича вилоят ҳокимлиги таҳририятга қуйидагича жавоб беради: «Шикоят хати малакали мутахассислар томонидан ўрганиб чиқилди. Шу мазмундаги хатларни 1992 йилдан буён ёзишмоқда (?). Бир неча бор тафтиш ишлари ўтказилган. Бундан ташқари туман прокуратураси томонидан ҳам текширишлар ўтказилди. Охириги текшириш якунига кўра хўжаликнинг собиқ раисига нисбатан жиноят иши қўзғатилишини рад қилиш ҳақида қарор қабул қилинди. Ушбу қарор вилоят ва республика прокуратуралари томонидан ҳам асосли деб топилди. Шикоят хатини ўрганиш якуналари муаллифларга етказилди».

Бундай қаралса, масала ойдинлашгандек кўринади. Лекин ўша мазмундаги, ўша ҳажмдаги шикоят хатлари ҳамон келмоқда.

Қадимда ўтган машойиқлар ўғитларига қулоқ тутайлик: эй одамлар, дўстлик ва меҳрибонлик ўғрисидан сақланайлик, бундай ўғриларга чақимчи ва ивogarлик киради. Ҳадисларда айтилади: одамларга нисбатан инсофли бўлинглар, одамлар нималарни қилишини ёмон кўрсангиз, сиз ҳам шулардан ўзингизни тийинг. Шайтон инсоннинг қон томирларида юради, деган гап бор. Билинги, низо ва нифоқ уруғлари сепилган жойда нохушлик мева берур. Алломаларимиздан қолган гап бор, рост гапиринлар, чунки ростгўйлик яхшилиқларга бошлайди. Айни пайтда унутманг, қиличдан, найзадан бўхтон ёмондур. Кимки адовату хусуматни экса, албатта у ташвишу машаққат ўради. Ҳаё ва андиша инсонийликнинг гултожидир, улар ҳамиша яхшилиқ келтиради. Баъзи кимсалар эса, афтидан, андишаликни қўрқоқликка йўяётганга ўхшайдилар.

Мана бу хат Сурхондарё вилоятидан. Ўша жойдаги техникумда гўё содир этилаётган ноқонуний хатти-

ҳаракатлар тўғрисида. Мазкур шикоят бир варакайига беш ташкилотга — республика Президенти Девонига, Ўзбекистон Олий Мажлиси Кенгашига, Республика Бош прокурорига, Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигига ва ниҳоят «Халқ сўзи» газетаси таҳририятига йўлланган. «Ҳақиқатни топишга ёрдам беринг» деб ўртаниб сўрайди хат муаллифи.

Хўш, текшириш натижалари қандай яқунлади, деб сўрарсиз. «Муҳарририятга йўлланган хатни вилоят ҳокимлиги ва прокуратураси томонидан тузилган нуфузли комиссия синчиклаб ўрганиб чиқди, — деб ёзади ўз жавоб мактубида вилоят ҳокимлиги. — Текшириш натижасида хат муаллифи томонидан ёзилган саккизта айблов бандининг бирортаси ҳам далиллар асосида ўз тасдиғини топмади. Муаллиф ўзининг асоссиз айблари билан кўпгина ташкилотларни чалғитмоқда. У мазкур техникумда ўқитувчи бўлиб ишлаб юрган даврида қуйидаги қонунбузарликларни содир этган: педагогика кенгашида ҳамкасбини жамоа ўртасида ўта уят сўзлар билан ҳақорат қилиб, жамоа тартибини бузганлиги учун туман суди қарори билан жаримага тортилган. У ўқитувчи бўла туриб пора олиш билан шуғулланган. Олти минг тўрт юз сўмлик бир бош қўйни пора сифатида олиб, талаба имтиҳон баҳосини синов дафтарчасига қўяётганида жиноят устида қўлга олинган, туман суди ҳукми билан олти йил озодликдан маҳрум этилган. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Мустақиллигимиз муносабати билан авф этиш тўғрисидаги Фармонида асосан у тайин этилган жазони ўташдан озод қилинган.

Хатни текшириш натижаси муаллифга ёзма равишда билдирилди».

Нима деса бўлади? Назаримизда бу ерда изохга ҳожат йўқ. Яна бир бор эслатмоқ бизнинг бурчимиздир: тухмат тошларини отмоқ яхшиликка олиб келмайди.

Фараз, аламзадалик билан битиладиган хатлар кутилган натижани бермаслигини уларнинг муаллифлари қўлга қалам олишдан аввалроқ биладилар. Лекин бир нарса аниқ — миш-мишлар болалайди, текшир-текшир бошланади, тухмат тоши отишга нишон қилиб олинган кимса беайб эканлигига ишонади, ўзини бардам тутишга, хотиржам бўлишга интилади. Лекин у ҳиссиз кесак эмас-ку, шундай бўлгач, кайфияти бузилади, юрак безовта бўлади, уйқуси қочади, атрофдаги-

лардан хижолат чекади. Қарабсизки, ғаразлик мақса-
дида оқ қорозни қоралаган кимса ниятига етади. Бу
воқеаларни у бир четда туриб кузатади, қўлларининг
кафтини бир-бирига ишқалаган ҳолда ҳузур қилади,
«Ҳа, энди қалайсан, доим димоғинг чоғ бўлиб юрар-
динг, мана бунақаси ҳам бўлади», дейди ўзича.

Биров ишдан четлатилганлиги учун, иккинчи киши
эса ким биландир ораларида гап қочиб қолганлиги учун
аччиқ устидан қасд олмақ ниятида қўлга қалам олади.
Оқибатда қанчадан-қанча одамлар овора. Қамашни ту-
манидан келган шикоят худди шу тоифадаги аризалар-
дан бўлиб чиқди. Лекин шу аниқлаш учун, масаланинг
моҳиятига етиш учун туман молия бўлимининг мудирини,
туман молия бўлимининг аҳолини ижтимоий ҳимоялаш
бўйича иқтисодчисини, туман меҳнат бўлимининг бош-
лигини иштирокида гуруҳ тузилди. Улар қишлоқ фуқаро-
лари йиғинини фаолиятини муаллифнинг аризасини бўйича
тафтиш қиладилар. Текширишда шикоятчининг ўзи
иштирок этди. Унинг даъволари тасдиқланмади. Ариза
қишлоқ фуқаролар йиғинини раисини билан муаллиф ўрта-
сида бўлиб ўтган можаро туфайли ёзилганлиги маълум
бўлди. Ана шунақа гаплар.

Юқорида келтирилган мисоллардан кўриниб ту-
рибдики, айрим кимсалар йиллар мобайнида кўпдан-
кўп ташкилотларни ўринсиз овора қилиб келмоқдалар.
Афтидан, улар ўз ҳуқуқларини жуда яхши биладилар.
Аммо жамият олдидаги, фуқаролар олдидаги бурчлар-
рига келганда ўзларини овсарликка солмоқдалар. Эн-
ди шундай савол туғилади: нега тегишли идоралар, ав-
вало қонунларимиз устуворлигини таъминлашга даъ-
ват этилганлар бундай ҳолатни чуқур ўрганиб, ўрин-
сиз равишда кишиларни ишдан чалғитадиган, кайфи-
ятини бузадиган, гуруҳбозликни вужудга келтирадиган,
соғлом маънавий вазиятга путур етказадиган
фактларни бартараф этиш юзасидан тегишли тақдим-
номалар киритмайдилар, айбдор шахсларни маъму-
рий, интизомий, моддий, бордию бу чоралар ҳам қор
қилмаса, мавжуд қонунларимиз асосида жавобгар-
ликка тортиш тадбирларини кўрмаётирлар. Балки
шундай йўл тутилмаётганлиги учун ўша кимсалар ни-
ма десак бўлаверар экан, ёзганимиз жабрини биз
эмас, балки ўзгалар кўрар экан, деган хаёлга бориб,
ўзларини шундай тутаётган бўлсалар, ажаб эмас.

Йўқ нарсани бор қилиб кўрсатишга уринувчилар-
га қарши курашнинг чоралари бор. Ўйнаб гапирсанг

ҳам ўйлаб гапир, деган сўз бекорга айтилмаган. Киши оғзакими ёки ёзма равишда мурожаат этадими, барибир, муаллиф зиммасидаги масъулиятни ҳамиша ҳис этмоғи даркор. Кўпинча асоссиз ёзилган шикоятларга олинган жавобларда, махсус гуруҳ тузилди, кишилар билан суҳбатлашиди, масала жойнинг ўзига бориб текширилди, аммо аризада кўрсатилган даъволар тасдиқланмади, дейилади. Шу билан тамом.

Агар шундай бўлса, ўша ариза ёзганлардан жамоатчилик ўртасида нега сиз ёки сизлар бу каби асоссиз даъволарни қиляписизлар, не сабабдан кишиларнинг асабини бузасизлар, улар вақтининг беҳуда сарфланишига сабабчи бўляписизлар, деб сўралмайди? Ахир қонунларимизда ғайри ҳуқуқий тусдаги мурожаат берганлик учун жавобгарлик белгиланган-ку. Чунончи, давлат органи, жамоат бирлашмаси, корхона, муассасалар, ташкилот фуқаронинг атайин сохта маълумотлар баён этилган мурожаатларини текшириш тўғрисида қилган харажатлари суднинг қарорига биноан ундан ундириб олинishi мумкин. Яна: фуқаронинг тўхмат ва ҳақорат руҳидаги ёхуд жиноий тарзда жазоланадиган бошқа хатти-ҳаракатлар содир этишга даъват қилган мурожаатни берганлиги қонунда белгиланган жавобгарликка сабаб бўлиши мумкин.

Афсуски, жойларда қонунимизда кўзда тутилган ана шу қоидалардан деярли фойдаланилмаётир. Гарчи, таҳририятта юборилган жавобларда, шикоят ғараз ниятда, шахсий ўч олиш мудаосида ёзилган бўлиб, ундаги барча даъволар қуруқ тўхматдан иборат бўлиб чиқди, дейилса ҳам. Ажабо, ҳокимликлар, прокуратура органлари, ташкилот, корхона ва муассаса жамоалари соғлом муҳитни бузишга интилувчиларга нима учун айтилиши лозим бўлган гапларни айтмаяптилар. Бундан эса ўша «ёзгучилар» фойдаланипти. Бири бўлмаса, бири бўлар, деб кетма-кет қатор ташкилотларга ўша, аввалги аризалардан кўчирма олиб, ҳамон учирма қилиб жўнатаяптилар. Улар бошқача қилиб айтганда, нотўғри қилмишларига тўғри баҳо берилмаётганлиги учун шундай йўл тутаётганга ўхшайдилар.

Буни қаранг, кўндан бери жойларга юборилган, текширишда тасдиқланмаган фақат бир ҳолатда нега бундай нотўғри ахборот берасизлар, деб мавжуд қонунларимиздан фойдаланилган. Бошқаларга бир ибрат бўлса деган ниятда шу воқеага тўхталишни жониз деб билдик.

Самарқанд вилоятининг Нарпай туманидаги бир жамоа хўжалигида истиқомат қилувчи бир гуруҳ кишилар қатор нуфузли ташкилотларга тинмай, ёзма равишда мурожаат этганлар. Вилоят қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси тўрт ойдан зиёд вақт мобайнида мазкур хўжаликнинг аввалги йиллардаги фаолиятини тафтиш қилган. Натижада хўжалик мулки раис томонидан талон-торож қилинаётир, деган даъволар ўз тасдиғини топмаган. Бошқа баъзи жойлардаги раҳбарлар каби шу мазмундаги жавобни таҳририятта жўнатмасдан, бу ердагилар бошқа йўл тутганлар. Жамоанинг умумий йиғилишини чақиритган. Унда 465 уюшма аъзоларидан 360 киши иштирок этган. Шикоят муаллифларини ҳам тақлиф этишган. Кун тартибидан битта масала — шикоятлар бўйича ўтказилган тафтиш натижалари.

Йиғилишда сўзга чиққанларнинг гапларидан кўчирма келтирсак, масала анча ойдинлашади, деб ўйлаймиз.

Хайрилло Ниёзов, таъминотчи: шикоятчиларнинг кўпчилиги ҳеч қаерда ишламайди. Уларнинг хатти-ҳаракатларини эришаётган ютуқларимизни кўролмасдан қилинаётган иш, деб ҳисоблайман. Аризада тилга олинган ҳолатлар бир неча бор текширилган, муҳокама қилинган. Шуларни ҳисобга олиб, бу фактлар тўғрисида яна ариза ёзиладиган бўлса, улар текширмасин, деб тақлиф киритаман.

Ойшаҳар Ҳамроева, звено бошлиғи: бу кишиларнинг асл мақсади, назаримда, мансаб талашини ўхшайди. Уларни кимдир шу йўлга ундамоқда. Раисга нисбатан айтилган гапларнинг ҳаммаси бўҳтон. Шунинг учун бу кишиларга нисбатан мавжуд қонуларимиз асосида чора кўришни тақлиф этаман.

Шундан сўнг яна ўнга яқин киши сўз олиб, юқоридан киритилган тақлифларни қўлаб-қувватлайдилар. Йиғилиш тафтиш яқунларини қаноатланарли деб топиб, келгусида яна юқоридаги мазмунда шикоят ёзиладиган бўлса, уларни текширмасликни раҳбар ташкилотлардан сўраш ҳақида қарор қабул қилади. Тўғри-да, бекорга оворагарчиликнинг кимга кераги бор, ундан кўра амалий иш билан машғул бўлган минг чандон афзал, фойдали эмасми. Яна қарорда шу ҳолат таъкидландики, тафтиш чўзилиб кетганлиги туфайли уюшма ҳисобидан кетган харажатлар шикоят хати ёзган фуқароларнинг ўзларидан ундириб олинсин.

Мана буни адолатли иш деса бўлади. Аввало ўша муаллифлар жамоа аъзоларининг ўзларига нисбатан муносабатларини кўрдилар, эшитдилар, қандай ҳолга тушганликлари ёлғиз ўзларига аён. Бу — масаланинг маънавий томони. Қолаверса, унинг иқтисодий томони ҳам кўзда тутилди. Қани, айтинг-чи, шундан сўнг ҳам улар ғаразли ниятда қўлларига қалам олармиканлар? Назаримизда, тўғри хулоса чиқариб олсалар керак. Масалага шундай жиддий муносабатда бўлиш бошқаларга ҳам сабоқ бўлади, айтмоқчимизки, унинг тарбиявий аҳамияти ҳам бор.

Оддимизда турган вазифалар кўлами ғоятда катта. Уларни ҳал этмоқ, юртимизнинг тараққиёт одимларини тезлатмоқ учун кишиларимиз ўртасида аҳиллик, жипслик, бирдамлик даркор. Тарафкашлик, ғаразғўйлик ишимизга путур етказди, соғлом муҳитни яратишга ёрдам бермайди. Шундай экан, ҳасад эмас, балки яхшиларга ҳавас қилиб яшайлик. Бундай муҳит бор жойда ишларда унум, барака бўлаверади.

Оммавий ахборот воситалари тўғрисидаги қонунлар қабул қилинган, уларнинг танқидий чиқишларига тегишли ташкилотлар эътибори кучайганлигини айтиб ўтиш ўринлидир. Таҳририятдан юборилган шикоят ва аризаларга ҳозиржавоблик кўзга яққол ташланмоқда. Масаланинг яна бир томонини таъкидлаб ўтишни истардим. Дастлабки қарашда унчалик ўта муҳим бўлиб кўринмаган муаммоларга ҳам кўпчилик ҳокимиятлар, вазирликлар ва бошқа давлат идоралари ниҳоятда синчковлик билан қарамоқдалар, фуқароларнинг ҳаёти ва турмушига доир муаммоларни ҳал этмоқ йўлида астойдил интиломоқдалар. Чунончи, Чингелди қишлоқ аҳлидан кичик ҳажмдаги автобуслар ўрнига катта ўлчамли автобусларни қўйиш талаби тушганди. Ушбу аризани ўқиш жараёнида бўлим ходимларидан бири: «Ҳақ ношукурлар-эй, кичик автобус бўлса ҳам юриб турган экан-ку, тагин буларга нима керак», дегани эсимда. Шундай бўлса-да, уни кўриб чиқишни Тошкент вилоят ҳокимлиги эътиборига ҳавола этдик. Қаранг, ана шу масала вилоят ҳокимлиги, «Тошшаҳарйўловчитранс» ва «Тошвилоятйўловчитранс» уюшмалари, «Тошкентавтойўл» концерни, Қибрай автомобил йўллари бошқармаси, Тузель қишлоқ фуқаролар йиғини, Т. Нормуҳамедов номи жамоа хўжалиги, қишлоқ фахрийлар кенгаши, республика ва вилоят давлат автоназорат бошқармалари ҳамда ариза

муаллифи иштирокида кенгайтирилган йиғилишда кўриб чиқилган.

Фуқаролар талаб ва истаklarига бу каби муносабат ҳамма чоралар билан қўллаб-қувватлашга лойиқ, деб ҳисоблайман.

Айни пайтда редакциядан юборилаётган хат ва шикоятларга ўз вақтида жавоб бермаётган ташкилот раҳбарлари афсуски, оз бўлса ҳам бор. Бундай ҳолатда уларга Ўзбекистон Республикасининг «Меҳнаткашлар мурожаатлари тўғрисида»ги қонунга амал қилмаётганликлари кўрсатилиб, эслатма хат юбориш ўз самарасини беради. Тўғри, баъзи аризаларни кўриб чиқиш ва мазкур масалада бир тўхтамга келиш учун қўшимча текшириш ўтказишни талаб қиладиган ҳолатлар ҳам бўлади. Булар асосан ҳуқуқ-тартибот органларига тааллуқлидир.

Кейинги йиллар кузатуви шуни кўрсатмоқдаки, оммавий ахборот воситаларига мурожаат этувчилар сони ортиб бормоқда. Бундан биз хурсандмиз. Бу — фуқароларнинг журналистларга бўлган ишончи ортиб бораётганлигини кўрсатади. Биз ана шу юксак ишончга муносиб бўлиш учун ҳаракат қилмоғимиз даркор.

Тахририятнинг иккинчи қаноти — вилоят мухбирлари — ижодий жамоанинг суянган тоғи, ишонган боғи, жойлардаги кўз-қулоғи. Вилоят мухбирлари билан ишлаш шуъбаси хонасида эртадан кечгача телефон жиринги тинмайди. Ҳали Навоийдан, ҳали Қорақалпоғистондан қўнғироқ қилишади. Мана, яна қўнғироқ қилишяпти, эҳтимол Қашқадарёдан, балки Фарғонадандир...

Касбимиз хотиржамликни ёқтирмайди. Уни бошдан-оёқ жонсараклик деса бўлади. Мухбирларимиз ўз вилоятларидаги барча ҳодиса-воқеалардан хабардор бўлишлари шарт. Бунинг уддасидан чиқишининг ўзи бўлмайди. Бунинг учун туманлар ҳамда вилоят ташкилотларининг раҳбарлари билан ишчан ва самимий алоқа ўрнатиш талаб қилинади.

Оммавий ахборот воситаларининг вилоят мухбирлари — ўхшатиш жоиз бўлса, ижодий жамоанинг ўша жойдаги фавқулодда ва мухтор элчиси. Обрўли даргоҳ номидан иш юритаётганлигини у доимо ички бир туйғу билан ҳис этиб туриши лозим. Юриш-туришда ҳам, кишилар билан муносабатда ҳам шу масъулият туйғуси ҳукмрон бўлсин. Улар ўрнидан қачон туради,

қаерда бўлади, кимлар билан учрашади, нималар ҳақида суҳбатлашади — буларнинг барчасини улардаги масъулият ҳисси, касбга бўлган меҳр, жамоанинг юксак ишончи, иймон-эътиқод, қолаверса, ундаги виждон ўзига хос тарзда назорат қилиб туради. Уларни куннинг исталган пайтида, ҳатто тунда, ором олаётган пайтида ҳам безовта қилишлари мумкин. Касб тақозоси шуни талаб қилади. Шу десангиз, айрим ҳолларда эртага чиқадиган, ҳозирда эса саҳифаланаётган мақоласидаги бирор ҳолатни кўшимча равишда аниқлаш зарурати туғилади, баъзан эса раҳбарият томонидан ўта шошилинч топшириқ бўлиб қолади.

Мухбирларнинг уйдагилари ҳам бундай одатдан ташқари беҳаловатлик ва жонсаракликка кўникиб қолишган. Ўша таниш овозни эшитишлари билан «ҳозир чақирамиз» дейишади, «элчи» уйда бўлмаса, худди таҳририят ходимидек, «қандай топшириқ бор, мен ҳозир ёзиб оламан» дейишади. Барака топишсин! Мухбирнинг ҳолати, масъулияти, вазифасини тўғри тушунганликлари учун уларнинг оила аъзоларига раҳмат!

Янги мавзулар, ижодий режалар, янги топшириқлар... ҳаёт каби чексиз улар. Мухбир иссиқни иссиқ, совуқни совуқ демай, қор ёғаяптими, ёмғир қуйаяптими, ҳар қандай шароитда ўз бурчини фидойилик билан адо этиб, ўзбек дийёрининг янги тарихини, мустақиллик даври тарихини кунма-кун яратишдек муқаддас вазифани ўзи учун катта шараф, буюк ишонч деб, сидқидилдан садоқат билан бажаряпти.

Вилоят мухбирлари — таҳририят жамоасининг жуда муҳим бўғинидир. Газета материалларининг ранг-баранглиги, ўқимишли бўлиши, саломининг ошиши кўп жиҳатдан уларнинг фаолиятига боғлиқ. Газетани худди тоза чашмадек кун сайин янги-янги, турфа материаллар билан таъминлаб турадиганлар ҳам шулардир.

Ўз мухбири таҳририятнинг вилоятдаги тўлақонли ишончли вакилидир. У барча воқеа-ҳодисалардан ўз вақтида хабардор бўлиб туриши, бунинг учун эса ҳокимиятда ўтказиладиган барча тадбирларда албатта қатнашиши даркор. Муҳокама этилаётган масала мухбир учун келгуси фаолиятига ўнларча мавзу, тўғри йўл танаққил, мўлжални аниқ олиш, вазиятни холис баҳолаш имконини беради.

Вилоят мухбирларининг газетада босиладиган хабар ва мақолалари ўша жойларда катта қизиқиш билан, айна пайтда ниҳоятда синчковлик билан ўқилади. Буни доимо ёдда тутмоқ даркор, деб ҳисоблайман. Шу сабабли мавзу танлашда, уни ёзишда юзакичиликка йўл қўйишга ҳаққи йўқ. Юзлаб эмас, минглаб кўзлар кузатар уни. Бу кўзлар фақат газетадаги хабар ва мақолани эмас, балки мухбирнинг ўзини қандай тутиши, қандай яшаши, оила аъзоларини, одамлар билан муомаласини, кимлар билан яқин-у, кимлардан ўзини олиб қочади — булар кишиларнинг ҳамиша ўтқир нигоҳида. Бу ҳолат ўз навбатида вилоят мухбирининг зиммасига алоҳида масъулият юклайди.

Вилоят мухбирининг мақолалари ўз мавзуси жиҳатидан ҳам, ёзилиш услуби бўйича ҳам, касб маҳорати жиҳатидан ҳам алоҳида ажралиб туради, унинг ҳар бир сўзи салмоғига эга бўлиши шарт. Таҳририятга шунчаки хабар ёки мақола юборишга унинг ҳаққи йўқ. Мухбирлик бурчи, касб масъулияти бунга сира йўл қўймаслиги лозим. У ўз соҳасининг етук малакали ходими бўлмоғи шарт. Ишчанлик, муаммоларни иддизигача очиш, камчиликларни тугатиш йўлларини кўрсатиш, ҳамма вақт ҳолис позицияда туриш ҳеч бир ўзгармас принцип бўлмоғи лозим.

Вилоят мухбири ўзининг мавқе масъулияти даражасида бўлиши, куннинг талаби, истиқбол режасини чуқур англамоғи керак. Барча соҳаларда ислоҳотлар амалга оширилаётган ҳозирги вақтда бу жуда-жуда муҳимдир. Келтирилаётган рақам ва фактлар, айниқса, танқидий мақолаларидаги далиллар қайта-қайта текширувдан ўтказилган бўлиши шарт. Босиқлик, ҳолислик, ишнинг манфаатидан келиб чиқиш, оғмачиликка мутлақо ён босмаслик, таниш-билиш ҳамда маҳаллийчиликдан доимо узоқда бўлиш — мухбир учун қонун каби муқаддасдир. Танқид қилинадиган шахс мақоладаги ҳар бир ноўрин ишлатилган жумлага, баъзан эса бир сўзга ҳам ёпишиб олиб, эътироз билдириши, мухбирни, бинобарин газетани ҳам судга бериши мумкин. Шундай ҳам бўляпти. Эндиликда ҳеч кимнинг шаънига ўринсиз сўз айтиб бўлмайди — қонунларимиз шуни талаб этмоқда. Бу аҳвол мухбир зиммасига яна қўшимча масъулият юклайди. Танқидий мақолани асослайдиган, унда келтирилаётган фикр-мулоҳазаларни тасдиқлайдиган пухта ҳужжатлар тўпланмоғи шарт. Қуруқ гап, Тошмат айтди, Эшмат айтди, деган гаплар кетмайди.

Эндиликда замон ўзгарди, давр ўзгарди. Ўзингиз тўла ишонганингиздан сўнг фикрингизни қорозга туширинг. Заррача бўлса ҳам шубҳа турилса, мақола ёзишни тўхтатинг. Ўша шубҳаланган масалани қайта-қайта ўрганинг, эринманг. Шундагина сизнинг ҳам, касбдош дўстим, қолаверса, таҳририятнинг ҳам юзи ерга қарамайди.

Мақолангизнинг дастлабки талабчан муҳаррири ва танқидчиси ҳам ўзингиздир. Яхшилаб ўйланг, хаёлда пишитинг, ишонч ҳосил бўлгачгина ёзишга ўтиринг. Мақоланинг чала-чулпасини таҳририятдагилар тузатиб юборар, деган хом хаёл бўлмаслиги керак сизда. Маошингиз салмоғи ҳам, эгаллаган мавқеингиз бўйича ҳам сиз редакциядаги адабий ходимдан — мухбирдан бир повона юқори ҳисобланасиз. Шундай қилиб сизлардан келаётган хабар ва мақолалар тўғри кўчиртиришга бериладиган бўлиши керак. Эсингизда бўлсин, юбораётган материалларингиз фақат ҳажм ёки сон жиҳатидангина эмас, балки аввало қандай мавзуларни кўтараяпсиз, унга жойларда қай йўсинда муносабатда бўлмоқдалар, ёзилиш услуби, жанри, касб маҳорати каби сифат кўрсаткичларини биринчи ўринга қўйинг. Ёниб ишлаш ва ёниб яшаш нима эканлигини аввало, биз, журналистлар кўрсатмоғимиз лозим, деган ўйдаман.

Нозикроқ масалаларни албатта таҳририят билан келишиб олсангиз фойдадан холи бўлмайди. Барча топшириқлар таҳририятдаги мухбирлар тармоғи орқали берилади. Назоратни ҳам шу шўъба олиб боради. Ўша жойда, сизга, мухбир пунктига қилинган ҳар бир мурожаат, берилган ҳар бир ариза ва шикоят албатта ўзингизда рўйхатдан ўтиши шарт. Бордию бирор ариза бўйича текшириш ўтказишни лозим топсангиз бу масалада бош муҳаррир билан маслаҳатлашиб олишингизни тавсия қиламан.

Таҳририятнинг тармоқ бўлимлари билан алоқани яхши йўлга қўйиш газета талабларини чуқурроқ тушуниб олишга ёрдам беради. Айни пайтда таҳририятдан хизмат сафарига борган ижодий ходим одатда ўша жойдаги мухбир билан учрашиши фойдалидир. Чунки вилоятдаги вазиятни у яхшироқ билади. Хуллас, икки томонлама алоқанинг ишга нафи тегади.

Таҳририятдан шикоят хати олингач, кўпи билан 15—20 кун ичида текширишларни якунлаш талаб этилади. Холислик, холислик ва яна бир карра холис-

лик — мухбирларимизнинг шиори бўлмоғи даркор. Сизлар бамисоли тарозининг шайини — на у ёққа ва на бу ёққа оғмаслигингиз шарт. Ният пок, руҳ пок, қадам пок, қалам пок бўлмоғи даркор.

Газета ўқувчиларини жойларда юз бераётган янгиликлардан хабардор этиб бориши зарурлиги ўз-ўзидан равшан. Шундай экан, ҳар бир мухбир ҳафтасига камида иккита ахборот беришни ўзи учун қонун деб ҳисобласин.

Мавзуларда мутаносибликка амал қилиш ҳам мухбирнинг этикаси доирасига киради. Нуқул мақтов ёки нуқул танқидий мақола юборишни ҳам одобдан деб бўлмайди. Одамлар руҳиятини ҳисобга олган ҳолда бу масалада заргар каби нозик дид талаб этилади. Назаримда, бунда учга бир бўлса, яъни учта ижобий мақоладан сўнг битта кўзга кўринарли, мулоҳазали босиқ танқидий-таҳлилий мақола берилса тўғри бўлади. Албатта, бу бир мулоҳаза, аслини олганда ижодий ишни қолипта солиш учун уринмаганимиз маъқул менимча.

Бўлимлар билан алоқани мустаҳкамлаш ҳамда таҳририятга ҳамнафас бўлмоқ, талаб-эҳтиёжларни чуқур ўрганиш мақсадида ҳар бир мухбир ҳар уч ойда икки-уч кунга таҳририятга келиб кетишини мақсадга мувофиқ деб ҳисоблайман. Барча англашилмовчиликлар шунда ҳал этилади. Нега мақола туриб қолди, сабаби нимада, сифати қандай, мавзуларнинг долзарблиги масалалари ана шундай учрашувларда ҳал этилади.

Мухбир ойлик режа асосида иш олиб борса маъқул бўлади, деб ҳисоблайман. Ой охирида ўзлари ҳисоб-китоб қилиб кўрсиналар.

Юқорида келтирилган мулоҳазалар мухбирларимиз учун умумий йўлланма ҳисобланиб, айни пайтда ҳар бир воқеа-ҳодисага вазиятдан келиб чиқиб, бир тўхтамга келиш зарур. Меҳнатингиз ижодий бўлганлиги учун ҳамма замонларга ва ҳар қандай вазиятга тўғри келадиган маслаҳат бериш жуда мушкул иш. Ҳар кун, ҳар сафар у ёки бу масалага мулоҳаза билан ёндошиб, тўғри қарорга келиш — чинакам ижодкорнинг бурчидир.

ТИНЧЛИК БЕРМАС БЕЗОВТА УЙЛАР

Хўжалик раиси хонага кириб келган республика гезетаси мухбири билан салом-алик қилиб улгурмай телефон жиринглади. Туман ҳокимиятидан экан.

— Ҳа, ҳалиям иккиланяпман. Ахир сизга тушунтирдим-ку, охири яхши бўлмайди, деб.

Ҳокимият томонидаги киши нордонроқ сўз айтди шекилли, раиснинг авзои ўзгарди. Лекин шунда ҳам тушунтиришга уринди:

— Мени айтди дерсиз, галвир сувдан кўтариладиган пайт келганда айбдор мен бўлиб қоламан. Кейин ҳар оҳангга соласизлар.

Раис гўшакни жойига қўйиб, хаёлга толди.

— Тинчликми, раис бобо? — сўрашга мажбур бўлди мухбир йигит.

— Эй, нимасини айтасиз, Комилжон ука, минбарларда, газеталар, радио, телевидениеда хўжалик раҳбарларига кўпроқ мустақиллик берилсин, деб ҳар куни бонг уришади, амалда эса... Қўйинг, фойдаси йўқ...

— Сир бўлмаса...

— Қай бирини айтмай, — раис тўлиб турган экан, ҳасрат халтасини беихтиёр очди: — Мана қаранг, экин майдонларимизда ер ости суви юза жойлашган. Галла экиб бўлмайди, шу ерга буғдой эмас, шоли экайлик десам, сиз галла мустақиллиги учун курашдан ўзингизни четга олмоқчисиз. Бунинг оқибатини ўйлаб кўринг, эмиш. Ё тавба, қаердаги маломатларни ёғдиришмайди!..

— Ҳисоб-китоб қилиб, тушунтирмадингизми, ахир сиз шу соҳанинг билимдонисиз, тажрибангиз бор.

— Бордим, айтдим, агар буғдой эксак ер увол бўлади, ҳосил 20 центнердан ортмайди. Борди-ю, шоли қадасак камиди 40 центнер нақд, дедим. Ўртадаги нархлар фарқини ҳам айтдим. Кўнишмади. Туманга шунча майдонга галла экилади, деб режа белгиланган эмиш.

Мен сизга айтсам, жуда қийналиб кетдим. Оқни оқ, қорани қора, деб тушунтиролмасам... Баъзан шу амалдан кетсам очдан ўлмасман, деган хаёлларга бораман. Бошим қотиб қолди...

— Мусулмончилик аста-аста деган гаплар бор. Худо хоҳласа ўшандай кунларни, албатта, кўрамиз...

Ёзининг ўрталари. Мухбир деганларига бир гап етмасин экан. Охиридан қувиб, тагига етмагунча қўймайди. Комилжон яна келди. Ўша хонада эрта баҳорда бошлаган суҳбатни давом эттирди.

— Гапингизга кўндира олдингизми, раис бобо?

— Қайда! Деворга гапирган билан баробар. Режа —

қонун эмиш. Мана ўша қайсарликнинг натижасини кўриб турибмиз. Худди мен айтган натижалардан на- рига ўтмадик. Эндиликда ҳар йиғилишда галладан паст ҳосил олиб, суғориладиган экин майдонларининг умрига завола бўлаётган нўноқ раҳбарлар қаторида номимиз тилдан тушмаяпти.

— Ҳм, шундай денг, — деди чўзиброқ мухбир, — бу масалани кўтариш керак экан. Юқоридан берилган буйруқларга кўра режа тақсимлашда экин майдонла- рининг ҳолатини ҳисобга олиш лозимга ўхшайди. Ахир қайси майдонга қандай уруф қадашни деҳқон- мутахассислар яхши биладилар-ку. Режани бажардик, деб юқорига маълумот бериш учунгина бу каби қай- сарлик, ўжарликдан кимга фойда-ю, кимга зиён...

Кўп ўтмай газетада Комилжоннинг «Раис нега из- тиробда?» сарлавҳали мақоласи чоп этилди. Долзарб мавзу кўтарилбди, ишга нафи тегади, деган ўйда тахририятда мақолани маъқуллашди...

Вилоятда катта йиғин кетяпти. Бошқа масалалар қатори галла режасининг бажарилиши аҳволи ҳам тилга олинди. Раислик қилувчи ўта муҳим фикр ёдига тушди шекилли йиғилганларга қараб мурожаат этди:

— Яқинда газетада «Раис нега изтиробда?» деган мақола чиқди, ўқидингларми?

Залдан «ҳа, ҳа», деган тасдиқловчи овозлар эши- тилди. Комилжон ҳам, мақола қаҳрамони бўлиши ра- ис ҳам танқид кор қилибди деган хаёлда енгил тор- тишди. Каттамиз ачитиб-ачитиб гапирса керак, туман раҳбарининг кўзини очиб, бўлар-бўлмасга хўжалик ишларига аралаша бермаларинг, деб койиса зора, де- ган хаёл ўтди уларнинг кўнглидан.

— Бу мухбир укамиз шу ердаларми? — бирдан сўраб қолди катта бошлиқ, — раис бобо-чи?

Залнинг у ер-бу еридан узун-қисқа бўлиб улар ўринларидан туришди. Бошлиқ уларга бироз тикилиб турди. Атроф сув қуйгандек жим-жит. Ҳамманинг диққати бу гап нима билан яқунланаркан деган хаёл билан банд.

— Қани, икковингиз бу ёққа — саҳнага чиқинг- лар-чи, халқ сизларни кўриб қўйсин.

Раис ҳам, Комилжон ҳам ҳайрон. Саҳнада сеҳрланган каби тик туришибди. Катта бошлиқ яна бир зум сукут сақлади-да, йиғилганларга мурожаат этди:

— Мана шулар, бизнинг қилаётган чўнг ишлари-

мизни кўролмасдан, тирноқ орасидан кир қидириб, вилоятимизни бутун республика олдада шарманда қилганлар. — Раиснинг ҳам, Комилжоннинг ҳам бошига электр токи урилгандек бўлди. Бошлиқ яна уларга юзланди: — Қани, айтинглари-чи, мана, ҳамманинг олдада айтинглари, бу гап кимдан чиқди, раис, сиз мухбирга айтдингизми ёки мухбир ўзи келиб қовладими? Жавоб беринглари!

Мусохаба бу зайлда кетиши раиснинг етти ухлаб тушига кирмагани. Довдираб қолди, чамаси қон босими кўтарилди. Комилжон бунга ўхшаш пўписаларга энди дуч келаётгани йўқ, шу боисдан у раис бобога нисбатан анча дадил эди.

— Менимча, — деди у ўзини босиқ тутишга уришиб, — масаланинг моҳияти бунда эмас, ким биринчи бўлиб бу ҳақда оғиз очганлигининг фарқи йўқ. Ўша мақолада тилга олинган воқеа ва унинг оқибати муҳим бўлса керак.

— Сиздан сўрамаймиз, масаланинг қайси томони муҳимлигини, уни ўзимиз биламиз. Муҳими — сизлар икковингиз вилоятни шарманда қилдингизлар. Кўп соҳаларда режалар бажарилди, роса тер тўқдик. Ҳа, энди шу галлага келганда, ҳалиги... ахир беайб парвардигор, дейдилар-ку. Биз учун муҳими ҳозир бу ков-ковни ким бошлаганини аниқлаб олиш, қани, гапиринглари, мана, элатдошларингиз олдада.

— Бунинг фарқи йўқ, ким бошлаганининг, ўша мақолада айтилган гаплар ростми ёки ёлгонми, назаримда гап шу ҳақда бўлиши керак, — жавобни яна Комилжон берди. Раис бобо эса ҳамон чигаллашиб кетган фикрини йиға олмасди.

— Ука, ақл ўргатманг, ҳар ҳолда сизга нисбатан беш-олти кўйлакни ортиқ йиртганмиз. Сизга ўхшаганларга ҳисоб бермаймиз ҳам. Қаерда турганингизни, ким билан тортишаётганингизни унутманг. — Бошлиқ бироз ўйлаб турди-да, — бўпти, ҳозирги гаплардан ҳамма ўзига хулоса чиқариб олсин, сизлар билан суҳбатимиз яна давом этади, — деб яқунлади сўзини.

Ер ёрилмади. Ноҳақлик чўғдек ўртар эди уларни. Айби бўлса майли, алам қилмайди, бор гапни айтганлари учун шунча дағдаға...

Яқинда ўша вилоятдаги ташкилот раҳбарларидан бири билан учрашиб қолдим. Раиснинг тақдири билан қизиқдим.

— Кетди... — деди у бўшашиб.

— Ўзи кетдимми ёки кетказишдимми, — сўрадим ундан.

— Шундай ҳам кўриниб турган масалани сўраганингизга ҳайронман, — деди у елка қисиб...

Бундан беш-олти йил муқаддам бўлиб ўтган воқеани, ўша йиғилишни хоразмликлар ҳамон бир киноя билан эслаб юришибди. Ҳақ сўзни айтганларга ҳеч тап тортмай дағдаға қилган ўша раҳбар вазифасидан олинганда кўпчилик ўзини енгил ҳис этди, «хайрият-е» дейишди.

Журналист жонсарақ одам. Унда бошқалардан фарқ қиладиган яна бир хусусият бўлмоғи шарт, деб ҳисоблайман. У мурасасиз шахс. Кўнгилга ўтирмайдиган ҳодиса олдидан бефарақ ўтдимми, менга нима, деб ўзини хотиржам тутдимми, бутун бўлмаса, бириси куни бўлар бу иш, дедими, юраги ёнмадимми, кўнгли безовта бўлмадимми — билингки, бундай кимсадан том маънодаги журналист чиқмайди. У юртини, халқини ўзгаларга нисбатан қаттиқроқ севиши, ютуғидан қувониши, камчиликларидан куйиниши шарт. Кўп ҳолларда у ўз дардини унутиши, эл дарди билан нафас олиши, яшаши талаб этилади. Одатдан ташқари яхшиликни кўрса ўша куни уйқуни тарк этмоғи, бор овози ила, бутун маҳоратини ишга солган ҳолда тўлиб-тошиб, катта гурур ва фахр билан бу ҳақда ватандошларига ҳикоя қилиб бериш унинг ўз касби олдадаги бурчи, фуқаролик қарзидир. Зинҳор-базинҳор бу савоб ишни келгусига қолдирмаслиги даркор. Бундай ҳолатда юракка қулоқ тутмоқ, виждон амрига бўйсунмоқ керак, деб ҳисоблайман.

Айни пайтда одатдан ташқари салбий ҳолатга дуч келдингиз. Шундай ҳолатки, у ўзбек деган миллат шаънига доғ туширади, юртимизнинг обрўйига путур етказди. Бундай ҳолатда журналист ёниб кетиши, ҳаловатини бутунлай тарк этмоғи, ана шу фавқулодда ҳолатга баҳо бермоқ, ундан халқни тегишли баҳо беришга чорловчи даъвати бор овози ила жаранглаб эшитилмоғи даркор. Вақт-соат билан, шароит билан ҳисоблашишга имкон бўлмайди бундай пайтда. Юракда чўғ ёнади, қалб безовта бўлади. Фуқаролик бурчи, касбига хос жасорат ва мардлик кўрсатмоқлик талаб этилади бундай паллада.

Бошимдан ўтган бир мисол орқали бу ҳолатни тасвирлаб берсам, назаримда, масала анча ойдинлашади. Ўша пайтда йўлбошчимизнинг Самарқанд ва Навоий

вилоятлари халқ депутатлари кенгашларининг навбатдан ташқари сессияларида сўзлаган нутқи, ҳеч бир муболағасиз айтиш мумкинки, мамлакатимизнинг ҳар бир фуқаросини ларзага солди. Ватан меҳри билан юраги тепаётган кишиларнинг тинчи бузилди, улар ўз ҳаловатларини йўқотдилар. Мазкур вилоятлардаги раҳбар доираларда вужудга келган носоглом муҳит ҳақида аччиқ, аммо очиқ гаплар, ҳаққоний сўзлар айтилди.

Бир томондан қувондик, нега деганда бу каби қанчалик юракка қаттиқ қадалмасин, лекин миллат шаънига, юрт обрўйига путур етказадиган хато ва камчиликлар ўзимиз, Президентимиз бошчилигида очиб ташланмоқда. Бу, албатта, ўз кучимизга, эртанги ёруғ кунимизга бўлган ишончимизнинг, иродамиз қудрати, иймонимиз қувватининг муҳим далили эди. Ҳуқуқий давлат қуришни мақсад қилиб қўйган эканмиз, адолат тамойиллари устивор принцип, деб эътироф этганлигимиз яна бир бор намойиш қилиб кўрсатилди. Лекин, иккинчи томондан, ўша иймони йўқ, Худодан кўрқмаган, бандасидан уялмаганлар, охират жавобидан чўчимаган мансабдорлар эл-улус шаънига дов туширдилар, фуқароларнинг бу дунёда инсоф-диёнат, адолат бор деган муқаддас тушунчаларига путур етказдилар.

Эсингизда бўлса керак ўша нохуш воқеалар. Бир гуруҳ мансабдорлар лавозимларини сунистеъмом қилиб, халқни эмас, аввало ўзларининг манфаатларини кўзлаганлар, қонунларимизни менсимаганлар, улар билан ҳисоблашмаганлар. Буларнинг барчаси софдил ҳамюртларимиз юрагига қаттиқ ботди, оғриқ берди.

Ўша пайтларда шу юртнинг оддий бир фуқароси сифатида бутунлай тинчимни йўқотдим. Яширмайман, жуда алам қилди, юрак ўртаниб кетди. Савол устига саволлар ёғилаверди. Ўша тунда ухлай олмадим, лўнда қилиб айтганда мени қийнаётган муаммолар шулар эди: хўп, айтайлик ўша вилоятлардаги ҳуқуқ-тартибот идораларининг раҳбарлари порага сотилган, назорат тизимидагиларнинг оғзи мойланган. Шундай вазиятда биздаги жамоат ташкилотлари, уларнинг орасида ўзларининг шу тизимлардаги етакчи кучлар, деб ҳисобловчи партиялар нега жимиб ўтирдилар? Улар бундай номаъқулчиликлардан бутунлай ва буткул бе-хабар эдилар, десалар мен ишонмайман, бу ўта гўллик бўлур эди. Ахир уларнинг раҳбар ходимлари кишилар орасида бўлган паст-балаңд гапларни эшитган бўлиш-

лари керак. Айтайлик, ўша ўздан кетиб қолган ҳокимлар ва улар атрофидаги гумашталарига бирор сўз айтишга журъат этмаган бўлсалар, шунга ирода ожизлик қилса, нега бу ҳақда ўз партияларининг Марказий Кенгашига тегишли хабарларни бермадилар, нима учун бу ҳақда жамоатчилик улар овозини эшитмади? Партияларнинг вилоятлар ва туманлардаги ташкилотлари ходимлари, қолаверса уларнинг аъзолари юз бераётган бемазагарчиликлардан, биз учун муқаддас ҳисобланган эътиқод топталаётганлигидан беҳабар қолибди, деган гап-сўзларга ким ҳам ишонарди. Улар билганлар, баъзан эса бир дастурхон атрофида ўтиришга ҳам, вазият тақозоси билан, тўғри келиб қолган бўлиши мумкин. Йўқ, бундай бўлмаган, деб кишиларни ишонтириб кўришсин-чи.

Ана шундай безовта ўйлар билан тунда ажриққа аванаб ётавердим. Бўлмади, юрак ўйнаб кетди. Туриб юқоридаги мулоҳазаларни қорозга тушира бошладим. Тўлроқ қаттиқ тутаётган эди, кўнгилини бўшатмоқликдан ўзга чора йўқ. Эрталабгача ухламай уни ёзиб тамомладим. «Партиялар нега сукутда?» деб номладим уни. Ана шу катта сарлавҳа тагига қуйидаги кичик сарлавҳани ҳам ёзиб қўйдим: «Ёхуд «ҳаётга аралашмаслик» дастуридан воз кечиш пайти етди».

Масалага янада ойдинлик киритиш ниятида тўлғониб ёзган ўша мақоламдаги айрим ҳолатларни келтираман.

«Йўлбошчимиз жамиятимизда ҳақиқий маънода кўппартиявийлик муҳитини тезроқ шакллантириш, уларнинг роли ва мавқеини ошириш зарурлиги ҳақида қачонлардан бери куйиб-ёниб гапириб келмоқда. Лекин, назаримда, мавжуд партиялар воқеалар оқимида эргашиб юрибдилар. Бу партия дегани озгина бўлса ҳам олдинда бориши керакмиди, ҳодисалар қай томонга қараб ривожланмоқда — буни билиши зарурмиди... Хато қилаётган бўлсам, мени кечирсинлар, аммо мавжуд партияларнинг ҳозирги пайтда ижтимоий ҳаётдаги фаол таъсирини, ўрни ва ваколатини сезмаётирман...

Кейинги воқеалар, аввало Қашқадарё вилоятида, сўнг Самарқанд ва Навоий вилоятларидаги шармандали аҳвол ўша баҳсларнинг тўғрилигини, чамамда тасдиқлади. Сўз эркинлиги деймиз, фикр эркинлиги деймиз, ахир улар қўл етмас ширин мева эмас, балки татиб кўрса бўладиган нәрса эканлигини мавжуд партиялар бизга кўрсатмаса, жамоатчиликни шунга даъ-

ват этмаса, ўзлари ибрат кўрсатмасалар, ким қилади бу ишларни, ким амалга оширади бу орзуларни?..

Ушбу битикларни, менга тинчлик бермаётган ўй-фикрларни қозоғга туширдим-у, андиша айтади: «Илоё сен ноҳақ бўлиб чиққин» дейди, лекин ички бир туйғу «Йўқ, сен ҳақсан» деб овоз бераёпти. Билиб турибман, айтилган гаплар ботади, лекин қандай қилай, чидай олмайман. Тунов куни бекатда турсам, бир кимса, мана, ўзлари хон, ўзлари бек бўлгач, шунақа бемаза ҳодисалар юз бериши табиийдир, деди. Бу гаплар ўзимга, сизга, қолаверса барчамизга ҳушёр торттирувчи тарсакидек туюлади менга. Ошириб юборган бўлсам, фақат Ўзбекистон деб аталмиш шу юртни, ўзбек деб аталмиш шу халқни ҳадсиз севганимдан, унга бўлган муҳаббатимдан деб билгайсиз. Унга отилган тош аввал менга тегсин, деган ниятда ушбуларни битдим. Юз-хотирчилик етар энди!»

Эрталаб барвақтроқ мақолани ўша тунги ҳаяжон билан бир таҳририятга олиб бордим. «Қотирибсиз, лекин биз чоп этсак, қандай тушунишаркин» деди муҳаррир. Мен ёниб ётибман, у эса хотиржам шу сўзларни айтди. Қизик, мен гапирмасам, сиз гапирмангиз, у журъат этмаса, ахир бу халқ дилини ўртаётган, уни ҳаяжонлантираётган, жавоб тополмай, жиғи-бийрони чиқаётган фуқаролар тилида ва дилида турган бу ўткир, аччиқ, лекин муҳитни тозалайдиган гапларни ким айтади? Яна ташқаридаги турли «овозлар» орқали турфа рангга бўялган ҳолатда халқ қулоғига етиб борсинми? Ўз дардимизга ўзимиз малҳам кўйганимиз минг бора маъқул эмасми?

Хунобим ошиб, бошқа газета муҳарририга учрашдим. У ўқиб кўриб бақрайиб қолди. Аввалига нима дейишини ҳам билмади, сўнг «бизни тўғри тушунмасликлари мумкин, бундай ҳолатлар муҳаррир бўлганингизда ўз тажрибангиздан ўтган-ку, неча бор гурра бўлган бу бошингиз» деди. Ичимда «адолат учун, бор гап учун бир бор сенинг ҳам бошинг гурра бўлса ёмон бўлмас эди» дедим-да, тўғри «Хуррият»га йўл олдим. Бош муҳаррир мақолага бирров кўз югуртирди-да, «шу сонга берамиз», деди. Шундай қилиб, ёзишдаги изтироблар етмаганидек, уни чоп этиш йўлидаги машамшалар билан бўлса-да, мақола 1998 йилнинг 25 ноябр куни дунё юзини кўрди.

Ушбу ҳолатни тасвирлашдан ўзимни осмонга чиқариб, ўзгаларни ерга уриш нияти йўқдир каминан-

да. Рисоланинг кириш қисмида кўрган-кечирганларимни сўзлаб бермоқлик мақсадида илгимга қалам олганлигимни айтгандим. Яна шуни ҳам кўрсатмоқчи бўлдим-ки, лаънати ҳадик ҳамон елкамиздан босиб турибди, озода юртнинг озода фуқароси эканлигимизга имкон бермаяпти. Баъзиларнинг ярми ҳозирги, мустақиллик замонида бўлса, ярми ҳамон ўша истибод тузум таъсирида. Яшириб нима қиламан, ўша мутелик кайфиятидан холи бўлишимиз, қутулишимиз қийин кечяпти. Бунинг табиий ҳол деб тушунмоқ даркор. Инсон онги, руҳияти, дунёқараши йиллар мобайнида шаклланади, бунинг учун маълум вақт керак, энг муҳими шунга яраша вазият, муҳит даркор. Назаримда, баъзи газеталарда дадил ёзилган танқидий-таҳлилий мақолалар камдан-кам чоп этилаётганлигининг сабабларидан бири ҳам шунда. Долзарб муаммоларни кўтариб чиқадиган журналистлар бизда йўқ эмас, бор улар, илло ана шундай қаламкаш дўстимни ҳаммавақт ҳам қўллаб-қувватламоқдалар, деб айтиб бўлмайди. Иккиланиш, оч қорним — тинч қулоғим, деган руҳиятдан холи бўла олмаслик, дангал айтсам, баъзан айрим муҳаррирларда мардик ва жасорат етишмаётганлиги оқибатидир бу. Аниқ манзил, ҳаётда бор одамларнинг исми-шарифи кўрсатилган мақола эмас, балки оддий, энгил юмор билан сурорилган ҳикояларни ҳам чоп этишга ҳадиксираётганлар бор, десам ишонаверинг. Бадиий асар умумлашма эмиш, ҳаётдаги баъзи камчиликларни умумлаштириш мақсадга мувофиқ эмас эмиш. Нима ҳам дердик, ёқа ушладан ўзга чорамиз йўқ. Бу ҳам ўтиб кетади, яйраб-яшнаб, эмин-эркин фикрлар айтиладиган давр узоқ эмас. Зеро мамлакатимизни сиёсий эркинлаштириш янги асрдаги энг муҳим вазифалардан бири, деб белгиланаяпти.

Шундай пайтларда устозимиз Зиёд Есенбоевнинг бир сўзи ёдимга тушади. У айтар эди: «Баъзи раҳбарлар шапалоқдек қоғозга қўл қўйиш учун ҳам анча иккиланади. Катта куч-қудратга эга бўлган газетача қўл қўймоқ, унда айтилган барча сўзлар учун масъулиятни бўйинга олмоқ учун муҳаррирда отнинг калласидек юрак бўлмоғи даркор». Жуда топиб айтилган, шундай эмасми?

Эл дарди — сизнинг дардингиз бўлсин, касбдошим. Зарурат талаб қилса ўз дардингизни унутинг, ҳар қандай шароитда ҳам давлат манфаатини, қонун ва адолатни, оддий фуқаро манфаатини ҳар нарсадан устун

қўйинг. Шунда эл дуосини оласиз, ўсаверасиз, туп қўйиб, палак ёзаверасиз. Мана, мени айтди, дерсиз, ўшанда.

Мамнуният билан айтиш керакки, жонини жаборга бериб, вақт билан, шароит билан ҳисоблашмай меҳнат қилаётган қалам аҳли кўп. Яхшиларнинг яхши-си ҳар йили рағбатлантирилмақда, улар меҳнати юксак баҳоланмақда. Шундайлар билан барчамиз ҳақли равишда фахрланамиз. Юртнинг фидойиси, халқсевар, миллатнинг чинакам йўлбошчиси, шахсий оромидан воз кечиб, кеча демай, кундуз демай, барча қийинчилик ва машаққатларни мардонавор енгиб, атрофдагилар юрагига чўғ солиб, бутун халқни улуввор яратувчилик ишларига руҳлантираётган, халқда беқиёс райрат ва шижоат уйғотаётган Президентимиз барчамизга тенгсиз намуна кўрсатмақда.

Менинг дўстим, журналист деган касб шаъни ва обрўсини, эл ҳурматини баланд тутинг, бурчингизни чин ихлос ва эътиқод ила, садоқат, поклик ва ҳалоллик билан адо этинг. Кейинчалик уяладиган, тилингизни қисик, юзингизни шувит қилиб қўйиши мумкин бўлган қадам ташлашдан ўзингизни тийинг. Ҳозирги кунда халқ учун энг зарур, энг ҳаётий эҳтиёжлар нима бўлса, асосий эътиборни шу масалаларга қаратинг. Доимо истиқболни кўрабинг, узоқни кўзланг, интилинг, тинмай изланг.

Мени безовта қилаётган яна бир ҳолат борки, у ҳақда тўхтамаслик асло мумкин эмас, деб ўйлайман. Барча касбларда ҳам ўз соҳасини янада пухта эгаллаш мақсадида мутахассисдан тинмай ўз устида ишлаш, билимини кун сайин тобора чуқурлаштириб бориш талаб этилади. Бу табиий ҳол. Журналист бўлган кимсада бу ҳолат айниқса кучли бўлмоғи шарт, деган фикрдаман. Кундалик воқеа-ҳодисалардан доимо хабардор, айни пайтда, ўзи танлаган соҳадан пухта билимга эга, барча ўзгаришлардан, ўша тармоқдаги ютуқлар билан бирга мавжуд муаммолардан хабардор бўлмоғи, аҳволни билимдонлик билан таҳлил эта билиши даркор. Бунинг учун эса тинмай ўқиш ва ўрганиш талаб этилади. Ёшларнинг кўнглига келмасин-у, уларнинг айримларида шу хислат етишмаётир. Қўполроқ қилиб айтсам, ўзи ишлаётган таҳририятнинг нашрини ёлчитиб ўқимайдиганлар ҳам топилади. Негадир орамизда китоб ўқийдиганлар сафи тобора камайиб кетмақда.

Айтайлик, қайси бир ёш ходимнинг яхши мақола-си чоп этилган бўлади. Бундай пайтда албатта ўқиб чиқиб, муаллифни табриклайман. Бошқа таҳририятда бўлса, телефон орқали қидириб, меҳнатига яраша гапларни айтаман. Айни пайтда унинг касбдош дўстларини учратиб, кечаги мақолани ўқидингми, фикринг қандай, деб сўрайман. Ишонасизми, баъзан ҳали ўқиганим йўқ, деган жавобни оламан. Бундай пайтларда ҳайратдан қотиб қоламан, ёш бўлатуриб бунчалик бефарқлик, лоқайдлик қачон бу йигитга юқиб улгурибди, деб ажабланаман. Лоқайдлик журналист учун бутунлай ёт нарса, агар киши бефарқ бўлса, куйди-пишди бўлмаса, интиямаса, билингки, ундан дуруст журналист чиқмайди, таҳририятларда умрини шунчаки ўтказаверади. Маслаҳатим: эл оғзига тушган, жилла курса ўз жамоангизда тилга олинган мақолани синчиклаб ўрганинг, муаллиф қандай мавзуни олган, мақолага қай таҳлитда ёндашган, унинг тузилиши, ёзилиш услуби, ишлатган ўхшатишлари, муаммонинг ечимини кўйиши, аҳволга баҳо бериши, жамоатчилик ҳамда тегишли ташкилот мутасаддиларига ҳавола этаётган фикрлари — бу ва бошқа томонларини мутахассис сифатида тадқиқ қилинг, келгусида фойдаланишингиз мумкин бўлган ҳолатларини ҳисобга олинг. Университет — соҳага доир умумий билимларни ҳамда дастлабки кўникмани беради. Унутманг дўстим, мукамал ва етук мутахассис бўлиб етишадиган даргоҳ — бу ижодий жамоадир. Ҳар куни жуда бўлмаганда икки-уч қороз хабар ёки мақола ёзиш ёки ишлашни қанда қилманг. Шунда қаламингиз кун сайин чархланиб бораверади, кўникмангиз ва тажрибангиз ошаверади. Эринманг, баъзан қайта ишлаш ва қайта кўчиришлардан. Шу жараён сизнинг ўзига хос лабораториянгиз бўлади. Вақтнинг қадрига етинг. Ҳамма мавзуларда ёзишга уриниш, менимча, дуруст натижа бермайди. Тажриба бир-икки соҳага ихтисослашиш яхши самара беришини кўрсатмоқда. Шунда сиз билимдон, муаммо моҳиятига чуқур тушуниб етадиган қаламкаш бўлиб етишасиз.

Таҳририят раҳбарларидан илтимосим: янгича ёндашилган, услуб пухта, мавзу янги бўлса, борди-ю у мақола эмас, ҳатто кичик ахборот бўлса ҳам эътиборингиздан четда қолмасин. Бошқа соҳаларда бўлганидек, ходимнинг ташаббуси, албатта, қай усулда бўлсада, рағбатлантириломи даркор. Қалам ҳақи масаласи-

га иккинчи даражали деб қарайдиганлар янглишадилар. Кўп ҳолларда бир хил ҳажмдаги, лекин икки хил меҳнат қилинган мақолаларга бирдек ҳақ тўланади. Бу йўлни адолатдан деб бўлмайди. Айтайлик, шу сонда 250 йўллик суҳбат ва худди шу ҳажмда таҳлилий мақола чоп этилган. Борди-ю, уларнинг ҳажми бир хилда деб айнан бир хил ҳақ тўласангиз, билингки, қаламкашнинг меҳнатига баҳо беришда адолат мезони бузилган бўлади.

Назаримда ойлик маош белгилашда ҳам юқорида айтилган мулоҳазалар ҳисобга олинмоғи даркор. Масалан, икки ходим, уларни муҳаррир деб атаймизми ёки адабий ходимми — бунинг аҳамияти йўқ. Лекин улардан бири мақолаларни сифатли тайёрлайди, мавзуларни танлашда ҳам ўша куннинг талабларидан келиб чиқади. Иккинчиси эса ҳам сусти ишлайди, ҳам сифатсиз, унинг қўлидан чиққан хабар ва мақолалар баъзан котибиятдан қайтарилади, баъзан эса талабга жавоб бермагани учун саҳифадан олиб ташланади. Қани айтинг-чи, инсофдан бўладими буларнинг ҳар иккисига бир кўз билан қараш?

Давлатимиз томонидан ишлаб чиқилган кадрлар тайёрлаш дастури ҳозирнинг ўзида ажойиб натижаларни бермоқда. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси «Журналист кадрлар тайёрлаш ва қайта тайёрлаш тизимини такомиллаштириш тўғрисида» қарор қабул қилди. Чет элларда ўқиб ёки тажриба ўрганиб келган иқтисодчи, молия ходимлари, халқ хўжалигининг бошқа соҳалари мутахассислари юртимизда ўзларининг муносиб ўринларини эгалламоқдалар, ҳар соҳада ислохотларнинг боришига, ишларни янгича ташкил этишга, соҳани ривожлантиришга сезиларли таъсир ўтказа бошладилар. Бундан ҳаммамиз мамнунмиз. Лекин бизнинг соҳада ана шундай ўзгаришлар ҳали сезилмаётир. Менимча, бу ҳақда тегишли мутасаддилар ўйлаб кўришлари даркор. Зеро бошқа соҳалар каби журналистикамизни ҳам жаҳон андозалари даражасига кўтаришни мақсад қилиб қўйганмиз. Бизнинг тизимда ҳам замонавий фикр юритадиган, ўз халқига, ўз Ватани манфаатларига гоят садоқатли, юқори малакали кадрлар ишлаши лозим. Давр талабларини чуқур тушунган, ташаббускор, ғайрат-шижоатли, инсоф-диёнатли, том маънода элим, юртим деб ёниб ишлайдиган, ўзига билдирилган ишончни, ҳурмат-эътиборни

она сутидек муқаддас биладиган қаламкашларни кутмоқда давримиз.

Кўнгилга тинчлик бермаётган яна бир ҳолат бор. Нега ва нима учун жойларда юз бераётган хатоларни фақат Президентимиз ўша ерга бориб, очиб ташлаши ҳамда айбдорларга тегишли баҳони бериши керак? Шундан кейингина ўша вилоятдаги аҳвол ҳақида газеталарда, телевидение ҳам радиода танқидий-таҳлилий мақолалар, кўрсатувлар ва эшиттиришлар берила бошланади. Нима, республика оммавий ахборот воситаларининг ўша жойдаги ўз мухбирлари мавжуд камчиликлардан беҳабармидилар, уларни кўрмаганмидилар? Мен қатор вилоят мухбирлари билан бу ҳақда бетма-бет ўтириб суҳбатлашиб кўрганман. Жавоб битта: ҳаммасидан хабардорлар, ўша лаънати ҳадиқсираш, иккиланиш, қандай қабул қиларкинлар, кейинчалик менга ола кўз билан қарашмасмикан деган ўй-хаёллар. Уларнинг бундай ҳолатга тушиб қолишларига баъзи вилоят раҳбарларининг мухбирларга қарата: сиз ҳам, оилангиз ҳам шу ерда яшашади, бизнинг обрў — сизнинг ҳам обрўингиз, буни ҳам эсдан чиқарманг, деган илмоқли сўзлари ҳам таъсир этмасдан қолмаган.

Хўш, бу вазиятдан чиқиш йўли борми? Назаримда бунинг икки йўли бор: биринчиси, таҳририятнинг ўзидан етакчи ходимларни ўша ерга хизмат сафарига юбориш; иккинчиси кўшни вилоят мухбирини таклиф этиш. Бундан вилоят мухбири холис томошабин бўлиб тураркан-да, деган хулоса келиб чиқмаслиги лозим. Масала вилоят миқёсида кўтариладиган бўлган тақдирда биз таклиф этаётган йўللardan фойдаланиш ҳам мумкин, буни одат тариқасига киритиш ниятидан йироқдир камина.

Баъзан шундай ҳолатларга дуч келинадик, даъфатан унга қандай баҳо беришни ҳам билмай қолади киши. Айтайлик вилоят газетаси бирор хўжалиқдаги аҳволни чуқур таҳлил қилиб, йўл қўйилаётган камчиликларни очиб ташлайди. Кўп ўтмай республика газеталаридан бирида шу хўжалиқ ҳақида ижобий мақола ёки хўжалиқ раҳбарининг газета мухбири билан суҳбати эълон қилинади. Табиийки, кейинги мақола буюртма бўлиб, газета ҳисобига пул ўтказилган бўлади. Бундай ҳолатлар туман газеталари ҳамда вилоят газеталари ўртасида ҳам, доимий равишда бўлмаса ҳам, учраб турибди, ким пул берса, ўшани мақтайвер-

сак, холислик, адолат мезонлари ҳақидаги тушунчалар қаёқда қолади? Шундай ҳолатлар бор: бирор хўжалик раҳбарини алмаштириш ҳақида туман ҳокимлигида маслаҳат бўлади. Бундан хабар топган раҳбар вилоят ёки республика газеталарининг бирига улар сўраган миқдордаги маблағни ўтказди. Қарабсизки, ўша раҳбарнинг сурати билан мақоласи газетанинг кўри-нарли ерида чоп этилиб турибди.

Айтмоқчиманки, ҳозирги бозор иқтисоди шароитида иқтисодий мустақилликка эришмай туриб, таҳририятлар тўла мустақилликни қўлга кирита олмайдилар. Савол туғилади: ким пул берса ўша ҳақми, таҳририят кимга хизмат қилмоқда, бундай ҳолатда холис ҳакамлик ўрни ва роли қаёқда қолади? Жуда қалтис ҳолат, шундай эмасми?

«Мен телевидение, радио, матбуот ва бошқа оммавий ахборот воситаларига катта умид боғлайман, — деб таъкидлади Юртбошимиз. — Уларнинг вазифаси ҳаётимизнинг барча томонларини очиқ, кенг ва ҳаққоний ёритишдан иборат. Арзийдиган мисол ва воқеаларни кўрсатибгина қолмай, лоқайдлик ва манманлик, жиноий даражадаги бепарволик, коррупция ва товламачилик ҳолларини кишилар эътиборига ҳавола этиб, жамоатчиликни бу жиноятларга қарши кўтариш ва бундай унсурларнинг томирини қирқиб учун ўзини аямаслиги керак.

Мана шу фурсатдан фойдаланиб, бутунги замон талабларига тўғри келмайдиган яна бир қусурга эътиборингизни жалб қилмоқчиман.

Кўп марта айтилди, лекин нимадир сабаб бўлгандай, мансабда, раҳбарлик курсисида ўтирганлар матбуот, телевидение ва радио ходимлари билан мулоқотдан тортинади, ўзини олиб қочади. Бунинг сабаблари нима бўлиши мумкин? Ўйлайманки, авваламбор, раҳбарларимизнинг масъулиятдан қочишида, ўзининг савияси, билими ва саводини кўрсатмасликка, яширишга ҳаракат қилишида деб биламан. Бошқа изоҳ топиб қийин бўлса керак.

Бундай хунук ҳолларни тугатиш пайти етди. Ўзининг вазифасини ҳалол бажарувчи ва ишининг моҳиятини яхши билувчи, қобилиятли, тадбиркор ва фидойи мутахассис ва раҳбарлар афкор омма билан ошкора муносабатда бўлиши зарур. Бундан уларнинг ўзи ҳам, жамият ҳам, давлат ҳам манфаатдор бўлиши мумкин».

КАСБИМИЗ НАШЪАСИ

Газета ўз номи билан «Халқ сўзи». У мамлакатимиз фуқароларининг обрўли минбари, юртимизда бўлаётган беқиёс ўзгаришларнинг холис кўзгуси. Кишилар ундан маънавий озиқ оладилар, элимизда, шунингдек, қўшни республикаларда, умуман, жаҳонда юз бераётган ўзгаришлардан, янгиликлардан вақтида хабардор бўлиб борадилар.

Юртимизда ислохотларнинг амалга оширилиши, Президентимиз томонидан ишлаб чиқилган беш таомил ижроси тахририят ижодий жамоасининг диққат-эътиборида турибди. Бунда фуқароларни кучли ижтимоий ҳимоялаш масаласига ҳам кенг ўрин берилмоқда.

Катта қониқиш билан таъкидлаш керакки, турли касб эгалари қувончларини ҳам, турмушда учрайдиган ташвишларини ҳам газета билан баҳам кўриб келмоқдалар. Фуқаролардан келаётган мактубларда кишилар кайфияти яққол акс этиб турибди. Жойларда бўлаётган катта ўзгаришлардан қувона-қувона хабардор этсалар, ҳали-ҳануз учраб турадиган камчиликлардан куйиниб ёзадилар. Кимдир маошини, кимдир эса пенсия пулини вақтида олмайди, қайси бир жойда электр қуввати ёки ичимлик суви билан таъминлашда узилишлар рўй беради, қайси бир амалдор фуқаро тақдирига бефарқ қарайди — бу ва шунга ўхшаш муаммолар ёритилган мактублар кети узилимай келиб турибди. Бинобарин, фуқаролар газетага ишонди, унинг ёрдамига умид боғлайди.

Мана шу ишонч ва умидни тахририят ходимлари воят қадрлайдилар. Беистисно ҳар бир хат жиддий ўрганилади, тегишли мутасадди ташкилот раҳбари билан боғланиб, мактубда кўтарилган муаммонинг ҳал этилиши тадбирлари кўрилади. Кишилар ҳеч кимсага ёрилмаган дардини, кўнглини газетага очади, маслаҳат сўрайди.

Қуйида келтирилаётган хатни тахририят Сурхондарё вилоятининг Бойсун туманидаги «Боғи бола» маҳалласидан олди. Уни бироз қисқартирган ҳолда, сиз, муҳтарам ўқувчилар эътиборига ҳавола этамиз.

«Менинг севимли газетам — «Халқ сўзи!»

Сенинг ёрдамингга муҳтож бўлиб қолдим, ёрдам қўлингни чўзасан, деган умиддаман. Кўнглимдагини фақат сенга очиқ-ойдин айтмоқчиман. Мен ўн фарзанднинг онасиман, исмим Майрам Абдурашидова.

Гап шундаки, ҳозир турмуш ўртоғим ишламайди. Икки нафар келинимиз бор. Улар биз билан бир ҳовлида яшашади. Уйимиз эса уч хонали, шундан иккитасида келинларим, биттасида қолган фарзандларим билан биз яшаймиз. Жуда-жуда қисилиб қолдик. Аҳволимизни умумий тарзда бўлса ҳам тасаввур қилган бўлсанг керак.

1985 йили ҳовлимизнинг учдан бир қисмини туманнинг ўша пайтдаги раҳбарлари қарори билан олиб қўйишган эди. Қолган фарзандлар ҳам етилиб қолди. Уларни уйли қилиш керак. Хуллас, сендан илтимос: ўша еримизни қайтариб беришларига ёрдам берсанг».

Кўриниб турибдики, жумбоқ анча мушкул. Тахририят ушбу муаммонинг имкон қадар ечимини топишни сўраб туман ҳокимлигига мурожаат этди. Орадан чамаси икки ой вақт ўтди. Хатимизга туман ҳокими имзо чеккан жавоб мактубини олдик. Унда, жумладан, шундай дейилганди: «Аризани тўлиқ ўрганиш мақсадида комиссия тузилиб, мутахассислар томонидан жойида бориб ўрганилди. Ҳақиқатан ҳам фуқаро М. Абдурашидованинг оғзаки розилиги билан унга тегишли бўлган 0,04 гектар ер майдонида собиқ Ҳамза номли даваат хўжалиги томонидан чойхона қурилган. Ҳозирда бу тўрт хонали бино халқ банки балансида бўлиб, унинг бир шахобчаси сифатида бир хонадан фойдаланиб келинмоқда.

Мутахассисларнинг берган таклифига ҳамда халқ банки маъмуриятининг розилигига кўра, хат муаллифининг оилавий шароити инобатга олиниб, ушбу бино туман ҳокимининг фармойишига асосан халқ банки балансидан чиқарилиб, турар-жой учун фуқаро М. Абдурашидовага хусусий мулк қилиб берилди».

Чин дилдан хурсанд бўлдик, гўё ходимларимиз ўзлари ҳовли олгандек. Туман ҳокимлиги инсонпарварлик кўрсатган. Газета орқали уларга савоб иш қилганликларини айтдик. Майрам опани эса уйлар билан муборакбод этиб, бола-чақалари билан яйраб-яшнаб умргузаронлик қилишларига истак билдирдик. Ҳадиси шарифда айтилганидек, дунёда яхшилик қилувчи кишилар охиратда яхшиликка эришувчилардир.

Мана бу иккинчи мактуб эса Наманган вилоятининг Учқўрғон туманидан келган. Муаллиф Юлдузхон Ўришова уни юрак дарди ила битган. Воқеадан хабардор бўлишингиз учун мактубни бироз қисқартирган ҳолда қуйида келтиряпмиз:

«Одам боласи бошига оғир кунлар тушса, нима қиларини билмай қоларкан. Кейинги уч-тўрт ой ичида оиламиз бошига оғир мусибатлар тушди — турмуш ўртоғим ва қайноғам оламдан ўтишди. Шундан сўнг жуда қийналиб қолдик. Ногирон тутилган, эндиликда 14 ёшга тўлган ўғлимни бир ўзим эплай олмай қолдим. Уни отаси кўтариб ташқарига олиб-чиқиб келарди. Ночор ва ноилож қолганимдан тахририятга нажот ис-таб муурожаат қилмоқдаман.

Мен нима қилай, Худо ҳаққи, ёрдам беринглар».

Табийки, мактубда изтироб ила битилган сўзлар ҳар қандай одамни ҳам ўйлантириб қўяди. Раҳбарият билан маслаҳатлашиб, хатни вилоятдаги мухбиримиз Абдиқошим Мадатовга юборадиган бўлдим.

Хатни ўрганиш ва унда кўтарилган муаммони ҳал этиш мақсадида вилоят соғлиқни сақлаш бошқармаси бошқарининг оналик ва болаликни муҳофаза қилиш бўйича ўринбосари Нурия Раҳмонова, Учқўрғон туман марказий касалхонаси бош ҳақими муовини Тоҳир-жон Ҳамидов билан биргаликда мухбиримиз Ўришо-валар хонадонига борди. Аҳвол хатда кўрсатилганидек эканлиги аниқланди. Юлдузхон ногирон ўғлини ўзи эплай олмаслиги сабабли, уни ногирон болалар уйига жойлаштиришда қийналаётганини айтди.

Ўша жойнинг ўзидаёқ қишлоқ врачлари чақирилиб, керакли ҳужжатлар (шу жумладан, анализлар) тайёр-лашга киришилди.

Буни қаранг, Фарғон водийсида етти ёшдан ошган ногирон болаларни қабул қилувчи меҳрибонлик муас-саси фақат Андижон вилоятида бор экан. У ердаги мутасадди раҳбарлар билан гаплашиб, келишиб олин-ди. Учқўрғон туман марказий касалхонасининг бош ҳақими Тўлқин Ҳакимов ногирон йигитчани Анди-жонга олиб бориб, жойлаб келиш учун «Тез ёрдам» машинасини ажратди, ўзининг муовини Т. Ҳамидовни шу савоб ишга мутасадди қилиб тайинлади. Хулмас, бир неча кунлик тайёргарлик ва ташкилий ишлардан сўнг Юлдузхоннинг ўғли Обиджон Қўрғонтепа туман-идаги ногирон болалар уйига жойланиб келинди.

Орадан бирор ҳафта ўтгач, Ю. Ўришовадан яна хат келди. Эндиликда унинг мазмуни, муаллиф руҳияти бутунлай бошқача эди.

— «Халқ сўзи» чиндан ҳам ҳақ сўз эканлигига ишондик, — деб мактуб битибди Юлдузхон. — Оила-миз, бутун қариндош-уруғларимиз ҳам шундай фикр-

да. Ушбу миннатдорчилик хатини ҳаммамизнинг номимиздан ёзмоқдаман. Вакилингиз, вилоят ва тумандаги раҳбарлар хонадонимизда бўлишиб, ташвишларимизни баҳам кўришди. Мушуқулумизни осон қилганларидан бошимиз осмонда. Маҳаллий раҳбарлар ҳам моддий, ҳам маънавий томондан кўллаб-қувватламоқдалар. Барча қилган яхшиликларингиз биздан қайтмаса, Худодан қайтсин!

Газета сўзининг таъсир кучини кўрсатувчи яна бир мисол келтирсак.

«Ўзбекнинг машҳур шоири Султон Жўранинг рафиқаси, ёши тўқсонга бориб қолган онахон Моҳира Жўраева сим қоқди. У шикоят қилгани йўқ! Фақат:

— Болам, кўнгиладагидек жой олишга ёрдам беринглар, — деди.

... Журналнинг бош муҳаррири Ўткир Ҳошимовга мурожаат қилдим. Андижон раҳбариятига икки-уч қайта ёрдам беринглар, деб илтимос қилди.

Жавоб ҳалигидек:

— Хўп бўлади! Ўйлаяпмиз. Ҳал қиламиз.

Орадан кунлар, ойлар ўтди. Жим-жит».

Юқоридаги парча «Халқ сўзи»да чоп этилган «Хўп бўлади»ни еб бўладими?» сарлавҳали танқидий мақоладан келтирилди. Унда ёзувчи, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби, «Шарқ юлдузи» журнали бош муҳаррирининг ўринбосари Омон Мухтор халқимизнинг севимли шоири, марҳум Султон Жўра ёстиқдошига ёрдам бериш зарурлиги ҳақида куйиниб ёзганди.

Мазкур мақолага Андижон шаҳар ҳокимидан жавоб мактуби олинди. Унда айтилишича, М. Жўраевага маъқул келган хонадон сотиб олиниб берилган.

Шундай қилиб, яна бир савоб иш ниҳоясига етказилди. Халқ бизга ишонади. Бу эса айни пайтда зиммамизга катта масъулият юклайди. Унутма, деймиз доимо бир-биримизга, бошқалар иши 10—15, боринг юз, балки минг киши кўз олдида. Журналистнинг қадам олиши, ўзини туттиши, сўз билан иш бирлиги неча ўн минглаб кишилар нигоҳида. Бу катта бахт, лекин унинг шунга яраша талаби ҳам бор. Таҳририятга келган бир шикоятнинг изидан бориш, одамлар билан учрашиш, эшитганларини иймон ва диёнатнинг холис тарозисига солиш, оқни оқ, қорани қора эканлигини аниқлаб олиш, тўғри тўхтамга келиш ва ниҳоят, бутун масъулиятни бўйинга олиб, матбуотда чиқиш қилиш,

сўнг унинг натижаси учун курашмоқ — булар айтиш-гагина осон. Буларнинг бари адолат деб аталмиш тўхтамга келмоқ, бир фуқаронинг арзи-додига етмоқ, дардига малҳам бўлмоқ ниятида. Шунча заҳматлар натижасидан сўнг газета, журналист Юлдузхон, Майрам опадан, Моҳира аяга ўхшаганлардан миннатдорчилик сўзлари битилган хатлар олади. Уларда «Биздан қайт-маса — Худодан қайтсин бу яхшиликларингиз», деган қалб нидоси бўлади. Қани, айтинг, инсон учун бу дунёда бундан ортиқ мукофот борми?!

Бир донишманддан:

— Айтинг-чи, тақсир, дунёда энг бахтли киши ким? — деб сўрабдилар. Донишманд бироз хаёл сургач, жавоб берибди:

— Ким кишиларга кўпроқ яхшилик қилса, ўша одам энг бахтли инсондир.

Илоё, шундай бахт ҳар кишига насиб этсин.

Матбуотнинг табаррук даргоҳига қадам қўйганимга, шукрки, ҳадемай элик йил тўлади. Айтишим керакки, ҳозиргидек биз — журналистларга эътиборни шу пайтгача кўрмаганман. Беҳаловат касбимиз, меҳнатимизга давлатимиз бошлияи бениҳоя юксак баҳо бермоқда, юртбошимиз бизга «қадрли жуналистлар», деб мурожаат этади. Одатда, киши ўзининг энг яқин одамига шундай деб сўзлайди. У ўз чиқишларида бизларни жабҳанинг олдинги сафларида юрадиган, ўта сезгир, халқни ҳушёрликка чорлайдиган, муаммоларни ечишда жонбозлик кўрсатадиган, маърифат ва зиё тарқатадиган етук, жасур ва фидойи инсонлар сифатида биламан, деб таъкидлайди.

Қани айтинг-чи, касбдош дўстим, биз учун бундан ортиқ баҳо, таъриф бўлиши мумкинми?! Бу — биз учун катта шараф, айни чоқда юксак масъулиятдир. Биз шу баҳога лойиқ бўлишимиз керак. Кишиларни бунёдкорликка даъват этиб, одамлар қалбига йўл топиш учун ёниб ёзишимиз, тинмай изланишимиз, ташаббус кўрсатишимиз даркор.

Озод юртда эркин ижод нашъаси ўзгача. У қалам аҳлига, айтиш мумкинки, мўъжизавий куч баришлатмоқда. Бу куч ҳосиласи нима эканлигини, агар мақтанишга йўймасангизлар, ўзим мисолимда кўрсатиб берсам. 48 йил бўлди шу соҳа нонини еяётганимга. Аввалги шўролар даврида, яъни 38 йил мобайнида яратган ижод маҳсулимни тарозининг бир палласига, кейинги — мустақиллик даври — ўн йил мобайнида

яратган ижод маҳсулимни иккинчи палласига қўйсақ, нисбат бирга тўртни кўрсатмоқда. Аниқроқ қилиб айтсам, 38 йил мобайнидагига нисбатан кейинги истиқлол даврида яратганларим тўрт баробар кўп бўлиб чиқмоқда. Бунда яна бир ҳолатни ҳисобга олиш жуда зарур. Эндиликда мен ёш эмасман, куч-қувватга тўла даврим ўтиб кетган. Илло, озодлик мен каби кекса кишига ҳам қайта куч-қувват бахш этипти, қалбимда янги орзулар пайдо қилмоқда, шу орзулар қанот бўлиб, ижод осмонида парвоз этмоққа ундамоқда. Авваллари бадий ижод билан шуғуланмаган эдим. Истиқлол менга шу ноёб хислатни ҳам берди. Фикр эркин бўлгач, киши тасвираб бўлмас бир ҳолатда бўларкан. Буни дунёқараши мустақиллик йилларида шакланган ҳозирги ёшларимиз тасаввур қила олмайдилар. Бирин-кетин иккита қисса ёздим. Ҳикояларим ҳам анча бўлиб қолди. Улар китоб ҳолида дунё юзини кўрди. Қани айтингчи, тагин нима керак қалам аҳлига!

Ушбу рисоланинг аввалги фаслларида Хуршид Дўстмуҳаммаднинг комфирқа газетасида ишлашга кўнгли тортмагани ва оқибатда газетадан кетганлигини ҳикоя қилиб бергандим. Кейинчалик ўзим ҳам худди шундай ҳолга тушдим. Уша марказ «десантчилар»и ёрдамида уларнинг маҳаллий югурдаклари юртимда ҳалққа нисбатан қатарон ишларини авж олдириб юборган кезларда, яъни 80-йиларнинг ўрталарида ҳеч нарса ёза олмайдиган бўлиб қолдим. Боиси аниқ — бирор мақола битиладиган бўлса, ўша даврнинг манфур сиёсатини маъқуллаш талаб қилинарди. Бундай қилмоқликка виждон йўл бермасди. Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, касбим журналист бўла туриб, олти йил (1985—1991 йиллар) мобайнида олти сатр ҳам хабар ёзганим йўқ. Ноҳақлик ва адолатсизликни, бошдан-оёқ ёлғон сиёсатни қандай қилиб мақтай олардим. Нима қилиш керак, ахир пенсия ёшигача анча муҳлат бор, буёғи эса қора қозон қайнаши даркор. Менга таклиф этишган янги лавозимдан воз кечдим, чарчаганман раҳбарлик ишларидан, оддийгина иш бўлса бўлди, деб жавоб бердим.

Шундай қилиб, десангиз, «Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги» журналида илмий муҳаррир бўлиб ишлай бошладим. Қизиқ ҳолат юз берди ўшанда. Журналдаги баъзи раҳбарлар бу одамни вақтинчалик шу лавозимга ўтказиб қўйишди, кейинчалик ушбу таҳририятни унга топширишса керак, деган хаёлга бориб, бироз

безовта бўлишди. Бу ҳолатни сезгач, уларни тинчлан-тирдим, борди-ю, мажбур этишса ҳам эндиликда мен бунга кўнмайман, раҳбар бўлавериб чарчаганман, оддий бир ходим бўлиб юришнинг таштани сураман, деб. Асосий вазифам журналнинг ўзбекча нашрига тайёрланган мақолаларни кўздан кечириб бериш эди. Ҳозирги даврдаги касбдошларим таажжубланишлари мумкин, илло, асл ҳолат шундай эди: барча мақола-лар, албатта, рус тилида тайёрланар, сўнгра улар ўзбекчага ўтириларди. Ҳатто қишлоқ хўжалик журна-лида ҳам аҳвол шундай эди. Шовинизм зўравонлиги эди бу. Икки-уч йил ўша жойда хизмат қилиб юрдим. Сўнгра мени ЎзТАГнинг фотоахборотлар бош тахри-рияига бош муҳаррирлик вазифасига таклиф этишди. Жуда соз бўлди. У ерда ҳеч қандай мақола талаб этил-майди.

Ўша пайтда истиқлол шаббодалари эса бошлади. Юртимиз раҳбари Ислон Каримов Москвадан берила-диган бўлар-бўлмас кўрсатмаларни намойишкорона рад эта бошлади. У Ўзбекистон манфаатларини, мил-лат манфаатларини қаттиқ туриб ҳимоя қиларди. Бу ўша давр учун мисли кўрилмаган жасорат ва мардлик эди. Ўз раҳбарининг истиқлол йўли томон бошлаган халқда миллий гурур, миллий онг уйғона бошлади. Биз кутган, халқ орзу қилган кунлар яқин қолганлиги яққол сезила бошланди. Чириган империя ўлим талва-сасида эди.

Истиқлол туфайли мен ижодкор сифатида қайта туғилдим, деб айтсам, ҳеч қандай муболаға бўлмайди. Кўнглимгина эмас, балки жисмонан ҳам бамисоли ўзимни яшариб кетгандай ҳис қилардим. Шўро даври-даги зўравонлик йилларида бесамар ўтган даврнинг ҳиссасини чиқариш, ўрнини тўлдириш олдидидаги асо-сий мақсад эди. Воқеа-ҳодисалар жадал бораётганда, ҳақиқий қалам аҳлининг ундан ортда қолишига энди-ликда мутлақо ҳаққи йўқ, Шу туйғу тинчлик бермас-ди менга, мудом ола ундарди у.

Қатрада қуёш акс этгани каби халқимизда ҳам худди шундай ҳолат юз бермоқда эди. Ўзбек қаддини тиклаётти, ўша неча минг йиллик тарихга эга бўлган миллат ўзлигига қайтмоқда. Соҳибқирон бобомиз дав-рида бутун дунё ўлкамизга, одамларимизга ҳавас ва ҳайрат ила боққан эди. Халқимда миллий гурур уйғонмоқда. Унинг томирларида улуг Амир Темур, Бо-бур, Улугбек ва Навоийдек жаҳонни ҳамон лол қолди-

раётган буюк бобокалонларимиз қони бор, вужудида улар руҳи. Ўша қон истиқлол туфайли қайта гушиллаб ура бошлади, вужудимизда бобокалонларимиз руҳи уйғониб келяпти. Улар ҳар ишда бизга мададкор. Руҳи баланд миллатнинг ишлари жадал борғай, йиллар юмишин ойлар бажо айлар, юртимиздаги мисли кўрилмаган улкан ишлар буни яққол кўрсатиб турибди. Битта оддий боғ барпо этмоқ ва ундаги дарахтларнинг нишона мевасига оғиз етмоқлиги учун ҳам камиде етти-саккиз йил керак бўлади. Ўзбек халқи эса дунёни ҳайратта соладиган тенги йўқ бўстон яратиш иштиёқида тер тўқмоқда. Бу бўстоннинг илк меваларидан кўзлар қувнаб, дил яйраяпти. Бу нишонлар «Нексия», «Дамас» ва «Тико»лар, гигант кимё ва нефть мажмуалари, самолётлар, йўловчи ва юк ташувчи машиналар, жаҳон бозорларини забт этаётган газ-молларимиз ва ҳоказо. Булар бари келгусидаги беқиёс ишларимизнинг дастлабки нишонлари. Ҳали кўрамиз, юксалиш суръатлари тағин ҳам тезлашади, яратётганимиз бўстон мевалари янада кўп ва хўб бўлади. Яна бизга, юртимизга дунё ҳавас ва ҳайрат билан боқажак. Иншооллоҳ!

Ана шу жараёни келгуси авлодлар учун кунмакун газета ва журналлар саҳифаларига битиб, ажойиб давримизнинг солномасини яратиб бормоқликдек муқаддас вазифа биз журналистлар зиммасида эканлигидан бениҳоя фахрлансак арзийди минг бор.

ҲАМИША ТАЪЗИМДАМИЗ

50-йилларнинг бошлари. Ўша талабалик давримиз. Орзу-хаёллар оғушида кўкка парвоз қиламиз ҳар кун. Тошкент университетининг журналистика бўлимида таҳсил олардик. Агарда насиб этиб, олийгоҳни битирсак, республикада биринчи бўлиб, журналист малакаси берилган дастлабки дипломи қаламқашлардан бўлардик. Шунга яраша барчамизнинг ҳавасимиз баланд, айни пайтда зиммага тушадиган масъулиятни ҳам ҳис этардик. Аммо ўқишнинг иккинчи йили ҳам ўтаяпти-ю, ўша пайтдаги атамамиз билан айтсам, журналистикадан «ж» ҳарфи ҳам ўтилмади. Кафедра, факультет раҳбарларига бу ҳақда оғиз очсак: «Сизнинг соҳангиз бўйича республикада мутахассис йўқ, биринчи қалдирғоч мутахассис сизлар бўласиз», деган жавобни айтишади.

Бу ёғи қизиқ бўлди-ку! Бизга ҳеч ким ўргатмаса, ўқитмаса, қандай қилиб кўрмаган, билмаган соҳанинг мутасаддиси бўламиз? Университет ректорига чиқдик. Бўлган гапларни сўзлаб бердик.

— Бизни ҳам тўғри тушунинглар, йўқни йўндириб бўладими? Қаердан топамиз ўш сиз айтаётган мутахассисларни. Айтинг, агарда ойда бўлса ҳам олиб тушамиз. Афсуски у ерда ҳам йўқ.

Ўша ёшларга хос қониқмаслик хислати тинчлик бермасди бизга. Ўзинг учун ўл етим, деганлари рост экан. Хозир отни қамчиламасақ, сўнгра кеч бўлади, «аттанг» деганинг фойдаси бўлмайди.

Хуллас, ўша пайтдаги энг юқори идора — мафкура бўлимининг мудирини Маҳмуд Раҳмонқуловнинг қабулига кирдик. Тоҳир Пидаев, Расул Раҳмонов ва камина.

Маҳмуд ака бизни самимий кутиб олди. Хол-аҳвол сўрагач:

— Хўш, йигитлар, хизмат? — деди.

Аввало тортингандек бўлдик, кейинчалик эса биримиз олиб, биримиз қўйиб куйинчалик билан гапира кетдик. Факультет раҳбарларига учрашганимизни, ректор ҳузурида бўлганимизни, олган жавобларимизни — ҳамма-ҳаммасини айтдик. Гапларимизни бўлмасдан, диққат билан охиригача тинглаган Маҳмуд ака:

— Да, — деди чўзиброк, — жумбоқ анча мушкул экан. Кўнгилини туширманглар, ажалдан бошқа ҳамма нарсанинг йўли бор. — Раҳмонқулов шундай деди-да, чамаси жумбоқни ечиш йўллари ахтара бошлади шекилли, ўйланиб қолди. Қўлидаги папиросни кетмакет мириқиб тортди. Бирдан кўнгли ёришгандек бўлиб бизга юзланди.

— Бундай қиламиз, укалар, сизлар Тошкентдаги энг кўзга кўринган, эл оғзига тушган ҳамда Масковдаги олий ўқув юртининг газетачилик бўлимини битириб келиб, қаерда бўлса ҳам ишлаётган кишиларнинг рўйхатини тузинглар. Масаланинг бу ёғи мана — менга тан. Соатбай қилиб, сизлар билан шуғулланишга жалб этамиз уларни.

Қайтар эканмиз, жуда катта муаммони ҳал этганлардек сезардик ўзимизни. Рўйхат тузила бошланди. Рўйхатда Шароф Рашидов ҳам бор эди. Гап шундаки, бунгача у киши Самарқанд вилоят газетасига ҳамда илгариги «Қизил Ўзбекистон» (ҳозирги «Ўзбекистон овози») газетасига муҳаррирлик қилиб, ўзининг яхши

ташкilotчи, айни пайтда етук журналист-публицист эканлигини ҳам кўрсатган эди. Вақтни ганимат билиб, у кишига «чопар» юбордик. Аҳволимизни билгач, биз билан шуғулланишга рози бўлибди.

Бу гаплар факультет раҳбарларига етказилганида уларнинг капалаги учиб кетди.

— Ўзи эсларинг жойидами ёки калла деб қовоқни кўтариб юрибсизларми? Қани айтингчи, қандай қилиб ўртоқ Рашидовни безовта қилишга журъат этдингиз? У киши ахир давлат бошлиғи-ку. Республика миқёсидаги катта-катта муаммоларни ечиш билан шуғулланиш ўрнига сизлар билан машғулот ўтказгани келсинларми? Ҳа, каллаварамлар, каллаварамлар... бизни роса шарманда қилибсизлар-ку. Ўша ерда ёшларга насиҳат қиладиган бирор эсли-хушли раҳбар топилмабди-да, деб ўйлаган бўлсалар керак.

Хуллас эшитадиганимизни эшитдик. Бизнингча ташаббускор бўлиш, уларча эса ўзбошимчалик қимматга тушди. Алламаҳалларгача қулоғимиз дакки эшитишдан тинчимай юрди.

Лекин мақсаддан чекинмадик. Тошкентдаги манаман деган журналистларнинг рўйхатини тузиб, нажоткоримизга яна рўпара бўлдик.

— Кўнглингизни тўқ қилинглар, йигитлар, шу кишилар сизлар билан бирга машғулотлар олиб боришади, — деди у. — Ҳақиқий журналист бўламан деганлар худди шундай қатъиятли бўлиши керак. Сизларни кўриб, ҳавасим келяпти. Бундан кейин ҳам ҳаёт йўлларингизда худди шундай бўлиб қолишларингизни истар эдим, олма пиш — оғзимга туш, дейдиганлардан бўлманглар.

Бу гаплар бизни осмоннинг еттинчи қаватига кўтариб юборди. Шундай қилиб, отакон газетанинг ўша пайтдаги етакчи ходимлари билан учрашдик. Редакция мафкура бўлимининг мудири Иброҳим Раҳим (ҳозир у халқ ёзувчиси), қишлоқ хўжалик бўлимининг мудири Ҳабиб Нуъмон, саноат бўлимининг мудири Аъзам Мирбобоев, ўша даврнинг машҳур фелъетончиси Ориф Юнуслар бизга газетачилик касбининг сир-асрорларини ўргата бошлашди.

Газетада қишлоқ хўжалик масалаларини ёритиш бўйича Ҳабиб акадан олган сабоқлар, Иброҳимжон аканинг ўтказган амалий машғулотлари биз учун бамисоли янги дунё очгандек бўлди, ўша интилаётган манзилимиз яққолроқ кўрингандек туйилди. Ориф

аканинг «Газетада фельетон» мавзусидаги туркум суҳбатларини энтикиб тинглаганларимиз ҳамон ёдимда. Ҳа даврда бу машҳур қаламкаш билан учрашиб, суҳбатлашишнинг ўзи бир воқеа ҳисобланарди.

Шундай қилиб десангиз касбимиз бўйича дастлабки сабоқни кўплар учун ҳақиқий дорилфунун, чин маънодаги ҳаёт мактаби, ижод мактаби бўлган отахон газетадан, унинг бағри кенг, зукко, билимдон қаламкашларидан олган эдик.

Олинган назарий билимларни мустаҳкамлаш ҳамда ишлаб чиқаришда тажриба орттириш учун ёзги таътил даврида бизларни турли редакцияларга юборишди. Тақдирни қарангки, бошқа ҳамкурсларим билан мен бир ой давомида шу қутлуғ даргоҳ редакциясида бўлдим, унинг ҳар бири бир дунё бўлган ходимлари билан ҳамнафас бўлиш насиб этди. Улар редакцияга келган хатлар устида қандай ишлаш, жумлаларни тuzатиш, таҳрир этиш, муаллифларига жавоб ёзиш, навбатчи сифатида саҳифалар ўқиш, газетанинг чиққан сонини «летучка»ларда таҳлил этиш — хуллас келгуси касбимиз билан боғлиқ барча масалаларнинг икки-чирларигача қунт билан, эринмай ўргатишди. Шу газетадаги биринчи хабарим худди Ҳа кезларда — 1951 йилнинг ёз ойларида чиққан эди. Қутлуғ даргоҳнинг мен учун тенги йўқ саховати сифатида Ҳа олтмиш сатралик, тагида менинг исми-шарифим ёзилган хабарни ҳамон авайлаб сақлаб келмоқдаман.

Биз бир ой мобайнида фақат газетачилик билан боғлиқ масалаларни эмас, айна пайтда кишилар билан муомила қилиш маданиятини, касбга меҳр, зиммадаги масъулиятни ҳис этиш, мурожаат билан келганларга имкони борича ёрдам қўлини чўзиш, кўмак бериш, ҳасратидан чанг чиқаётганларнинг кўнглини кўтариш — бир сўз билан айтганда инсонийлик сабоғини ҳам олдик.

Ҳар биримиз ишлаб чиқаришда тажриба ўрганиш қандай ўтганлиги тўғрисида ҳисобот ёзишимиз лозим эди. Унинг охирини тахминан шундай сўзлар билан яқунлаган эдим: Бир ой мобайнида редакцияда бўлиш, унинг қайноқ қозонида қайнаш менга университетдаги икки йиллик лекциялардан кўра кўпроқ наф берди». Эҳтимол бу сўзлар Ҳа ёшлиқдаги романтик кайфиятнинг таъсири бўлса бордир, илло таги пуч эмасди.

Кўнгина ўртоқларимнинг қатор хабар ва мақола-

лари газетада чоп этилди. Хамкурсларнинг исми-шарифи битилган газета чиққан кун ҳаммамиз учун бамисоли байрам бўларди. Ҳар биримиз анча улғайиб, ақлимиз тўлишиб қолгандек сезардик ўзимизни. Бу — газета ходимларининг сўз билан таърифлаб бўлмайдиган бизга ўтказган сирли жозибаси эди чамамда. Кўча-кўйда, тўй-ҳашамларда улар билан учрашиб қоладиган бўлсак, биз билан худди эски қадрдонлардек сўрашишарди. Биз катта газетанинг масъул ходимимиз, булар эса шунчаки талаба деган хаёлнинг учқуни ҳам йўқ эди уларда. Ўша одамларнинг бизнинг назаримизда улуғворлиги ҳам худди ана шунда эди. Буларнинг барчаси кўнгилда қандайдир ифтихор туйғусини уйғотар, аини пайтда эса зиммага масъулият ҳам юкларди. Бахтимни қарангки, (буни яратган Эгамнинг меҳрибончилиги деб биламан) улардан кўпчилиги билан кейинчалик ака-укадек, туғишганлардек қадрдон бўлиб кетдик. Хамон ўша ҳурмат, ўша садоқат, меҳр-оқибат сақланиб келмоқда. Одамийлик деб аталмиш бу муносабатлар ҳаётда замон бўронларидан, алров-далровларидан шараф билан ўтиб келмоқда. Саховат ва эзгулик уруғлари бераётган ҳиммат деб аталмиш мевалардан ҳамон баҳрамандамиз. Бунинг учун минг бор шукроналар айтамыз. Буларнинг барчаси шу муқаддас даргоҳда камол топган, удумга айланган, кишилар онгига, қонига сингиб кетган ўзига хос мактабнинг сабоқларидир.

УЗИМАС ҚАРЗ

Ойнинг охириги кунлари. Дардан ниҳоятда ҳориб чиқдик. Аксига олиб бугун тўрт жуфт маъруза эшитадиган кунимиз экан. Бир томондан қорин таталайди. Биринчи масала уни «тинчитиш», акс ҳолда бизга тинчлик бўлмайди. Расулжон, Тўлаган ва камина ҳозирги Амир Темур хиёбонига (ўша пайтда Ўрта Осиё давлат университети — ҳозирги Ўзбекистон Миллий университети шу ерда жойлашган эди) чиқиб, маслаҳат қилдик. Қуруқ гап кимга ёқарди. Ҳар биримиз чўнтақларимизни қоқиштирдик — барча қороз пулларгина эмас, танга ва чақаларни ҳам жамладик.

Йирилган пулга бир буханка нон ва 200 грамм колбаса олдик. Мовароуннаҳр кўчасидаги электр лампа заводининг чойхонаси бўларди ўша вақтларда. Йўлда

курсдошимиз Жонрид учраб қолди. Энди тўрт «баҳодир» бўлди. Чойхонага киргач, бир чеккадан жой олди ва шу заҳотиёқ вазифаларни ўзаро тақсимладик. Жонрид жой, нон ва колбасага кўз-қулоқ, камина эса чой олиш учун навбатга туради, Расулжон пиёла йиради, бўшаган чойнакларни топиб келиш Тўлаган зиммасида. Ҳамма ҳам ошхонага кириб, бирор иссиқ таом тамадди қилиш имкониятига эга эмасди ўша даврларда. Кўпчиликнинг тирикчилиги нон-чой бўларди. Шу сабабли чойхоналарда одам тирбанд.

Хуллас, қанча вақт ўтди, билмадим. Пиёла ҳам, чойнак ҳам топилди. Қориндаги «инқилоб» авжи баланд пардасига етган пайт дастурхон тепасига етиб келдик. Жойлашиб ўтириб олгач, беихтиёр патнисга назар ташладик — қай кўз билан кўрайликки, унда на нон, на колбаса бор эди. Учаламиз савол назари билан Жонридга қарадик. Аввалига, бировнинг суғи кирмасин, деган ниятда зўра етишган егулгимизни кўздан яширган бўлса керак, деган хаёлда эдик. Лекин Жонриднинг кўзлари негадир бежо эди.

— Ҳазилингни йиғиштир, лунжингдан оқанг, — дедим зарда билан. Жонриднинг оғзи бироз катта бўлгани учун уни шундай деб эркалардик.

— Олифтагарчилик қилма, сабрим чидамай, тарсаки тортиб юборишим мумкин, — Расулжоннинг овози титраб кетди. Афтидан у ҳам биз қатори роса «етилган»га ўхшарди. Ким билади эрталабки нонушта қай аҳволда бўлган. Ҳаммамиз худди еб қўйгудек Жонридга кўзларимизни бигиз қилиб қадаганмиз. У нимадир демоқчи, лекин тили айланмасди.

— Э, қанақа одамсан, гапирсанг-чи, — мен ҳам тутақа бошладим,

— Кўзим чиқсин сени кўргунча мундоқ, — деб хитоб қилди Тўлаган.

— Жон оғайнилар, — Жонрид кўзларини ғайритабiiй тарзда мўлтилатиб гап бошлади, — жоним оғайнилар, мени уринглар, финг демайман. — у икки қўлини кўксига қўйиб, ёлбориш оҳангида сўзларди.

— Нима бўлди, айтсангчи, анқайиб ўғирлатиб қўйдингми? — энди Расулжон тоза тутақа бошлаганди.

— Мени айбламанглар, ўзим ҳам билмай қолдим. Уч кундан бери ичимга туз киргани йўқ, оч эдим. Сизлар келгунча ноннинг четини ушатиб, бир бурдасини чайнаб турай, зора ҳақкалак отган нафсим бироз ором олса, дегандим. Бу қурғур колбасанинг ҳиди менга

тинчлик бермаса. Ундан бир тишлам олдим. Икки кўзим сизларда, кўлим ва жағим ишлайверибди. Беихтиёр бўлди бу иш. Бундай қарасам на нон қолибди, на колбаса. Мана мен, айбдорман, қандай жазони лойиқ кўрсанглар, гинг деган номард. Майли розиман, тўйгуналарингча сўкинглар, чарчагунча уринглар, розиман, сенлар ҳам бир хумордан чиқларинг. Уч кун бўлди бир тийин ҳам пулим қолмагани, бирорталарингдан сўрашга андиша қилдим. Ўзларинг ҳам зўра нафас олиб юрибсизлар — буни ҳам биламан.

Нима ҳам дердик. Бир кун минг кун эмас. Амалтақал қилиб уйга етиб олсак, чораси топилар, лекин Жонридининг аҳволи, ундаги чидам ва орият кучи бизни ҳам даҳшатга, ҳам ҳайратга солгани.

— Аҳволинг шундай экан, нега бир оғиз шипшитиб қўймадинг, ахир биз ҳам инсонмиз-ку, — дедик унга танбеҳ берган бўлиб,

— Нафсоният кургур йўл бермади, ўзи кал, кўнгли нозикларданман.

Жонридининг туриш-турмушидан бироз хабардор эдик. Намангандан Тошкентга пиёда келган. Бахтига Туроб Тўла билан республика радиосида учрашган. Ўша ерда дастёрликка (куръер) ишга олишган. Хоналарнинг биридаги диванда ётиб юрган. Шу шароитда танловларда волиб чиқиб, университетга ўқишга киргани.

Орадан кўп ўтмай шеър ва ҳикоялари газета ва журналларда кўрина бошлади. Тезда ўзини ўнглаб олди. Эндиликда у дурустгина танилиб қолган қалам соҳиби — бир неча романлар, қисса ва тўпламларнинг муаллифи, ёзувчилар уюшмасининг аъзоси.

Дорилфунунни битириб, республикада илк бор дипломли журналист бўлганимизга 1979 йилда 25 йил тўлди. Шу муносабат билан ким қаерда ишлашидан қатъи назар, учрашишга, биз учун азиз бўлган бу санини нишонлашга аҳд қилдик. Учрашувнинг расмий қисми университетда ўтди. Устозлар бизларни ҳурмат-эътибор билан кутиб олишди. Журналистика факультетидаги талаба йигит-қизлар университет рўзномасининг махсус сонини ва ниҳоятда катта дид ҳамда меҳр билан тайёрланган деворий газета чиқаришибди. Одатда бундай учрашувларда бўладиган гап-сўзлар айтилади, ҳаваскорлар дастаси қўшиқ айтиб, куйлар чалиб беришди. Кечқурун Эскижўвадаги «Гулистон» ресторанида дўстлар ва устозлар дастурхон атрофига

тўландик. Навбат Жонридга келгач, ҳозиргина мен сизга ҳикоя қилиб берган воқеани энтикиб, кўзда ёш билан сўзлаб берди.

— Қани айтинглар-чи, мен бу қарзни уза оламанми, — деди у ва саволга ўзи жавоб берди, — йўқ, умр бўйи топганимни сарфлаганимда ҳам узолмасам керак. Шундай дўстларим бор бўлганлигига шукроналар бўлсин. Уларга ҳамиша қўлимни кўксимга қўйиб таъзимдаман...

Кейинчалик Жонрид китобларига, романларига даста-даста пул олганда шаҳардан ташқаридаги дала ҳовлисида тўкин дастурхон ёзиб, бизга зиёфатлар беради. Эрталабдан кечгача чўзилган шу ўтиришлардан сўнг қайтаётганимизда ҳам:

— Овайнижонлар, мен сизлардан қарзимни узганим йўқ. Ҳамон у бўйнимда, — деб қўяди.

Уша куни дарсдан кейин тушликсиз уйга оч қорин билан келганлардан бири Расул Раҳмонов ҳозир республикага таниқли журналист, Тўлаган Нажмиддинов «Ўзбекистон овози» газетаси бош муҳаррирининг ўринбосари бўлиб хизмат қилди. Камина эса бирдан олдин, бирдан кейин деганларидек «Тошкент ҳақиқати» рўзномасида бўлим мудирини, бош муҳаррир ўринбосарини, «Сирдарё ҳақиқати», кейинчалик эса «Қишлоқ ҳақиқати» — «Сельская правда» рўзномаларининг бош муҳаррири бўлиб ишладим. Ҳамон баҳоли қудрат қалам тебратиб турибман. Ҳаётимиздан, тақдиримиздан нолимаймиз. Ҳаёт тўлқинлари, бўронлари бизни ажрата олмайди. Ҳамон дилимиз оҳанграбодек тортади.

...

Уша учрашувни ўтказган вақтимизда курсдошларимиздан Сайдулло Боқиев «Сирдарё ҳақиқати» рўзномасининг бош муҳаррири эди. Яхши ният билан дўстларга атаб бир қўй етаклаб келибди. Қўй бизнинг ҳовлида боғлиқли турган эди. Биринчи куни емоқ-ичмоқнинг ҳаммасига, жойларигача аниқлаб, буюртма бериб қўйгандик. «Гулистон» ресторанидан алламаҳалда тарқалар эканмиз, курсдошларга «қўй масаласи ҳал бўлмай осилиб қолганлигини» айтдим.

— Э, ҳали шунақа юмушлар ҳам борми, — деди уша пайтда Ўзбекистон миллий ахборот агентлиги таржимонлар бўлимининг мудирини, курсдошимиз Собитжон Тоиров. — Ёшлигимиздан бир ишни чала қол-

дирмасликка одатланганмиз, устозларимиз бизга шундай таълим беришган. Келинлар, эртага дам олиш кунини, ўша «масала»ни ҳам ҳал қилиб ташлайлик.

Тақлифни ҳаммамиз қўлаб-қувватладик. Эртасига бизникига йиғилишдик. Барча ташкилий ишларга, нима таом тайёрлаш масалаларига Собитжоннинг ўзи раҳнамолик қилди. Мириқиб ўтиришдик. Талабалик йиллари ким қандай эди, нима ишлар қилгани — ҳамма-ҳаммаси бир-бир эсланди. Бамисоли баримиз йигирма беш йилга ёшаргандек эдик. Айниқса Муҳитдин Жалолов (бу курсдошимиз республика газетасида узоқ йиллар бўлим мудирини бўлиб ишлаган) тоза очилиб кетди. Ёшлиқда бўлиб ўтган воқеаларни «бадий» қайта ишлаб, ҳаммамизнинг нақ ичагимизни узай деди.

Лекин тарқалишимиз олдида негадир бирдан сипо бўлиб қолди. Анча вақт ўзича ўй суриб ўтирди.

— Ҳа, Муҳитдин, чакак чарчадим, — ҳазиллашди йигитлар. Шунда ҳам унинг жиддий қиёфасида айтарли ўзгариш бўлмади.

— Биласизларми, — деди у, — шу дамда мен талабалик йилларимизни бирма-бир хаёдан ўтказдим. Ҳозир биз ўтирган хонадонда ёлгон сўз айтганман, шу эсимга тушиб кетди. Тавба-тазаррунинг айна вақти ҳозир. Ҳаммангизнинг олдингизда айтаман ўша гапларни, ўйлайманки, гуноҳим ювилгусидир.

— Саодатхонимни, холамлارни чақиринг, — деди менга юзланиб, — улар албатта эшитишлари керак.

Мен турмуш ўртоғимни, ойимларни даврамизга тақлиф этдим. Ҳаммамиз қандайдир жиддий гап айтилар деб қулоқларни динг қилиб турардик.

— Холажон, Саодатхон, эсингиздами, ўша талабалик йилларимизда сизларникига ҳали у, ҳали бу китобни сўраб келардик. — Муҳитдин тасдиқ жавобини олгач, бир дам жимиб қолди, сўнг мийиғида кулиб қўйди-да, сўзида давом этди, — Сизларни алдардик. Ҳа-ҳа, ишонинг, гапим чин, кайф устида гапиряпти деган хаёлларга борманглар. Мен сизлар олдингизда қарздорман, шуни бўйнимга олиб қўйишни бурчим деб биламан. Бизга ҳеч қандай китоб керак эмасди. Уларга муҳтожлик жойимиз ҳам йўқ эди. Чунки ётоқхонамиз яқинидаги университет кутубхонасида сизлардагига нисбатан минг баробар кўп китоб бор эди. Шу хонадонга келсак, жуда бўлмаса ярим косадан мошхўрда ичиб кетардик. Яширмайман, илнжимиз шунда эди. Бу гапларни айтишдан мақсад, ўша пайт-

ларда аввало рост сўзламаганимиз учун узримизни қабул қилсангиз, айна пайтда берган тузларингизга рози бўлсангизлар.

— Вой, нима гап экан, деб турибман-а, — турмуш ўртоғим кудди. — Одам бор жойга одам келади-да. Мана қандай яйраяпсизлар бутун. Сизларни кўриб, биз яйраяпмиз. Ойимлар исириқ тайёрляптилар сизларга, ёмон кўздан ўзи асрасин, деб...

Қандай очиқкўнгил дўстларим бор. Игнадек яхшиликни туядек қилиб кўрсатишади. Қани, шундан кейин ҳам қалбингизда меҳр болаламай кўрсин-чи...

***

Курсдошларимиз орасида ўрта мактабдан кейин ҳаёт кўрган, тажрибаси борлари анчагина эди. Шулардан бири Асадилла бўлиб, у Тошкентга ўқишга хотини ва икки фарзанди билан бирга келганди. Қумлоқ тарафдан бир хонали уйни ижарага олиб, ўша ерда яшарди. Стипендиямиз 300 сўм атрофида. Шу пулдан 100 сўмни хонадон эгасига ижара ҳақи сифатида тўларди. Турмуш қай даражада эканлигини ўзингиз тасаввур қилаверинг. Ўша пайтларда ҳам стипендияга бир кишининг кун кўриши амри маҳол. Асадиллага ҳайрат билан боқардик. Уйдагилардан бирор нажот кутишнинг имкони йўқ, акс ҳолда хотини ва болаларини уларга ташлаб келган бўларди. Лекин шундай бўлса ҳам у тушқунликка берилмасди. «Елкангни эзса ҳам олам-олам нам — чида, Асадилла, чида» деб хитоб қиларди қийналган дамларда.

Биз тан берган томони шундаки, у бирор кимсага ҳасрат қилмасди, ҳеч кимдан ҳеч нарса сўрамасди ҳам. Ўзидан ўтарди-ўзи биларди.

Камбағални туянинг устида ит қошибди, деганлари рост экан. Нима бўлди-ю биринчи ярим йиллик сессиясида бир фандан топширган имтиҳонига домла «уч» қўйиб берибди. Демак, у бундан кейин ўша арзимас стипендиядан ҳам маҳрум. Бу унинг учун даҳшат эди. Лекин шундай бўлса ҳам ундаги нафсоният бирор тамизга ёки раҳбарларга шу ҳақда оғиз очишга, илтимос қилишга йўл бермаган. Юз берган воқеани сессиядан сўнг, биринчи стипендия берилганда билиб қолдик. Фожиа дейишимнинг сабаби, боя айтганимдек Тошкентга бир ўзи келмаган — қарамоғида уч жон бор, бунинг устига турган уйи учун ҳар ойда ижара пули тўлаши даркор. Нима қилиш керак, чораси борми бу оғир

жумбоқнинг? Курсдошлар йиғилиб маслаҳат қилдик. Шундай тўхтамга келдик, курсдаги қолган 27 киши ҳар ойда ўз стипендиясидан ўн сўмдан ажратади. Ёрдам фонди шунда 270 сўм пул бўлади. Лекин шундай қилиш керакки, бу савоб иш киши нафсониятига тегмайдиган бўлсин, бирортамиз, ҳатто имо-ишора билан бўлса ҳам шу ишимизни унга эслатмаслигимиз, яъни пеш қилмаслигимиз лозим. Шундай бўлди. Лекин Асадилланинг оилалик эканлиги ҳисобга олинса, унинг аҳволи ниҳоятда ночорлигича қолаверади. Яна ва яна ўйлаш керак. Йўлини топиш зарур, аҳволини андек бўлса ҳам енгиллаштириш мақсадида...

Маҳалламиздаги тенгқурларим ўртасида хунармандалари кўп эди. Бир махсиду ўз, иккинчиси этиқду ўз, учинчиси дурадгор ва ҳоказо. Айтмоқчиманки, ҳаммаси пултопар йиғитлар бўлиб, гап ўйнашарди.

Асадилла дутор чалиб, ашула айтарди. Унинг ширани овози бор эди. Чет тиллари институтида таълим олаётган бир ҳамюрти танбур чаларди, ашула айтишда Асадиллага жўр бўларди. Маҳалламиздаги гапга шуларни тақлиф қиладиган бўлдик. Улфатларим ахволдан хабардор. Шу сабабли «хофизлар» кетаётганда ими-жимиди атаганини секин улардан бирортасининг чўнтагига солиб қўяр, «бу — болалар насибаси» дея егулик у-бу тутиб беришарди.

Шундай қилиб десангиз, ота-онам деб эсон-омон навбатдаги сессияга ҳам етиб келдик. Асадилла ҳаммамиз қатори барча фанлардан имтиҳонини «яхши» ва «аъло» баҳоларга топширди. Афтидан жуда қаттиқ меҳнат қилган кўринарди...

Юқоридаги воқеаларни кимгадир ниманидир ёдига солиб қўйиш мақсадида эслаганим йўқ, мутлақо. Боя айтганимдек, ўша даврда турмуш ҳозиргидан анча оғир эди. Лекин оқибат, саховат, сабр-бардош бардамроқ эди, чамамда. Ўқиш ва яшаш биз учун ҳам енгил бўлмаган. Лекин кейинчалик чеккан заҳматларимизнинг ҳар биримиз учун ўзимизга яраша роҳати ва фароғати бўлди, бунинг учун яратганга минг бор шукроналар айтмоқликни бурчимиз деб биламиз.

КЎЗ ОЧИБ КЎРГАНИМСАН

Ҳа, азизим «Тошкент ҳақиқати», сен менинг кўз очиб кўрган даргоҳимсан. Бу иборани одатда киши ўзи учун энг ардоқли нарсага нисбатан айтади. Ушанда не

хаёллар, қандай ниятлар, ҳаяжон ва туйғулар билан илк бора муқаддас даргоҳингга қадам қўйганлигимни билсанг эди. Ҳозир ҳам, орадан шунча йиллар ўтиб кетган бўлса ҳам, ҳар сафар сенинг янги сонингни қўлга олганимда борлигимда қандайдир ёқимли ҳис пайдо бўлади, вужудимга илиқлик югуради. Менинг қадрдоним, устозим, касбим бўйича биринчи муҳаббатим, сенинг ота-она каби меҳр тўла шу муқаддас даргоҳингга ўсдим, улғайдим, биргина касбим бўйича эмас, балки одамийлик сабоқларини ҳам шу ерда олдим. Бу сабоқлар шундай ноёб, шу қадар дурдонаки, ундайлари китобларда битилмаган, маърузаларда эшитилмаган. Кейинчалик ҳаёт тўлқинлари мени қаерларга юбормади, қай жойларда ишламадим. Илло айтишим керакки, кўз очиб кўрган даргоҳингни мавқеи, ҳаётинг йўлларида тутган ўрни ўзгача бўларкан.

Умрни оқар дарё деганлари рост экан. Қарагин, қанча йиллар ўтиб кетибди. Лекин шунга қарамай, ҳар гал шу қутлуғ даргоҳингга қадам қўйганимда ўзимни бошқача ҳис этаман, ёшаргандек бўламан, яширмайман, ҳар бир ходиминг кўзимга бамисоли хизрдек бўлиб кўринади. Шу қадар азизсан мен учун. Сенинг меҳринг, куюш нуридек кишига ором берувчи тафтинг умрим охиригача қолар қалбимда. Сенинг бағрингда кечган йилларимни ҳаётимнинг энг сермазмун, энг ёрқин даври, деб ҳисоблайман.

Ўша ҳаётга катта илҳақлик билан талпинган жўшқин ёшлик даврим, воқеа-ҳодисаларга ҳаяжон билан, романтик кўз билан, бутун борлиққа қайноқ юрак билан қараган йилларим сенинг бағрингда ўтди. Кўзга тўтиё айлагувчи муқаддас саҳифаларингда остида исми шарифим битилган хабар-мақолаларим чоп этилган кунлари, яширмайман, ўзимни осмоннинг еттинчи қаватида деб ҳис этардим. Шундай кунлар мен учун чинакамига байрам ҳисобланарди. Номлари эл озига тушган қалам аҳллари — ёзувчи ва шоирлар билан ҳам худди сенинг бағрингда танишдим. Уларнинг ҳар бири бир дунё эди. Бахтлироқ кимса йўқ эди бу ёруғ дунёда мендан ўзга. Донишманд Фафур Фулом, файласуф Мақсуд Шайхзода, биз севган ёзувчи Шухрат келганларида ҳайрат билан боқишларим, аларнинг ҳар бир сўзини ютоқиб тинглаганларим ҳамон эсимда. Ҳамон эсимда аларнинг биз — ёшларга меҳр тўла боққан нигоҳлари, кўкка парвоз қилаётгандек сезардик ўзимизни.

Эй қутлуғ даргоҳ, сен менга мана шундай, ҳеч нарса билан тенглаштириб бўлмайдиган энг бахтли, ҳис-ҳаяжонларга тўла қанчадан-қанча лаҳзаларни, кунларни, йилларни ато этгансан. Шу боис ҳам пойингга бош қўйсам арзир минг бора.

Қайсидир хислатларим Яратган эгамга ёққан шекилли, чеким сенга тушибди. Бунинг тарихи шундай бўлган эди...

Талабалик йилларимиз охирлаб қолаётган эди ўшанда. Ҳадемай давлат имтиҳонлари, диплом ҳимояси... Биз юртимиздаги биринчи дипломи журналист мутахассис — университет журналистика бўлимининг биринчи қадирғочлари бўламиз. Ишлаш учун чекимиз қай ерга тушаркин — табиийки, бу савол ҳар биримизга тинчлик бермасди. Бунгача ҳам у ёки бу газета таҳририятларига бориб турардик, топшириқлар олардик, қўлимиздан келганча хабар ва мақолалар ёзардик.

Буни қаранг, бахтимиз бор экан. 1954 йилнинг 9 февралдан бошлаб Тошкент вилоятининг газетаси — «Тошкент ҳақиқати» яна нашр этила бошланди. Унга муҳаррир этиб илгариги «Қизил Ўзбекистон» газетасида бош муҳаррир ўринбосари бўлиб ишлаган Зиёд Есенбоев тайинланибди. Биз у кишини яхши билардик. Ўқиш даврида икки бор шу даргоҳда ишлаб чиқариш тажрибасини ўтказгандик. Негадир юрагим ўша даргоҳга талпинаверди. Иш энди ташкил этилапти, ходимлар етишмаса керак, зора бирор жойни мен учун ўқишимни тугатганимча асраб қўйишса, деган илинж бор эди менда.

Бордим. Зиёд ака худди эски кадронлардек кутиб олди. Ўқишларимни, ҳаётимни сўради. Мен ётиғи билан ниятимни айтдим.

— Уйланганмисан? — тўсатдан сўраб қолди у.

— Ҳа, — дедим, фарзанд кўрганимизни ҳам айтдим.

Зиёд ака ўйланиб қолди.

— Гап бундай, ҳозир ариза ёзиб ташлаб кетасан, бугундан сени ишга қабул қиламиз.

Ҳайратдан қотиб қолдим. Чунки олдинда катта довон туришти, боя айтганимдек давлат имтиҳонларини топшириш, яна бунинг устига диплом ҳимояси деганларидек...

Зиёд ака ҳолатимни тушунди шекилли деди:

— Ҳижолат бўлма, бемалол ўша ишларни қилаве-

расан, имкониятингга қараб келиб, бўлим мудиридан ишланадиган хабар ва мақолаларни олиб, вақтинг бўлганида уйингда тайёрлаб ташлаб кетаверасан. Хуллас, шароит яратиб берамиз, оилалик экансан, яна бунинг устига ойинглар, укаларинг бор, ҳаммаси сенинг қарамонингда... Ўзи бўладими...

Шундай қилиб десангиз ҳали диплом қўлга тегмасданоқ 1954 йилнинг 1 апрелидан бошлаб мен шу қутлуғ даргоҳ жамоасининг тўлақонли аъзоси бўлиб қолдим. Бош муҳаррирнинг бағри кенг раҳбар, инсонпарвар киши эканлигига тан бергандим ўшанда.

Жамоада номлари тилга тушган Аъзам Мирбобоев, шоир Назармат, Шобарот Кузанбоев, Мавлон Икром, Санжар Тилла каби қаламкашлар бор эди. Мен Аъзам ака бошлиқ бўлган саноат ва транспорт бўлимида иш бошладим. Кўп ўтмай бўлим мудиримизни тахририятнинг масъул котиби этиб тайинлашди. Менга эса шу бўлим, мудирлигини таклиф этишди. Иш бошлаганимга эндигина бир неча ой бўлганди. Ҳам хижолат бўлдим, ҳам ҳаяжонланардим. Тўғри-да, ҳали менда тажриба йўқ, ярқ этган бир-икки мақола ёзишга улгурмаган бўлсам... қандай бўларкин.

Яна Зиёда ака далда берди.

— Ёшсан, кучинг бор, вайратинг бор, элаб кетасан, ёрдам берамиз, — деди у ўзига хос тантилик билан.

Шундай қилиб десангиз тенгқурларим мени «мудир» деб чақира бошлашди. Гап шундаки, тахририятда университетда бирга таҳсил олган ҳамкурсларимдан Маҳмуд Яхёев, Тўлаган Нажмиддинов, Зокир Исроилов, Нафиса Зиямуҳамедова, Зарифа Эшонхонова-лар билан бир тахририятда ишлардик.

Кекса авлод, агар уларни шундай деб атаб бўлса, бизларни худди ўз туғишганларидек қайноқ бағрига олди. Хато ва камчиликларимиздан кўпинча кўз юмишди, сезсалар ҳам сезмасликка олишди ўзларини, билмаганларимизни қунт, чидам билан ўргатишди, пашшадек ютуғимизни филдек қилиб кўрсатишди, ижод бобида янада ишонч билан, дадилроқ бўлишга, мақсадни, ниятни каттароқ олишга, интилишни шунга яраша қилишга, чўчимаслик, иккиланмасликка ҳар кун, ҳар соат ундаб туришди. Бундай зотларни унутиб бўладими? Йўқ, асло!

Инжиқ, ниҳоятда мураккаб касбнинг сўқмоқларидан бизни авайлаб етаклаган ўшалар. Ўша бағри кенг,

қалби меҳрга лиммо-лим зотлар туфайли газетачилик деб аталимиш жабҳанинг хийла катта йўлига чиқиб олганмиз.

Ижодий фаолиятим сенинг қайта тутилган ёшинг ила тенгдир, азизим «Тошкент ҳақиқати». Бундан фахрланаман. Биринчи ҳақиқий ижод бўстонида турфа гулларни сенинг бағрингда тердим, лаззат олдим, ҳузурландим. Биринчи ҳақиқий дорилфунуним сенсан, устозим, мураббийим, сенинг ўзинг. Шу қадар азизсан, билсанг, сен мен учун.

Баъзан шахсий архивимдаги фотосуратларни кўздан кечираман. Унда ўша, қайтмас лаҳзалар бир умрга муҳрланиб қолган. Касбдош дўстларим сиймоларига узоқ-узоқ тикилиб қоламан. Вужудимда чумоли ўрмалагандек бўлади. Ҳаёт шундай экан-да. Ҳеч бир зот бу дунёга устун бўлолмас экан. Кўнгила алла-нечук бўлиб кетади. Яна ўзимга тасалли бераман — ахир улар дунёга шунчаки келиб кетмадилар-ку. Хаёлимдан худди кино лентасидек бир-бир ўтаверадилар. Ана, Аъзам акамиз, йўлақда одатдагидек тез-тез юриб келмоқда. Қачон қараманг шошиб турган бўларди. У киши менинг биринчи устозим. Ҳали талаба йилларимдаёқ газета тахририятига келганимизда у киши саноат ва транспорт бўлимининг мудури эдилар. Тажриба ўрганиш, малака орттириш, биринчи сабоқни шу содда самимий киши қўлидан олганман. Хабар ва мақолаларни жуда тез таҳрир қилардилар. Ўзгартирилган битта-иккита сўз жумла чиройини бутунлай очиб юборарди. Ҳаяжон ва ҳавас билан кузатардик у кишининг ишларини.

Усмон Жонгитов. Қандай қилиб унитиш мумкин бу ижодкорни. Шоир эди. Воқеа-ҳодисалардан тез таъсирланарди, ҳаяжонланиб кетарди. Унда артистлик қобилияти ҳам бор эди. Баъзан газетанинг навбатдаги сони режалаштирилаётган пайтда адабиёт бўлими шеър тавсия этарди. Шунда муҳарриримиз:

— Яхши ёзилганми? — деб сўраб қоларди. — Қани ўқинглар-чи.

Бўлим мудури шеърни Усмон акага узатарди.

— Йўқ, у ўқимасин, — дерди Зиёда ака, — мундайроқ шеърни ҳам қотириб ўқийди, биз алданиб қолишимиз ҳам мумкин.

Ҳақиқатдан ҳам унинг маҳорати бор эди бу бобда. Бирор ўтиришимиз, биргалиқда ўтказган йиғинларимиз, тўйларимиз йўқ эдики, унда Жонгитовдан ўзи-

нинг «Фарзанд» деган шеърини ўқиб беришини сўрамасак. Уртага тушарди. Унинг келишган, басавлат гавдаси ўзига жуда ярашган эди. Одатда бироз хаёл суриб турарди, чамаси зарур қиёфага кирарди, сўнг ҳақиқий эркакларга хос овоз билан, ҳар сўзни чертиб, айтилаётган жумла ва сўзнинг моҳиятига монанд овоз билан ўқишга киришарди. Урғу бериладиган жойларини қотириб ташларди, ҳар бир сўзи юракка етиб борарди. Уни ҳаминша завқ ва ҳаяжон билан тинглардик.

Забони ширин эди унинг. Ёзганлари бошқаларникидан ажралиб турарди, шираси бўларди, ўхшатишларни топиб ишлатарди, лавҳаларда киши дилига ҳам, кўзига ҳам хуш ёқадиган бўёқларни шундай усталик билан ишлатарди-ки, қойил қолмасдан иложингиз йўқ эди.

Босит Халилов. Жамоа орасида ёши ҳийла улуглардан эди. Лекин сермаҳсул ижодкор, тиниб-тинчимасди. Назаримда вилоятда у бормаган хўжалик қолмаган бўлса керак. Энг муҳим топишириқлар унга ишониб бериларди. Меҳнатқаш, камтар-камсуқум бу кишини ҳаммамиз ҳурмат қилардик. Таҳририятнинг ишидан ортиб қўша-қўша пьесалар, қиссалар, кўплаб ҳикоялар ёзган. Биз ёшлар унга ҳавас билан қарардик.

Худойберди Тўхтабоев ва Нўъмон Насимовларнинг ёзган мақолалари, фельетонлари қўлма-қўл бўлиб кетарди. Ҳар ҳафтанинг белгиланган кунида «Ур тўқмоқ» рукни остида ҳаётдаги камчиликлар танқид остига олинган хабар ва мақолалар чоп этиларди. Уларни асосан Худойберди тайёрларди. Кейинчалик у эл овозига тушган фельетончи сифатида танилди. Эндиликда эса болалар адабиётининг етук намояндаси, Ўзбекистон халқ ёзувчиси.

Бошқаларнинг кўнглига келмасин-у, ажойиб жамоа тўпланганиди ўшанда. Бирга ишлардик, бирга тушликка тушардик, ойига бир бор кимникидадир тўпланардик — «гап»имиз бор эди, улфат эдик. Заҳматқашликда тенги йўқ ким деб сўрасалар даставвал Носир Рихсиевнинг номини тилга олган бўлардим. У кўлига диплом олгач шу даргоҳга келди, шу ерда пенсия ёшига етди. Ҳамон меҳнатда, ижодий изланишда бошқаларга ўрнак. Тўғри сўз, ҳалола бу ижодкорни ҳамма яхши кўради, ҳурмат қилади. Худди шундай ходимлардан бири, менинг курсдош ўртоғим Мирсобир Мирҳамидовдир. Ҳаёли инсон. Фарида Усмонова, Со-

лиҳа Каримова, Александр Абалян, Раҳимберди Умаров, Исмат Мансуров, Раҳматилла Норжигитов, Илҳом Фозилов, Илҳом Султонов, Фарида Бойкова, Муборак Ғозиев, Малик Иброҳимов, Собир Шокаримов, Соат Мусаев, Темур Расулов, Тохир Мирҳодиев, Насрилла Хикматиллаев, Абдувоҳид Мирзааҳмедов, Эътибор Мамажонова... эҳ-ҳе, санай берсам катта рўйхат бўлгусидир. Уларнинг ҳар бири ҳақида биттадан дoston яратса арзийди. Буларнинг барчаси мен учун жуда-жуда азиз. Унитмасман сизларни то танимда жон бор экан, қувонч ва ташвишларимни баҳам кўрган қадрдонларим.

Уша пайтларда таҳририят ҳузурида икки йиллик вилоят ишчи ва қишлоқ муҳбирлари университети фаолият кўрсатарди. Машғулот кунлари туманлардан турли касб эгалари келишарди. Назарий машғулотларни етакчи қаламкашлар ўтказишарди. Савол-жавоблар жуда қизғин тортишувлар билан ўтарди. Амалий машғулот сифатида бўлим мудирини Нўмон Насимов раҳбарлигида савдо ва маиший хизмат соҳалари бўйича оммавий рейдлар ўтказиларди. Уларнинг таъсир кучи зўр бўларди.

Ходимларнинг барчаси ўз касбининг фидойиси эди. Вақт билан ҳисоблашимасди. Уларнинг ҳар бири ҳақида алоҳида-алоҳида очерк ёзса арзийди. Шу даргоҳда биргаликда туз ичган касбдошларим бир умрга қалбимдадир. Лекин муҳарриримиз Зиёда ака ҳақида андек бўлса ҳам айтиб ўтиб кетмасам бўлмас. У ҳамиша ёниб турарди, оёғидан ўт чиқарди, гайратига тан берардик.

— Бошларингга қилич келса ҳам тўғриси айтларинг, айёрлик қилмаларинг, самимий бўлларинг, касбингга, дўстингга хиёнат қилмаларинг. Тўғри бўлсаларинг қоқилмайсизлар, ўсасанлар, туп қўйиб, палак ёзасанлар, — устоз ёшлар билан мулоқотда кўпинча шундай деб таъкидларди, сўздагина эмас, амалда ҳам буни бизга намуна қилиб кўрсатарди. Керак бўлса ходимлар билан соатлаб суҳбатлашарди, ҳаётдан, турмушнинг мураккаб сўқмоқ йўллари, чалқашликларидан сабоқ берарди, қўлёзмаларни эринмай ўқир, таҳрир қиларди. Ходимлардан кимнинг қандай ижодий режалари бор, ким нима ҳақда ўйлаётти, яшаш шароити қандай, оиласида кимлар бор — ҳамма-ҳаммасидан хабардор, ҳисобга олиб юрарди.

Ўрни келганда каттиққўллик қиларди, лекин асос-

сиз бирор кимсанинг бурнини қонатганлигини билмадик, кези келганда эса мураббийларга хос меҳрибонлик ва эътибор кўрсатарди.

1961 йили Зиёд ака «Қизил Ўзбекистон» (ҳозирги «Ўзбекистон овози») газетасига бош муҳаррир этиб тайинланди. Хайрлашув куни жамоага қараб айтган сўзлари ҳамон ёдимда.

— Сизларнинг меҳр-оқибатларингизни қаерда бўлмай, ким бўлиб ишламай, бир умрга унутмайман, — деган эди у ўша пайтда ва бутун кейинги йиллар мобайнида шу айтган сўзларига содиқ қолди. Унинг учун ходимнинг катта-кичиги йўқ эди — шофёрми, мусахҳиҳми, машинистками, ижодий ходимми, бўлим мудирими — барибир, ҳаммасига инсон деб қарар ва уларнинг қадрига етарди, ҳурматини жойига қўя биларди.

Газетага ўзимизнинг Мақсуд ака Қориевни бош муҳаррир этиб тайинлашди. У кишини ҳаммамиз ҳам ҳурмат қилардик, ҳам севардик. Кишиларга нисбатан ўта самимий эди, истаган пайтда хоҳлаган масала бўйича мурожаат қилиш мумкин эди. Ходимлар билан у киши ўртасида ҳеч қачон расмиятчилик бўлмаган. Биз ҳаммамиз худди туғишган ака-укалардек эдик. Биров тўй қиладими ёки бошига мусибат тушадими — ҳамма бир кишидек ўша ходимнинг ёнида бўлардик. Айниқса, Зариф ака Муҳаммаджонов кунлаб ўша хонадонда қолиб кетарди. Хонадоннинг қандай камқўсти бор, нимага муҳтож — буларнинг барини бут қилмагунча тиниб-тинчимасди, раҳматли.

Шу қутлуғ даргоҳда ўзбекона ўзига хос шеърлар битиш услубига эга бўлган хассос шоир Султон Акбарий билан ҳам ишлашга тўғри келган эди. У таҳририятда масъул котиб бўлиб ишлади. Жамоамиз сафида қисқа муддат ишлаганига қарамай ўзининг ишчанлиги, жўшқинлиги, ҳозиржавоб шоир сифатида ҳам, масъул котиб сифатида ҳам ҳаммамизнинг ҳурмат-эътиборимизни қозонди. Султон акани газета материалларини саҳифалашнинг пири эди, дейиш мумкин. Мақола-хабарларни саҳифаларга жуда кўримли қилиб жойлаштириш, рукнлар, саҳифа, қўш саҳифаларнинг ҳамма учун маъқул умумий сарлавҳаларини бир зумда ўйлаб топарди, ходимларга янги-янги мавзуларини айтиб турарди.

Ўша пайтда Назармат ака, Султон Ориповва камина участка қурдик. Барча ҳашарга борган, қўлидан

келганча қарашган, оғирини имкон қадар енгиллатишга интиланган. Эсимда дам олиш куни Назармат аканикида лўмбоз босиладиган бўлди. Муҳаррирдан ташқари ҳаммани айтдик. Барибир Мақсуд ака бундан хабардор бўлган. Мени чақириб (у кишига ўринбосар эдим) гина қилган бўлди.

— Нега мени четлаб ўтмоқчисизлар? Ахир мен ҳам шу жамоанинг аъзосиман-ку.

Шундай қилиб, дам олиш куни Назармат аканикида ҳашарда бўлдик. Қий-чув, аския, ҳазил-хузул авжига чиқди. Муҳарриримиз, биз уни қанча авайламайлик, ҳамма қатори тер тўқди. Барчамизнинг юзкўзларимизга лой сачраган, эгниларимизда жомакор — бу ҳолни кўриб ҳам ҳайрон бўлардик, ҳам қувонардик. Мана шундай ҳолларда ходимларнинг бир-бирига оқибати, меҳри илдиз отарди, палак ёзарди. Фахрланиб айтаманки, жамоада ҳамма бир-бирига устоз-шоғирд эди. Бунда эгаллаган мансабнинг, мавқенинг аҳамияти бўлмасди.

Ўша пайтларда Москвадан келган расмий материалларни ЎзТАГнинг етакчи таржимонлари келиб, кўпинча биздаги матн кўчирувчиларга айтиб туриб ёздирардилар. Уларга ҳавасим келарди, жуда мураккаб мақолаларни ҳам шундай, матнни қўлга олиб, уёқ-буёққа юриб туриб, ўзбекчага ағдариб ташлайверишарди.

Машинисткаларимиз орасида Марям опа дегувчи бўларди. Ўта тажрибали, билимдон. Зарифа опа турмуш ўртоқлари Ойбек аканинг асарларини оққа кўчиришга фақат шу опамизга олиб келганларидан хабардор эдик. Биз ёзган хабар ва мақолаларда камкўстларни йўл-йўлакай тузатиб кўчирарди. Бир куни кекса таржимонлардан Шербек Алиевга ҳавасим келишини айтиб қолдим.

— Нимаси бор буни, машқ қилсанг, сен ҳам удалайсан, бу ишни, — деди у.

Бу гапга унчалик ишонмадим. Таржимани қўлда бажаришганимизда кун бўйи бўлса беш-олти қороз бўларди, айтиб турилганда эса бу ишнинг ҳадисини олганлар бир соатда ўн қорозгача таржима қилишарди.

— Бундай қиламиз, — деди Марям опа, — менда бироз вақт бўлди дегунча сени чақираман. Қўлингга қандай русча газета тушса ўшандаги мураккаброқ мақолани ўзбекчага ағдариб айтиб турасан, мен ёзаве-

раман, қийин сўз ва ибораларни биргалиқда тилимиз-дагисини топамиз.

Шундай қилиб, десангиз бу ишга астойдил киришиб кетдим. Озгина ютуғимни ҳам опамиз мақтаб, кўнглимни кўтариб қўйишни қанда қилмасди. Билмадим, орадан қанча вақт ўтди. Мен ҳам бир соатда ўн қорозлик мақолани таржима қила оладиган бўлдим. Бунинг учун ўша меҳнаткаш, ўз ишини билимдони Марям опа Раҳимовадан умрбод миннатдорман.

Жамоада ёшлар кўпчилиқни ташкил этарди. Аксарият ходимлар зиммасида қандай масъулият борлигини яхши англарди. Шундай бўлса ҳам ўзаро талабчанликни унутмасдик. Бир ойдами, икки ойдами норасмий тўпланишиб, ўтган давр мобайнида ким қандай китоб ўқиганлигини астойдил суриштирардик. Нашр этилаётган асарлардан хабардор бўлмаслик, уларни ўқимаслик жуда уят саналарди.

Назаримда ходимларда ўзига ўзи ҳисоб бериб юриш, ўзини ўзи назорат қилиш туйғуси ҳам бор эди. Яхши эсламан, Тўлаган Нажмиддинов, Нуъмон Насимов, Маҳмуд, Яхёев ва камина тушлиқ қилиб ўтирган эдик. Шунда Зокир Исроилов галати гап айтиб қолди:

— Оғайнилар, кейинги пайтда дангасароқ бўлиб қолганга ўхшайман, дурустроқ нарса ҳам яратмадим. Бир ўртага олиб муҳокама этсангизлар, камчиликларимни бўрттириброқ кўрсатсангизлар, зора таъсир қилса.

Ҳаммамиз қаҳқаҳа отиб кулиб юбордик.

Ана шунақа ажабтовур дўстларимиз бор эди, инсофли, диёнатли, ориятли, иймонли...

Йиллар ўтиб борарди меҳнат билан, ижод билан. Шу давр мобайнида вилоятнинг деярли барча шаҳар ва туманларида бўлдим. Саноат корхоналарида, қурилишларда, кўлхоз ва совхозларда оддий одамлар билан учрашдим, суҳбатлашдим, баъзан атайлаб, меҳмонхонада жойим бўлса ҳам, кишилар билан диддан суҳбатлашиш ниятида уларнинг айримлари уйларида тунаш учун қолардим. Норасмий ана шундай гурунгларида теша тегмаган гапларни эшитардим, кишилар менга юрагини очарди. Бора-бора мендаги китоблар туфайли шакланган нуқтаи назарга дарз кетгандек бўлди. Газеталарда ёзаётганимиз, радио ва телевизорда гапирилаётган сўзлар мен кўраётган ҳаётга мос тушмасди. Шундай қишлоқларни кўрдимки, харобазорнинг ўзи дейсиз! Бу қандай бўлди, «социализмнинг шарқдаги

машъали» ҳали шуми? Хаёллар, хаёллар... Шундай бўлдики, улар мени на кундузи ва на кечаси тинч қўйишарди. Турмуш деярли ибтидоий даражада бўлган жойларни кўрганимда ўзимни йўқотар ҳолатга тушардим. Буларнинг барчаси фақат кайфиятимга эмас, балки ишимга ҳам таъсир қилмасдан қолмади. Илгариги шапт пасайди, ўша мени безовта қилаётган, тинчимни, ҳаловатимни ўғирлаган саволлар исканжасидан чиқиб кетишнинг иложини топа олмай қолдим. «Нега», «Нима учун, «Не сабабдан»... хуллас охири кўринмасди бу каби саволларнинг.

Афтидан мендаги руҳий ўзгаришларни атрофимдагилар сеза бошлашди. Тенгдошларимга ўша мени қийнаётган масалалар билан мурожаат этардим, баъзилари елка қисса, бошқалари «бу ҳақда бош қотирадиганлар бор, сента нима» дейишарди. «Энди ҳаёт шундай бўлиб келган, эсла, юртимиз жаҳолат батқовига ботиб ётган, халқ ўта қашшоқ ҳаёт кечирган даврларда ҳам амир ва хонларга сиз энг адолатли ҳукмдорсиз, бошимиздаги соябон сизсиз, бахтимизга узоқ йиллар омон бўлинг», деб келинган, нима бундан ўзинг беҳабармисан» дея бироз бўлса ҳам осмондаги хом хаёллардан мени яна ерга, шу реал ҳаётга қайтарувчилар ҳам бўлди.

Қизиқ, бундай ҳолат аввал ҳам менда юз берганди. Бу воқеа талабалик йилларида юз берган эди. Ўша кунни кўш соат партия тарихидан маъруза эшитдик. Домламиниз Тилла Абдуллаев «ўртоқ И. В. Сталиннинг америкалик ишчилар вакиллари билан учрашуви»ни сўзлаб берди. «Доҳиймиз» оддий ишчилар билан қандай суҳбатлашган экан, америкалик кишилар қандай саволлар берган экан» деган қизиқиш пайдо бўлди менда. Уйга боргач, унинг «асарлари» орасидан ўша томни топдим. Ўқидим. Бир жойи ҳеч ҳақиқатга ёпишмасди. Ё мен тушунмадимми деган хаёлда келгуси сафар ана шу масалада домламинизга савол билан мурожаат этдим.

Гап бундай эди. Америкалик ишчилар вакиллари тахминан шундай савол беришган: «Нега СССРда тайёрланган маҳсулотлар сифатсиз?»

«Сизлар янглишяпсиз, биздаги барча маҳсулотлар сифатли ва кўркам», деб жавоб берган ўртоқ Сталин.

Уруш даврида бизнинг юртимизга чет эллардан, асосан Англия, Германия ва айниқса Америкада тайёрланган кенг истеъмол моллари анча кўп миқдорда

келтирилганди. Биз уларни кўрган ва ўзимизда тайёрланган худди шундайлари билан кўп бор солиштирганмиз. Фарқ — ер билан осмонча эди.

— Биздаги моллар кўпол, кўримсиз ва сифатсизку, нима учун барчага кундек кўриниб турган мазкур масалада ўртоқ Сталин бундай жавоб берди? — сўрадим домламыздан.

Дарс пайти бўлгани учун у чамаси ўн дақиқа атрофида нималарнидир тушунтирди. Танаффус бўлгач, Тилла ака мени чақириб ташқарига олиб чиқиб кетди.

— Нима, сенинг ақлинг етган нарсага мен тушунмайманми?.. — Шундай деди-да, менга узоқ тикилиб қолди. Кейин қўшиб қўйди:

— Гапларинг катта сиёсатга бориб тақалади, — деди у ўта жиддий оҳангда. — Бундан кейин бунақа, қалтис гапларни сўзлама, тийилиброқ юр, акс қолда майиб қилиб қўйишади. Қандай масала сени безовта қилса холис, кимсасиз, гувоҳларсиз менга мурожаат қилавер, қурбим етганича тушунтираман.

Кейинчалик Тилла ака билан оға-ини тутиндик, ўқишни тугаллаб кетганимыздан кейин ҳам бордикелдимиз узилмади...

Хуллас, ҳозир ҳам худди шунга ўхшаш ҳолатга тушиб қолгандим.

Кунларнинг бирида тахририятда навбатчи эдим. Барча саҳифалар ўқиб бўлинди. Охириги бетга қўл қўйдим-да, уни кўрсатгани муҳаррир хузурига кирдим. У ҳам синчиклаб саҳифани кўздан кечиргач, қўл қўйди.

— Энди кетсак бўлар, — деди у девордаги соатга қараётиб, — ўх-хў, ўн икки бўлиб қолибди-ку, — деди ва гаражга телефон қилиб, машинани чақирди. Сўнг менга тикилиб туриб савол берди: — Бу дейман, кейинги пайтларда шаштинг бироз пастрок кўринади, тинчликми, бола-чақанг, уйдагилар омонми? Бирор нарса бўлса, тортинма, ёрдам бераман, дардингни менга айтмасанг, кимга ёриласан...

Унинг кейинги сўзлари менга далда бергандек бўлди, хонаси келди айтаман деган тўхтама келдим, аммо вақт алламаҳал бўлиб қолгани, ҳар иккимиз ҳам чарчаганимизни ўйлаб, «ёрилиш»га юрак довбермади. Зиёда ака, чамаси, ҳолатимни сизди.

— Ҳозир мен раҳбар эмасман, бир акангдек одамман, тортинмай гапиравер.

Нималар безовта қилаётганини, тинчим бузилиш сабабларини айтдим.

— Қарорлар қабул қилинаверади, чақириқлар устига чақириқлар, шиорлар устига шиорлар... лекин ақвол ўзгармайди. Даста-даста қарорлар, кўрсатмалар, фармойишлар қовозларда қолиб кетаверади. Нега ўзимизни ўзимиз доимий равишда алдаймиз, шунга тушунмаяпман, яширмайман, ҳаётдан ҳафсалам пир бўляпти, турмуш ўз жозибасини йўқотяпти, ахир ҳали ёшман-ку, тарки дунё қилишга эрта. Аммо қарамойимда укаларим, бола-чақам, онамлар бўлмаганда, ҳаммасига қўл силтаб бор-е деб, бошимни олиб, тоғу тошларга чиқиб кетардим. Тайинсиз гапларни ҳам эшитмай, бир-биримизни алдаб, гуноҳга ботмай деб...

Афтидан ҳаяжон ва алам билан айтдим бу сўзларни. Бир вақт қарасам энтикяпман. Ошириб юбормадимми, деган хаёлга бордим. Бирдан ақл-ҳушимни тўплаб, хижолат ҳам бўлдим.

— Шунақа гаплар дегин, — Зиёд ака менга узоқ тикилиб қолди. Сўнг хаёл сурди ва ниҳоят деди:

— Саволларингга икки оғиз сўз билан жавоб бериб бўлмайди. Шунчалик ўртанаётган экансан, жавоб беришим шарт, албатта жавоб бераман. Гапимиз пича чўзилади, бошқа ходимларга жавоб берайлик, машина уларни уйларига ташлаб келсин, кейин биз кетамиз.

У чой дамлатди. Эринмай қайтарди, менга пиёла узатди, ўзига ҳам қуйди.

— Гап бундай, аввало кўнгилни ёрганинг яхши бўлди, бундай сўзларни дуч келган кимсага айтиб бўлмайди, ҳар қанақасига буриш мумкин. Сўзларинг жуда қалтис, илло гапларинг ҳақ, буни мен сенга ака сифатида айтяпман, муҳаррир сифатида эмас.

Дунё, ҳаёт ҳаммавақт жумбоқларга тўла бўлган, ҳозир эса улар болалаб кетди. Борди-ю ҳамма сендек фикрласа, сендек ўйласа, сендек ҳаракат қилса, бу жумбоқлар камроқ бўларди. Қарорлар ва чақириқларга келсак, шуни айтаманки, уларнинг бажарилмаслигини қўл кўтариб қабул қилганлар эмас, балки уни ёзганлар ҳам аввалдан яхши билади. Ният деган нарса бор инсонда, шу яхши ният билан ўшандай қарорлар қабул қилинади, борди-ю, улардаги режаларнинг ярми ҳам бажарилса биз учун ютуқ. Бошқа томонларини сенга ҳаётнинг ўзи тушунтиради, ўргатади. Ҳали ҳеч замонда кишининг истаги билан иш натижаси бир хил бўлмаган, бўлмайди ҳам. Бунинг номини ҳаёт дейдилар, ниятлар ва курашлардан иборат у. Инсон табиати шунақа ўзи, бир сафар бўлмаса,

бошқа сафар бўлар, дейди ва интилаверади, тинмай интилаверади.

Жойлардаги ҳаёт, турмуш, сиёсат ҳақидаги бу каби сўзларни дуч келган жойда айтаверма. Расмий доираларда, катта амалдорлар ҳузурида оқни қора, қорани эса оқ, деб айтсалар, гап қайтарма, билафонлик қилма, хўп дейишга бўйнинг ёр бермаса, индамай тураравер, сўнг ўз билганингча иш тутавер, соҳамиз нозик, ҳамиша ҳушёр бўлиб юр, тойиб кетиш ҳеч гап эмас, бир тойган кишининг қайта ўнгланиши амри маҳол. Шайхзода, Саид Аҳмад, Шухрат, Ҳамид Сулаймонларнинг аччиқ тақдирини бунга мисолдир. Замон шундай, сиёсат шундай.

Зиёда ака яна ўйланиб қолди. Юрагимнинг ич-ичида барибир ўша «нега шундай» деган савол қайта ва қайта бош кўтарарди.

— Хуллас, буёғини ҳаёт ўргатади, сабоқ беради, — деди ниҳоят Зиёда ака, — энг зўр мактаб — бу ҳаёт, унинг сабоғидан зўрроқ сабоқ бўлмагай, аста-секин пишийсан. Атрофдаги воқеа-ҳодисаларга бефарқ бўлмаганинг яхши, лекин хулосалар чиқаришга сира-сира шошилма. Касбимиз нозик, жуда нозик, қил кўприкнинг устидан ўтишдек гап, лангарни маҳкам ушла, мен ҳақман, гапим тўғри-ку, деб сўз айтмоқликка шошилма. Омон бўлсак бу ёғини ҳам кўраверамиз.

Бўлди, тур ўрнингдан, кетдик, дам олиш ҳам керак, эртага эрта билан яна ишга келаемиз...

Очигини айтсам, гарчи мени қийнаётган саволларга мукамал жавоб олмаган бўлсамда, илло анча ҳовурдан тушдим, юрак тинчигандек бўлди.

Орадан йиллар ўтди, ўзим ҳам узоқ давр муҳаррир бўлиб ишладим, шу давр мобайнида қалтис вазиятларга тушиб қолганимда устознинг ўтитлари, менга берган сабоқлари қўл келди, халоскор бўлиб хизмат қилди... Ўша даврларда ҳам зиёлилар орасида кундалик сиёсатга шубҳа билан қаровчилар кам эмасди, гап кўп эди, илло кўмир оз эди, дардлилар бор эди, лекин дармон топилавермасди. Тақдир экан, бизнинг авлод пешонасига ана шундай замонда яшаш ва меҳнат қилиш ёзилган экан. Қизик, кейинчалик худди қозирги қолатимдаги каби қолатда менга мурожаат қилганлар бўлди. Мансабни бир чеккага йиғиштириб қўйиб, дилдан гаплашишга, имконим қадар тушунтиришга ҳаракат қилдим. Айтиш керакки, кўпинча тўла қониқиш ҳосил бўлмасди.

Ҳа, дунё ҳамиша жумбоқларга тўла бўлган, бирини ечсанг, бошқаси пайдо бўлавераркан. Ажаб дунё, деб бекорга айтмаган эканлар...

Шундай бўлдики, кейинчалик Зиёд акани Республика Давлат матбуот қўмитаси раиси қилиб тасдиқлашди. Мақсуд ака эса шу — Ўзбекистоннинг отахон газетасига бош муҳаррир бўлиб келди.

Ойлар кетидан йиллар бир-бирини қувиб ўтаверди. 1965 йилнинг феврал ойида мени Сирдарё вилояти газетасига бош муҳаррир этиб тайинлашди. Ҳали-ҳали ёдимда. Газетамизнинг эндиликдаги муҳаррири Аҳмад ака Исмоилов бошлиқ жамоа «Тошкент» ресторанининг кичик залида кузатув кечаси ташкил этишди. Ёмонимни яшириб, яхшимни ошириб, гаплар айтишди. Кўз ёшлари билан хайрлашдик.

Шундай қилиб «Сирдарё ҳақиқати» вилоят газетасидаги фаолиятим бошланди. Бу энди алоҳида мавзу.

ГАР ЧОП ЭТИЛМАГАН БЎЛСА ҲАМ

Ўша даврда — 60-йилларнинг ўрталарида «Сирдарё ҳақиқати» вилоятда анча катта нуфузга эга эди. У барча иқтисодий, ижтимоий муаммоларга фаол аралашар, воқеаларнинг боришини зийраклик билан кузатиб борар, лозим бўлганда муносабат билдириб, ўз сўзини иккиланмай айтарди. Редакциядан эрталабдан кечгача кишилар қадами аримасди. Биз вилоятнинг қандай нафас олаётганлигини доимо ҳис этиб, сезиб турардик. Ўша, мен ишлаган йилларда бирор вилоят ташкилоти ёки туман, хўжалик ташкилотининг бизнинг чиқишларимизга эътироз билдирганини эслай олмайман. Вилоятнинг биринчи раҳбари — Носир Маҳмудов (Оллоҳ раҳмат қилган бўлсин уни)нинг бизга нисбатан алоҳида эътибори, айтиш мумкинки, меҳридан барча хабардор эди. Шу сабабли вилоят кўламидаги ходимлар ҳам биз билан доимо ҳурматимизни жойига қўйиб муомала қилишарди. Ўткир муаммоларни кўтариб чиқишдан иккиланмасдик. Ўша даврда газета саҳифаларини варақлаган киши бунга ишонч ҳосил қила олади.

Лекин шундай воқеалар ҳам бўлганки, улар газета саҳифаларида чоп этилмай қолди. Тўғриси айтсам, чоп этишга рухсат бермаганлар. Редакциянинг роли ва мавқеини кўрсатмоқ, ижтимоий ҳаётга фаол аралашганлиги, ўта мураккаб жумбоқларни ечиш ниятида

қанчалик жон бериб, куйди-пищилик қилганлигини кўрсатмоқ ниятида қуйидаги воқеаларни сизларга, мухтарам касбдошларим, ҳикоя қилиб беришни лозим кўрдим. Балки амалий фаолиятингизда тажриба сифатида бирор нафи тегиб қолса ажаб эмас.

«Партиянгга ҳам, прокурорингга ҳам ишонмайман»

Куз пайтлари эди. Эшиқдан ёши олтмишларнинг нари-берисидаги бир киши кириб келди. Бироз ҳаяжонда эди. Стулга ўтириб, фотиҳа ўқиғач, гап бошлади:

— Мен Сирдарёдаги шоличилик совхозиданман. Кунни кеча тунда бригада бошлиқларидан бири ҳовлисидаги саройинга ўн машина шолени ташиб олди.

— Ахир, ҳар чорраҳада милиция пости бор-ку, қандай қилиб?

— Афтидан турмуш икир-чикирларидан беҳабар киши кўринасиз, укам.

— Хўш, шундай бўлди деяйлик, нега редакцияга келдингиз. Бу иш билан шуғулланадиган милиция бор, прокуратура бор, қолаверса, райком бор.

— Мен сизга айтсам, ўша партиянгизга ҳам, прокурорингизга ҳам ишонмайман. Нега дейсизми, — у ҳаяжондан туриб кетди ва овозини баланлатиб гапида давом этди, — ўтган йилнинг шу вақтида ҳам ўша одам худди шу жиноятни қилган эди. Сиз айтгандай райкомга бориб айтдим, прокурорни хабардор этдим. Натижасини сўрарсиз — ҳеч нарса бўлмади, ёпиқлик қозон ёпиқлигича қолаверди. Ўртада мен ёмон отлиқ бўлиб қолдим. Тушунинг, охириг уmidим газетадан, агарда сизлар ҳам ўшалар йўлини тутсангиз, у ҳолда бу ҳаётга, бу турмушга тупурганим бўлсин.

Оқсоқол жойига бориб ўтирди. Бироз тиним олғач, ўзини босиб олдим, ҳар ҳолда: «мени кечиринг, ука, ортиқчароқ гапириб юборган бўлсам, — деди овозини пасайтириб, лекин изтироб билан. — Чидай олмаяпман, сира чидай олмаяпман, халқнинг тонна-тонна ризқини бир ярамас ўмариб кетаётганига».

Бошим қотди, нима қилмоқ керак? Аввал ички ишлар вилоят бошқармаси бошлиғи Хидирали Давировга телефон қилиб, уни масала билан таништирдим. Бу ишга район милициясини аралаштирмасликни сўрадим. ОБХСС ходимларидан икки кишини бизнинг ихтиёримизга ажратишди. Область прокурори Мирҳоди

Маъдиев ҳам масъул ходимни ажратди. Вилоят халқ нозорати комитетидан ҳам вакил олинди. Биз эса редакциядан бўлим мудиримиз Жамол Шароповни ана шу тузилган қўшма тезкор группага раҳбар этиб тайинладик. Орадан кўп ўтмай, ёнларига мана шу хабарни келтирган ўша оқсоқолни олиб, Сирдарёга жўнаб кетишди. У ерга боришгач, райкомдан ҳам вакил олишган. Хуллас, ҳаммалари бир бўлиб, ўша саройга боришган. Не кўз билан кўрсинларки, унинг шипига қадар шоли уйиб ташланганди. Район дон маҳсулотлари тайёрлаш идорасидан вакил ва юк машиналари чақиртириб, шolini қоплатиб, тарозида тортиб, ҳаммасини давлат омборига топширилган. Туни билан ўтирилган шоли 38 тонна 785 килограмм чиққан.

Энди бафуржа ўтириб, юз берган воқеанинг ҳаммасини ҳужжатлаштириш лозим. Шу пайт совхоз вакиллари билан бири редакция вакили бўлмиш Жамолдиндан ташқарига бир дақиқага чиқишини илтимос қилади. У хижолат чеккандай атрофдагиларга аланглайди.

— Майли, чиқинг, — дейди прокуратура вакили.

— Нима гапингиз бор, айтаверинг, — дейди Шаропов. — Булардан менинг яширадиган сирим йўқ.

ОБХСС вакили кўзини маъноли қисиб, чиқишини илтимос қилди.

— Шоли давлатники эди, — дейди ҳовлига чиқишлари билан совхоз вакили, — мана давлат омборига қайтардик. Энди шу... актни тузмасак.

— Қанақасига, шунча одам овора бўлиб-а, ахир...

— Сизга биров раҳмат дейдимми ёки орден берадимми?

— Жиноятни қандай қилиб хас-пўшлаб бўлади?

— Сизда ҳам бола-чақа бор, қўйинг майда-чуйда гапларни, келинг, беш минг олинг, қолганларни ўзим тинчитаман.

— Даҳшат экансиз, ваҳший экансиз, — Жамолдин шундай дейди-ю, ўзини ичкарига уради.

У акт билан аламаҳалда Гулистонга қайтиб келди. Телефонда бор гапни сўзлаб берди. Мен мақолани ёзишни тезлаштиришни илтимос қилдим.

У эрталаб мақолани тайёрлаб келди. Таҳрир хайъатини йириб, ўқиб чиқдик. Бор гапнинг ҳаммаси айтилганди. Мақола маъқулланди ва шу сонга берилдиган бўлди.

Кечга яқин обкомдан телефон қилишиб, биринчи

йўқлаётганлигини, ўзим билан шоли ҳақидаги ўша мақолани олиб боришим зарурлигини айтишди. Бу пайтда Носир Маҳмудов Тошкентга ишга олиниб, ўрнига Қудрат Аҳмедов (Оллоҳ раҳмат қилган бўлсин уни) биринчи котиб бўлиб сайланганди.

Бордим. Мақолани ўқиб чиққач, биринчи ўйланиб қолди.

— Шундай қилсак, сиз нима дейсиз: нопок ишга аралашганларнинг бирортаси ҳам, қайтараман, бирортаси ҳам жазоланмасдан қолмайди. Бу ишни охирига етказишни мен ўз зиммамга оламан. Лекин мақолани эълон қилдирмасак. Вилоят барча кўрсаткичлар бўйича республикада яхши ўринда. Шундай пайтда катта ҳажмдаги талон-тарож ишлари ҳақида мақола пайдо бўлса, ҳаммаёқда шов-шув бўлади. Тошкентдан албатта телефонлар бўлади. Ҳар бирига тушунтириш, жавоб бериш керак. Мақолани чоп этмоқдан мақсад ҳам жиноятчиларга тегишли жазони бериш, шундай эмасми? Биз бу масалани охирига етказамиз. Келишадикми?

Нима деб жавоб беришни ҳам билмай, хаёл суриб қолдим. Кўз олдимда ўша, бизга хабар берган оқсоқолнинг қиёфаси намоён бўлди. Қулоқларим остида ўша куни менга ички дард билан мунгли оҳангда айтган гаплари жаранглаб кетди.

— Тушунинг, охирги умидим газетадан, агар сизлар ҳам ўшалар йўлини тутсангиз, у ҳолда бу ҳаётга, бу турмушга тулурганим бўлсин.

Шу гапларни котибга қайтариб айтдим.

— Ахир унга кўрилган чораларни айтаман-ку, тушунмайман тагин нима керак унга. Ёпти-ёпти қилиш ҳеч кимнинг хаёлида йўқ, ҳар бир ишнинг натижасига қараб баҳо берадилар.

Котиб ортиқча тортишишга ўрин қолмади, дегандек ўрнидан турди-да:

— Раҳмат сизларга, катта иш қилибсизлар, — деди.

Ҳа, катта иш қилинганди. Лекин ўша пайтда халқ бойлигини ўмарувчиларга қарши олиб борган бу ташкилий ишларимиздан вилоятда олти-етти кишидан бошқа ҳеч ким хабардор бўлмаганди.

«Бамисоли бомба портлагандай бўларди»

Ўша пайтдаги Гулистон район партия комитетининг биринчи котиби (фарзандларини ноқулай аҳволга солиб қўймаслик мақсадида унинг исми-шарифини

айтмаяпман) раҳбар кадрларни таҳқирлаётгани, ўрин-сиз дўқ-пўписалар қилиб, уларнинг нафсониятини оёқости қилаётгани ҳақида узук-юлуқ гаплар тарқалиб қолди. Хўжалик раисларидан икки-уч киши редакцияга келиб, дилларини ёрдилар. Ўз хўжаликларидаги кўрсаткичлар билан бошқаларнинг кўрсаткичларини солиштириб, таққослаб, таҳлил қилиб бердилар. «Нега биздан кўра иши пастроқ бўлганларга индамайди, нима учун бизга бу қадар ёпишиб олганлигини биласизми?» дейишди улар.

Хуллас, гапнинг тагида таъма бор эди. Бу масала шундайки, қўл билан ушлаб, кўз билан кўрмагунча бир нима дейиш қийин.

Гапнинг қисқаси, шу районда яшайдиган, унинг паст-баладдини биладиган, ҳар қандай шароитда ҳам адолатдан, тўғри сўздан тап тортмайдиган бўлим мудиримиз Саъминжон Султоновга ана шу гапларда қай даражада жон борлигини аниқлашни топширдим. «Фақат ишончли далилларни олинг, оғзаки олди-қочдилар керак эмас», деб тайинладим.

Чамаси, бир ойлар вақт ўтгач, у 15 қовоз атрофидаги ўз мулоҳазаларини тақдим этди. Танишиб чиқдим. Тўпланган далиллар асосида мақола тайёрлаш учун яна ва яна ундаги фактларни аниқлаш зарурати борга ўхшади. Чунончи, баъзи хўжаликларда тафтиш ўтказиш, райондан Тошкентга ташиб кетилган бинкорлик материалларини аниқлаш, гувоҳ тариқасидаги кишиларни юзлаштириш, баъзи даъволарни ҳужжатлар билан тасдиқлаш ва ҳоказо.

Табииyki, бу каби чуқур текширишларни ўтказиш учун редакцияда имконият чекланганди. Барча ҳужжатларни олиб, Носир Маҳмудов ҳузурига бордим. У эринмай ҳаммаси билан танишиб чиқди, бизнинг фикр-мулоҳазаларимизни ҳам диққат билан тинглади.

— Масала жуда жиддий, уни шу ҳолича қолдириб бўлмайди, — деди бироз хаёл сургач. — Барча ҳужжатларни расмийлаштириб, обком бюроси номига ўзингизнинг имзоингиз билан ёзилган алоқа хати билан бирга топширинг. Махсус комиссия тузамиз, мутахассисларни жалб этамиз, охирига етказамиз. Натижасига қараб кейинчалик қандай қарорга келишни маслаҳатлашамиз.

Обком котиби Мирзатой Умбетов бошлиқ комиссия тузилди. Райком котибининг иши кўриляётганлиги учун обкомнинг партиявий-ташкилый ишлар

бўлими мудир, ҳеч кимга ён босмайдиган, чўрткесар Василий Александрович Рассохин ҳам комиссия таркибига киритилди.

Текшириш жараёнида райком котибининг шахсиятидаги ва иш фаолиятидаги жиддий камчиликларни кўрсатувчи яна кўшимча кўпгина далиллар аниқланган. Хуллас, масала ўта жиддий бўлганлиги ҳисобга олиниб, уни обком бюросида кўришадиган бўлишди. Ҳали-ҳали эсимда ўша йиғилишдаги вазият.

Комиссия раиси сифатида Мирзатой Умбетович ўзига хос босиқлик билан текшириш жараёнида аниқланган райком котибининг раҳбарга хос бўлмаган барча камчиликларини бирма-бир гапириб берди. Сўзининг охирида «Котибининг ишда қолиш-қолмаслик масаласини биргаликда ўйлаб кўриш керак», деган мулоҳазани ўртага ташлади.

— Агарда ушбу материаллар газетада эълон қилингудек бўлса, Гулистонда бамисоли бомба портлагандай бўларди, — Василий Александрович ўша чўрткесарлик оҳангида гапирарди. — Редакциядаги ўртоқларга ана шундай ўткир масалани ўртага қўйганликлари учун раҳмат айтмоқ керак. Райком котибига келганда эса, уни ўз вазифасида қолдириш мутлақо мумкин эмас.

Йиғилиш ана шундай оҳангда давом этди. Носир Маҳмудов масала ўта нозик бўлганлиги учун арқонни узун ташлаб қўйди, айна пайтда ҳар бир бюро аъзоси ўз муносабатини билдириши шарт деб ҳам эслатиб ўтди. Пешинги овқатланиш маҳали ҳам ўтиб кетдики, йиғилишнинг охири кўринмасди. Одамлар бироз толиққан кўрина бошлади. Бу ҳолни Носир Маҳмудов сезди шекилли, деди:

— Келинглар, ўртоқлар, танаффус эълон қилайлик. Бироз тиникайлик, инсон тақдири ҳал бўлаяпти, ахир. Шундай экан, шошилмайлик. Бирор соатдан сўнг тўпланиб, мажлисни давом эттирамиз.

Ҳамма қатори мен ҳам йўлакка чиқдим. Шу пайт кимдир мени обком котиби йўқлаётганлигини айтди. Қайтиб яна ўша катта хонага кирдим. Носир ака папирос тутатиб, ҳузур қилиб чекаётганди.

— Қалай, ўртоқ редактор, муҳокама холис бораяптими? — сўради у.

— Рисоладагидек, — жавоб бердим.

— Сиз ҳам гапирасизми?

— Биз айтадиган гапларнинг барини қорозга туши-

риб, сизларга тақдим этганмиз. Чамамда, ортиқча бўлса керак.

— Ҳа, яхши. Боринг, овқатланиб олинг.

Тушлиқдан сўнг бюро мажлиси давом этди. Сўз сўраганларнинг ҳаммаси гапирди. Охирида райком котибига сўз беришди. У йўл қўйилган камчиликларни тан олди, уларни тузатиш, ишда ўзини кўрсатиш учун, агар лозим тошилса, фурсат беришларини илтимос қилди.

Мажлисга Носир ака яқун ясади. У муҳокама жараёнида сўзга чиққанларнинг фикр-мулоҳазаларини эътиборга олиб, котибни вазифасидан четлаштириш таклифини ўртага ташлади. Таклиф бир овоздан қабул қилинди.

Бўлиб ўтган ана шу воқеадан сўнг газетанинг мавқеи янада ошди, ҳамма ерда, беистисно, барча даражадаги раҳбарлар томонидан унинг чиқишларига, қўйган масалаларига эътибор тагин ҳам ошди.

Бу — тузумга қўйилган айб

Ишни редакцияга келган шикоят ва хатлар билан танишишдан бошлардим. У пайтда вилоятнинг ҳудуди ниҳоятда катта эди — бир томони Сирдарёдан бошланиб, Еттисой, Киров районларидан тортиб, то Форишгача, ундан Қизилқумгача бориб тақаларди. Деярли барча районлардан хатлар келарди. Унда ҳар ким ўз дардини айтарди. Қизик, баъзан ота-онасига, опа-сингилларига ҳам айтолмаган юрак сирларини бизга очишарди. Келган хатлардан биттаси алоҳида мазмунга эга эди. У Зомин районидаги тоғлик қишлоқлардан биридан келганди. Хатнинг мазмуни тахминан шундай эди: ҳамма қатори биз ҳам радио тинглаймиз, телевизор томоша қиламиз, газета ва журналлар ўқиймиз. Олий ўқув даргоҳларида қизлар ўқиётганлиги, аёллар етук мутахассис ва раҳбар лавозимларида ишлаётганликларидан хабардор бўламиз. Шулар ростми? Иккиланаётганлигимизнинг босиси шуки, мана совет давлати ўрнатилганлигига 50 йил бўляптики, ҳали бизнинг қишлоқдан бирорта қиз олий ўқув юртига кириб ўқиганлигини билмаймиз. Сабаби, қишлоғимиздаги ўрта мактаб қирғиз тилида, шу туфайли кириш имтиҳонларидан ўзбек тилида ёзма иш топширолмаймиз. Бизнинг айбимиз нимада, туғилиб шу қишлоқдан бошқа ерни кўрмай

ўтиб кетаверамизми, биз учун дунёнинг бўлгани шунми? Ахир биз ҳам ўша телевизорда кўрсатилаётган опаларимиз сингари ҳаёт кечиришни хоҳлаймиз. Қачонгача камситиламиз?

Хатта ўша ердаги ўрта мактабнинг битирувчиларидан етти қиз қўл қўйган эди.

Наҳотки, дейман, 50 йил мобайнида бирор қиз ўқишга кирмаган бўлса? Шунчалик ҳам лоқайдлик бўладими, бокира сингилларимизнинг булоқдек мусаффо кўнгилларидан вулқондек отилиб чиқаётган бу нолаларга чора борми? Редакция нима қила олади, нима қилишимиз керакки, озгина бўлса ҳам хат муаллифлари адолат борлигига, инсоф ва диёнат ҳали бутунлай йўқолиб кетмаганлигига ишонишсин. Бошим қотди. Ҳайлаб-ҳайлаб Носир Маҳмудовхузурига боришга қарор қилдим, чунки бу жумбоқни шундоқ қолдириб бўлмасди. «Ҳа, энди, биз нима қилиб берайлик, ҳаёт шундай бўлиб келган, бундан кейин ҳам шундай кечаверади», деб айтолмаймиз-ку. Дунёда яхшилик ва эзгулик бор, деб ишонган сингилларимиз биздан умидвор.

Носир акага воқеани қисқача гапириб бергач, хатни узатдим. У сатрларга кўз югуртирар экан, ҳолатини кузатардим. Кўзлари чақнаб, юзлари тобора жиддий тус олаётган эди.

— Биз Октябрь инқилоби халқларга «бахт» йўлини очиб берди, хотин-қизларимиз ҳаётнинг катта ва «ёрқин» йўлларига чиқиб олди, деб ваъзхонлик қилаверишимиз-у, бу ёқда аҳвол мана бундайлигидан беҳабар юраверишимиз. — Носир ака ҳар сўзга ургу бериб, чертиб-чертиб гапира бошлади. Одатда у асабийлашган ҳолларда шундай бўларди. — Биласизми, ука, — деди у ўрнидан турган ҳолда менга тик боқиб, — бу хат сизга, менга, қолаверса тузумга айбнома. Ҳа, ҳа, шундай. Жуда катта айбнома. Чорасини топмоқ зарур, акс ҳолда ўша қизлар бизни кечирмайдилар. Ахир, улар ҳам умид билан келганлар бу дунёга.

У хонаси бўйлаб юра бошлади, чамаси жумбоқнинг ечимини излаётганди. Унинг ҳолатини кузатар эканман, ўйлардим, қани энди ҳамма раҳбарлар, каттасидан кичигигача худди шундай, Носир Маҳмудовдек халқнинг дардини ўз дарди, деб қарайдиган бўлсалар, ҳаёт бироз бошқачароқ бўлармиди...

Бундай пайтларда Носир ака ўз дардини бир чеккага суриб қўярди, тўғривроғи унутарди, ўша хатда ёки

оғзаки айтилган дардлар билан ёнади. Унинг улув-ворлиги ҳам шунда эди.

— Бундай қиламиз, ука, — Носир ака чамаси бир тўхтамга келди шекилли, ўз иш жойига келиб ўтирди. — Биз бир масъул ходим ажратамиз. Сиз ҳам. Иккаласи тўғри Зомин райкомига учрашиб, у ердан котиблардан бирини олиб, ўша қишлоққа — хат келган мактабга боришади. Ўзинчи синфни битирганларнинг ҳаммасини тўплашсин, мактаб раҳбарлари, ўқитувчилар ҳам бўлсин, ўша қизларнинг ота-оналарини ҳам таклиф қилишсин. Кенгашиб-маслаҳатлашиб, ким бизнинг вилоят педагогика институтида ўқишни хоҳласа, ўшаларни тўғри бошлаб келаверишсин. Институтга имтиҳонсиз қабул қиламиз.

Мен ярқ этиб Носир акага қарадим, бу қандай бўлади, деган мазмунда. У сўзсиз саволимга тушунди.

— Истисно тариқасида шундай қиламиз, бошқа йўли йўқ. Агар ёзиб қўйилган қоидаларга амал қилдиган бўлсак, ўша қизлар имтиҳондан йиқилиб, яна ўз қишлоқларига қайтиб кетаверадилар. Адолат учун, ишнинг манфаати учун баъзан белгиланган тартибларни бузмоқ гуноҳ эмас, балки савобдир. Келишдикми, сиз менинг номимдан институт ректори билан гаплашиб, масалани охирига етказаверинг. Ким нима деса деяверсин, сиз билан менинг бу масалада виждонимиз тоза...

Шундай қилиб десангиз, редакциянинг адабиёт ва маданият бўлими мудири, шоиримиз Ҳамрокул Риза обком вакили билан биргаликда Зомин қайдасан, деб йўлга тушишди. Райком котибини олиб, мактабга боришган. Худди Носир Маҳмудов тайинлаганидек, маслаҳат ўтказишган.

Бир пайт қарасак, Ҳамрокул деганимиз олти қизни ўзи билан эргаштириб редакцияга кириб келди. Сафари натижасидан жуда-жуда мамнун эди. Бўлмасам-чи, бундай савоб иш ҳар кимга ҳам насиб этавермайди. Тўлқинланиб, шоирона ҳаяжон билан бўлган воқеаларни ишдан игнасиғача сўзлаб берди.

Бу катта савоб ишнинг бошланиши эди, холос. Ҳали уларни олийгоҳга жойлаштиришдек ўта жумбоқ вазифа олдимизда турарди. Сирдарёга — олийгоҳга (ўша пайтда вилоят пединститути Сирдарё шаҳрида жойлашган) телефон қилдим. Ректор — Худойберди Дониёров (Олоҳ раҳмат қилган бўлсин уни) Тошкентга кетган экан, бошқалар билан гаплашишнинг

фойдаси йўқ, чунки бундай қалтис таваккалга — талабаларни олийгоҳга имтиҳонсиз қабул қилишга ҳамма ҳам журъат этолмасди.

Нима қилиш керак? Қизларнинг ҳаммасини тўплаб, уйга олиб келдим. «Онаси, олти қизнинг бор эди, ўн иккита бўлди», дедим. Тезда сув иситишиб, ҳовлидаги душни тайёрлашди... Кечаси алламаҳалгача гаплашиб ўтирдик. Содда, кишига тик қаролмайдиган, савол берсангиз ийманибгина жавоб берадиган бу қизларни ким ҳам ҳурмат қилмайди, дейсиз.

Эрталаб яна Сирдарёга — институт ректорига телефон қилдим. Ҳайтовур, Дониёров ўзида экан. Салом-алиқдан сўнг масалани тушунтирдим. Анча ўйлашиб қолди, уни ҳам тушуниш керак, албатта.

— Қандай бўларкин-а? — деди у бирор фурсатдан сўнг.

— Қандай бўларди, савоб бўлади, жаннати бўласиз. Наридорса, бу йил бир-икки амалдорнинг фарзанди кутиб туради, келгуси йилгача. Расмий тил билан айтганда, обкомнинг топшириғи шундай, норасмий қилиб айтганда, инсонийлик бу. 50 йил мобайнида ўша мактабни битирган қизлар биринчи бор институт даргоҳига қадам қўядилар. Юз бераётган бу тарихий ишга сиздек аллома оқ фотиҳа беради. Қандай яхши!

— Бўпти, нима дейишса, дейишаверсин, — деди у дадил. — Нариди дунёга борганда, хўш, қандай савоб ишлар қилдингиз, дейишса, жила курси шу ишни айтармиз.

— Ҳа, айтгандек, — эслатдим унга, — ётоқхона масаласи хаёлингиздан фаромуш бўлмасин. Савоби тўла бўлади.

— Бу жуда мушкул иш, қани келишаверишсин, фикрлашиб кўрармиз.

Ҳамроқул қизларни олиб Сирдарёга жўнади. Кечга яқин оғзи қулоғида қайтиб келди.

— Ўта мураккаб иш экан бу, ректорга қойил, ҳаммани лол қолдирди. Қизларнинг ҳолатини бир кўрсангиз эди — қуш бўлиб осмонда парвоз қилишяпти.

Бу савоб ишдан Ҳамроқулнинг кўнгли шу қадар юксалганки, ўзи ҳам қанот чиқариб учишга шай эди. Мурувват ва саховат кишини поклайди, қалбини гўзаллаштиради, руҳини баркамоллаштиради, деб бежиз айтишмаган.

Редакция ўз қизларининг ўқишидан, турмушидан кўз-қулоқ бўлиб туради. Билмадим, қанча вақт ўтди,

аввал улардан бири институтни ташлаб, қишлоғига кетибди, уни турмушга беришибди, орадан яна бир қанча вақт ўтгач, иккинчиси билан ҳам худди шундай воқеа юз берибди.

Нима ҳам дердик, буни ҳаёт дейдилар. Сен бир нарсани ўйлайсан, режалаштирасан, ҳаёт оқими эса тамоман бошқа ёққа қараб оқизиб кетади. Барча ўйлаганларимиз амалга ошаверганида эди, э, ҳе...

Орадан бир-икки йил ўтгач, мени Тошкентга ишга чақиришиб, янги «Қишлоқ ҳақиқати» — «Сельская правда» республика газеталарини ташкил этиш вазифасини топширишди. Ташкилий даврнинг ташвишларини бошдан ўтказган киши билади. Хуллас, ўзим билан ўзим овора бўлиб кетдим. Зоминлик қизларимдан хабар ололмадим. Уларнинг тақдирлари нима бўлди — буни ҳам билмайман. Ушбу сатрларни ўқиб, ўша йиллардаги воқеаларни эслашса, бир энлик хат ёзиб, ўз ишлари, ҳаётлари ҳақида хабар берсалар, бошим осмонга етган бўлур эди.

— Қайдасиз, «Сирдарё ҳақиқати»нинг зоминлик қизлари?

СИЗЛАРНИ ҚЎМСАЙМАН, КАСБДОШЛАРИМ

Сирдарё вилояти ташкил этилганига иккинчи йил ўтаётган бўлсада, кўпгина ташкилот ва муассасалар наридан бери мослаштирилган биноларда фаолият кўрсатарди. Шу жумладан, «Сирдарё ҳақиқати» ҳам Гулистонда, вокзал яқинидаги қачонлардир кимнинг турар жойи бўлган бир бинода жойлашганди. Ходимлар республиканинг турли чеккаларидан келишган. Асли туб аҳоли вакиллари бармоқ билан санарли эди. Ўша пайтда ишдан кейин ёки дам олиш кунлари уч-тўрт киши бўлиб ҳордиқ чиқарадиган, суҳбатлашадиган бирор кўнгилтортар жой йўқ эди.

Нима қилиш керак? Фаргона водийсидан эмасми, бу масалада ташаббусни редактор муовини Нўмонхон Насимов (ҳозир у Тошкент вилояти фахрийлар кенгашининг раиси) ўз қўлига олди. У ҳашар йўли билан шундоққина редакция биносининг ёнига мўъжазгина ошхона қурдирди. Қозон дейсизми, капкир, лаган, коса, вилка, қошиқларгача олдирди. Ҳовлидаги тоқларни тартибга келтириб, чиройлигина ишқом ясаттирди. Унинг тагига мослаб ёғоч сўри бутуртирди. Бир вақт қарасам, сўрида атлас кўрпачалар, духоба

ёстиқлар пайдо бўлиб қолибди. Агарда уй-жой танқислиги туфайли талайгина ходимлар ётоқхоналарда истиқомат қилаётганликларини эътиборга оладиган бўлсак, буларнинг барчаси жуда-жуда муҳим эди. Бунинг устига ўша пайтларда кўнгил тортиб овқатланадиган ошхоналар ҳам йўқ ҳисобида эди. Борлари эса ҳалигидай...

Эндиликда кечқурунлари бир кун паловхонтўра, эртасига қулинг ўргилсин қайнатма шўрва тайёрланадиган бўлиб қолди. Ходимлар ўртасидаги бир-биридан бегонасираш йўқолиб, унинг ўрнини меҳр-оқибат, одамийлик эгаллай бошлади. Кечқурунлари, ишдан кейин аста-секин вилоят ташкилотларининг раҳбарлари, обком вакиллари ҳам бизнинг «роҳатижон» маконимизга ташриф буюрадиган бўлиб қолишди. Айниқса, ёзнинг жазирама кунларида кўп қаватли уйларда яшаётган кўпгина масъул ходимлар бир пиёла чой баҳонасида шу ерда учрашадиган, дилни очиб суҳбатлашадиган бўлиб қолишди. Ахир, улар ҳам жонли одам-ку, инсон боласи фақат ва фақат иш учун яратилмаган-ку. Одамнинг тафтини одам олади, деган гап бекорга айтилмаган. Шундай қилиб десангиз, «роҳатижон боғчамиз» аста-секин кишиларни уюштирадиган, бир-бирини яхшироқ биладиган, англайдиган, бир-бирига меҳр уйғотадиган жойга айланиб бораверди.

Жамоа ўртасида самимийлик илдиэ отиб, палак ёза бошлади.

— Бу ерга ҳаммамиз ҳар қаердан келганмиз, кўпчилигимизнинг қариндош-уруғларимиз, танишларимиз йўқ. Шундай экан, бир-биримизга ака-ука, опа-сингил бўлайлик, тоғамиз ҳам, аммамиз ҳам, амакимиз ҳам шу жамоа бўлсин. Яхши кунимизда ҳам, ёмон кунимизда ҳам биринчи суянчигимиз — жамоадир.

Шу ният, шу мақсадни ҳар бир ходимга сингдириб бордик. Майда-чуйда гаплар ўз-ўзидан барҳам топиб кетаверди. Кейинчалик, биллиард олганимиздан сўнг редакция кечқурунлари шаҳарнинг энг гавжум жойларидан бирига айланиб қолди. Вилоятнинг кўзга кўринган одамлари, чунончи, Носир Зокиров, Мирза-раҳим Олимов, Эргаш Абдуматов, шаҳар прокурори Восиқ Маннопов, вилоят прокурори Мирҳоди Маъдиев ва бошқаларни шу ерда учратиш мумкин эди. Бу ҳол редакцияни вилоят ташкилотлари билан янада яқинлаштирди. Бу эса ўз навбатида иш фаолиятимизда бекиёс ёрдам берарди.

Ходимларимиз шу қадар аҳил ва иноқ бўлиб кетишдики, бамисоли бир ота-онанинг фарзандларидек. Уйланмаган ёшларимизни редакция бош бўлиб уйлантирдик, тўйларини беками-кўст қилиб ўтказиш мақсадида барча бирдек жон куйдирарди. Абдужалил Умаров, Иброҳимжон Норматовларнинг тўйларини ҳали-ҳали ҳавас билан эслайман.

Айтмоқчиманки, ходимлар ишлашни ҳам, одамгарчиликни ҳам ўрнига қўйишарди. Кўнглинг хотиржам бўлгач, бутун борлигинг билан ишга бериласан. Янги-янги ташаббуслар, теша тегмаган мавзулар ўз-ўзидан оқиб келаверади. Газетамиз вилоятдагина эмас, республикада ҳам оғизга тушиб қолганди. Халқ хўжалиги Бутуниттифоқ кўргазмасида ҳам қатнашиб, соврин ва кумуш медаль олиб қайтдик.

«Сирдарё ҳақиқати» кўпчилик учун муқаддас даргоҳ. Унинг бағрида ўсдик, кам бўлмадик. Ҳаётимнинг энг қайноқ тўққиз йили, йигитлик умримнинг қаймоғи ўша ерга сарфланганлиги билан фахрланаман. Уша ердаги муҳитни — аҳиллик, самимийлик, одамгарчиликни ҳали-ҳали кўмсайман. У ерда олган сабоқларим кейинчалик менга ҳар соҳада бебаҳо ёрдам берганлигини алоҳида таъкидлашни ўз бурчим деб биламан.

* * *

Буни қарангки, ҳозиргина ўқиганингиз эсдаликларим газетада чоп этилгач, кўп ўтмай мазкур мақола юзасидан хат олдим. Матбуот сўзи изсиз қолмайди, деган гап ҳақ эканлигига яна бир бор ишондим.

Мактуб Сирдарё вилояти, Шароф Рашидовтуманидаги Узоқов номли давлат хўжалиги ҳудудининг Ойбек кўчасидаги 1-уйнинг 1-хонадонида истиқомат қилувчи Ўтар ака Қосимовдан эди. Қуйида унинг мактубини бироз қисқартирган ҳолда келтираман.

«Хурматли журналист-публицист Исмоил Сулаймонов!

Сизнинг «Саҳифаларда битилмаган» деб номланган ажойиб хотираларингизни ўқиб, хурсанд бўлганимиздан тубандаги жавоб хатини ёзишга жазм этдим.

Сизнинг «Сирдарё ҳақиқати» газетасида муҳаррир бўлган даврингизда бизнинг қизларимизга кўрсатган ғамхўрлигингизни асло унутмаймиз. Биринчи марта қирғиз қишлоғидаги қизларга олий ўқув юртининг эшигини очишдаги хизматларингиз учун ўша қизлар

номидан, уларнинг қариндош-уруғлари, қолаверса ўз номидан раҳматлар айтаман, 1970—72 йиллар мобайнида мен ўша қизларнинг синф раҳбари эдим.

Сиз зоминлик қизларимнинг тақдири нима бўлди, деб қизиққансиз. Улар ҳақида қисқача маълумот берман:

1. Исломова Мариям, институтни битириб, ўқитувчи бўлиб ишлаётир. Туманимиздаги 5-«а» давлат хўжалигида яшайди.

2. Исақова Озотой, 26-Акмал Икромов номи давлат хўжалигида жойлашган педагогика техникумида ёшларга билим берапти.

3. Усмонова Айтгул (Оллоҳ раҳмат қилган бўлсин уни).

4. Айбашева Онарой, билишимча, ҳозир Тошкентдаги халқ хўжалиги университетида лаборант бўлиб ишлайди. Унинг турмуш ўртоғи Айбашев Тўрабек фан доктори.

Ўзим ҳақимда: 1980 йилда тоғлик қишлоқдан ҳозир истиқомат қилаётган жойимга кўчиб келганман. Уруш қатнашчисиман. II гуруҳ ногирони, нафақадаман.

Ана шунақа. Гапнинг индаллосини айтсам, биз кўзимиз юмилгунча сизни эсдан чиқармаймиз... Бизнинг даргоҳларга, зилол сувлар бўйига меҳмондорчиликка таклиф этамиз.

Хурмат билан Қосимов Ўтар акангиздирман».

Қани айтингни, қалам аҳлига бундан ортиқ мукофот борми бу ёруғ дунёда?! Касбимизнинг ўзига яраша машаққати ҳам, шунга яраша роҳати ҳам бор.

Табиийки, дарҳол қўлга қалам олиб, жавоб хати битишга тушдим. Унда Ўтар оғага вақт топиб, менга мактуб битганлиги учун миннатдорчилик билдирдим. «Кўзимиз юмилгунча сизни эсдан чиқармаймиз» деб ёзган битиклари мен учун олий мукофот эканлигини ёздим. Яна ўша зоминлик тутинган қизларим Мариям, Озотой ва Онаройлар яхши мутахассис бўлиб, турли соҳаларда ишлаётганликлари мени бениҳоя хушнуд этганлигини айтдим. Киши меҳнати зое кетмаса, у кимгадир фойда келтирса, инсон умрининг мазмуни, ҳаёт гашти, турмушнинг тотли тортиғи шундадир.

Хат сўнгида менга шунчалар хушнудлик бахш этган Ўтар оғага узоқ умр, бола-чақалар роҳати насиб этишини тилаб, хонадонларидан бахт ва файз аримаслигини ният этдим.

МЕН УНУТОЛМАЙМАН! СИЗ-ЧИ, ЗАМОНДОШ!

Қиёмат кунда энг қаттиқ азобланувчи киши — бу зolim бошлиқдир. Зулм кўрган кишининг дуойибадидан кўрқинглар, чунки унинг дуоси ижобатдир.

Ҳадиси шарифдан

Замондошларимиздан бири ушбу сатрларни битибди:

«Ўз тарихини ҳаққи-ла билмаган наслар ота-боболар тушган чуқурга тушадур». Яна ўша муаллиф яқин ўтмишимиз — шўро даврини назарда тутиб, бизни огоҳлантиради: тилга олинган «мавзуда қаламларини тебратмаган аҳли қаламни, адибларни миллат авф этмаса ҳақлидир».

Ҳақ гап. 45 йилдан зиёд қалам аҳллари орасиданман. Нечун кўрган-билганларимдан баҳоли қудрат сўзлаб бермайин, лоақал ўз бошимдан ўтган сир-синоатлар ҳақида.

Ўқувчидан бир ўтинчим бор, уни аввалдан айтиб қўймоқликни бурчим деб билаурман, мазкур битиклар аниқ бирор кимсага ёки шахсга қарата ёзилган эмас, бундай ният йўқ каминада. Ўша даврдаги раҳбарлар ўрнида, айтайлик, Тошматов бўладими ёки Эшматов бўладими барибир, давр моҳиятини ўзгартиролмас эди. Бояги-бояги — бой хўжанинг таёғи бўлаверарди. Чунки ҳамма бало тузумда эди.

...Ўша кун республика газеталари муҳаррирларини Марказқўмга чақирди. Котиба бу сафар бизни одатдагига нисбатан самимийроқ кутиб олгандек туюлди. Чимирилиш, керагидан ортиқ қош уюш, чертиб, эътирозга ўрин қолдирмайдиган силтаб сўзлаш бўлмади.

— Бир юракни очиб, дилдан суҳбатлашиб олсак, деган ниятда сизларни таклиф этдик. Расмий кун тартиби йўқ, давр алров-далфов, ҳамма соҳани, жумладан, мафкурамизни ҳам қайта қурмоқ даркор. Кимнинг юрагида нима гап бўлса, қандай дарди бўлса, ҳеч бир тортинмасдан, бемалол айтиши мумкин. Ўртоқлашамиз, фикрлашамиз, ахир кун сайин муаммолар, жумбоқлар кўпайяпти, уларнинг аксариятига ҳозир жавоб йўқ.

Бошқалар қатори мен ҳам бу сўзларни берилиб тинглар эканман, котибанинг столи устидаги бир дас-

та китобларга кўзим тушди-ю, кайфиятим бузилди. Улар орасида Шарафиддин Али Яздийнинг араб алифбосида босилган «Зафарнома»си, Мирзо Бобурнинг «Бобурнома»си ҳамда шеърый тўплами, Нодирабегим ва Амирийнинг девонларини танидим. Китоб тахламлари устида Иброҳим Мўминовнинг «Амир Темур ва унинг Ўрта Осиё тарихидаги роли ва ўрни» рисоласи турарди. Масала менга ойдинлашгандек туюлди. Аввалги кайфиятимдан асар ҳам қолмади.

— Гап бундай, — деди котиба ҳаммамизга мурожаат этиб, — кейинги пайтда мафкура соҳасининг жиловви керагидан ортиқ қўйиб юборилди. Ҳеч тап тортирмай хонлар, подшоҳлар, феодал босқинчиларнинг китоблари кўп нусхаларда чоп этилиб, халққа тарқатилаяпти. Натижада мафкуравий ишимизга катта путур етляпти. Бу иш аниқ мақсадни кўзлаб амалга оширилаётганлиги сўқир кишига ҳам аён, яъни халққа ким эдигу ким бўлиб қолдик, деган ғояни сингдириш асосий ният қилиб олинган. Бу қўпоровчилик йўналишига кимлар бошчилик қилаётганлигини ҳали аниқлаймиз, шу нарса равшанки, масалани ўз ҳолига ташлаб бўлмайди.

Шундан сўнг у «социалистик турмуш тарзимизга» дов тушираётган урф-одатлар ҳақида гапирди. Жумладан, — маҳаллий аёллар мажлис ва кенгашларга, сессиялар ва ҳатто пленумларга ҳам узун лозимларда, бошда рўмол билан келади. Эркакларимизнинг дўппи кийишини гапирмай қўя қолай. Бу шармандали ҳолдан, мана, ҳадемай етмиш йил бўляптики, қутила олмаётирмиз. Қачон маданият келаркин бу ўлкага? — деди.

— Яна бир муҳим масала бор, у ҳам бўлса, халқлар дўстлигига, кишиларимизни интернационализм руҳида тарбиялашга раҳна солаётган сарқит. Қани, айтингла-чи, нега тирикчилигимиз, ҳаёт вақтимизда бирга ишлаймиз, бирга юрамиз, маслақдошимиз, вафот этганимиздан сўнг мусулмон киши бошқа қабристонга, яҳудийлар бошқасига, европаликлар яна бир бошқа мазорга кўмиладилар? Бу ўша миллатчиликнинг, айирмачиликнинг ярамас қолдири. Халққа тушунтириб, қабристонларни бирлаштирсак, миллати ва диний эътиқодидан қатъий назар, битта мазорга қўйиладиган бўлса...

Бошқаларни билмадим-у, баданим жимираб кетди. Агар бу гаплар кўчага чиқса, нималар юз бериши-

ни хаёлан кўз олдимга келтирдим. Нукул ўзимга-ўзим такрорлаб айтаман: «Ахир бу қош кўяман деб, кўз чиқаришнинг ўзгинаси-ку. Кишилар бошига энг оғир кулфат — яқинларидан ажралиш мусибати тушган ниҳоятда нозик бир пайтда уларнинг миллий руҳиятига тегиш жуда-жуда хатарли. Миллий туйғу билан ўйнашиб бўлмайди зинҳор».

— Мана, мен айтмоқчи бўлган асосий фикрлар. Ким нима дейди, марҳамат, бемалол.

Яна кутилмаган вазият содир бўлди. Ҳозир бўлганлардан бирор кимса чурқ этмади. Савол яна такрорланди. «Ўртоқларча фикр алмашишга таклиф этганимиз, сира тортинманглар». Шундан сўнггина «тўғри», «тўғри» деган гўлдирашлар эшитилди.

— Тушунарли бўлса, жуда яхши, сизларга жавоб.

Эшикка қараб бошқалар қатори йўл оларканман, хонанинг ўртасига келганда тўхтаб қолдим. Буниси қандай бўлди, бевосита раҳбаримиз биринчи бор дилдан очилиб, юракдан суҳбатлашишга даъват этса-ю, лекин расмий жиҳатдан олганда унинг энг яқин кишилари бўлмиш бизлар томондан лоақал бир калима сўз айтилмаса ё сукут аломати ризоми? Назаримда, юз берган воқеанинг энг даҳшатли томони худди шу эди. Ўртамиздаги жар шу қадар каттами ёки айтилган масалаларга муносабатимиз бир хилдами, тушуниб бўлмасди, балки бир-биримизга бегона кишилардирмиз. Ҳар ҳолда икки-уч оғиздан гапириш лозиммиди...

Хаёл билан бўлиб хонада мендан бошқа барча муҳаррирлар чиқиб кетганини сезмай қолибман. Эшик бўсағасида ҳар доим бўлганидек ўзига хос одоб сақлаб, Эргаш Фафуржонов (у ўша пайтларда Марказқўм тарғибот бўлимининг мудири эди) турарди.

— Мен қоламан, гапим бор, — дедим унга.

Котибадан рухсат сўраб, стулга ўтирдим. Нимадан бошласам экан, тўғри тушунармикан, нафсониятига тегиб кетмасмикан — хаёлимда чарх урарди бу ўйлар. Нега шунча йиллар бир-биримизни била туриб, тез-тез учрашиб турсак-да, бошқаларга ўхшаб ёзилиб гаплаша олмаймиз. Амал курсиси кишиларни самимийликдан узоқлаштирадими? Ҳозиргина айтилган гаплар нотўғригина бўлиб қолмай, балки турган-битгани зарарли. Нега кўра-била туриб, ҳеч ким чурқ этмади. Ахир бу ерда ҳозир бўлганларнинг ҳаммаси ҳам катта ҳаётий тажрибаси бор, кўп йиллардан бери муҳаррир бўлиб ишлаётган, фаол жамоат арбоблар-ку! Ай-

тилган гаплар халқ қулоғига чалинса, раҳбариятни халқдан янада узоқлаштиради.

— Қулоғим сизда, эшитаман.

Хаёллар оғушида бўлиб, қаерда ва ким билан ўтирганимни бир зум бўлса-да, унутмаман.

— Мени бошқалардан ажралиб, бу ерда қолишимнинг асосий сабаби, — деб сўз бошладим ва бор гапни айтишга қарор қилдим, — умумий тил топиша олмаганимизда. Менга алам қиялпти, бевосита раҳбар дилдан гаплашишга таклиф қилса-ю, ҳеч кимдан садо чикмаса. Ўйланиб қолдим.

Энди қўйилган масалалар бўйича...

Жуда ётиги билан, иложи борича мулоимлик билан ўша, ҳозир ҳам унинг столи устида тахловлик турган китоблар ҳақидаги фикрларимни айтдим. Нодирабегим, Амирий классикаримиз қаторида саналишини таъкидлаб, бирдан «Бобур ўзбекники эмас», деган сўз оғзимдан қандай чиқиб кетганимни ўзим ҳам сезмай қолдим.

— Унда кимники бўлади?

— У бутун башариятники, инсоният шундай фарзанди бўлганидандан фахрланади. Унинг китоблари ЮНЕСКО қарори билан ўтказиладиган юбилей шарофати билан Марказқўмнинг нашриётида чоп этилган.

Бобурни босқинчи деб атаймиз, келинг, ўша юрт — босиб олинган юртнинг арбоблари фикрига қулоқ солайлик, дедим-да, Жавоҳарлал Нерунинг «Ҳиндистоннинг кашф этилиши» ҳамда «Дунё тарихига бир назар» китобларида келтирилган лавҳаларни сўзлаб бердим. Бошқа чет эл олимларининг фикрини ҳам қистириб ўтдим. Адолат юзасидан айтиш керак, бирор марта ҳам сўзим бўлинмади (гарчи бундай ҳол у кишида шу пайтгача учрамаган эди), диққат ва эътибор билан тинглади. Шарафиддин Али Яздий ва Иброҳим Мўминов китоблари ўз вақтида матбуотда ҳамда расмий доираларда тегишли баҳосини олган, шундай бўлгандан кейин, орадан қарийб йигирма йил ўтгач, яна бу масалага қайтиш тўғри бўлармикан, ишимизга фойдаси тегармикан, деган мулоҳазаларни билдирдим.

— Нотўғри сўзлаётган бўлсам, узр, аммо атрофингиздаги маслаҳатчиларингиз, чамамда, холис ниятли кишилардан эмасга ўхшайди.

— Ҳа, яхши, раҳмат сизга.

Судбат шу билан яқунланди. Қайси фикрим маъқул-у, қай бири маъқул эмас — бу жумбоқ бўлиб

қолди. Хайрлашиш кутиб олишга нисбатан совуққина бўлди.

Учинчи қаватга тушсам, Эргашжон йўлақда экан.

— Ҳа, тинчликми, ҳаяллаб қолдингиз?

Унинг хонасига кирдик, бўлган гапни сўзлаб бердим.

— Чакки иш қилибсиз, — деди бўлим мудури. — У киши андак эътироз билдирган кишини ёқтирмайди, сира кечирмайди, кек сақлайди. Биласиз-ку, илгари ҳам бирга ишлаганмиз. Энди, ака, гап бундай — энг кўнгилсиз хулосаларга ўзингизни руҳан тайёрлайверинг, сизни кечирмайди, қасд олмагунча тинчимайдиган одати бор унинг.

Қизик, нимаинки деган бўлсам, фақат яхши ниятда айтсам — оқибати бунақа бўлса. Келгусида ноҳақ бўлиб чиқай, дейман ўзимга ўзим. Аммо юрагим сезиб турибди — миллий зиёлиларимиз боши узра қора қузғунлар уча бошлади. Негадир кўнглим нотинч, оқ калтак-қора калтак бўлмаса эди.

Минг афсуски, худди шундай бўлиб чиқди, Юрак янглишмаган экан. Қатағон йилларида бўлганидек бу сафар ҳам дастлаб қора калтак зиёлиларимизнинг энг саралари бошига келиб тушди.

Холис ният, самимий туйғу билан айтган гапларим вақти келиб бошим узра палахмон тошлари бўлиб отилишини мен — хом сут эмган осий баъда қайдан билай! Ҳаётдан, халқнинг кўп асрлик тарихи, урф-одатлари, анъаналаридан, маданияти ва маънавий қадриятларидан, дарду-ҳасратларидан узоқда бўлган одамни ўзгача таклифларни, фикрларни айтишга уринган кишиларга бу қадар душман кўзи билан қарашини, таҳқирлайдиган ёрлиқлар ва сиёсий айблар ёрдамида бўғиб ташлаши мумкинлиги етти ухлаб тушимга кирмаган эди. Эргаш Ғофуржоновнинг огоҳлантиришида жиддий асос борлигини ҳаётнинг ўзи тезда кўрсатди...

Шундай вазият юзага келдики, раҳбариятни биз тушунмай қолдик, бизни эса улар. Иймон пойдевори лат еди. Бегоналашиш, ётсираш палак ёзиб, илдиз ота бошлади. Газак олган дард болалайди бундай паллада. Шундай бўлдики, кишиларни улар ўзлари хоҳлаган кўйга солдилар, истасалар осмоннинг еттинчи қаватига кўтардилар, истасалар ер қаърига киритиб юбордилар. Буларнинг барчаси маънавият, қадриятларимизни ёндириб, қулини кўкка совур

берди. Бамисоли виждон сўқир, кўзлар сўқир, орият басир.

Ҳар ойда барча республика ва вилоят газеталари, журналлар, телевидение ҳамда радио, ЎзТАГ ходимларини йиғиб мажлис ўтказишарди. Унда ўтган ойда ким қандай ишлади, қандай мақолалар эълон қилинди, камчиликлар нималардан иборат ва ҳоказолар ҳақида гапириларди. Кўпинча асосий маърузачи — умрида бирор ижодий ташкилотда ақалли бир кун ҳам ишламаган, журналист меҳнати хусусиятидан бутунлай бе-хабар бирор кимса минбарга чиқиб олиб, ўз касбида сочи оқарган кишиларга насиҳатлар қилар, ўзича йўл-йўриқ кўрсатар, дўқ-пўписа аралаш огоҳлантириб ҳам қўярди. Этиқдўздан сомсапаз чиқса, хўранданинг шўри қуригани, деганларидек, ишлаш ва ўйлаш, фикрлаш, чинакам ижодий муҳит яратиш, ходимларни рағбатлантириш, кўнглини кўтаришга имкон берилмасди. Маърузачининг гапларида қаттиқ ва кескин танқидлар бўлиши шарт эди. Бунинг учун эса мутахассиснинг ўткир нигоҳи талаб қилинарди. Уларда эса худди шу нарса етишмасди. Шундан бўлса керак маърузачилар ҳар қанча жиддий тусда туриб гапирмасинлар, кўпинча кулгили аҳволга тушиб қолишарди.

Бир куни газетамиз («Қишлоқ ҳақиқати»)*га маърузачи керагидан ортиқроқ эътибор бериб юборди. Тўртинчи саҳифада жанубий вилоятларнинг биридаги бошловчи қаламқашнинг ҳикояси эълон қилинган эди.

— Бу қандай гапки, — деди овозини кўтариб маърузачи, — ҳикояда бир эмас, икки эмас, балки уч жойда «худо» сўзи ишлатилган. Ҳикоя қаҳрамони гапини «эй, худо» деб бошлайди. Назаримда, ходимлар рўзнома кимнинг номидан чиқарилаётганлигини ёддан кўтариб юборганга ўхшайдилар. Эслатиб ўтаман — рўзнома Марказқўмники. Буни унутиш ярамайди. Чамаси рўзнома ҳайъатидаги ўртоқларда сиёсий савод ва ҳушёрлик етишмаётганга ўхшайди. Бу масалани ўйлаб кўриш керак.

Бундай ҳолда истаисизми, истамайсизми, беихтиёр ёқа ушлаб «эй, худо» деб юборасиз. Нима ҳам дердик, йиғлашни ҳам, кулишни ҳам билмасдик. Бадний асар бўлса, унинг қаҳрамони бўлмиш кекса аёл Марксни танимайди. Ленинни ўқимаган. Ҳаётда шундай одамлар бор-ку, нима қилмоқ керак уларни? Табиатнинг

* Муаллиф шу газетанинг бош муҳаррири эди.

курби етмагандан кейин бу ишга биз қўл урайликми, қахрамонни бошдан-оёқ қизилга бўяб, қайта яратайликми?

Бир нарса мени ўша кунларда жуда ўйлантириб қўйганди. Нима учундир Марказқўмга менинг ҳақимда бирин-кетин имзосиз хатлар туша бошлади. Аввалига унчалик эътибор бермадим. Гарчи улардан бирортаси ўз тасдиғини топмаса ҳам, юракда қандайдир оғриқди из қолдираётганди. Томчи топ ёради деганларидек, бора-бора асаб дош беришга қийнала бошлади.

Бир куни яна чақирди. Қўлимга навбатдаги думалоқ хатни тутқазди. Нима эмиш, мен яна бошқа бир рўзнома муҳаррири билан биргаликда алақандай амалдорга қиз-жувонлар етказиб берар эмишимиз.

— Бу ҳақда тушунтириш ёзиш у ёқда турсин, ҳатто гапиришдан ҳам жирканаман. Қанчалик пасткашлик...

Уйқум қочиб, кечалари тўлғониб чиқадиган бўлдим. Энди бу очикчасига таҳқирлаш эди. Ўттиз йилдан ортиқ шу касбадан, бирдан олдин, бирдан кейин деганларидек. Бу йилларни умримнинг беҳаловат ўтган даври деб биламан. Табиб табиб эмас, буни бошидан ўтказганлар билади. Муҳаррирлик нони ширин эмас. Қўлимдан келганича садоқат билан ишладим, касбадошларим ўртасида обрўйим, эътиборим жойида эди. Эндиликда шуларнинг барчасига олаётган «мукофотим» юқорида айтганларим бўлиб чиқаяпти.

Майли, кимдир бир жойда узоқ ўтириб қолди дейлик. Иш манфаати раҳбарни янгилашни тақозо этаётганми? Шундай бўлса, бу ишни инсонга ўхшаб амалга ошириш мумкин эмасми? Ўша раҳбарни чақириб тушунтирилса, тақлиф қилинаётган янги иш жойи айтилса, олам гулистон. «Йўқ, мен амалимдан ажрасам, ўлим қоламан», дейдиганлар бўлмаса керак. Шундай қилинса, кимнинг нималарга қодирлиги, зўравонлиги билинмай қолиши, шов-шув бўлмаслиги мумкин, албатта, киши дунёга келганлиги учун ҳаётга лаънатлар ўқиши, азоб тортиши, касал орттириши шарт. Баъзиларнинг юраги кўтара олмай, ажалдан беш кун олдин хайр-маъзурни насия қилиб кўз юмиши ҳам мумкин. Мана шундагина, бағритошлар бироз хумордан чиққандек бўлади. Бунинг номини ўша пайтларда партиявий принципиаллик деб атадилар. Олимларимиздан бири, кадрларнинг камчиликлари эмас, юраги нишонга олинardi, деб хўп топиб гапи-

рибди. Раҳбар кадрлар устидан тушаётган думалоқ хатларнинг «болалаб» кетганлиги бу нопок ишлар кимлар томонидандир атайлаб уюштирилади, деган хаёлларга олиб борарди.

Мансаб зўравонларни шу даражада додиратиб қўйгандики, саёз, баъзан эса умуман мантқиқсиз гапларини ҳам сал бўлмаса афоризмлар даражасида кўришни, шундай қабул қилинишини истардилар. Бошқалар ҳам одам эканлигини, уларда ҳам бош борлигини, фикрлаш қобилияти мавжудлигини, унчамунча масалаларга ақли етишини унутмаётган. Ўз вазифаларини буйруқ бериш, ўзгаларни эса ана шу кўрсатмаларни кичик қўқмай, елиб-югуриб, кўркўрона бажарувчи роботлар деб билардилар. Бепишандлик касали газак олганди.

Юз бераётган найрангбозликлар аниқ мақсадни мўлжаллаб амалга ошириладиётганлиги яққол кўзга ташланиб турарди. Уларнинг шиори маънавий жиҳатдан эзиш ва яна эзиш, то дод дастингдан, бевафо дунё, демагунича. Шу ярамас усул туфайли ўша пайтда кўшгина синалган ходимлардан, энг яхши кишилардан жудо бўлди. Эзгуликнинг мақсадлари ўз маъносини йўқотганди.

Юртимизда кейинчалик юз берган иқтисодий ва маънавий таназулга ўша даврда замин яратилганди. Худбин кишиларга, амалпарастларга соғлом фикр юритувчилар ёқмайди, қуллуқ қиладиганлар керак уларга. Марказнинг фатвоси билан меҳр-мурувват, дўстона муносабат, бир-бирига ҳамдёрликнинг асрлар мобайнида бунёд этилган бинolari, биз Каъба сифатида сажда қиладиган қасрлар ўша ёвуз, жоҳил ва тажовузкор одамлар томонидан шафқатсизларча бузиб ташланаётган, зиёратгоҳлар вайронага айлантириладиётган эди. Бундай пайтда ўшалар сафида бўлишнинг ўзи, қадрини билган киши учун, пасткашлик эди.

Маслаҳатли тўй тарқамас, деган гап бор. Муҳаррир ўринбосарлари Неъмат Ёқубов ҳамда Лев Николаевич Пакни, таҳририят масъул котиби Тоҳир Мирходиевни чақириб, ўз қароримни — ишдан кетишга аҳд қилганлигимни уларга айтдим.

— Ариза бермоқчиман, вазифамдан бўшатишларини сўраб, — дедим уларга. — Вазиятдан қисман хабардорсизлар. Бу ахволда ишлаб ҳам бўлмайди, яшаб ҳам.

Бирини у деди, бирини бу деди, газета сизга бир фарзандингиздек гап, уни ташкил қилдингиз, оёққа тур-

газдингиз, ўзи бўладими йўқдан бор қилишни. Қолаверса, бир-биримизга ўрганиб қолганмиз, паст-баландимизни яхши биламиз ва ҳоказо.

— Масаланинг яна бошқа томони бор, — деди Тоҳиржон. — Агар сиз ҳозир ариза кўтариб борсангиз, бизнинг олиб бораётган сиёсатимизга норозилик белгиси бу, деб қабул қилишади, ғазаб отига минишлари, йўқ ердан баҳона топиб, майиб қилиб қўйишлари эҳтимоли борлигини ҳисобга олмай бўлмайди.

Ўйланиб қолдим. Жангни ташлаб кетди қайта қуриш даврида, деб айюҳаннос солишлари ҳеч гап эмас. Хуллас, иккиланиб қолдим. Нопок ўйиндан, носовлом, миш-мишлар авж олган ўша тўдадан аввалроқ чиқиб кетиш энг тўғри йўл эди мен учун. На қилай, осий бандамиз, эртага нима бўлишини билмаймиз.

Ўзаро муносабатда нописандлик, соҳамиздан мутлақо беҳабар кишиларнинг ишимизга ўринли-ўринсиз аралаша беришлари, беўхшовтавсия ва кўрсатмалар жонга тегди. Шундай пайтлар бўлдики, кечаси Марказқўм вакили келиб ўтирарди. Келганларнинг ўзи ҳам қилмишларидан хижолат чекишарди, узр сўрашарди. Нима, газетани энди чиқаряпсизларми, биров ақл ўргатиб турса сизларга, менга эътибор берманглар, фараз қилинг, бу ерда мен йўқман, ишларингизни ўз билганларингизча қилаверинглар, начора, бизга шундай буюрдилар, дейишарди улар.

Буларнинг барчасини ўзимиз учун таҳқирлаш деб тушунардик.

Шу ўртада рўзномамиз жамоаси учун кўнгилсиз воқеа содир бўлди (аслида бундай ишлар беистисно барча газеталар, журнал ва китоб нашрларида бўлиб туради), 4-саҳифадаги бир ахборотда сатр тушиб қолиб, ўша жумланинг мазмуни бутунлай тескари маъно кашф этганди. Ҳайъат аъзолари билан маслаҳатлашдик. Арзимаган гап учун не-не раҳбарларнинг оёғи ерга тегмай учиб кетаётган пайт эди. Маслаҳатлашиб, қатъийроқ чоралар кўришга келишдик. Қисқаси икки ходим ишдан четлантирилди (ҳозир шу чора инсоф юзасидан бўлмаганлигини айтиш керак), икки ходимга эса маъмурий чора кўрилди. Журналистикада бўлиб турадиган шу биргина хато баҳонаси билан катта машмаша бошланди. Текшир-текширларнинг кети узилмайди. Кунига жамоадан уч-тўрт ходим чақиртирилади, илинж — муҳаррирни айблайдиган бирор гап чиқиб қолармикан. Ходимлардан миннат-

дорман, улар фақат бор гапни айтишган. Бир куни Марказқўмнинг тушпа-тузук масъул ходими келиб, бу ерда мафкуравий қўпоровчиликнинг ҳиди келаяпти (ўша ўтиб кетган хатога ишора қилинапти), кимдан шубҳангиз бор деб сўради. Юрагим орқамга тортиб кетди. Қўпоровчилик нима қилсин бу ерда. Унинг гапидан эса, 37-йилларнинг ҳиди анқиб турарди.

— Бундай фикр, — деб жавоб бердим ўша сиёсатчига, — хаёлимга ҳам келмаган. Юз берган хато ҳар бир ишда бўладиган камчиликлардан, унга бу даражада урғу бериб, сиёсий тусга бўяшни бутунлай ортиқча деб ҳисоблайман.

Зуғуму ноинсофлик шу даражага бордики, навбатдаги чақирришлардан бирида, сен нега қизингни фалончининг ўғлига бердинг, шунини изоҳлаб тушунтириш хати ёзиб бер, деб тикилинч қилишди.

— Менга қаранг, — дедим унга, — шундай дейишга уялмайсизларми, ким-кимга уйланади, ким-кимга турмушга чиқади — бу уларнинг шахсий иши. Нега сизлар бу масалада қозилик қилмоқчисизлар? Улардан шикоят бўлмаса, бир-бирини яхши кўрса, ҳурматимизни, иззатимизни жойига қўйишяпти, сизларга бунинг нима алоқаси бор?

— Нима қилай, сиз ҳам тушунинг ҳолимга, менга топширганларини қиялман, — дерди хижолат бўлиб сектор мудирини Раҳим Саманов. — Бир жумла бўлса ҳам майли, ёзиб беринг, мен қутилай. Хат бор, ёпишимиз керак...

Бир куни Марказқўм нашриётининг ўша пайтдаги директори Мадина Хўжаева телефон қилиб қолди.

— Кўнглингизга келмасин, азбаройи ҳурматим юзасидан гапиряпман, ҳозир у ердан келдим, сизни ишдан олиш ҳақида гап юрибди. Биринчи билан Сирдарё областида бирга ишлагансиз, чиқиб галлашсангиз бўлармиди. Ачинганимдан айтяпман бу гапларни...

— Хабарим бор, лекин уларга бормайман, жонга тегди зўравонликлари, ўшандай кишиларга тобе бўлиб юргандан кўра, бирор ерда қоровул бўлиб, нон-чоё билан кун кўрганим афзалроқ. Мен учун жон куйдирганингиз учун раҳмат.

Хуллас, бюро мажлисига чақирришди. Мажлис бошланишидан олдин танишларимдан бир-икки киши сўради: «Қарор лойиҳаси билан танишдингми, бошқа тўпланган ҳужжатлар билан-чи?» Менинг тақдирим ҳал этилаяпти, лекин бирор кимса мен билан суҳбат-

лашмади ҳам, тўпланган материаллар, қарор лойиҳаси билан ҳам таништиришмади. Улар ўзлари учун ҳеч қандай қонун ёзилмаган, деб ўйлардилар. Таҳририят ҳайъати аъзоларидан бири ўқиган хабардаги хато — бир сатрнинг тушиб қолишидан ташқари нима айбим борлигини шу пайтгача ҳам билмайман.

Ахборот берган масъул ходим ҳам асосан шу хато атрофида чайналди.

Менга сўз беришди. Хато ўтганлигини тан олдим, ўқиган ёки ўқимаганлигимдан қатъий назар, муҳаррир сифатида масъул эканлигимни таъкидладим.

Сўзимнинг охирида бюро аъзоларига мурожаат қилдим:

— Шунча йиллардан бери бирга ишлаб келяпмиз, мансабимни сунистеъмом қилган жойим йўқ. Кучим етганича садоқат билан ишладим. Шуларни ҳисобга олиб, мени вазифамдан аризамга мувофиқ бўшатишингизни сўрайман.

Нигоҳим бюро аъзоларида. Ҳаммалари ҳужжат ўқиётгандек бўлиб, қорозга қарашган. Қизик, бу ўша самимий саломлашиб, чақчақлашиб юрган кишиларимми ё бутунлай бегоналарми? Тавба, қалтис вазият одамларни шу қадар ўзгартириб юборадими ёки айб алғов-далғов замондами? Хуллас, бирон кимсадан нидо чикмади. Аслини олганда, у ё бу масалада ўзининг қатъий фикрига эга бўлмаган, шамолнинг эсишига, «об-ҳаво»га қараб иш тутадиган кишилар эди улар. Очиғи айтиладиган бўлса, уларнинг аксарияти бирор кимсани эмас, аввало ўзларининг нотинч даврдан омон қолишларини ўйлардилар, холос.

— Нега ўша материални ўзингиз ўқимадингиз, — савол берди котиба.

— Муҳаррир ҳамма мақола-хабарни шахсан ўзи ўқиши шарт эмас, мабодо буни истаса ҳам, урдасидан чиқа олмайди.

Ахир ҳар куни икки тилда саккиз бетли икки газета тайёрланади. Муҳаррир асосий материалларни кўради, ишни ташкил этади, рўзнома йўналишини белгилайди, раҳбар ташкилотлар билан муносабатларни олиб боради.

— Йўқ, бу мутлақо нотўғри, масъул муҳаррир бўлгач, газетанинг номидан тортиб то ўзининг исмишарифи турган жойигача, бари-барини ўқишга мажбур.

— Марҳамат қилиб, менга тушунтириб берсангиз,

сиз айтганча бўлса, ундай ҳолда қўшалок муовинлар, ҳайъат аъзолари, сизнингча, нима билан шуғулланишлари керак? — саволга савол билан жавоб бердим.

— Нега муҳаррир ҳамма материалларни ўқишга улгурмас экан? Газетанинг бир сонини кўздан кечириш учун узоғи билан икки соат кифоя қилади, менимча.

Ана холос! Шу савия, шу билим, шу дид билан бизни ўқитяпти. Кулиш эмас, йиғлаш керак эди ҳолимизга. Кўриниб турибдики, котиба умуман беҳабар, ёнидан ҳам ўтмаган, тушида ҳам кўрмаган, ҳатто умумий тасаввурга ҳам эга бўлмаган масалада ўта сохта-билафонлик қилаётганди. Диванда ёки юмшоқ ўриндикда ўтириб рўзнома ўқиш билан уни чоп этиш жараёнида дуч келинадиган сон-саноксиз ишқал, жумбоқларга тўла, асабни эглововчи жараёни тенглаштираётганди. Тортишишининг мутлақо фойдаси йўқ. Агар шундай қилинса, рангли тасвирдаги расми таърифлаб беринг, деб сўқир кишидан сўраш билан баробар эди. Шундай бўлса ҳам бу бемаъни, тутуруқсиз, мантқадан йироқ гапларни жавобсиз қолдиришни ўзимга эп кўрмадим.

— Ҳамма материалларни бир ўзи кўрадиган, бир ўзи ўқийдиган муҳаррир ҳозирча туғилмаган, ўйлайманки, бундан кейин ҳам туғилмайди. Сўзларимга шубҳангиз бўлса, мана шу ерда мендан бошқа муҳаррирлардан яна тўрт киши ўтирибди, сўрашингиз мумкин...

Бюро тамом бўлгач, ташқарига чиққанимизда алакимлар ҳамдардлик билдиргандек бўлди, яна қай бирлари нотўғри қарор қабул қилинганини айтишди.

Бироз ҳаяжоним босилгач, ички бир нидо мендан сўради; ҳозир атрофдагилардан жим ўтиришгани учун гина қиляптилар. Хўш, ҳали яқиндагина сиз яхши билган кишилар бошига худди шундай кунлар тушганида, ўзлари чурқ этиб овиз очдиларми?.. Ана шунақа, пичоқни олдин ўзингга ур, оғримаса бировга. Нима ҳам дердим, саволга жавоб беролмадим. Уша онгимиздаги қўркув, манқуртлик, мутелик роботга айлантириб қўйганди...

Истиқлолга эришганимизга минг бор шукур. Ушбу битиклар ҳам аслида шу туфайли қовозга тушди. Бир нарсани айтишни лозим деб ўйлайман. Баъзилар кекса авлодга керагидан ортиқ таъналарни айтишяпти. «Сизлар қўл қовуштириб ўтиргансиз, ўша пайтдаги раҳбарлар эса билганларини қилишган», деб. Менинг,

менга ўхшаб яна ўнааб ва юзлаб кишиларнинг тақдирини қисман бўлса-да, шу масалага ойдинлик киритади, деб ўйлайман.

Юқорида классикаримизнинг асарлари ҳамда тарихимизга оид китобларнинг чоп этилишини раҳбарият қўпоровчилик деб атаб, масалани ўз ҳолига ташлаб бўлмайди, бу йўналишга кимлар бошчилик қилаётганликларини аниқлаймиз, деб таъкидлагани айтилганди. Улар худди шундай қилишди. Миллатнинг ўзлигини англашига ёрдами тегар деган ниятда савобли ишга қўл урганлар қаттиқ сиқикча олиндилар, таҳқирландилар, матбуотда танқидий мақолалар эълон қилдириб, сазойи қилишди, вазифаларидан четлаштирдилар. Ўз соҳасининг етук билимдони, моҳир ношир Ислом Шоғулумов ўша даврдаги қуюшқонга сиймайдиган воқеаларни ҳамон изтироб билан эслайдди.

Ўша пайтда ўртага ташланган иккинчи вазифа: барча миллат ва турли диний эътиқоддаги кишиларни вафотидан сўнг битта мазорга дафн этиш, яъни бу борада ҳам интернационализмни жорий этиш масаласи эди. Тасаввур этиясизми, замондош биродар, нималарни ният қилишганди? Ҳар бир миллатнинг ўзлигини англатадиган энг охирги эътиқодни ҳам тупроқ билан тенг қилмоқчи эдилар. Борди-ю мустақилликка эришмаганимизда нималар юз бериши мумкинлигини хаёлан тасаввур қилишнинг ўзи бир даҳшат, буни киши ҳатто кўз олдига келтиришдан ваҳимага тушади. Худо кўрсатмасин энди у кунларни...

Ҳикоя қилиб берилган воқеани юзга ва мингларга кўпайтиринглар. Умр бўйи орттирган бисоти зўрлик билан тортиб олиниб, оила аъзолари хор-зор этилган, ўзлари эса асоссиз равишда қамоқхоналарда таҳқирланган минглаб ватандошларим тақдирини бир кўз олдингизга келтиринг. Фуқаролар уруши, кейинчалик советлар «босмачилик ҳаракати» деб атаган, аслида миллий озодлик урушида ҳалок бўлган неча юз минглаб, 30- ва 50-йилларда қатарон бўлган минглаб юртдошларимизни ёдга олайлик. 20- ва 30-йилларда сунъий равишда юз берган очарчиликда қирилиб кетганларни эсга олайлик. Қандай қилиб буларнинг барчасини унутиш мумкин!

Халқимизда ўтмишининг унутма, деган гап бор. Довдираган пайтларда ҳам, ношукурчилик қилинаётган чоғларда ҳам ўтмишни хаёлан кўз олдига кел-

тириш лозим. Шундай қилинса, холис фикр юритиладди, адолатли хулосалар чиқарилади. Тўғри, у кунларни эслашнинг ўзи даҳшат. Мен унутолмайман! Сиз-чи, замондош?

Президентимиз юрдошларимиз онг, тафаккурини ўзгартириш, мустабид шўро тузумига хос қарашлардан халос бўлиш ҳозирги пайтда энг муҳим вазифалардан эканлигини қайта ва қайта таъкидламоқда. Истиқлол, мустақиллик бизга нима берди, деганда бор овозим ила: инсонлигимни ўзимга қайтарди, ўзлигимни англай бошладим, миллатимнинг қадри тикланди, ўзбек ўзига бек бўлди, эндиликда у жаҳонни, уни жаҳон танияпти, деб айтгим келади.

ҚАЛБИМ МААҲАМИСИЗ, ЯХШИЛАР

«Бировга яхшилик қилсанг, уни яшир. Бировсенга яхшилик қилса, эл орасига ёй».

Доналар бисотидаган.

Аслини олганда ушбу битикларнинг қорозга тушишига ана шу юқоридаги сўзлар туртки берди. Бамисоли кўпдан бери излаб юрган имни топгандек бўлиб, кўнглим ёришиб кетди. Ўйладим, хотиралар биринкетин қуйилиб келаверди. Уларни қорозга туширай десанг, поёни йўқдек кўринади. Ҳаммасини айтиб, адоғига етиб бўлмайди. Бундай йўл тутмоқлик шарт ҳам эмас. Қўлингиздаги битикларда имкон қадар сўз айтмоққа интиладим.

Таажжуб! Кўпинча одамлардаги арзимас қусурларни сезгирлик билан илғаймиз, узоқ вақт уларни унутмаймиз ҳам, аммо яхши хислатлар, фазилатлар, кўрсатилган саховат ҳамма вақт ҳам эътироф этилавермайди. Нега шундай экан? Балки хом сут эмган гумроҳ банд бўлганимиз учун, балки баъзан катта-кичик амал ақл чирогимизни хиралаштириб қўяр, балки ўткинчи дунёга керагидан ортиқ маҳлиё бўлиб қолганимиз туфайли, балки... буёғини билмадим. Гап шундаки, яратган Эгам ҳар кимга ўзига яраша феъл, шунга монанд ақл-фаросат ато этади, дейишади. Ҳар ким бу омонат дунёда ўзига яраша имтиҳондан ўтади...

Ўша пайтда «Қишлоқ ҳақиқати» тахририяти эндигина оёққа туриб, қад ростлаётганди. Бир куни тушликдан сўнг бошни бироз шамоллатиш мақсадида

ҳозирги Амир Темур хиёбонига чиқсам, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари кўрғазмаси ташкил этилган экан. Битта яхши қовунни олдим-да, биргаликда баҳам кўрмоқ ниятида ўша даврдаги отахон газета, ҳозирги «Ўзбекистон овози»нинг оқсоқол қаламкаши, бош муҳаррир ўринбосари Холбек Ёдгоров ҳузурига кирдим. Гап орасида ёш жамоага кўрсатилаётган ёрдам учун миннатдорчилик билдирдим.

— Савобга ўзларингни ҳам шерик қилдиларинг-ку, — деди раҳматли. Айтилган гапларнинг маъносини яхши тушунмаган бўлиб кўриндимми, ҳар ҳолда Холбек ака сўзини давом эттирди:

— Кимда ким ўзганинг саховатини тан олиб, эслаб юрса, ўша мурувватдан келадиган миқдорда савоб яхшиликни эътироф этган кишига ҳам ёзилар экан. Қадимги аждодларимиз китобларида шундай дейилган. Савобга ўзларингни ҳам шерик қилдиларинг, деганимнинг маъноси шундан.

Мана, орадан қанча йиллар ўтибдиёнки, матбуотимиз оқсоқолининг бу пурҳикмат сўзлари ҳамон ёдимда. Айтилган гапдан кузатилган мақсад кишилар яхшиликни унутмасликка даъватдир.

Бир куни ҳамкасбларим Михли Сафаров ва Дилмурод Қирғизбоев билан тўйдан келаётгандик.

— Мен «Қишлоқ ҳақиқати» ходимларига қойилман, — деди Дилмурод. — Эслайсизми, ўша сизни ишдан олишган даврда тўрт-беш киши бўлиб, ҳар куни сизни кўргани боришарди, бирга тушлик қилишиб келишарди. Бу узоқ давом этди, ойлар мобайнида шундай оқибат кўрсатишди. Биз ҳаммамиз ҳайрон қолардик, нега улар ҳеч кимдан ҳайиқмай, кўркмай, юз бериши мумкин бўладиган паст-баланд гап-сўзлардан чўчимай, шундай одамгарчилик қилишади, деб. Ҳамон мен уларга тан бераман, ўша воқеани ҳаяжон билан эслайман.

Ўқувчига аниқ бўлсин учун айтишим керак: гап шундаки, барча рўзномалар таҳририятлари «Матбуотчилар» кўчасидаги етти қаватли иморатда жойлашганди. Ойномалар таҳририятлари эса «Буюк Турон» кўчасидаги ўша машҳур ўн олти қаватли иморатда эди.

Ўша пайтда қўшни газетанинг раҳбари ўрнига ҳам янги бош муҳаррир тайинлашди. Уни жамоага тақдим этишди. Йиғилишда кўп йиллар шу жамоага меҳнати сингган собиқ раҳбар ҳам иштирок этаётганди. Зулм-

нинг, зўравонликнинг кучидан чўчиган ходимлар со-
биқ бош муҳаррирга бир овиз ҳам илиқ сўз айтишга
журъат этишолмади. Фақат бутина эмас, вазифасидан
четлатилган кишиларнинг уйларига одамгарчилик
юзасидан кўнгила сўрагани, таскин бермоқ ниятида
келганлар ҳам ҳисобга олинар, шунга қараб муомала
қилинарди, муносабат ўзгарарди. Юқори доираларда-
ги айрим раҳбарларнинг фалсафаси шундай эди: биз
четлатган кишилардан сизлар ҳам юз ўтиринг! Қизиқ
фалсафа, шундай эмасми, амалдор бўлса — дўст тути-
нинг, амалдан кетса — юз ўтиринг, ҳаммаларингиз
шахсий ҳаётингизда ҳам худди биздек фикрланг, биз-
дек иш тутинг, биз билан бирга бўлмаганлар — бизга
душман одамлар. Тоталитар тузум, деб шунга айтсалар
керак. Одамлар улар назарида робот эди, айтилган
гапларни сўзсиз, ҳеч бир мулоҳазага бормасдан, миқ
этмай бажарадиган кимсалар бўлмоғи шарт. Акс ҳол-
да паттаси кўлига берилади, ковушлари тўғрилаб
кўйилади. Во дариф!

Очигини айтсам, Дилмуроднинг сўзлари юрагимда-
ги меҳрни товлантириб юборди. Замондошларим
ҳақида ҳикоя қилиб бермоқликни дилга жо қилган
эканман, нечун менга шунчалик мурувват кўрсатган
укаларим, сингилларим, биргалиқда ишлаган ва узоқ
йиллар аччиқ-чучукни бирга тотиган касбдошларим,
сарфдошларим ҳақида сўз очмай. Ахир, мен улар ол-
дида қарздорман-ку, елкамда кетмасин бу қарздорлик.

...80-йилларнинг ўрталаридаги алғов-далғов давр.
Марказдан келган «десантчи»лар миллатимизнинг
кўзга кўринган кишиларини ўзларига ҳар қадамда ял-
тоқланиб, елиб-югуриб хизмат қилаётган маҳаллий
югурдаклар ёрдамида «чеканка» қилаётганди. Кеча
кимнидир ишдан олишибди, бутун яна қай бир ким-
сани қамашибди... Ҳар куни аҳвол шу. Миллат оёқос-
ти қилиниб, таҳқирланаётганди. Кишиларнинг қўли
ишга бормай қолди, кўнгила совиган, дил вайрон, руҳ
чилпарчин. Юракни куйдириб алам ўртарди, тимда-
ларди, юрак синчлари гўё омонатдек туюларди.

Ўзбекистоннинг собиқ раҳбари Шароф Рашидов-
нинг барча кадрлари бузилган, порахўр, улардан тоза-
ланиб олишимиз даркор, акс ҳолда жамиятни қайта
қуриш мумкин эмас, деб айюҳаннос солдилар. Шу
мақсадни амалга оширмоқ ниятида ҳеч нарсадан тап
тортмадилар.

Меҳр — инсон учун энг улуғ неъмат. Бугдой но-

нинг бўлмаса ҳам буғдой сўзинг бўлсин, деб бекорга айтмаганлар. Ўша пайтлардаги халққа қарши, миллатга ёт бўлган бошқарув тизими бизларни шу инсоний неъматдан бенасіб этмоққа жон-жаҳди билан интилади. Қай даражада бу шум ниятга эришди ҳам. Ўзаро муносабатларда қадр-қимматнинг сезиларли даражада йўқолиши худди ўша 80-йилларнинг ўрталарига тўғри келади. Бир-бирининг устидан думалоқ хатлар ёзиш дейсизми, юқоридан ваъда қилинган амал учун шогирд устозга надомат тошларини олиши дейсизми — шундай юзсизлик ва шармандагарчиликларнинг барчаси юз берди.

Мен ҳикоя қилаётган воқеаларга ҳозирги авлод эҳтимол ишонмас, балки иккиланар. Лекин ўша давр шундай эди, уни унутмайлик, унутишга ҳаққимиз йўқ, миллатимиз тарихининг энг қора кунлари сифатида тарихга абадул-абад ёзилиб қолмоғи даркор. Ҳозирги даврнинг қадрига етмоқ, мустақиллик қандайин бебаҳо, тенгсиз неъмат эканлигини англамоқ учун ўша муҳиш даврни эслаб туриш ҳам қарз, ҳам фарз деб ўйлайман.

Энг юқори пороналардаги баъзи раҳбарларнинг ўзи меҳр-шафқатдан бебаҳра, саховат, эзгулик нималигини билмайдиган, мурувват, андиша ва инсофдан йироқда, нокас шахслар эканлигини ҳаётнинг ўзи кўрсатади. Улар беш кунлик амал курсиси деб ҳасад кўроли — бўҳтонни ишга солдилар. Ташкилот ва муассасаларда, корхона ва хўжаликларда гуруҳбозликлар авж олдирилди. Оқибатда ишдан ҳам, одамлардан ҳам файз кетди, бошбошдоқлик, парокандалик, худбинлик, кўрқоқлик ва иккиюзламачилик илдиз отди. Аммо вақти келиб, улар экканларини ўрдилар. Ҳаётнинг одил ҳукми шундай бўлди.

Раҳбарликка янги келганлар кўпчилигининг умумий савияси паст эди. Империяга худди шундайлар керак эди, «лаббай» деб турадиганлар, шахсий фикр-мулоҳазага эга бўлмаган, айтилганларни кўр-кўрона бажарадиганлар.

Мана бу воқеани ҳам ҳамон ижодий зиёлиларимиз аччиқ кесатиқ сифатида (аслида аччиқ қисмат эди у) эслаб юришади. Қатагон йилларида миллий озодлигимиз йўлида шаҳид кетган оташнафас шoirимизнинг таваллуд кунини ўтказишга одамлар йиғилган. Юқоридан келадиган раҳбарни кутишяпти. Ниҳоят у киши келдилар. «Бошласак бўлар энди»,

деб сўрашди. Шунда ўша «рахнамо» «Шоирнинг ўзи шу ердами?» деб сўраган. Ҳамма ҳайрон, бир-бирига қараб қотиб қолган, кимдир нима дейишини билмай елка қисган. Шунда ҳалиги раҳбар ниҳоятда жиддий тусда деган:

— Мана шунақа, кадрларимизни шу даражада талтайтириб юбордикки, ҳатто ўз тантаналарига ҳам қатнашишни ўзларига лозим кўрмай қолганлар. Бу — жамоатчиликка ҳурматсизликнинг ўзгинаси. Шундайлар билан гаплашиб қўйиш зарурга ўхшайди.

Мана сизга катта бир масъул ходимнинг савияси. Кулишни ҳам, йиғлашни ҳам билмай қоларди киши. Кўпгина эл-юрт ўртасида катта обрў-эътибор топган кишиларнинг тақдири ана шундай нотавонларга боғлиқ бўлиб қолганди.

Юқоридаги ҳолатни атайин келтирдим. Зеро, яхшиликнинг қадрига етмоқ учун ёмонликни ҳам эсламоқ даркор. Шундай муҳитда, зулм ва зўравонлик авж олган, кадр-қиммат оёқ ости қилинган паллада иймони мустаҳкам кишилар инсонийликни унутмадилар, қалбга малҳам бўлдилар.

Тақдиримдан нолимайман. Аччиқни ҳам, чучукни ҳам татиб кўрдик. Зеро, буни ҳаёт дейдилар. Атрофимда яхши одамлар бўлгани учун ҳам тақдирнинг кутилмаган зарбаларини нисбатан енгил ўтказгандирман. Ноҳақликларга, таҳқирлашларга дош бера олмаган не-не алломалар, ноёб истеъдод эгалари ҳаёт билан барвақт видолашдилар.

Ўша даврда тоши енгил, фикри тор, бурнининг устидан нарини кўра олмайдиган ночор, ўзгалар ютуғидан жазавога тушадиган, ҳасадчи, кўнгли қора, қандай бўлмасин амалга интиладиган шухратпарастлар пўпанақдек қалқиб юзага чиқдилар. Нотавон раҳбарлар бундан буёнги режаларини шуларни ҳисобга олган ҳолда туздилар, суянчиқлари, маслаҳатгўйлари, ишонган тоғлари шулар бўлди. Ёз-ёзни авж олдирдилар, бу нопок ишни ҳар томонлама қўллаб-қувватладилар: кишилар жамоада қанчалик ўзлари билан ўзлари овора бўлсалар, ўша пайтда кун сайин путури кетаётган сиёсатни шунчалик унутган бўлардилар. Жаҳолат отига минганларга ақл бегона бўлур, деганлари рост экан.

Бир нарсани айтмасам, адолатта зид иш тутган бўламан. Ўша даврда, яъни 80-йилларнинг ўрталарида юқори идораларда ишлаётган кишиларнинг ҳаммаси-

ни диёнатсизликда айблаш ҳақиқатга зид бўлур эди. Ҳар қаңдай шароитда ҳам инсонийликни унутмаганлар кам эмас эди. Қуйида ҳикоя қилмоқчи бўлганларим шулар ҳақида. Буни ҳам зиммамдаги қарз, деб билурман.

Бирор кимсанинг ҳаммага бир хилда маъқул тушиши амалий жиҳатдангина эмас, балки назарий жиҳатдан ҳам, назаримда, мутлоқ мумкин эмас. Раҳбар бўлганингдан кейин сепдан биров рози, биров эса... Буни табиий бир ҳол, деб биламан. Ахир, кимгадир танбеҳ берилади, кимдандир талаб қилинади. Бу — баъзи кимсаларга ёқмайди. Қарийб ўн йил вилоят газетасига, сўнгра олти йил республика газеталарига бош муҳаррирлик қилаётган эдим. Балки тутаётган ишим айрим ходимларга ёқмаган ҳоллари ҳам бўлиши мумкин. Лекин ҳеч бир кимса шу пайтгача юқори доираларга устимдан норози бўлиб бормаганди; шикоят хати ҳам ёзмаганди. Биринчи марта ариза 1980 йилда тушди. Яна қаерга денг — собиқ КПСС марказий назорат комиссиясига. У ердан шикоятни республика марказқўмига юборишибди. Чақирибди. Ўқиб кўрсам майлими, деган саволимга:

— Кўнглингизга келмасин-у таништира олмаймиз, — деди мафкура бўлимининг ўша пайтдаги мудирини. — Сабаби — дилингизни яра қилиб қўйиши мумкин, аввал обдан текширайлик, сўнг натижасига қараб иш тутамиз. Ёзилган даъволарнинг нимаси тўғри, нимаси нотўғри — бу сиз билан бизга қоронғу. Шуни билингки, баъзан бундай хатларнинг муаллифлари унда келтирилган даъволарнинг тасдиқланмаслигини олдиндан биладилар, лекин бир жиҳати шак-шубҳасиз, ақалли жиндек бўлса ҳам доғ қолдириш, юракка зарба бериш, кайфиятни бузиш, тухмат оғусининг таъсирини ўтказиш, ҳаловатини бузиш, Билингки, ҳасадуғй бор гапни эмас, ёмонлик келтирадиган нарсаларни ёзади. Улар ниҳоятда шафқатсиздирлар, бахтли, иши юришган омадди кишиларни кўргани кўзлари йўқ. Қурт меванинг сарасини ишдан чиқарганидек, бўҳтончи ҳам яхши кишиларга ёпишади.

Мен бу воқеани ҳамма замонларда ҳам ҳолис ниётли кишилар бўлган, деган ниётда қорозга тушираётман.

— Яхши, — дедим мен. — Раҳбар бўлиб ишлаётганимга кўп йиллар бўлди, атрофича кўришсин, мен ҳам ўзимни чиғириққа солиб олай, ўзим сезмаган,

аҳамият бермаган ҳолатларни, хато ва камчиликларни билиб олай. Бундан кейинги ишларимда ҳисобга оларман уларни.

Хуллас, текширишни марказқўмнинг ташкилий бўлимининг сектор мудири А. Т. Савченкога топширишди.

— Ишни нимадан бошлаймиз, қандай ташкил этамиз? — сўради у.

— Буни мендан сўрама, қай усулда текшириш олиб бориш ихтиёри сенда, фақат холис бўл, бошқасининг аҳамияти йўқ. Истасанг бир хона ажратиб берайлик, истасанг керакли одамларни ўзинг чақириб, ишни бошлайвер.

Шу Десангиз, текшириш чамаси бир ярим ой давом этди. Лозим топишган ходимларни чақиртиришар, галлаштиришар, тушунтириш хатлари олишарди. Мен унинг олдига бориб келганлардан нима дейишди, нималарни сўрашди, деб бирор марта ҳам қизикмадим. Негадир ўша кунларда кўнглим хотиржам эди. Одамлар билан бўлган муносабатларимни, кимлар жазоланган-у кимлар рағбатлантирилгани, кейинги йиллар мобайнида кимлар ишга қабул қилинди-ю, кимлар бўшатилади, уларнинг сабаблари — хуллас, ҳамма-ҳаммасини бирма-бир хаёлимдан кечириб чиқдим. Назаримда барчаси рисоладагидек, масалалар ҳайъат аъзолари, маҳаллий қўмита билан келишиб, бамаслаҳат ҳал этилган. Тағин ким билади, дейсиз, ҳар ҳолда бошқалар қатори мен ҳам осий бандаман.

Шикоятнинг текшириш якуни билан уни Марказга юборишларидан олдин таништиришди. Жавоб бир неча варақдан иборат эди. Унинг ҳар бир бетини ўқиб бўлингач, менинг ўша ердаги хулосаларга розилигимни олиб, қўл қўйишди. Моддама-модда савалган эътирозлардан бирортаси ҳам ўз тасдиғини топмаганди. Ҳар бир ташкилотда бўладиган ва бизда ҳам тасдиғини тошган майда-чуйда камчиликлар санаб ўтилганди.

— Нима дейсиз, ушбу текшириш якунини жамоанинг мажлисига қўйсак, ходимлар хабардор бўлса, — маслаҳат сўрадим.

— Бунга арзимаёди. Раҳбарнинг обрў-эътиборини сақлаш биз учун муҳим, — деган жавоб олдим...

— Аввал ҳам сизга нисбатан ҳурматим баланд эди, — деди орадан анча вақт ўтгач, шикоят хатини текширган А. Т. Савченко. — Лекин бир ярим ой мо-

байнида ишингиз билан танишиб, эҳтиромим янада ошди...

Қайта қуриш деб аталган маъшум даврда мени ишдан четлатишганини китобнинг аввалги фасларида ҳикоя қилиб бергандим. Талабалик йилларимдан қадрдон дўстим Расул Раҳмон ҳол-аҳвол сўрагани уйга келиб қолди. У менинг ҳақимдаги ҳужжатларни тайёрлаган ўша пайтдаги марказқўм тарғибот бўлимининг мудирини учратиб қолгани, гап орасида мени эслаганликларини айтди. Ўша одам унга, дунёга келиб, анча-мунча гуноҳ иш қилганлигини, шулар орасида менга нисбатан тутган йўлини ҳам қоралабди. Кейинчалик у билан телефонда гаплашишга тўғри келди. У эзилиб, кечирим сўради.

Баъзан мен яхши билмайдиган қанчадан-қанча хокисор одамлар тақдирим тўғрисида қайғуришибди. Журналистларнинг бир йиғилишида менинг ҳақимда гап-сўз бўлибди. «Мухбир» (ҳозирги «Ўзбекистон матбуоти») ойномасида босилган ўша йиғилиш ҳақидаги ҳисоботда қуйидагиларни ўқиб, ҳар нарсага душман кўзи билан қарайдиганлар, бир қолипда фикрлайдиган кимсалар адолатни, кишилар ўртасидаги инсоний муносабатларни, қадр-қимматни йўқотишга эришса олмаганликларига иймон келтирдим.

«Ўзбекистон журналистлари уюшмаси, унинг бошқаруви айтарли бирор ҳуқуқий мақомга эга эмас, — деб таъкидлабди Ўзбекистон телевидениесининг ходими А. Тожиев. — Агар уюшма лоақал бир аъзосини ҳимоя қилишга қурби етганидами, кўпгина иқтидорли журналистлар, тажрибали муҳаррирларни ҳимоя қила олган бўлур эди. Таҳририят ишларида, айниқса газетачилиқда хатолар ўтиб кетишини қайси журналист билмайди?.. Жўнгина хатолик учун неча йиллардан бери муҳаррирлик қилиб келаётганларни «бир чертиш»да ишдан олиб ташлаш ҳоллари ҳам бўлди. Хўш, бундай адолатсизликка қарши уюшма раҳбарияти лом-мим дедими? Афсуски, бунга ожизлик қилди».

— «Кишлоқ ҳақиқати» газетасининг собиқ муҳаррири И. Сулаймоновга нисбатан қўлланган жазо ўша даврда ҳам кўпчилик журналистларни дарғазаб қилган, уларда норозилик кайфиятини уйротган, — дебди мазкур йиғилишда журналист Х. Содиқов А. Тожиевнинг фикрларини маъқуллаб.

Ушбу мисолларни келтиришдан мақсад ўша пайт-

даги раҳбарият билан омма ўртасида пайдо бўлган жарликни кўрсатиш, уларга нисбатан кишиларнинг эътиқоди ва ишончи камайганлиги сабабларини тадқиқ этишдир, холос.

«Сельская правда»даги бир ходимамиз тўрт-беш кун ишга келмай қолди. Сабабини ҳеч ким билмайди, сим қоқиб ўзи ҳам бир оғиз айтиб қўймаган. Ишга чиққач сабабини сўрашган экан, тобим қочиб қолди, депти. Ҳа энди, иссиқ жон-да деганларидек, шундай бўлса бордир, деб қўя қолдим. Лекин эртаси куни ходимлардан бири у касал эмасди, бизга келтирган далолатномаси ҳам қалбаки — яшаш жойидан эмас, балки бутунлай бошқа тумандаги поликлиникадан олинган деб айтди.

Албатта, гап кимнидир бир неча кун жамоада бўлмаслиги билан осмон узилиб, ерга тушмайди, лекин барчани лақиллатиши — кечириб бўлмас ҳол. Аввал масалани ўрганишни илтимос қилдим. Ўша поликлиникага боришса, бемор қабулга келганлар рўйхатидан ўтмаган, ҳеч қаерда қайд этилмаган. Ўша далолатномани берган дўхтир ҳақиқа кўчиб, яқин танишларим қўярда-қўйишмади, илтижоларини қайтаришга ожизлик қилдим, деб бор гапни айтиб берибди.

Кўриниб турибдики, қўл силтаб, кўз юмиб кетадиган масала эмас. Таҳрир ҳайъати ва маҳаллий қўмитанинг қўшма мажлисида ушбу масалани муҳокама қилдик. Сўзга чиққанлар бундай кишини вазифасида қолдириш мумкин эмаслигини таъкидлашди.

Ишдан бўшатиш ҳақидаги қарор бир оғиздан қабул қилинди. Шу асосда маъмуриятнинг буйруғи чиқарилди.

Орадан икки кун ўтгач, матбуот сектори мудириним қоқиб, котиба ўша, биз бўшатган ходимани шу бугуноқ ишга тиклашни қатъий равишда талаб қилаётганлигини айтди. Мен унга жамоа фикрини айтмоқчи бўлиб гап бошлаган эдим, у: «Мен кўрсатгани ижрочига етказдим, бошқасини билмайман, ҳеч нарса қила олмайман ҳам», деди.

Таажжуб, бир киши бирор кимсанинг устидан кимгадир шикоят қилиб борар экан, бир тўхтама келишдан аввал иккинчи томоннинг ҳам фикрини эшитиш лозимлиги икки карра икки — тўртдек равшанку. Адолат тарозисига ҳар икки томоннинг даъволари қўйилмоғи даркор. Ҳамиша шундай йўл тутилган, нега энди, ҳозир бошқача бўлиб қолди? Маслаҳатлашга-

ни Марказқўмнинг масъул ходимлари билан учрашгандим, уларнинг жавоби шундай бўлди: тўғриси айтсак, нима қиласиз ўзингизга бош оғриги орттириб, ўша ходима ишлади нима-ю, ишламади нима, хўп денг-да, кўрсатмани бажараверинг, тинчроқ бўласиз.

Ана холос! Шундай мушкул кунларда дилни мунаввар айлагувчи адолат чироғи, қайдасан! Даъволар мисқолларигача ўлчаниб, сарағи сарак, пучағи пучак қилинадиган, фақат адолат юзасидан иш юритилиши лозим бўлган жойдагиларнинг фикри шу бўлса, бизга ўхшаганларки шу ҳолга тушса, бошқа шўринг қургурларнинг аҳволи не кечсин экан?

Таҳрир ҳайъатини йиғиб, бор гапни тўкиб солдим. Бировга забланди, биров ҳайратдан ёқа ушлади. Во дариғ! Бу энди бир менга эмас, балки бутун рўзнома жамоасига берилган зарба эди. Кечагина қатъий оҳангда, тўла ишонч билан айтилган гаплардан бутун воз кечишимиз, субутсизлик қилиб, юзимиз шувит бўлиши керак. Хуллас, зўрлик қилинди, мажбур этишди, адолат топтади, жаҳолат тантана қилди. Аянчлисиз шундаки, раҳбариятни биз тушунмай қолдик, раҳбарият эса бизни.

Хуллас, мени вазифамдан четлатишди.

Жамоани тўпладик. Бўлган воқеани гапириб бердим.

— Қарийб ўн икки йил сизлар билан бирга бўлдим, — дедим. — Бу йиллар ҳаётимнинг энг ардоқли даври бўлиб қолади. Беистисно ҳаммангиз сadoқат билан хизмат қилдингиз. Неки обрў-эътибор топган бўлсам сизларнинг меҳнатингиз туфайли... Шу меҳнатларингизга рози бўлинглар. Иш юзасидан қаттиқ-қуруқ гапирган бўлсам, икки қўлимни кўксимга қўйган ҳолда, бошимни эгиб, узр сўрайман...

Эртасига мени яна ўша юқорига таклиф этишди. Бордим. Котибанинг ўзи қабул қилди.

— Кечирасиз, шундай бўлиб қолди, — деди у менга юзланиб. — Илло сизни шундай ташлаб қўймаймиз, катта тажрибангиз бор, ундан фойдаланиш ниятаммиз. Ҳозир телевидениеда сиёсий иқтисод бош редакциясини тузаяммиз. Тахминан унда 73 ходим бўлади. Ўшанга Сизни бош муҳаррирликка тавсия этсак, деган ниятаммиз.

Ўйланиб қолдим. Яна галва устига галва. Юрак зириллаб қолган, ўринсиз, беўхшов кўрсатмалардан тўйиб кетганман. Бунинг устига шулардан йироқроқ

бўлишни қўмсайди қалбим. Тўсатдан рад жавобини берсам одобдан бўлмайди. Шу боис дедим:

— Агар мумкин бўлса, икки кун муҳлат берсангиз, ўйлаб кўрсам.

— Келишдик, — деди у.

Уйга келгач, ҳамма томонларни торозига солиб кўрдим. Ойнаи жаҳонда ишлайдиган танишларимни чақириб, суҳбатлашдим. Уларнинг айтганлари шундай бўлди:

— Сизнинг бизга боришингиз жуда яхши, лекин у ердаги аҳвол ўта мушкул. Ҳар куни чақиривади, паст-баланд гаплар бўлади.

Кейинги сўзларни эшитгач, бу масалада қўлни ювиб қўлтиққа урдим.

Яна ўша жойга бориб, котибага учрашдим. Ҳар нарсага дош беришим мумкин-у илло нопоклик бор ерга бора олмаслигимни айтдим.

— Ўша ҳолатлардан хабардормиз, сиз уларга чек қўярсиз, деган умид бор бизда.

— Раҳбарлик лавозимларидан чарчадим. Менга оддий бир иш берсангизлар, ёшим ҳам, қурбим ҳам эндиликда тортишувларга дош бера олмайди.

Гап шу билан тутади. Унинг сўзини икки қилганим учун яна машина бошланди. Менга иш йўқ. Ўн беш кун ўтди — жим, йигирма кун ўтди — яна жимлик. У пайтларда Марказқўм ишдан четлатган кимсани бирор раҳбар ишга олишга чўчирди. Шу сабабли менинг масалам осирлиқ ҳолатда тураверди. Орадан бир ярим ой ўтгач, «Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги» журнаliga илмий муҳаррир лавозимига ишга олишди. Иш ҳажми кам эди. Газетадек беҳаловат жойдан сўнг, бу ер мен учун асабларни жойига келтириш, юракка етказилган зарбалар жароҳатларини бироз бўлса-да даволаш учун айни муддао бўлди.

«Қишлоқ ҳақиқати»даги шогирдларим ҳамма йўллар билан кўнглимни кўтариш кўйида бўлишди.

Уларни кўрмасам соғиниб қолардим. Қандай қилиб соғинмай менга шу каби илтифот кўрсатаётган кишиларни. Бир куни бордим. Шундай бош муҳаррир эшигини очиб қарасам, йиғилиш ўтказишаётган экан. Ичкарига кирмадим, ўша турган жойимда: яхши бўлди, ҳаммангизни бир варакайига кўрдим, омон бўлинглар, ишингизни давом эттираверинглар, деб эшикни ёпиб, энди кетмоқчи бўлсам, Неъмат Ёқубов (эндиликда у газетага бош муҳаррир эди) чиқиб, қўярда-қўймай олиб

кириб кетди ва ўз ўрнига ўтказиб, сиз биз учун ҳозир ҳам муҳаррирсиз, йиғилишни бошқараверинг, деди...

Кейинчалик «Ўзбекистон овози» рўзномаси таҳририятида хизмат қилганимда касбдош укаларим-сингилларимдан ҳам худди шундай мурувват кўрдим. Айниқса «Халқ сўзи» жамоасидан, унинг раҳбарларидан миннатдорман. Баъзан ўйланиб қоламан, яхши одамлардан кўрган саховатнинг ақалли озгина қисмини узишга қурбим, умрим етармикан, деб. Кейин ўзимга тасалли бераман: мендан қайтмаса, яратган Эгамдан, бола-чақасидан қайтсин, деб.

Баъзан айрим кишилар орасидаги оқибат йўқолиб кетаяпти, деган сўзлар қулоққа чалиниб қолади. Бундай деманг, яхши кишилар, ҳақиқий инсонлар ҳаминша бўлган, улар бор, шу дунё, шу турмуш, эҳтимол, ўшалар туфайли барҳаётдир.

Бир куни ЎзТАГнинг ўша пайтдаги директори Наим Ғоипов йўқлаб қолди. Бордим. У менга фотоахборот бош таҳририятининг бош муҳаррирлиги лавозимини таклиф этди.

— Қандай бўларкин, фотоаппаратдан, кимёвий дориворлардан умуман беҳабарман, — дедим.

— У ерда ишлаб чиқариш яхши йўлга қўйилган, ўз билимдонлари бор. Фақат муҳит ёмон, кишилар бошини қовуштириш асосий масала.

Рози бўлдим. Ходимларнинг кўпчилигини аввалдан билардим. Тезда тил топишиб кетдик. Бир-икки йил ичида бир-биримизга меҳр ҳам қўйдик. Улар мен учун энг яқинларим бўлиб қолишди. Бир воқеани айтмасам бўлмас.

Хотиним қаттиқ бетоб бўлиб, касалхонага тушиб қолди. Йигирма кунча даволанди. Лекин нафи бўлмади. Бошқа шифохонага кўчирдик. Аҳволи оғирлашиб бораётганди. Ҳар куни қизларим билан бориб хабар оламиз. Бир куни фарзандларимдан бири менинг ҳузуримга келаётганда йўлақда ходимларимиз онасининг аҳволини сўрашган. У бугун консилиум бўлганлиги, умид ўн фоиз атрофида, деб айтишганини сўзлаб туриб, йиғлаб юборган. Ўша куни кечга яқин уч-тўрт ходима ҳузуримга киришди.

— Биламиз, қизларингизнинг ёш болалари бор, уларни ташлаб онасининг тепасида тура олмайди. Биз ўзаро маслаҳатлашдик, болаларимиз аллақачон биздан бўлак бўлиб чиқиб кетишган. Шундай қарорга келдик: ҳар куни бизлардан бир киши хотинингиз ёнига бо-

ради, навбатчилик қилади, эрталабгача унга қарайди. Сиз хотиржам хизматингизни қилаверинг.

Яширмайман, дабдурустдан нима дейишимни ҳам билмай қолдим. Бундай ҳимматни фақат ва фақат энг яқин кишилардан кутиш мумкин. Уларга қарайман, кўзларидан меҳр нури ёғилиб турибди. Ҳаяжонимни боса олмадим, ўрнимдан туриб ҳар бирини бағримга босдим. Беихтиёр кўзларим ёшланди.

1990 йилнинг май ойида 60 ёшга тўлдим. Мени пенсияга чиқаришларини сўраб, ариза бердим. Қизларим ош дамлаб, қозони билан ишхонага олиб келишди, қолган майда-чуйда ишларининг бари-барини жамоа аъзолари бажаришди (хотиним ўша пайтда яна касалхонага тушиб қолгани учун дастурхонни ишхонада ёзишга келишгандик).

Орадан бир, икки ой ўтди ҳамки, берган аризамга қўл қўйилмади. Учрашиб, сабабини сўрасам, ишлай-вермайсизми, уйда нима ҳам қиласиз, деб жавоб беришди. Хуллас, тортища-тортища сентябрнинг охирида жавоб тегди. Хурматимни жойига қўйишиб, кузатишди. Нафақа дафтарчам чўнтақда, ўзим уйданман. Қандай яхши: ҳеч қаерга шошмайсан, ўзинга ўзинг хўжайин, ҳеч бир зот сени чақириб, уни қилгин, буни қилгин демайди. Хотиржам ва сокин кунлар. Лекин уч-тўрт кун шундай бўлди. Кейин нимадир етишмаётганлиги сезила бошлади. Майли, бир-икки ой ўтсин, кейин бир гап бўлар, деган қарорга келдим.

Бир куни ўша пайтда «Ўзбекистон овози» газетасининг бош муҳаррири бўлиб хизмат қилаётган дўстим Расул Раҳмонов йўқлаб келди. Салом-алиқдан сўнг, бирдан:

— Дам олиб бўлдингизми? — деб сўради.

— Бугун ўн кун бўлди, — деб жавоб бердим.

— Бўлади, шунинг ўзи етарли, қани отланинг, кетдик, — деди.

Ҳеч нарсадан хабарим бўлмаганлиги учун ҳайронман.

Тахририятга келгач, истаган бўлимингизни танланг, дейишди. Аввалги куч-қувват йўқлигини айтдим, менга кичикроқ бир иш берсаларингиз бўлади, дедим. Жавоб шундай бўлди: бизга кучингиз эмас, тажрибангиз керак. Бундай: 13 та вилоят муҳбири бор. Шуларга оқсоқолик қиласиз, ўшаларга биздан, бўлимлардан бўладиган топшириқларни етказиб, ижросини назорат қилиб борасиз. Навбатчи бўлмайсиз.

Шундай қилиб десангиз, вилоят мухбирлар шўъба-сини беришди. Аста-секин ёза бошладим. Ўша саксон бешинчи йилдан то тўқсон биринчи йилгача — орадан ўтган олти йил мобайнида олти қаторли хабар ҳам битмаган эдим. Қизиқ, шундай эмасми? Касбим журналист бўлса-ю мен эса айна ақли-хуши тўлишиб, камолга етган даврда ўз касбимдан четлашсам. Журналист — аввало сиёсатга борлиқ касб. Ҳар бир мақола у ёқда турсин, ҳар бир хабарда ҳам ўша даврда ўтказилаётган сиёсат маъқулланиши шарт. Шундай эди ўшанда. Миллат оёқ ости қилинаётганлигини, халққа қарши олиб борилаётган сиёсатни, лўнда қилиб айтганда лўттибозликни қандай қилиб ёқлаб ёзишим мумкин эди. Қишлоқ хўжалик журналида, кейинчалик фотохабар тахририятида ишлаш учун розилик берганимдан асосий мақсад ҳам шу эди. Тўқсонинчи йилнинг охирилари ва тўқсон биринчи йилларнинг бошларида истиқлол шабадалари сезилиб қолди. Марказнинг сўзи ўтмай қолаётган эди, Ўзбекистонда мустақиллик учун қатъий ҳаракат шундоққина кўзга ташлана бошлади. Кўнгила қатърига чўккан умид учқунлари аста аланга ола бошлади, истиқлол ҳақидаги орзу урувлари ниш уриб, палак ёза бошлади.

Одамнинг тафтини одам олади, деганлари ҳаққи рост экан. Ижодкор сифатида қайта тирила бошладим. Тўқсон биринчи йилнинг январиди олти йиллик танаффусдан сўнг «Оврупонинг Амир Темурга миннатдорчилиги» сарлавҳали мақола ёздим. Буни қарангки, уни чоп этишга иккиланишди. Бу ўша кўрқувнинг, мутеликнинг, ҳадиксирашнинг оқибати эди. Шундан сўнг ёшлар газетаси — «Туркистон»га бердим. Уч кун ўтгач, мақоламни газетادا ўқидим. Унда Амир Темур Оврупонинг халоскори эканлиги, шу сабабли Фарба бобомизнинг хотираси бениқоя юксак қадрланиши очиб берилганди.

Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, бир неча кун телефон тинимсиз жиринглаб турди. Мен танийдиган, кўчлари танимайдиган одамлар миннатдорчилик билдиришарди.

Шундай қилиб десангиз ижод нашъаси, ундан ҳузур қилиш ҳисси шууримда, онгимда, бутун борлигимда қайта жонлана бошланди. Ижодкор сифатида қайта туғилдим.

1991 йилнинг 31 августини барчамиз ҳозир ҳам ҳаяжонсиз эслай олмаимиз. Юртбошимиз Ислоҳ Каримов

Ўзбекистонни тантанали равишда мустақил, деб эълон қилди. Энди ишламаслик, ҳар биримиз қўлимиздан келган ишни қилмаслик кечирилмас гуноҳ бўлурди.

Биринчи сентябрь куни тонг саҳарда турдим. Эндликда озода юртимнинг мусаффо ҳавосидан тўйиб-тўйиб симирдим. Дарду балолар, вом-кулфатлар бошимиздан даф бўлгани рост бўлсин, дея иш устолига ўтирдим. Энди шундай меҳнат қилиш керакки, беҳуда ўтган, завола кетган йилларнинг ҳам ҳиссасини чиқарай... Журналист сифатида ишлаётганимга қирқ олти йил бўлибди. Босиб ўтган йилларимни сарҳисоб қилдим. Натижасидан ўзим ҳам ҳайратга тушдим. Ўша, шўролар даврида яратганларимни — ўттиз етти йиллик меҳнат маҳсулини тарозининг бир палласига, истиқлол йилларида, яъни кейинги саккиз-тўққиз йил давомида қилган ишларим маҳсулини иккинчи палласига қўйдим. Гапнинг қисқаси мендан қоладиган ижодий маҳсул фақат шу мустақиллик йилларида яратилган қиссалар, ҳикоялар, очерклар ва эсдалик бўлиб чиқаяпти. Бундан аввалги йиллар ижодкор сифатида умримнинг зое кетган даври бўлиб қолаяпти. Мустақиллик менга берган иноят бу! Бундай яратиш ва ижод этиш руҳини мен касбдошларимда ҳам кўряпман. Қувонмай бўладими, ахир!

Ўшанда ишни нимадан бошласам экан, деб ўйланиб қолдим. Катта ҳаёт йўлини босиб ўтдим. Замоначиларим ҳамда келгуси авлодга айтар сўзим борми? Ўша куни — истиқлолга эришилган биринчи куни жумҳуриятимизга узоқ йиллар раҳбарлик қилган Шароф Рашидов ҳақидаги эсдаликларнинг илк сатрлари қороз бетига тушди. Унинг дастлабки қисми «Ўзбекистон овози» рўзномасида бир саҳифа бўлиб чоп этилди. Ўқувчилардан хатлар олдим. Таниш-билишлардан кўплари телефон қилишиб, бу савоб ишни давом эттиришни маслаҳат бердилар. Кейинчалик бошқа нашрларда ҳам эсдаликнинг айрим қисмлари эълон қилинди. Бир куни кимдир мазкур ёдномаларни жамлаб, алоҳида рисола сифатида нашр этишни маслаҳат берди.

Қўлёзмани яна бир бор кўздан кечирдим, сўнг нашриётга топширдим. Шундай қилиб десангиз, «Эл отаси эди» рисоласи дунё юзини кўрди.

Кейинги йилларда яратилган маҳсулларни кўздан кечириб, бир тўплам қилдим. Унга қиссалар, ҳикоялар, журналистлик фаолиятим давомида учратган баъзи воқеалар ҳақидаги хотираларни жамладим...

Қани айтинг-чи, ижодкор учун эндигина босмадан чиққан китобини қўлга олишдан ҳам зўрроқ қувонч борми бу дунёда. Мана, навбатдаги китобим — «Шаҳзода ва канизак» илкимда.

Ёш ўтиб боравергач, босиб ўтилган ҳаёт йўлига бот-бот қайрилиб қарайвераркан одамзод. Жумбоқларга тўла, баъзилари ечимини топган, баъзилари эса ҳамон шундайлигича қолган муаммолар яна ва яна сенга тинчлик бермас экан. Шундай кезларда бўлди энди, вақти-соати келиб уларни ҳал этадиган янги авлод келар, деб ўзингга таскин берган бўласан. Илло қаёқда дейсиз...

Шу десангиз ҳаёл олиб қочди. Бу дунёдан ўтган касбдошларим кўз ўнгимдан бир-бир тизилишиб ўтаверди. Мана, паҳлавон бўлимнинг паҳлавон мудири Самад Қодиров, ўша ёқимтой жилмайиши билан хонамга кириб келаяпти.

— Битта роя пайдо бўлди, — дейди ўзига хос тантлиқ билан.

Эшитиб танам яйрайди. Маъқул дейман. Эрталаб ўша вилоятга учиб кетади. Уч кун ўтмай мамнун ҳолда қайтиб келади. Билсам, аэропортдан тўғри таҳририятга келибди. Бориб дам олинг, йўл кишини уринтиради, десам, шу ишни охирига етказмасам, уйга борганимнинг нафи бўлмайди; безовта бўлавераман, дейди. Хуллас, аламаҳалгача ишлайди, бир саҳифа матн тайёрлаб, мана энди дам олсак ярашади, деб хайрлашади. Ўша пайтда ўйлардим. Самад Қодиров каби ўнга ходим бўлса, ҳеч бир уринмай, бемалол яхши газета чиқариш мумкин деб.

Ана Ҳамид Нурий. Келишган, мулойим, мулозаматли инсон эди... Хабар ва мақолаларни таҳрир қилиб, жон киритиб юборарди, унинг забони ширин эди. Мана бу эса Талъат Солиев, ўйчан, ниманидир мулоҳаза қилиб келаяпти. Ўша, шўролар даврида Фарғона вилояти газетасида она тилимизнинг камситилишига қарши шеър чоп эттиргани учун ҳайдалган, камситилган, таҳқирланган эди. Ўша ўринсиз дашномларнинг юракдаги яраси сабабми, дунёдан нисбатан ёш кетди. Унинг жуда кўп орзулари бор эди. Афсус...

Оқсоқолимиз Тўлқин Рустамов, одамохун Рафиқ Тўлаганов, сермахсул қаламкаш Абдуношир Тўраев, унинг жияни, ишчан фотомухбиримиз Абдужаббор Тўраев, «Дехқонбува қишлоқ кезади» деб номланган, ўша даврда эларо доврўқ қозонган саҳифамизни

ижодкори, фельетончимиз, оғир карвон, лекин сер-фигр Аброр Шайхов, буларни унутиб бўладими? Асло! Уларнинг ҳар бири бир дунё эди. Барчангиз қалбимиздасизлар, ҳамиша ёдимиздасизлар. Илоё, ҳаммангизни Худо раҳматига олгани рост бўлсин...

Ўша «Қишлоқ ҳақиқати» газетасида менга — муҳаррир сифатида кучли суянчиқ бўлган, эндиликда пенсияда бўлсалар ҳам ижодда ёшлар билан баб-баравар беллашаётган, баъзан улардан ўтиб кетаётган олтмишвой ва етмишвойларимиз ҳали бор, бунинг учун Яратган Эгамга ҳамду санолар бўлсин! Хизмат кўрсатган журналист Тоҳир Мирходиев «Муқдор»ни, Жамолиддин Шарапов соғлиқни сақлаш журналин, Зиёвиддин Орипов эса Ўзбекистон автомобилчилари газеталарини гуллатапти. Қойил, қандингизни уринглар, менинг қадрдонларим!

9 Май фақат Хотира кунигина эмас, балки айни пайтда қадрлаш куни ҳамдир. Шуни эътиборга олган ҳолда дилдаги бир истакни айтмоқликни лозим кўраман. Бу фикрни муҳтарам Президентимиз ўз Фармонида алоҳида таъкидлаб ўтган. У ҳам бўлса — тириклар ҳурматини жойига қўйиш.

Ҳар бир ташкилот, корхона ва муассасада нафақага чиқиб кетаётганлар ўрнига ёшлар келаяпти. Буни ҳаёт, дейдилар. Бу табиий ҳол, шундай бўлиб келган, бундан буён ҳам шундай бўлиб қолади. Арпа эксангиз арпа, буғдой эксангиз буғдой ўрасиз. Бошқача бўлиши мумкин эмас, ҳаётнинг минг йиллар мобайнида ўзини оқлаб келаётган ўзгармас қонуни шундай.

Бахтим шундаки, атрофимда яхши одамлар кўп бўлди. Айтмоқчиманки, шу одамлар эди менинг учар қанотларим, шулар эди суянган тоғларим.

Дили нурга тўла, эътиқоди ва йимони мустаҳкам, саховатли, марҳаматли кишилар бор экан, ҳаёт деб аталиши бу дунё ўз жозибасини йўқотмагай.

СИЗГА ҲАВАСИМ КЕЛАДИ, НАВҚИРОН АВЛОД!

Ўша куни телевизорда «Ахборот»ни кўриб ўтиргандим. Бирдан, қай кўз билан кўрайки, ўзбек журналисти Вашингтондан репортаж бера бошлади. Ҳамма нарсани йиғиштириб қўйиб, диққат билан томоша қила бошладим. Ҳаяжонланиб кетдим, эй худойим-эй, шу кунларга етказганингга шукур, дейман. Қойил, ўзбек журналисти Америкада!

Эртасига у Нью-Йорқдан, кейинчалик эса мамлакатнинг яна қайси бир штатидан эшиттиришлар берди. Орадан яна қанча вақт ўтди, билмадим, ўзимизнинг қора қош, қора кўз ўзбек қизи Япониядан кўрсатув олиб борди. Қаранг, менинг ёш касбдошларим дунё кезяпти, унинг пойқадами ҳатто Австралияга ҳам етди. Ҳиндистон ва Туркия каби мамлакатларни айтмай қўяқолай.

Нима бўлибди, шунга ҳам шунчаликми, ахир бу оддий воқеа-ку, деб айтишлари мумкин баъзи бир кимсалар. Йўқ, биродар, бу оддий, шунчаки гап эмас, бу — мустақилликнинг рамзи, бу — ўзбек ўзига бек бўлгани, бу — ўзбек дунёни танигани, дунё эса ўзбекини танигани.

Қайтариқ бўлса ҳам айтай, бутун ҳаётим, қарийб эллик йил умрим шу соҳада — журналистикада ўтди. Орзу қилардик — қачон ўзбек қаламкашининг қадами чет элга чиқаркин деб, газеталарда унинг чет элдан туриб ёзган мақолаларини ўқирканмиз, тайёрлаган кўрсатувларини томоша қиларканмиз деб. Шўро даврида оддий касбдошим махсус топшириқ билан ўзга давлатда бўлганини биз, кекса авлод эслолмаймиз. Бунга изн берилмасди. Бу иш фақат ва фақат марказ ихтиёрида эди. Тўғри, биздан баъзи кишилар чет элларда ҳам бўлган, лекин бу хизмат бўйича махсус сафар бўлмай, шунчаки саёҳат эди. Ҳафсала қилганлар, қайтиб келгач, саёҳат вақтида олган таассуротларини ёзишар эди. Лекин битта ўзгармас шарти бор эди: агарда сиз «социалистик лагер» деб аталиш мамлакатда бўлсангиз, албатта, мавжуд муаммолардан кўз юмиб, фақат ва фақат ютуқлар ва зафарлар ҳақида ёзмоғингиз лозим эди. Борди-ю, омадингиз келиб, «капитал ҳукмронлик қилаётган» мамлакатда бўлсангиз, дейлик Америка, Франция, Англия ёки Италияда бўлсангиз, у мамлакатларда бўлаётган катта ўзгаришлардан кўз юмиб, қандай бўлса ҳам «меҳнат аҳли эзилаётганлигини, ҳуқуқлари поймол этилаётганлигини» кўрсатиб беришингиз шарт эди. Ҳаётни биздаги аҳвол билан солиштириб, кўрганларингиздан ҳайратга тушардингиз, илло бу ҳақда лоақал икки оғиз сўз ҳам айтиб ва на ёзиб бўларди. Бу қоида тегишли ташкилотларнинг масъул ходимлари томонидан ўзга мамлакатларга отланган касбдошларим қулоғига қўрошиндай қуйиларди.

Айтайлик, омад кулиб боқиб, сизга ишонч бидиришди, юз чиғириқдан ўтиб, чет эл мамлакатига борадиган бўлдингиз. Бордингиз, сафар таассуротларини

қорозга туширдингиз ҳам дейлик. Эндиликда мазкур мақолаларингиз яна қанчадан-қанча текшир-текширдан ўтиши керак. Боя айтганимдек, биз билан бир фикрда бўлганлар мақталиши, бошқачароқ қарашда бўлганлар эса қора ерга қорилиши керак.

Ҳайрон бўманг, менинг ҳозирги даврадаги касбдошим, юқорида айтилган ҳолат ўта қатъиятлик билан амал қилинарди. Борди-ю, бу чизикдан андек бўлса ҳам четга чиқиш ҳолатлари аниқланса, ундай ҳолда мақолангиз чоп этилмас, аynи пайтда ўзингизга яна ўша тегишли гапларни айтишар ва энг ёмони бундан кейин чет эл сафарига чиқиши мумкин бўлганлар рўйхатидан исми-шарифингиз бутунлай ўчириларди. Тамом, энди сизга мамлакат эшиклари тақа-тақ берк. Додингизни бир худойимдан ўзга тингловчи топишмайди.

Тўғри, ҳар замон-ҳар замонда хизмат сафари ҳам бўларди — қандайдир йиғилиш ёки семинарларга таклиф этишарди. Илло бундай ҳолатда иккита шарт бор эди: биттаси борадиган шахс оддий, яъни ёзадиган қаламқаш эмас, балки қайсибир оммавий ахборот ташкилотининг раҳбари бўлиши лозим эди. Иккинчи шарт: бориб, қатнашиб, у ердаги гап-сўзларни эшитиб, сўнг қайтиб келиш. Бошқа ҳолатлар унинг вази-фасига кирмас эди.

Шўролар даврида маҳаллий журналистларнинг аҳволи аynи худди шундай эди. Айтилганлардан сўнг ўзбек журналистининг чет эздан туриб ёзган мақола-си, тайёрлаган эшиттириш ва кўрсатувлари мени нима учун ҳаяжонга солаётгани сабаби, эндиликда қисман бўлса-да, аёндир сизга, касбдош дўстим.

Ҳозирги пайтда Тошкентда ёки юртимнинг ўзга бир шаҳрида жуда кўп чет элик кишиларни учратиш мумкин: Бири тадбиркор, бири илмий ходим, яна бири эса шунчаки саёҳатчи. Газета, журнал, телевидение ёки радио ходимларининг бири инглиз билан, иккинчиси немис билан, яна бошқаси ҳинд билан ўшаларнинг тилида тепша-тенг суҳбатлашаётганлигига кўзим тушади. Қандай яхши, қандай соз!

Ҳар бир соҳада ишнинг унуми, сифати, кишилар кайфияти кўп жиҳатдан ўша жойда яратилган шароитта ҳам бевосита боғлиқ. Эсимда, биз «Тошкент ҳақиқати»да иш бошлаган давримизда бир хонада уч бўлим — саноат, хатлар ва маданият бўлимлари жойлашган эди. 7 киши ишлардик, бинобарин 7 та иш столи, 14 та стул қўйилган эди, Қайси бир бўлимга бирор

киши келса қолган барча ходимлар ишига таъсир қиларди. Ҳамма учун битта телефон бор эди. Шу телефон кимнинг столи устида бўлса, билингки, унинг шўри қурирди — қўнғироқ бўлса у биринчи бўлиб гўшакни кўтариши, жавоб бериши, сўралаётган ходимни чақириб бериши керак. Шу боис баъзиларимиз хонада бемалол ишлай олмасдик. Мен авваллари таҳрир қилинадиган мақола ва хабарларни уйимга олиб кетардим. Кейинчалик эса матни оққа кўчирувчилар хонасига бориб, ўша ерда айтиб туриб ёздирадиган бўлдим.

Шўро даврида тайёрланган мақолалар зарарли ша-роитда цехда қўроғида териларди. Ундан олинган от-тискни ўқиш ниҳоятда мушкул эди. Икки устун узун-ликда терилган матни бир устунга ёки бошқа ҳажмда-ги шаклга солиш учун ҳаммаси бошқатдан териларди. Эндиликда компьютер мўъжизаси туфайли бир териб қўйилган мақолага исталган шакл бериш, исталган ҳарфда ва катталиқда хоҳлаганча ўзгартириш мумкин.

Авваллари газета саҳифаланаётган куни ўша сонга мақола бериш кони азоб эди ва у чеклаб қўйиларди. Ҳозир бутун-бутун саҳифалар тезкорлик билан тайёрланган мақолалардан иборат. Ўзбекистон миллий телеграф агентлигидан олинган ахборотлар таҳрири-ятда яна қайтадан териларди, бу эса ўз навбатида ха-тога йўл қўйиш имкониятларини кўпайтирарди. Эн-диликда эса агентлик билан таҳририятлар ўртасида модем алоқаси йўлга қўйилган. Яъни замонавий алоқа воситасида олинган матни саҳифага жойлаштириш учун санокли лаҳзалар кифоя қилади.

Ҳозир, яқин ўтмишдаги иш юритишларни ўйлаб, беихтиёр тавба, деб юборади киши. Мана ўзингиз кўриб, фикр юритинг: битта сарлавҳани ўзгартириш цех ходимлари учун катта муаммо бўларди. Саҳифа-ловчи сарлавҳанинг янги шаклини цехга навбат билан топширар, орадан бир неча соат ўтгандан кейин янги-дан терилган сарлавҳани олиб, ибтидоий усулда ор-тиқча жойларини қўлда силлиқлаб, сўнг саҳифага кўярди. Ана шу сермашаққат жараён ҳозирги пайтда компьютер учун нари борса икки-уч дақиқалик иш.

Айтайлик, таҳририят бешинчи ёки еттинчи қават-да жойлашган. Газетани саҳифалаш эса ундан анча узоқда — биринчи қаватда амалга ошириларди. Бу эса ишларнинг боришидан доимий равишда хабардор бўлиб туриш имкониятини бермасди. Эндиликда эса

бу юмушлар ижодий ходимлар ўтирган хоналарнинг ёнгинасида саронжом-сариншта жойларда амалга оширилмоқда. Илгари тўртта саҳифага икки-уч киши овозра бўлса, ҳозирда бир киши кун давомида тўрт-олти саҳифали иш бажариши мумкин. Суратлар цинкография цехида металлга кўчириллар, сўнгра саҳифага кўйиларди. Бу жараён узоқ давом этар, бир неча соатлаб кутишга тўғри келарди. Эндиликда эса суратни компьютер «варағи»га жойлаштириш санокли сонияларда бажарилади. Жажжигина дискет жуда катта ҳажмдаги саҳифаланган матнларни ўзида жойлаштириши мумкин.

Ҳамма даврларда, чунончи ҳозирда ҳам журналист учун мамлакатда, дунёда юз бераётган воқеа-ҳодисалардан ҳамиша хабардор бўлиб туриш бениҳоятда муҳимдир. Ана шу маънода тахририятларнинг бевосита Интернет тармоғига уланганлиги жуда катта аҳамиятга эгадир. Бу бутун дунё билан алоқада бўлиш демакдир. Ўзбекистон Миллий матбуот маркази бу борада муҳим рол ўйнамоқда. Етилган ва кўпчиликни қизиқтираётган муаммолар бўйича турли хил йиғилишлар, конференция ва семинарлар долзарб мавзуда чоп этилган китобларнинг тақдимномаларини ўтказмоқда. Тошкентда жойлашган чет эл элчихоналарининг дипломатик корпуси ходимлари, бизда аккредитация қилинган чет эл оммавий ахборот вакиллари билан учрашувлар ҳам шу ерда юз бермоқда. Республикамининг тегишли вазирликлари, йирик концернлар ва уюшмалар жамоатчиликка айтмоқчи бўлган сўзларини мухбирларга шу ерда айтмоқдалар.

Яна таъкидлаб ўтишни ўз бурчим деб биламан: бу ва бошқа жуда катта ўзгаришлар, соҳамизнинг жаҳон андозалари сари юзланганлиги — буларнинг барчаси мустақиллик йилларида юз берди. Улар истиқлол мўъжизаларидир.

Мен элас-элас эмас, балки анчагина аниқ-тиниқ кўриб турибман: ҳадемай етакчи газеталаримизнинг чет эл давлатлари пойтахтларида доимий равишда ишловчи ўз мухбирлари бўлади. Улар воқеа-ҳодисалар юз берган жойларда бўлишиб, у ҳақда ўз газеталарига пешма-пеш мақолалар юбориб туришади. Ўзбек журналистикаси кекса авлодининг умри давомида қўл етмас бўлиб кўринган армонлари ушаладиган, орзулари амалга ошадиган кунлар келди.

Яширмайман, сизларга ҳавасим келади, озода эл-

нинг эркин ижодкорлари бўлиш замонанинг навқирон авлоди, Ижодий парвозни юксакроқ қилаверинг, қулочни катгароқ отаверинг. Мустақиллик шонли йилларининг ҳаяжонли тарихини кунма-кун завқ ва шавқ билан яратаверинг. Илоё, ёмон кўзлардан асрасин худойим сизларни!

ФИКР ВА ҚАЛБ ҲАРОРАТИ СЎНМАСИН

Одатда, биз журналистлар бирор нарса ҳақида ёзишимиз зарур бўлса, ўз касбимиз нуқтаи назаридан келиб чиқиб, қоғоз қоралаймиз. Очиги, ёзиш ҳар қандай журналист учун чўт эмас. Мавзуни билсак, нима ҳақида гапириш лозимлигини англасак кифоя. Чунки 5 йиллик университет, ҳаётий тажриба, атроф-муҳит, яъни, ижодий кайфият туфайли бизни уйқудан уйғотиб, бирор ҳодиса ҳақида муносабат билдиринг десалар, истаганча ёзишимиз, ҳар қандай мақоланинг кифтини келтиришимиз мумкин. Журналист бўлгандан кейин ёзишимиз керак-да. Бошқача бўлиши мумкин эмас. Ёзиш, ёзиш, ёзиш...

Журналистлар шов-шувга ўч бўлишади. Чиройли қилиб айтганда — сенсация! Айниқса, биз тенги ёш журналистлар бирор воқеа, қизиқарли тафсилотни сезиб қолсак, ҳаммадан олдин ҳар тарафга жар солишни яхши кўрамыз. Ўзимизни кўрсатгимиз келади. Журналистика мактабида асосий сабоқ ҳам шу — янгиликни билдингми, ҳаммани хабардор қил! Сен ҳаммадан аввал, ҳаммадан олдин ўз шов-шувинг билан жамиятни ларзага сол. Истиқлолдан сўнг ўзбек журналистикаси ҳам анчагина чаркланди. Жаҳоний техник воситалар, асбоб-анжомлар билан қуролланган матбуотимиз фидойилари тафаккурида мутлақ янгича қараш пайдо бўлди. Фикримиз чақмоқ тезлигида ҳаракатга кела бошлади. Лекин ҳар бир жойнинг ўзига ҳос тош-тарозуси бор. Ҳар бир миллатнинг ўзига ҳос ички қиёфаси мавжуд. Ҳар бир давлатнинг ўз сиёсати, ўз танлаган йўли бўлгани каби шу жамиятда кечаётган жараёнлардан келиб чиқиб, журналистиканинг ҳам ўзига яраша танлаган йўли бўлади. Бутун тан олиб айтиш керакки, ёш, шамолдай тезкор ва чўрткесар янги авлод журналистлари учун жуда муҳим бўлган бир хусусият — таҳлил ва мушоҳада хусусида устозлик қилувчи журналистларимиз талайгина. Шундан келиб чиқиб айтиш мумкинки, бутунги ўзбек журналистикаси тезкорлик

билан биргаликда миллат маънавиятига, тафаккурига ёруғ фикрлар олиб киргувчи тарбия ўчоғи ҳамдир. Тарбия ва тезкорлик матбуотимизнинг икки қанотига айланди. Хуллас, биз тезкорликка, шижоатга, вазминлик ва жонли муносабат туйғусини сингдирга бошладик. Табиийки, бу ўринда тажрибали журналистлар маҳоратига таянамиз. Мен матбуотда жуда кўп чиқиш қиладиган устозимиз Исмоил Сулаймоновнинг мақолаларини ўқиб, бу одамда бошқаларга ўхшамайдиган жонли фикрни, тафаккурни кўраман. Яна тан олиб айтиш керакки, хаёлига келган нарсани ўта мавҳум, тутриқсиз сўзлар билан, дабдабаю ҳашам билан безаб-бежамайди. Ҳаммасини халқдан олади, ҳаммасини халқнинг ичидан ахтаради. Миллийлик журналистика учун шарт эмас, деганлар қаттиқ янгилашади. Чунки халқимизда ҳеч бир миллатларда такрорланмайдиган одатлар борки, бу инсоният бошига тож қилгувчи ноёб хусусиятдир. Биз отамизни, онамизни сенсирамаймиз. Биз отамизни, онамизни ташлаб қўймаймиз. Биз сув юзига туфламаймиз. Биз эрталаб уйқудан уйғонгач юзимизни ювмасдан туриб бир-биримиз билан кўришмаймиз... Ва ҳақозо... ажойиб фазилатларимиз борки, уларни ёзавриб адоғига етолмаймиз. Мен Исмоил Сулаймонов мақолаларини ўқиб, ана шу ўқ илдизларимизнинг бош воя бўлиб келганини сезганман.

Машҳур рус ёзувчиси Илья Илф талантсизлар бир-бирига жуда ҳам ўхшайдилар, уларнинг хатлари ҳам бир-биридан фарқ қилмайди, деб ёзади ва истеъдодли ёзувчилар эса бир-бирига мутлақо ўхшамайдилар, деган хулосага келади. Бу фикрни нафақат ёзувчилар, журналистларимизга ҳам эътироф этсак бўлади. Исмоил ака ҳеч кимга ўхшамайди. Ўзига хос ва мос йўлни топган ижодкор.

Америкаликларнинг битта фильми бор, «Астроед» деган. Ушанда R номи Астроед АҚШнинг жанубий шаҳарларидан бирига яқинлашиб келаверади. Уни лазер нури ёрдамида парчалайдилар. Кейин парчаланган Астроед бўлақларга айланиб кетади. Табиийки, ўша Астроед бўлақлари шаҳар тепасига тушиши муқаррар бўлиб қолади. Шундай хавф-хатар домида, тепадан ажал оловлари тушаётган пайтида ҳам Америка журналистлари воқеа содир бўлаётган жойдан силжишмайдилар. Астроед бўлақлари тушгунга қадар дунёни ахборот билан таъминлаб турадилар. Шаҳар ёнғин ичида қолади. Бир лаҳза бўлсин Америка матбуоти

воқеадан узилиб қолмайди. Шунда тележурналистнинг бир гапи бор. У шундай дейди: «Шаҳар вайрона ичида қолди, одамлар ўлди. Лекин айти дамда қутқарув ишлари олиб борилаётган жойда янги бир чақалоқ туғилди, демак ҳаёт бардавомдир». Фильм фантастик руҳда ишланган. Лекин инсониятни уч мингчи йилда содир бўлиши мумкин бўлган хавф-хатардан огоҳ этади. Шу ўринда Америка тележурналистининг тезкор хабар ичида мантиқ ва мулоҳазага урғу бергани қувонарли. Мен бундай шарқона вазмин ва мулоҳазакорликдан қувондим. Демак, воқеанинг тасвирини кўрсатиш билан биргаликда кишилар қалбини уйғотадиган, улуғлайдиган мулоҳазага эътибор берилганлиги мени севинтирди. Демак, дунёнинг тезкор матбуоти ҳам имкон даражасида мулоҳазага қайташпти.

Бу гаплар албатта устоз журналист Исмоил Сулаймоновнинг «Мен — журналистман» китобини ўқиш жараёнида туғилди. Очиги баъзи бир китобларга у-бу нарса ёзиш мен учун нисбатан осон кечади. Чунки ҳаммага маълум ҳақиқатни, чиройли гапларни қалаштириб ташлашим мумкин. Бироқ ушбу китоб ҳақида ёзиш учун бир ҳафта қийналдим. Мен бадий жиҳатдан, фикр оловида тобланган мақолалар яхлит ҳолда жамланган бундай китобни ўзбек журналистикасида деярли ўқимаган эдим. Китоб узоқ йилларнинг машаққатли меҳнати эвазига пайдо бўлган. Иккинчидан, бошловчи журналистлар учун дарслик вазифасини ўтайди. Учинчидан, бизнинг истиқлолимизга, жамиятимиз тараққиётига қаратилган бир кўзгудир. Янги руҳ, янги кайфият узоқ ҳаётий тажриба билан уйғунлашиб кетган. Бундан ташқари устоз қамровни анча кенг олган. Китобдаги боблар турли соҳаларни ихчам ва содда, аниқ ҳамда тиниқ қилиб кўрсатиб берган. Мен бир нарсага амин бўлганман: халқ тилида равон, одамларга тушунарли қилиб мақола ёзиш жуда ҳам қийин иш. Тан олиш керак, газеталаримизнинг халқнинг ичига кириб боролмаётганининг ҳам сабабини шундан излашимиз керак. Соддалик ва оддийликнинг ўзи буюкликдир.

Мен заҳматкаш инсон, ўзбек журналистикасининг оқсоқоли Исмоил Сулаймоновнинг ушбу китоби барча журналистлар учун ўрганиб, мутолаа қилса арзийдиган асарлар сирасига киради, деб ўйлайман.

*Қўчқор НОРҚОБИЛ,
шоир, публицист.*

МУНДАРИЖА

Журналист сўзи жарангдор янграйди	5
Янги давр, янги талаблар	10
Таҳририят — ижодий жамоа	18
Дадилроқ бўлинг, ҳамкасблар	39
Адолат чироғи ёритсин йўлимизни	56
Сўз эркинлиги ва унинг масъулияти	70
Қўш қанотлар	81
Тинчлик бермас безовта ўйлар	95
Касбимиз нашъаси	109
Ҳамиша таъзимдамиз	116
Узимас қарз	120
Кўз очиб кўрганамсан	126
Гар чоп этилмаган бўлса қам	140
Мен унутолмайман! Сиз-чи, замондош?	154
Қалбим малҳамисиз, яхшилар	167
Сизга ҳавасим келади, навқирон авлод!	183
Фикр ва қалб ҳарорати сўнмасин. Қўчқор Норқобил	188

ИСМОИЛ СУЛАЙМОНОВ

МЕН — ЖУРНАЛИСТМАН

(Беҳаловат касбимиз ҳақида ўйлар)

«Шарқ» нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси
Бош таҳририяти
Тошкент — 2001

Муҳаррир *З. Мирзоақимова*
Бадий муҳаррир *М. Самойлов*
Техник муҳаррир *Д. Габдрахманова*
Мусаҳҳих *Н. Муҳамедиева*

Теринга берилади 18.05.2001. Босишга рухсат этилади 21.06.2001.
Бичими 84x108/н. Балтика гарнитураси. Офсет босма. Шартли бос-
ма табоғи 10,08. Нашриёт-ҳисоб табоғи 10,5. Адади 3000 нусха.
Буюртма № 2037. Баҳоси келишувасосида.

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси
босмахонаси, 700083, Тошкент шаҳри,
Буюк Турон кўчаси, 41.